

R&S
Research Studies

Anatolia Journal

2018 - Ekim

Volume: 1, Issue:3

e-ISSN: 2630-6441

R&S
Research Studies
Anatolia Journal

January, April, July, October

ULUSAL, İNDEKSLİ, SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER DERGİSİ

<http://dergipark.gov.tr/rs>

rsanatolia@gmail.com

EDİTÖRDEN

Bilim Dünyasının Değerli İnsanları,

R&S - Research Studies Anatolia Journal, 2018 yılında yayın hayatına başlamış olup; ulusal, indeksli, hakemli, e-dergi olarak yayımlanan Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisidir.

R&S - Research Studies Anatolia Journal, Sosyal ve Beşeri Bilimler alanlarındaki özgün, araştırma ve güncel gelişmeleri paylaşma amacıyla 3 ayda bir yayımlanacak olan süreli yayın niteliğinde akademik bir dergidir. Bu kapsamda; bilimsel araştırma bulgularının yanı sıra; analiz, değerlendirme, tartışma vb. içerikli yazılara da yer veren, bilimsel nitelikteki dergilerin uyduğu standartlaşmaları kendi bünyesinde koruyan ve elektronik ortamda yayım yapan "*bilimsel*" ve aynı zamanda "*akademik*" bir dergidir.

Akademik yayın hayatının **üçüncü** sayısında (**2018 Ekim - Cilt: 1; Sayı: 3**), birbirinden değerli **12** çalışmayı sizlerle buluşturan yazarlarımıza, dergi yönetim kurulumuzun çok değerli üyelerine; danışma, yayın ve hakem kurullarında görev yaparak birikimlerini bizlerle paylaşan kıymetli hocalarımıza teşekkürü bir borç bilirim.

Akademik hayata bir nebze katkı sunmak amacıyla çıkmış olduğumuz bu yolculukta, bilim dünyasının siz değerli insanlarını yayın kurulu, danışma kurulu, hakem kurulu ve yazar olmak üzere **R&S - Research Studies Anatolia Journal** ailesinin bir üyesi olarak görmekten büyük gurur duyacağımızı belirtmek isterim.

Bu vesile ile **R&S - Research Studies Anatolia Journal** olarak vereceğiniz her türlü destekten dolayı teşekkür eder, saygılar sunarım.

Dr. Arif YILDIZ
(Editör)

 <p>R&S Research Studies Anatolia Journal</p>	<p>R&S RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL</p>	<p>Vol/Cilt : 1 Issue/Sayı : 3 Yayın Tarihi : 30.10.2018 ISSN : 2630-6441 Toplam Makale Sayısı : 12</p>
--	---	---

JENERİK SAYFASI / G E N E R I C P A G E	
http://dergipark.gov.tr/rs	rsanatolia@gmail.com
<i>Disiplinler / Disciplines</i> <i>Social and Human Scientific</i>	
<i>Yayın Sıklığı / Frequency</i> <i>OCAK, NİSAN, TEMMUZ, EKİM</i>	
Ulusal & Hakemli & İndeksli	

Editör / Editor

Dr. Arif YILDIZ

Editör Yardımcısı / Co-Editor

Uzm. Esra SİPAHİ

R&S - Research Studies Anatolia Journal; ulusal, hakemli, indeksli, açık erişimli, Sosyal ve Beşeri Bilimler alanında yayım yapan bir e-dergidir. Yeni üye kaydı ile yayınlarınızı dergi web sayfası (<http://dergipark.gov.tr/rs>) üzerinden gönderebilir, yayın ve / veya hakem kurullarında yer alabilirsiniz. Değerli akademisyenlerimizle birlikte çalışmaktan onur duyacağımızı ifade etmek isteriz.

R&S - Research Studies Anatolia Journal; özgün bilimsel makaleler, sempozyum, kongre, çeviri, panel vb. bilimsel çalışmalarını yayımlamaktadır. Bununla birlikte, yayımlanan materyallerin hukuki, ekonomik ve etik sorumluluğu, yazarların sorumluluğu altında olup, **R&S - Research Studies Anatolia Journal**, herhangi bir sorumluluk kabul etmemektedir. **R&S - Research Studies Anatolia Journal**, yayımlanmış materyallerin fikri mülkiyet haklarına sahiptir. Dergide yayımlanan her şey derginin iznine sahip olanlar dışında hiçbir yerde yayımlanamaz veya yayımlanamaz.

DANIŞMA KURULU	
Unvan, Adı, Soyadı	Üniversite-Kurum / Şehir
<i>Prof. Dr. Būnyamin AKDEMİR</i>	<i>İnönü Üniversitesi - Malatya/Türkiye</i>
<i>Prof. Dr. Kasım KARAKÜTÜK</i>	<i>Ankara Üniversitesi - Ankara/Türkiye</i>
<i>Prof. Dr. Mustafa TAŞLIYAN</i>	<i>Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi - Kahramanmaraş/Türkiye</i>
<i>Prof. Dr. Ramazan YELKEN</i>	<i>Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi - Ankara/Türkiye</i>
<i>Doç. Dr. H. Seçil FETTAHLIOĞLU</i>	<i>Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi - Kahramanmaraş/Türkiye</i>
<i>Doç. Dr. Mahir KALFA</i>	<i>Hacettepe Üniversitesi - Ankara/Türkiye</i>
<i>Doç. Dr. Mücahit ÇELİK</i>	<i>Adıyaman Üniversitesi - Adıyaman/Türkiye</i>
<i>Doç. Dr. Ömer Okan FETTAHLIOĞLU</i>	<i>Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi - Kahramanmaraş/Türkiye</i>
<i>Doç. Dr. Yavuz AKÇI</i>	<i>Adıyaman Üniversitesi - Adıyaman/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Deniz ŐIŐMAN</i>	<i>İstanbul Gelişim Üniversitesi - İstanbul/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Erdem BAĞCI</i>	<i>İstanbul Gelişim Üniversitesi - İstanbul/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Eylül KABAĞCI GÜNAY</i>	<i>Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi - Bilecik/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi K. Kaan BÜYÜKİKİZ</i>	<i>Gaziantep Üniversitesi - Gaziantep/Türkiye</i>

YAYIN KURULU	
Unvan, Adı, Soyadı	Üniversite-Kurum / Şehir
<i>Prof. Dr. Bünyamin AKDEMİR</i>	<i>İnönü Üniversitesi - Malatya/Türkiye</i>
<i>Prof. Dr. İsmail BAKAN</i>	<i>Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi - Kahramanmaraş/Türkiye</i>
<i>Prof. Dr. Kasım KARAKÜTÜK</i>	<i>Ankara Üniversitesi - Ankara/Türkiye</i>
<i>Prof. Dr. Mustafa TAŞLIYAN</i>	<i>Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi - Kahramanmaraş/Türkiye</i>
<i>Prof. Dr. Ramazan YELKEN</i>	<i>Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi - Ankara/Türkiye</i>
<i>Doç. Dr. H. Seçil FETTAHLIOĞLU</i>	<i>Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi - Kahramanmaraş/Türkiye</i>
<i>Doç. Dr. Mahir KALFA</i>	<i>Hacettepe Üniversitesi - Ankara/Türkiye</i>
<i>Doç. Dr. Mücahit ÇELİK</i>	<i>Adıyaman Üniversitesi - Adıyaman/Türkiye</i>
<i>Doç. Dr. Yavuz AKÇI</i>	<i>Adıyaman Üniversitesi - Adıyaman/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Barış AYTEKİN</i>	<i>Kırklareli Üniversitesi - Kırklareli/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Bengü HIRLAK</i>	<i>Kilis 7 Aralık Üniversitesi - Kilis/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Burak TELLİ</i>	<i>Adıyaman Üniversitesi - Adıyaman/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Deniz ŞİŞMAN</i>	<i>İstanbul Gelişim Üniversitesi - İstanbul/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Erdem BAĞCI</i>	<i>İstanbul Gelişim Üniversitesi - İstanbul/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Eylül KABAKÇI GÜNAY</i>	<i>Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi - Bilecik/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Gamze Ebru ÇİFTÇİ</i>	<i>Hitit Üniversitesi - Çorum/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi K. Kaan BÜYÜKİKİZ</i>	<i>Gaziantep Üniversitesi - Gaziantep/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Kazım KILINÇ</i>	<i>Batman Üniversitesi - Batman/Türkiye</i>

BU SAYIDA HAKEMLİK YAPANLAR

Unvan, Adı, Soyadı	Üniversite-Kurum / Şehir
<i>Prof. Dr. Barış ÖZDAL</i>	<i>Bursa Uludağ Üniversitesi - Bursa/Türkiye</i>
<i>Prof. Dr. Orhan ELMACI</i>	<i>Dumlupınar Üniversitesi - Kütahya/Türkiye</i>
<i>Doç. Dr. Gökçen ÖZKAN</i>	<i>Gaziantep Üniversitesi - Gaziantep/Türkiye</i>
<i>Doç. Dr. Musa ÖZTÜRK</i>	<i>Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi - Ankara/Türkiye</i>
<i>Doç. Dr. Ünal ŞENTÜRK</i>	<i>İnönü Üniversitesi - Malatya/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Abdullah ATLI</i>	<i>İnönü Üniversitesi - Malatya/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Ayberk Nuri BERKMAN</i>	<i>Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi - Niğde/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Bengü HIRLAK</i>	<i>Kilis 7 Aralık Üniversitesi - Kilis/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Bilal SOLAK</i>	<i>Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi - Bişkek/KIRGIZİSTAN</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Burak TELLİ</i>	<i>Adıyaman Üniversitesi - Adıyaman/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Büşra TOSUNOĞLU</i>	<i>Gümüşhane Üniversitesi - Gümüşhane/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Emel YILDIZ</i>	<i>Gümüşhane Üniversitesi - Gümüşhane/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Gökhan AK</i>	<i>İstanbul Nişantaşı Üniversitesi - İstanbul/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Hasan Hüseyin TAYLAN</i>	<i>Sakarya Üniversitesi - Sakarya/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Kazım KILINÇ</i>	<i>Batman Üniversitesi - Batman/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi MUSTAFA ŞİT</i>	<i>Harran Üniversitesi - Şanlıurfa/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Nurullah Emir EKINCI</i>	<i>Dumlupınar Üniversitesi - Kütahya/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Pınar BACAKSIZ</i>	<i>İstanbul Esenyurt Üniversitesi - İstanbul/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Ramazan BÖLÜK</i>	<i>Munzur Üniversitesi - Tunceli/Türkiye</i>
<i>Öğr. Gör. Dr. Yasemin BİLİŞLİ</i>	<i>Akdeniz Üniversitesi - Antalya/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Yunus Emre AKBANA</i>	<i>Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi - Kahramanmaraş/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Yusuf SAYIN</i>	<i>Necmettin Erbakan Üniversitesi - Konya/Türkiye</i>
<i>Dr. Öğr. Üyesi Zülküf AYRANGÖL</i>	<i>Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi - Erzincan/Türkiye</i>
<i>Öğr. Gör. Emine Vafıye KORKMAZ</i>	<i>Selçuk Üniversitesi - Konya / Türkiye</i>
<i>Öğr. Gör. Dr. Mert ÖZGÜNER</i>	<i>Adıyaman Üniversitesi - Adıyaman/Türkiye</i>
<i>Dr. Ahmet YILDIRIM</i>	<i>Milli Eğitim Bakanlığı - Ankara/Türkiye</i>
<i>Arş. Gör. Dr. Deniz BEDİR</i>	<i>Atatürk Üniversitesi - Erzurum/Türkiye</i>
<i>Dr. Gökmen ÖZEN</i>	<i>İnönü Üniversitesi - Malatya/Türkiye</i>
<i>Arş. Gör. Dr. Mehmet Emin ERENDOR</i>	<i>Adana Çukurova Üniversitesi - Adana/Türkiye</i>
<i>Dr. Selen DEMİR</i>	<i>Milli Eğitim Bakanlığı - Ankara/Türkiye</i>

TARANAN INDEKSLER VE VERİTABANLARI

Google Scholar		i2OR	
Scientific Indexing Sevices		ProQuest	
DRJI		Index Copernicus	
Research Bib		JIFACTOR	
J-Gate		CrossRef	
CEEOL		COSMOS IF	
İdealonline		ASOS Index	
HeinOnline		Eurasian Scientific Journal Index	
CiteFactor		Journal Factor	

TARANAN INDEKSLER VE VERİTABANLARI

NCBI		Electronic Object Identifier (EOI)- CITEFACTOR	
NLM-NIH	 U.S. National Library of Medicine	Scientific World Index	
HARVARD LIBRARY		GITHUB	
ELSEVIER SSRN		The Library at Wellcome Collection	
INDERSCIENCE		PMC	
CSIR-National Institute of Science Communication and Information Resources (NISCAIR)		CQPRESS - SAGE JOURNAL	
MENDELEY		ZENODO	
NATIONAL CHUNG CHENG UNIVERSITY LIBRARY		CALTECH LIBRARY	
IYTE LIBRARY		BOXBE	

TARANAN INDEKSLER VE VERİTABANLARI

LOWA STATE-California, San Francisco		ISSN	
PRINCETON UNIVERSITY		IDEAL ONLINE	
GENERAL IMPACT FACTOR		SIBi	
FLINDERS UNIVERSITY		ROAD (DIRECTORY OF OPEN ACCESS SCHOLARLY RESOURCES)	
PLAGSCAN		NATIONAL CHI NAN UNIVERSITY	
MBLWHOI LIBRARY		WAHLSTROM LIBRARY	
UNIVERSITY OF GUELPH		ADS (Astrophysics Data System)	
ASOS		UNIVERSITE DE NEUCHATEL	
FERRIS STATE UNIVERSITY		INTIHAL.NET	
NAIST DIGITAL LIBRARY		Root Society for Indexing and Impact Factor Service	

 <p>R&S Research Studies Anatolia Journal</p>	<p>R&S RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL</p>	<p>Vol/Cilt : 1 Issue/Sayı : 3 Yayın Tarihi : 30.10.2018 ISSN : 2630-6441 Toplam Makale Sayısı : 12</p>
--	---	---

İÇİNDEKİLER

DERLEME

407-412

Cem POLAT

İnsülin Duyarlılığının Arttırılmasında Egzersizin ve Beslenmenin Önemi

407-412

The Importance of Exercise and Nutrition for Increasing Insulin Sensitivity

ARAŞTIRMA MAKALESİ

413-547

Başak KÜÇÜKKESKİN & Fikriye DOĞAN

Yalnızlık Yaşayan Üniversite Öğrencilerinin Bu Olguya İlişkin Görüşleri

413-423

Opinions of the University Students Who Experienced Loneliness

Mehmet Akgül & Şebnem Ünlüişler & Dinçer Karaca

Genetik Yapının Sportif Performansa Etkisi

424-437

The Effect Of Genetic Structures' On Sports Performance

Mustafa ERİNMEZ

Geleneksel Reklamcılık ve Gerilla Reklamcılığın Tüketicilerin Kalite Algıları İle Satın Alma Davranışlarına Etkisi

438-447

Impact of Traditional Advertising and Guerrilla Advertising on Quality Perceptions and Purchasing Behaviors of Consumers

Ahmet ÇELİK

As Response to the Claims of Genocide: The Issue of the Protection of Rights of the Relocated Armenians (Urfa Example)

448-460

Soykırım İddialarına Yanıt Olarak; Tehcire Tabi Tutulan Ermenilerin Hukukunun Korunması Meselesi (Urfa Örneği)

Caner Övsan ÇAKAŞ

Post Modernist Düşüncenin İslam'a Bakış Açısında Oryantalist İslam Kurgusunun İzleri: Neitzsche, Foucault ve Derrida Örneği

461-471

Traces of Orientalist Islamic Fiction in The View of Postmodernist Thinking Towards Islam: Neitzsche, Foucault and Derrida Examples

Ayşe ASLAN & Hüseyin Zahid CAMBAZ & Seher KARASU

Üniversite Öğrencilerinin Suriyeli Mültecilere Yönelik Algı ve Görüşlerine Yönelik Bir Nitel Araştırma

472-489

A Qualitative Research on Perception and Opinions of University Students toward Syrian Refugees

Hüseyin TEZER	
Türkiye Ekonomisinde 2001 Sonrası Tasarruf Ve Yatırım Açığı Üzerine Bir Araştırma	490-502
<i>A Research of After The 2001 Savings and Investment Deficit in Turkey's Economy</i>	
Bariş Aytekin	
İktisat Politikaları ve Kadın Emeği	503-510
<i>Economic Policies and Women's Labor</i>	
Gülendam AKGÜL & Derya ATALAN ERĐİN & Ahmet ALTINDAĞ	
Su Bilginleri Mogan Gölü'nde: Yaratıcı Drama ve Yapılandırmacı Yaklaşım Temelli Bilim Eğitiminin Etkililiği	511-522
<i>Water Scientists at Mogan Lake: Effectiveness of Creative Drama and Constructivist Approach Based Science Education</i>	
Tüzün Tolga İNAN	
Hava Kargo Taşımacılığında Uygulanan Stratejilerin İncelenmesi	523-537
<i>Analysis of Strategies Applied in Air Cargo Transportation</i>	
Tüzün Tolga İNAN	
Havalimanı Güvenliğinde Uygulanan Stratejiler Doğrultusunda Elde Edilecek Yolcu Güveni	538-547
<i>Passenger Confidence to be Achieved in the Stability of Strategies in Airport Security</i>	

Polat C., (2018). "İnsülin Duyarlılığının Arttırılmasında Egzersizin Ve Beslenmenin Önemi", Vol:1, Issue:3; pp:407-412

Anahtar Kelimeler: İnsülin Duyarlılığı, İnsülin Direnci, Egzersiz

Keywords: Insulinsensitivity, Insulinresistance, Exercise

Makale Türü: Derleme

İNSÜLİN DUYARLILIĞININ ARTTIRILMASINDA EGZERSİZİN VE BESLENMENİN ÖNEMİ

The Importance of Exercise and Nutrition for Increasing Insulin Sensitivity

Cem POLAT

cempolat85@gmail.com, Ankara/Türkiye

Makale Geliş Tarihi
29.09.2018

Revize Tarihi
27.10.2018

Yayınlanma Tarihi
30.10.2018

ÖZ

İnsülin duyarlılığı, glikoz metabolizmasını düzenleyen insülin hücrelerinin duyarlılık durumunu belirleyen ve çeşitli metabolik hastalıklar ve kanser gibi hastalıkların göstergesi olan bir terimdir. Sağlıklı yaşamak ve sağlıklı yaşlanmak için insülin duyarlılığı çok önemlidir. İnsülin normal büyüme ve gelişme, normal glukoz, yağ ve protein metabolizması için temel oluşturur. Yağ hariç her hangi bir gıdayı tüketildiğinde, kan şekeri yükselir buna bağlı olarak pankreastaki beta hücreleri insülin salgılar. Salgılanan insülin de glikozun hücre içine girmesinde anahtar görevi görür. Bu çalışmada, söz konusu sistemin çalışma metodu ve insan sağlığı üzerindeki önemi anlatılmaktadır.

ABSTRACT

Insulin sensitivity is a term that determines how sensitive insülin cells that regulate glucose metabolism and is indicative of diseases such as various metabolic diseases and cancer. Insulin sensitivity is very important for healthy living and healthy aging. Insulin is essential for normal growth and development; and for normal homeostasis of glucose, fat and protein metabolism. When any food is consumed except fat, the blood sugar rises and the beta cells in the pancreas release insulin. These released insulin acts as a key for glucose to enter the cell. In this study, the working method of this system and its importance on human health are explained.

1. GİRİŞ

Günümüzde insülin direnci obezite, tip 2 diyabet, kalp hastalıkları ve kanser ile güçlü bir şekilde ilişkilendirilmektedir. İnsülin duyarlılığı ise, belli bir miktarda glikoz bırakmak için ne kadar insülinin üretilmesi gerektiği arasındaki ilişkidir. İnsülin direnci, hücrenin insülin hormonuna tepkisizleşmesi olarak tanımlanabilir.

Normal şartlarda vücut şekeri 1 ünite insülin ile kontrol altına alabiliyorken insülin direnci olan bireylerde vücut 2-3 ünite insülin salgılamak durumunda kalır. İnsülin direnci arttıkça, şeker kontrolünü sağlamak için insülin de artmış olur. Bu da vücutta gereğinden fazla insülin salgılanması anlamına gelir.

2. İNSÜLİNİN DUYARLILIĞININ ARTTIRILMASI

2.1. İnsülinin Duyarlılığının Arttırılmasında İdeal Beslenme

İnsülin, vücuttaki anabolik ve antikatabolik hormon olup kas hücresine aminoasit girişini hızlandırır. Bu sebepten protein sentezine önayak olur. Aynı zamanda insülin aminoasitin enerji olarak kullanılmasını engeller. Ayrıca insülin vücuttaki en lipolitik (yağ depolayıcı) hormondur. Yağ asidini ve glikozu depolamak üzere yağ hücrelerine yollar.

Günümüzde yağ yakım diyetleri büyük oranda insülinin negatif tarafına odaklanmaktadır. Bu durum da mantıklı bir yaklaşım gibi algılanmaktadır. Düşük karbonhidrat diyeti yaparak, insülin salınımını azaltmak mümkündür. Özellikle fazla kilolu, sedanter ve insülin direnci olan bireylerde bu durum mantıklı bir yaklaşımdır. Ancak söz konusu durum sporcu bireyler için biraz daha farklıdır.

Hiçbir hormon doğası gereği kötü değildir. Daha yağsız bir vücut için, antrenman şiddeti, eksi kaloride olmak ve ortalama miktarda vücutta insülin salgılatmak mantıklı bir yaklaşım olabilir. Eğer ki, yağ

oranın daha fazla düşürülmesi ve kasların daha görünür bir hale getirilmesi isteniyorsa, insülinin pozitif taraflarına odaklanılmalıdır.

Yağ oranı düşürülmeye çalışılırken, insülinde faydalanıp kas yıkımı azaltılabilir. Bu yaklaşım sedanter insülin direnci olan diyabet hastası insanlar için değil, antrenman yapan sporcu bireyler için uygundur. Buradaki kilit nokta, insülin duyarlılığı ve insülin direncidir. Eğer vücutta insülin duyarlılığı yüksekse, insülinin anabolik etkisinden çok daha fazla yararlanılabilir ve diyetle daha fazla karbonhidrat olabilir. Ancak vücutta insülin direnci varsa, insülinin daha çok lipolitik etkisinden mustarip olunur ayrıca daha düşük miktarda karbonhidrat tüketilmesi gerekir. Geleneksel fitness beslenmesinde vücut tipine göre insülinin karbonhidrat miktarı ayarlanabilir fakat bu doğru bir yaklaşım olmamakla birlikte, karbonhidratın kesilmesine değil karbonhidratın kullanılmasına odaklanması gerekmektedir.

Doğru karbonhidrat seçiminde dünyada en iyi beslenme şekli olan ülke Japonya'dır. Japonlar, früktozu az, nişastalı karbonhidratları çok tüketir. Yüksek oranda früktoz tüketimi insülin direncinin başlıca sebeplerinden biridir. Hayvanlar üzerinde yapılan deneysel çalışmalarda yüksek früktozlu diyetin; insülin direncine, glikoz toleransının bozulmasına, yüksek insülin seviyesine, yüksek trigliserik değerlerine ve hiper tansiyona sebep olduğu görülmüştür.

2.1.1. Yüksek Früktozlu Gıdalar

- Früktoz tatlandırıcısı
- Meyve suları
- Meyveli Si mutiler
- Kurutulmuş meyveler

1-2 parça gün içinde tolere edilebilir miktarlardır.

Antrenman sonrası früktozsuz, glütensiz nişastalar (pirinç, patates) ana karbonhidrat kaynakları olabilir.

İnsülin duyarlılığının artırılmasında yapılması gereken başka bir yol ise, trans yağlarını azaltmaktan geçer. Trans yağlar, hayatımız için ciddi derecede risk taşımaktadır. Trans yağlar; glikoz toleransını yok eder, insülin direncine sebep olur, abdominal yağlanmayı artırır.

İnsülin duyarlılığını arttırmak için bir diğer önemli nokta ise, omega 6:3 oranını tutturmaaktır. Günümüzde omega 6:3 oranı tüketilen konvansiyonel gıdalardan dolayı dengede değildir. Bunu arttırabilmek için, omega 3 içeren gıdaların (deniz ürünleri, organik etler) tüketimini arttırmak, yüksek omega 6 içeren gıdaları (ayçiçeği yağı, mısır yağı, kızartma besinler) azaltmak gerekir. Bunların dışında glikoz toleransını arttıran bazı besinler (yeşil çay) vardır. Biofactors'ün (E.T. 26.09.2018) yaptığı araştırmaya göre; yeşil çay glikozun yağ hücrelerine gitmesini engelleyip, kas hücrelerine gitmesini sağlamaktadır.

Karbonhidrat tüketildiğinde glikoz moleküllerine enerji için yakılmak üzere parçalanırlar. (Sofra şekeri ve türevlerinde bu durum früktozdan ötürü bu kadar masum değildir) Eğer yakılabilenden fazla glikoz alındıysa, glikojen olarak karaciğer ve iskelet sisteminde sonradan kullanılmak üzere depolanırlar. Buradaki depolar dolduğunda ise, artık fazladan tüketilen glikozu vücudun saklayacak bir yeri kalmamıştır demektir ve insülin direnci baş verir.

2.1.2. Kendinize Uygun Diyet Programının Tespiti

Obezite hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde prevalansı artan, erişkinleri olduğu kadar, giderek çocukları da etkileyen kronik bir hastalıktır. Günümüzde obezitenin görülme sıklığı her yaş grubunda artmaktadır. Bunun birçok nedeni olabileceği gibi başlıca; modern yaşamın getirdiği beslenme alışkanlıklarında yağların ve karbonhidratların fazla miktarda tüketilmesi, çocukların fiziksel aktivitelerinin azalması ve televizyon-bilgisayar oyunlarına yönelmeleridir (Parlak, Çetinkaya, 2007; 2(5):24-35) Obezite, genetik ve çevresel bileşenleri olan multifaktöriyel bir hastalık olması sebebiyle; santral obezite, morbidite için pek çok riskleri beraberinde getirmektedir (Top, vd. 2002; 28(3):85- 87).

Obez kişilerde düşük karbonhidrat diyeti, yağ yakımında en iyi seçenek olabilir. Çünkü obez tüketilen karbonhidratlar yağ olarak depolanır. Yağ oranı düşük ve fit bir vücuda sahip olan bireyler, beslenme konusunda daha çok opsiyona sahiptir. Obez gençlerde normal ağırlıktaki yaşlılarına göre insülin duyarlılığı daha düşüktür. İnsülin direnci ve toplam yağ miktarından bağımsız olarak, abdominal yağlanma arttıkça insülin duyarlılığı azalır.

Diğer yandan, çok uzun süren düşük karbonhidrat diyetler de insülin direncine sebep olabilir. Bu durum, diyeti bırakanların ve akabinde hızlı kilo alanların durumunu açıklamaktadır. Bunun nedeni de hüriyat dehidrojenal enzimin uzun vadede kullanımının azalması yani kullan ya da kaybet kuralıdır. Bu durumda insülin direnci yüksekse, karbonhidrat alımı kısılabılır, insülin direnci düşükse karbonhidrat alımı çoğaltılabilir.

Bu durum yağ oranı ile şu şekilde açıklanabilir:

-İnsülin direncinin yağ oranı ile direkt alakası vardır. Yağ oranına göre kolayca çıkarım yapılabilir. Eğer yağ oranı:

> **%25 ise:** Düşük karbonhidrat seçimi en iyi seçenektir. Paleo diyeti, yüksek omega 3 içeren diyetler en iyi seçenektir.

12-25 % ise: Karbonhidrat tüketmeyi hak etmek gerekmektedir. Çok yoğun kuvvet antrenmanı yapılırsa, yağsız vücut kitlesi 0.75-1.0g/lb kadar antrenmanın hemen sonrasında karbonhidrat tüketimi uygun olabilir.

<10% ise: Antrenman öncesi ve sonrası dahil olmak üzere yüksek oranda karbonhidrat tüketebilir.

2.2. İnsülinin Duyarlılığının Arttırılmasında Antreman Planı

İnsülin direncinin kırılmasında ve duyarlılığın arttırılmasında egzersizin önemi şüphesiz ki büyüktür. Thorell ve arkadaşlarının (1999;277(4):733-41) yaptığı bir çalışmada, egzersizin, GLUT-4 reseptörlerinin plazma membranına taşınması yoluyla, iskelet kasında glikoz transportunu arttırdığı gösterilmiştir . IRAS (1997;65(1):79-87) çalışmasın da, egzersizin insülin aktivitesi üzerine olumlu etkileri onaylanmıştır. Enerji metabolizmasının düzenlenmesinde yer alan hormonların en önemlilerinden biri insülin dir (Sherratt ve Turnbull, 1990). İnsülin direnci, insülinin hedef aldığı hücrelerin insüline verdikleri yanıtın azalması olarak tanımlanmakta ve tip-2 diyabetin patogeneğinde kritik rol oynamaktadır (Patel et al., 2016). Tip-2 diyabetli bireylerde iskelet kasında insülin direncinin geliştiği bilinmektedir. Tip-2 diyabetin gelişimindeki temel problem pankreas β hücrelerinde meydana gelen bozukluklar olsa da, iskelet kasında gelişen insülin direncinin β hücrelerindeki bozulma ve hiperglisemi gelişiminden daha önce meydana gelerek tip-2 diyabet gelişimini tetiklediği savunulmaktadır (DeFronzo & Tripathy, 2009).

Tip 2 DM hastalarında insülin duyarlılığını arttırıcı ilaç olarak biguanidlerin ve tiazolid ineditonların kullanımı da diyet ve egzersizin yeterli olmadığı hastalar için iyi bir seçenektir. Bu konuda yapılan çalışmalar, hem diyabetin önlenmesinde ve\veya geciktirilmesinde hem de İR'nin düzeltilmesinde Stumvoll' a göre (1995;333(9):550-4) son derece olumlu sonuçlar vermiştir.

İnsülin direnci için en iyi egzersiz opsiyonu ; Anerobik glikoliz enerji sistemini devreye sokan , antrenman teknikleridir (Berl,2008;49(4):495-501) Genel anlamda anaerobik glikoliz, glikozun (glikojenin) anaerobik yolla parçalanmasıdır. Bu yolla enerji üretilirken sadece glikoz kullanılır. Glikozun parçalanması oksijensiz ortamdan gerçekleştiği için bu sürece anaerobik glikoliz denir (Tripod, 2004;27(6):1365-8). Bunun için HIIT (High Intensity Intervall Training) yüksek yoğunlukta interval antrenman çok uygundur. Ancak, isminden de anlaşılacağı gibi yüksek yoğunluklu kardiovasküler egzersizler herkes için uygun değildir. Bu yüzden bu egzersizleri yapabilmek için uygun fitness seviyesinde olup olunmadığını anlamak için bir uzmandan yardım alarak gerekir. HIIT antrenmanı kendi içinde bazı yorumları vardır. HIIT antrenmanı şiddet içerir yani 30 sn. sprint, 1-1.5 dk. aktif dinlenme ile maksimum 16 dk yapılması önerilir. Akabinde spora yeni başlayan, mobilite ve stabilize henüz yeterli olmayan bireyler için, fonksiyonel HIIT antrenmanları riskli olabilir. Bu yüzden güvenli ekipmanlar (bisiklet, cros-trainer) tercih edilmelidir (Lanced, 2006;368(9549):1096-105).

Tablo 1. Egzersizin İnsülin Duyarlılığı, İnsülin Direnci Ve Metabolik Fonksiyonlar Üzerine Etkisini İnceleyen Yayınlar

YAZAR, YIL	AMAÇ	POPÜLASYON	ÜLKE	ALINAN ÖLÇÜMLER	SONUÇ
Cree-Green M ve diğ., 2015	Tip 2diyabetli gençlerde görülen kas insülin direncini etkileyen faktörler arasındaki benzerliğin incelenmesi	-Tip2 Diyabetli genç Sedanter bireyler (n=17) -Kontrol grubu (23 normal kilolu, 26 obez birey)	ABD	3 günlük kilo koruyucu diyet uygulaması sonrasında; -insülin duyarlılığı ölçümü/glikoz infüzyon oranının belirlenmesi -Spektrometre analizleri	-Tip2 diyabetli bireylerde insülin direnci diğer gruplara kıyasla daha yüksektir (p<0.05). Tip2 diyabetli grupta ADP zaman sabiti (kan akışı bağımlı mitokondriyal fonksiyon ölçümü) daha yavaştır. Oksidatif fosforilasyon oranı daha düşüktür (p<0.05). -İyi kontrollü tip2 diyabetli genç bireylerde serum serbest yağ asidinin artışı ve mitokondriyal disfonksiyon erken dönemde saptanabilecek belirteçlerdir. -Egzersiz sonrasında oksidatif metabolizma doğal bir mitokondriyal bozukluk değildir, azalmış kan akışından etkilenmektedir. - Serbest yağ asidini azaltma ve mitokondriyal fonksiyonu düzeltme, genç tip2 diyabetli bireylerde potansiyel tedavi stratejisi olabilir.
Fealy, Mulya, Lai ve Kirwan, 2014	Aerobik egzersizlerin mitokondriyal fisyon proteini Dinamin bağımlı protein 1 (Dnp Ser616), yağ oksidasyonu ve insülin duyarlılığı ile ilişkisinin incelenmesi	Yaşlı (66±1), Sedanter, sigara içmeyen, obez (BKİ; 34.6±0.8) bireyler (n=10 erkek/7 kadın)	ABD	-60 dk/5 gün/hafta -%80-85 VO2 max 12 hafta boyunca yapılan egzersiz öncesi/sonrasında; -insülin duyarlılığı ölçümü (hiperinsülinemik/öglisemi k klemp testi) -Yağ oksidasyonu(indirekt kalorimetri) -İskelet kası biyopsisi	- Drp 1 mitokondri dinamiğini etkileyen temel proteinlerden biridir. - Uzun süreli düzenli yapılan egzersiz Drp 1 fosforilasyonunu azalmaktadır (öncesi 0.81±0.15; sonrası 0.58±0.14; p<0.05). -Egzersiz sonrası insülin duyarlılığı 2.1±0.2 kat, yağ oksidasyonu 1.3±0.3 kat artmıştır (p<0.01). - Drp1 fosforilasyonu yağ oksidasyonu artışı ile negatif yönde ilişkilidir (rs= -520; p<0.05). -Egzersiz içeren yaşam tarzı değişiklikleri insülin direnci olan obez bireylerdeki mitokondriyal fisyon proteini Drp1 aktivasyonunu azaltarak insülin duyarlılığını geliştirebilir.

McCormack ve diğ., 2013	Çocuklarda yapılan egzersiz ve yaşam tarzı değişikliklerinin insülin duyarlılığı üzerine etkisinin incelenmesi	BKİ >95. Persentil 10-17 yaş çocuklar (egzersiz grubu (n=10), Kontrol grubu (n=11)	ABD	8 haftalık evde egzersiz uzmanları tarafından yaptırılan egzersiz öncesi/sonrasında; -İnsülin, kan glikozu, lipit profili ölçümleri Kas oksidatif fosforilasyonu, intramiyoselüler lipit içeriği (IMCL) ölçümü	- 8 hafta düzenli egzersiz sonrası IMCL artmış, HOMA- IR düzeyleri azalmıştır (p<0.05). - Artan IMCL içeriği dinlenik metabolik hızın artışı ile pozitif (r=0.78, p<0.05); açlık solunum katsayısının azalması ile negatif (r=-0.70; p<0.05) ilişkilidir. -Obez çocuklarda egzersiz ile ilgili yaşam tarzı değişiklikleri yapıldığında insülin direnci azalmakta, IMCL artışı ile kas lipit oksidasyonu kapasitesi artmaktadır. Bu durum mitokondriyal fonksiyonların düzelmesi ile pozitif ilişkilidir (p<0.05).
Zhang ve diğ., 2015	Memeli ekspresyon vektörü aracılı sirtüin 1 (pCDNA3.1 SIRT1)'in aşırı ekspresyonunun yüksek glikozla indüklenerek insülin direnci gelişmiş iskelet kas hücrelerine etkisinin incelenmesi	-Fare miyoblast hücreleri (C2C12) (in vitro çalışma)	Çin	%10'luk albümin solüsyonuna; Vaka grubu yüksek glikoz (20 mmol/L) modifikasyonu Kontrol grubu normal glikoz (5 mmol/L) modifikasyonu	pCDNA3.1 vektör aracılı SIRT1'in aşırı ekspresyonunun insülin direncini zayıflatmaktadır. Bu etkisini mitokondriyal disfonksiyonu düzenleyerek gösterir p<0.01).
Trevellin ve diğ., 2014	Uzun süreli düzenli yapılan egzersizin subkutan adipoz doku üzerine etkisi (in vivo çalışma)	1.Çalışma: Yetişkin (8 haftalık) erkek wild-tip fareler (n=18) Endotelyal NO sentetaz (eNOS) enzimi baskılanmış fareler (n=18)	İtalya	1.çalışmada, eNOS enzimi baskılanan fareler ve wild-tip farelerin subkutan dokusu yüzme antrenmanı yaptırdıktan sonra değerlendirilmiştir	-Wild-tip farelerde, yüzme antrenmanları subkutan adipoz dokuda mitokondriyal biyogenezi, mitokondriyal DNA içeriğini ve glikoz alımın arttırmaktadır, ancak eNOS enzimi baskılanan farelerde bu etki gözlenmemiştir (p<0.05). -Subkutan adipoz dokuda egzersizle birlikte gelişen metabolik adaptasyon ile insülin duyarlılığında eNOS enziminin varlığı kritik önem taşımaktadır.

Kaynak: (Devrim A., Bilgiç P., 2017: s 3, c4)

3. SONUÇ

İnsülin duyarlılığının yüksek olması fiziksel hedefe ulaşılmasında için son derece önemlidir. İnsülin hormonu yağsız vücut kitlesini arttırıp daha hızlı metabolizmaya sahip olunması için önemlidir. İleride obezite, kalp hastalıkları ve kanser gibi hastalıkların olma ihtimalini azaltmak için; sofrta şekeri ve rafine karbonhidratları çok fazla tüketilmemeli, spor yapılmalı ve daha çok hareket edilmeli ayrıca vücuttaki insülin rolü unutulmamalıdır. Egzersiz sayesinde kaslardaki insülin reseptörleri eksprese olacak, hücre yüzeyine çıkarak kandaki aşırı insülini kullanacaktır. Fiziksel aktivitenin arttırılarak enerji yoğunluğu yüksek besinlerin yerine sebze-meyve tüketimlerinin arttırıldığı programların uygulanması önemlidir. Asıl mesele karbonhidrattan uzak durmak değil vücudun karbonhidratı verimli bir şekilde kullanmasını sağlamaktır.

KAYNAKÇA

- Biofactors, Issue 4, Volume 34, <https://content.iospress.com/journals/biofactors/34/4> (E.T. 26.09.2018).
- Clin Nutr, [Dietary fat and insulin sensitivity in a triethnic population: the role of obesity. The Insulin Resistance Atherosclerosis Study \(IRAS\)](#) 1997;65(1):79-87.
- DeFronzo, R. A., & Tripathy, D. (2009). Skeletal Muscle Insulin Resistance Is the Primary Defect in Type 2 Diabetes. *Diabetes Care*, 32 (Suppl 2), 157–163. 2009
- Devrim A., Bilgiç P., Egzersiz, İnsülin Duyarlılığı ve Mitokondriyal Fonksiyonu Etkiler Mi?, H.Ü. Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi Cilt:4, Sayı:3, 2017.
- Fischer S, Bornstein SR. New oral antidiabetic agents—clinical perspectives. *Internist (Berl)* 2008;49(4):495-501.
- Gerstein HC, Yusuf S, Bosch J, et al. DREAM (Diabetes Reduction Assessment with Ramipril and Rosiglitazone Medication) Trial Investigators: effect of rosiglitazone on the frequency of diabetes in patients with impaired glucose tolerance or impaired fasting glucose: a randomized controlled trial. *Lancet* 2006;368(9549):1096–105.
- Mayer-Davis EJ, Monaco JH, Hoen HM, et al. Dietary fat and insulin sensitivity in a triethnic population: the role of obesity. *The Insulin Resistance Atherosclerosis Study (IRAS)* Am J.
- Parlak A, Çetinkaya Ş. Çocuklarda Obezitenin Oluşumunu Etkileyen Faktörler, *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi* 2007; 2(5):24-35.
- Patel, T. P., Rawal, K., Bagchi, A. K., Akolkar, G., Bernardes, N., Dias, D. da S., ... Singal, P. K. Insulin resistance: an additional risk factor in the pathogenesis of cardiovascular disease in type 2 diabetes. *Heart Failure Reviews*, 21(1), 11–23. 2016
- Snitker S, Watanabe RM, Ani I, et al. Troglitazone in Prevention of Diabetes (TRIPOD) study. Changes in insulin sensitivity in response to troglitazone do not differ between subjects with and without the common, functional Pro12Ala peroxisome proliferator-activated receptor-gamma 2 gene variant: *Diabetes Care* 2004;27(6):1365-8.
- Stumvoll M, Nurjhan N, Perriello G, et al. Metabolic effects of metformin in non-insulin dependent diabetes mellitus. *The New England Journal of Medicine* 1995;333(9):550-4.
- Thorell A, Hirshman MF, Nygren J, et al. Exercise and insulin cause GLUT-4 translocation in human skeletal muscle. *Am J Physiol* 1999;277(4):733-41.
- Top C, Cingözbay BY, Keskin Ö, Terekeci H, Önde ME. Normoglisemik Obez Hastalarda Prolaktin ve İnsülin Direnci İlişkisi. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi* 2002;28(3):85- 87.
- [https://iubmb.onlinelibrary.wiley.com/doi/toc/10.1002/\(ISSN\)18728081\(CAT\)VirtualIssues\(VI\)NutritionVI](https://iubmb.onlinelibrary.wiley.com/doi/toc/10.1002/(ISSN)18728081(CAT)VirtualIssues(VI)NutritionVI) (E.T. 26.09.2018).

Küçükkeskin, B. ve Doğan, F. (2018). "Yalnızlık Yaşayan Üniversite Öğrencilerinin Bu Olguya İlişkin Görüşleri",
Vol: 1, Issue: 3, pp. 413-423

Anahtar Kelimeler: Yalnızlık, Kişilerarası İlişkiler,
Üniversite Öğrencileri, Yalnızlık Algısı.

Keywords: Loneliness, University Student,
Interpersonal Relationship, Perception of Loneliness

Makale Türü: Araştırma Makalesi

YALNIZLIK YAŞAYAN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BU OLGUYA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Opinions of the university students who experienced loneliness

Başak KÜÇÜKKESKİN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Lisans Öğrencisi, bkucukkeskin@gmail.com

Fikriye DOĞAN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Lisans Öğrencisi, dfikriyed@gmail.com

Makale Geliş Tarihi
19.07.2018

Revize Tarihi
28.10.2018

Yayınlanma Tarihi
30.10.2018

ÖZ

Bu çalışmanın amacı yalnızlık olgusunu deneyimlemiş kişilerin duygu, düşünce ve davranışlarını belirleyebilmektir. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgu bilim deseni kullanılmıştır, veri toplama tekniklerinden yüz yüze görüşme tekniği kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Bu ölçütü belirleyebilmek için katılımcılara "Kendinizi ne sıklıkla yalnız hissediyorsunuz?" sorusu sorulmuştur. 7'li Likert ölçeğinde, dört ve üzeri cevap veren altı katılımcıyla çalışmaya devam edilmiştir. Verileri analiz etmek için içerik analizi kullanılmıştır. Bu analiz sonucunda beş ana tema belirlenmiştir. Bu temalar baş etme stratejileri, aidiyet, depresif algılar, gelecek kaygısı, kişisel gelişim temalarıdır. Baş etme stratejileri teması dört kategoride incelenmiştir: Yalnızlık ve izolasyon, sosyal destek, romantik ilişkiler ve davranışsal baş etme yöntemleridir.

ABSTRACT

The purpose of this study is to determine the feelings, behaviours and thoughts of the people who experienced loneliness. In this research, phenomenology -one of the qualitative research design- is used. Also, face to face interview technique from data collection techniques is used. Method of criterion sampling is used from purposive sampling methods. The question, "How often do you feel lonely?" is asked to the participants. A seven-point likelihood Likert scale is used and the study continue with the six participants who answer four and above. To analyze the datas, content analysis is used. The result of this analysis, five main themes are determined. These themes are coping strategies, belonging, depressive perception, future anxiety, personal growth. Coping Strategies theme, examined in four categories; Alienation and isolation, social support, romantic relationships and behavioral coping strategies

1. GİRİŞ

Psikolojik bir durum olan yalnızlık günümüz insanın hayatında çok önemli yer kaplayan bir konudur. Yalnızlığa yapılan birçok tanım olmakla birlikte toplumda genel olarak fiziksel olarak tek başına olma durumu olarak ifade edilmektedir (Buluş, 1997:83). TDK'ye göre ise 'yalnız olma durumu' olarak tanımlanır. Bu çalışmada yalnızlık kişinin kendisini yalnız hissettiği durum olarak tanımlanmaktadır ve katılımcı temelli bir yaklaşım benimsenmiştir.

Yalnızlık ile ilgili literatürde birçok araştırma bulunmaktadır. Örneğin; Köse (2009:33), yalnızlığın her yaşta insanın hissedebileceği ve çok yaygın olan bir duygu olduğunu söylemiştir. Yurtta ya da evde yaşayan lise öğrencilerinin yalnızlık ve sosyal destek düzeylerini incelemiş ve yalnızlık ve sosyal destek düzeylerinin ailelerinin yanında ve yurttan dışarıda yaşayan öğrenciler arasında anlamlı bir farklılık göstermediğini bulmuştur.

Buluş (2000:169), ergenlik dönemindeki öğrencilerin denetim odağı ve yalnızlık düzeylerini incelemiş ve denetim odağı düzeyi yükseldikçe yalnızlık puanlarının da yükseldiğini, dış denetim odağı yüksek olan öğrencilerin yalnızlık düzeyinin, iç denetim odağı yüksek olan öğrencilerden daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca yalnızlık ile cinsiyet, kardeş sayısı, annenin öğrenim düzeyi ve

mesleği ve öğrencinin aile ortamını tanımlama şekli (otoriter, demokratik) arasında anlamlı düzeyde ilişki bulmuştur.

Eskin (2001:8), ergenlik döneminde yalnızlık duygusu, baş etme yöntemleri ve intihar düşünceleri ve girişimlerinin incelendiği İstanbul'daki 959 lise öğrencisini içeren bir araştırma yapmıştır. Yalnızlık düzeyini UCLA Yalnızlık Ölçeği'nin kısa bir formunu kullanarak ve "Kendinizi yalnız hissettiğiniz anlar oluyor mu?" sorusuyla ölçmüştür. Öğrencilerin %65'i evet cevabını vermiş ve intihar düşüncesi sergileyen öğrencilerin daha yüksek yalnızlık hissettiğini bulmuştur. Ayrıca öğrenciler; baş etme yöntemi olarak ilişki arama, kendini etkinleştirme, okuma ya da ders çalışma, düşünme- hayal etme yöntemlerini kullandığını belirtmiştir.

Bu araştırmanın yapılmasının nedeni yalnızlık olgusunu üniversite öğrencilerinin görüşlerinden yola çıkarak derinlemesine incelemektir. Yalnızlık olgusuna dair birçok nicel araştırma bulunmaktadır ancak nitel bir bakış açısıyla çok fazla araştırma bulunmadığı için böyle bir araştırma yapmak planlanmıştır ayrıca bu çalışmadan yola çıkılarak kendilerini yalnız hisseden üniversite öğrencilerini daha iyi anlamak da planlanmıştır.

Yapılan bu araştırmanın amacı; yalnızlık olgusunu araştırmak, yalnızlığı deneyimlediğini belirten katılımcıların yalnızlık algılarını, yalnızlık ile ilgili düşüncelerini, duygularını ve davranışlarını öğrenmektir. Araştırmanın sonucunda çalışmayı okuyan kişilerin yalnızlığı yaşamamış olsa bile yaşayan kişilerin ne yaşadığını, hissettiğini, düşündüğünü anlayabilmesi amaçlanmıştır. Çalışmacılar; yalnızlık algısını, yalnızlığı deneyimlemiş olduğunu belirten, kendini yalnız hissetmiş veya hissediyor olan üniversite öğrencileri ile görüşmüştür.

2. YÖNTEM

2.1. Örneklem

Bu araştırmanın katılımcıları üniversite öğrencileridir. Öğrenciler Ankara ilinde bulunan üniversite öğrencilerinden seçilmiştir ve altı kişiyle görüşme yapılmıştır. Veri doyumuna 8-10 kişi ile ulaşılması beklenmiştir ancak altıncı kişide veriler tekrar etmeye başlamış ve veri doyumuna ulaşılmıştır.

2.2. Verilerin Toplanması

Bu çalışmada veri toplanmadan önce AYBÜ Etik Kurulu'ndan onay alınmıştır. Bu araştırma nitel araştırma yaklaşımlarından olan olgu bilim araştırması türündedir ve örneklemedeki her katılımcıya öncelikle Bilgilendirilmiş Onam Formu ve sözel olarak bilgi verilmiştir. (Bilgilendirilmiş Onam formu için bkz. Ek A). Örnekleme yöntemi amaçlı örnekleme türlerinden olan ölçüt örneklemedir. Buradaki ölçüt ise katılımcıların daha önce yalnızlığı deneyimlemiş olduğunu belirtmesidir. Bu ölçüt görüşme formunun başında sorulan "Kendinizi ne sıklıkla yalnız hissedersiniz?" sorusuna 7'li Likert tipi cevaplardan 4 ve üzeri cevap veren katılımcılarla devam edilmiştir. (Görüşme Formu için bkz. Ek B) Daha sonra katılımcılarla görüşme, yüz yüze görüşme şeklinde yapılmıştır. Hazırlanan Görüşme Formu'nda dokuz soru bulunmaktadır. Bir kişiyle pilot görüşme yapılmıştır ve pilot görüşme sonucunda dokuz sorunun da veri toplanmasında kullanılmasına karar verilmiştir. Görüşme sırasında katılımcıların izniyle ses kayıt cihazı görüşme boyunca açık kalmıştır ve görüşme süresini katılımcılar belirlemiştir. Bu doğrultuda en kısa görüşme 25 dakika en uzun görüşme ise 45 dakika sürmüştür.

2.3. Veri Analizi

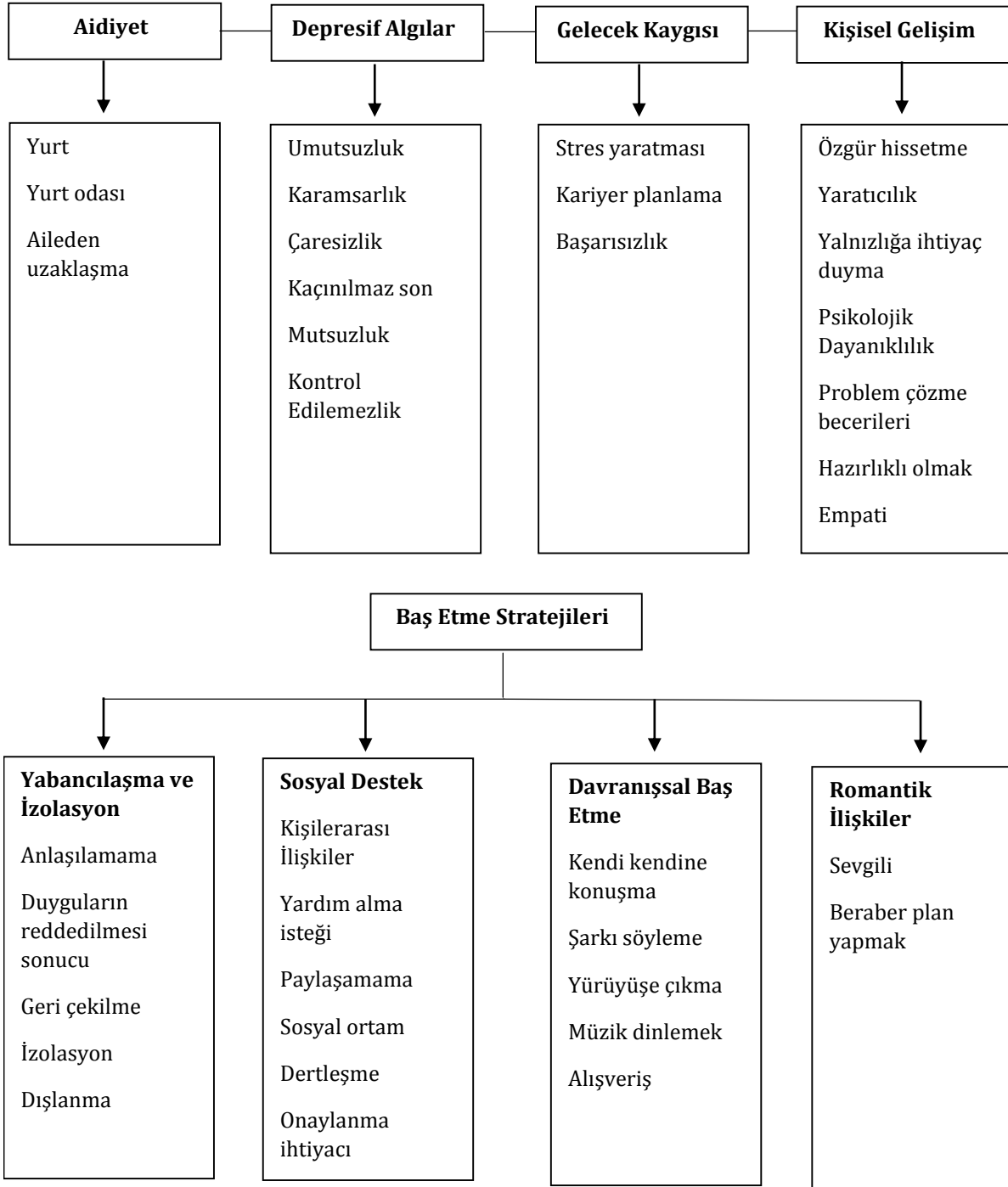
Veri analizi, içerik analizi yöntemiyle yapılmıştır. Verilen cevaplara göre katılımcıların yalnız hissettikleri sürecin duygusal, bilişsel ve davranışsal özelliklerinin ortaya konması planlanmaktadır. Temalar, her biri soru için araştırmayı yürüten iki araştırmacı tarafından da ayrı ayrı oluşturuldu ve bu sonuçlar karşılaştırılarak bütün sorular için ortak temalara ulaşılmıştır. Bunun nedeni araştırmanın güvenilirliğini artırmayı sağlamaktır. Araştırma bittikten sonra ise rastgele belirlenen bir katılımcıdan araştırma sonuçları ve görüşme soruları hakkında geri bildirim istenmiştir. Bu sayede araştırmanın geçerliğinin artırılması planlanmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde katılımcılara uygulanan yarı yapılandırılmış "Üniversite Öğrencilerinin Yalnızlık ile İlgili Görüşleri" görüşme formundan toplanan verilerin içerik analizi bulgularına yer verilmiştir. Bu

doğrultuda üniversite öğrencilerinin yalnızlığa ilişkin algılarıyla ilgili 4'ü olumsuz 1'i olumlu olmak üzere 5 ana tema belirlenmiştir. Olumsuz temalar; *baş etme stratejileri*, *aidiyet*, *depresif algılar* ve *gelecek kaygısı* olumlu tema ise *kişisel gelişim* olarak belirlenmiştir. Baş etme stratejileri teması ise dört kategoride incelenmiştir. Bu kategoriler; yabancılaşma ve izolasyon, sosyal destek, davranışsal baş etme, romantik ilişki kategorileridir. Bu temaları ve kategorileri oluşturan kodlar ayrıntılı olarak başlık altında aşağıda açıklanmıştır. Şekil 1. ise bu temaları, kategorileri ve bunları oluşturan kodları göstermektedir.

Şekil 1. Temalar ve Kategorilerin Kodları

3.1 Baş Etme Stratejileri

Şehir gürültüsü, kargaşası ve kalabalığı içinde kalan günümüz insanı için yalnız kalma düşüncesi bazen çok cazip gelebilmektedir. Ancak yine de bu kalabalıktan uzak olmaya çalışma düşüncesi ve "kalabalıklar arasında yalnız hissetme" düşüncesi arasında günümüz insanı paradoksal bir çerçeveye düşer. Hem kalabalıktan uzaklaşıp yalnız kalmak, rahatlamak ister hem de kalabalıklar içinde yalnız kaldığını hissedebilir ve bu durumda eğer yalnız hissetmek istemediği halde yalnız hissediyorsa, rahatlama imkanı yoksa rahatsızlık verici yalnızlık hissiyle baş etmesi gerebilir. Yapılan bu araştırmanın verilerine göre üniversite öğrencilerinin yalnız kalmak istemediklerinde bu durumla baş etmek için kullandığı bazı stratejileri vardır ve bunlar "yabancılaşma ve izolasyon, sosyal destek, romantik ilişkiler, davranışsal baş etme" olarak belirlenmiştir.

3.1.1. Yabancılaşma ve İzolasyon

Yabancılaşma kişinin diğerlerine ya da gündelik olaylara olan uzaklık hissi ya da ilgisizliği olarak tanımlanabilir. Katılımcıların; uzun süreli bir anlaşılama hissi içerisinde olduklarında, duygularının ya da görüşlerinin reddedildiği durumlarda ve dışlandıkları zaman algıladıkları yalnızlık düşüncesi yabancılaşma ve izolasyon kategorisi altında birleştirilmiştir. İzolasyon ise yabancılaşmanın daha ileri boyutu olarak, kişinin kendisini dış dünyanın uyarılarından soyutlaması olarak düşünülmüştür. Katılımcıların ifadelerinde belirttikleri öfke hissettiğinde kendini yalnız bırakma ve geri çekilme izolasyonun göstergeleri olarak düşünülmüştür.

'Sizce insanlar neden birbirine ihtiyaç duyar?' sorusuna verilen bir cevap: "*Bence her insanın fitratında olan bir şey yalnızlık çünkü insanlar tek başına mutlu değildir daha doğrusu ben olamıyorum. Bazen ruhsal bir çöküntü olarak dışa vuruyor olabiliriz ama çok kalabalık ortamlarda da kendimizi yalnız hissedebiliyoruz.*" (K3) cümlesiyle yalnızlığa ilişkin yabancılaşma kategorisinin bilişsel ve duygusal süreçlerini anlatmaktadır.

"*Başarısızlık olarak düşündüğüm zamanlarda sanki benim başaramadığım bir şeymiş gibi yani bir şeyleri başaramayıp yalnızlıkla kendimi bulmuşum gibi ya da bazen birilerine öfke hissettiğim için kendimi yalnız bırakabilirim gibi*" (K2)

Yabancılaşma ve izolasyon olumsuz birer durum olmasına rağmen 'baş etme stratejisi' teması altında kategorileştirilmesinin nedeni aslında yalnızlığa karşı işlevsel olmayan bir baş etme stratejisi olduğunun düşünülmesidir. Bu çalışmadaki katılımcılar hem kalabalıktan uzaklaşıp yalnız kalmak istediklerini hem de kalabalıklar içinde yalnız hissettiklerini söylemişlerdir ve bu durum ortaya içsel bir çelişki çıkarmaktadır. Bu çelişkiyi ise yabancılaşma ve izolasyon süreçleriyle işlevsel olmayan bir şekilde çözdükleri düşünülmüştür.

3.1.2. Sosyal Destek

Sosyal destek kişinin çevresinden algıladığı psikolojik destek olarak tanımlanabilir. Katılımcıların tamamı üniversite öğrencisidir ve yaş ortalamaları 22'dir. Bu katılımcılar erken yetişkinlik dönemindedir ve bu gelişim döneminde sosyal çevrenin önemi çok büyüktür. Bu nedenle ayrı bir kategori olarak değerlendirilmiştir. Bütün katılımcılar "Kişiler arası ilişkilerin hayatınızdaki rolü nedir?" sorusuna cevap olarak yalnızlığı arkadaşsızlıkla veya arkadaşlarıyla birlikte vakit geçiremedikleri ve ailesinden uzak yaşıyor olmalarıyla özdeşleştirmişlerdir. Örneğin; "*Şimdi aile olarak baktığımızda ailem mükemmel bir destek, her zaman yanımdalar*" ve "*yalnızlıktan kurtulmak istediğim zamanlar da arkadaşlarımı veya evdeysem bütün akrabalarımı toplayıp onlarla bir şeyler yapmayı seviyorum. Bir şeylere katılayım, hep birlikte vakit geçirelim.*" (K5) cümlelerinde katılımcıların yalnızlığı doğrudan aile ve arkadaş bağlarında değerlendirdikleri görülebilir.

3.1.3. Romantik İlişkiler

Romantik ilişkiler bazı katılımcılar için en önemli faktör olarak görülüp katılımcının hayatının merkezinde bulunurken bazı katılımcılar bu konuya hiç değinmemiştir.

"Kendinizi en çok ne zaman yalnız hissedersiniz?" sorusuna "*Erkek arkadaşımın problem yaşadığımda sanki benim hiç kimsem yok, hayat boş... Ailem var ama arkadaşlarım var. Hepsi bana destek olmaya çalışıyorlar ama sanki hiçbirinin bir anlamı yokmuş gibi hissediyorum sanki bütün libidom onun*

üzerindeymiş gibi." (K5) cevabı verilmiştir. Aynı katılımcının "Kişilerarası ilişkilerin hayatınızdaki rolü nedir?" sorusuna verdiği cevap; "...aile olarak baktığımızda ailem mükemmel bir sosyal destek yani her zaman yanımdalar, ne yaparsam yapayım. Ondan sonra arkadaşlarıma baktığımda hepsini ayrı ayrı çok seviyorum. Hepsi hayat enerjimi artıran insanlar. Erkek arkadaşına baktığımda o da benim geleceğim. Çok güzel hayaller kuruyoruz." ailenin yanında romantik ilişkilerin de katılımcıların hayatında önemli etkileri olduğu görülmektedir. Başka bir katılımcı ise "Sevgilimin olduğu dönemlerde onu aramak, onun beni arayıp sorması hoşuma gittiği için yalnızlık hissim azalıyordu." (K4) demiştir. Bu cevaplardan yola çıkılarak romantik ilişkilerin, bazı üniversite öğrencilerinin yalnızlık konusundaki görüşlerinde merkezi bir rol oynadığı söylenebilir.

3.1.4 Davranışsal Baş Etme

Davranışsal baş etme, kişilerin genelde bilinçli olarak yalnızlıktan kurtulmak için yaptığı etkinlikleri içeren bir kategori olarak tanımlanmıştır ve yalnızlık ile baş etme konusunda bütün katılımcıların bulunduğu bir davranışsal baş etme stratejisidir. Katılımcılara "Kendinizi yalnız hissettiğinizde ne yaparsınız?" şeklinde sorulduğunda cevaplar: "Kendimi yalnız hissettiğimde ne yaparım, yani bir şeylerle uğraşmaya çalışırım. Ne biliyim o an kitabım varsa kitap okurum. Elimde bilgisayarım telefonum varsa bir şeyler izlemeye çalışırım ya da dışarıya çıkıp alışveriş yapmak, bir kafede oturmak." (K5)

"Genelde arkadaş çevresi, aile içi paylaşımlar... Onun dışında belki sosyal uğraşlar olabilir. Aile içi paylaşımında anne-baba veya kardeşle paylaşma, onlarla sohbet etme veya dertleşme diyebileceğimiz şeyler oluyor. Sosyal arkadaş çevresinde; arkadaşlarla oturma, konuşma, muhabbet etme... Yine can sıkıntısında birlikte olma gibi. Örnek veriyorum, bir arkadaşımın akşam bir yerde oturup çay içme, sohbet etme gibi şeyler olabiliyor." (K3)

"Kesinlikle direkt müzik, son bir senedir falan öyle. Önceden sosyal medya, video falandı, artık video izleyişim de gelmiyor. Direkt kimse yoksa kulaklığı takıyorum, yatıyorum. Müzik yani son ses müzik. Son 6 aydır falan." (K4) şeklindedir. Katılımcılar yalnız hissettiklerinde veya yalnızlıktan kurtulmak istediklerinde yaptıkları aktiviteleri diğer sorulara göre çok daha net ve kolay cevaplamışlardır. Bu cevaplar genel olarak müzik dinlemek, sosyal ilişkiler kurmak, alışveriş yapmak, kitap okumak gibi ortak sosyal aktivitelerden oluşmaktadır ve bu kategoride değerlendirilmiştir.

3.2 Depresif Algılar

Yalnızlık kavramının hissettirdiklerine dair katılımcıların duygusal veya olumsuz yorumları göz önüne alınarak depresif algılar teması oluşturulmuştur. Katılımcıların "Benim için yalnızlık çaresizlik diyebilirim" (K3). "Benim için yalnızlık ne hissettiriyor; çaresizlik sanırım, umutsuzluk ve dolayısıyla..." (K1) gibi yorumlar çaresizlik kodu altında ele alınmıştır.

"Kişinin kendi dünyasındaki ruhsal çöküntü" (K3) ve "...bilmiyorum belki depresyonla bağdaşıklığı vardır" (K1) yorumları ise ruhsal çöküntü ve depresyonla ilişkili görülüp yine depresif algılar teması altına alınmıştır. Depresif algılar teması genel olarak umutsuzluk, çaresizlik, karamsarlık, mutsuzluk veya yalnızlığın kaçınılmaz bir son olarak görülmesi kodlarından oluşmaktadır.

"...genel olarak baktığımızda bu durumu döngüye sokuyor. Daha çok yalnızlaşıyorsun. Dediğim gibi bir ortama girmedin, o konudan mahrum kaldın tekrar yine o konunun devamında olan buluşmalara gittiğinde hiçbir şey anlamayacaksın." (K2) ve "Yalnızlık bana sanırım başarısızlık ifade ediyor yani sosyal yaşamda başarısızlığı ifade ediyor olabilir bazen de tercih olabilir, kendi tercihim olabilir bana ne hissettirdiği ise başarısızlık olarak düşündüğüm zamanlarda sanki benim başaramadığım bir şeymiş gibi yani bir şeyleri başaramayıp yalnızlıkla kendimi bulmuşum gibi" (K5) cevaplarında ise yalnızlığın umutsuz bir döngüde algılandığını ve katılımcıların bu döngüden çıkmak konusunda çaresizlik hissettiği görülüyor.

3.3. Aidiyet

Aidiyet kişinin kendini bir yere ait hissetmesi olarak ele alındığında üniversite öğrencileri; aile, şehir ve yurt kavramları üzerinde durmuştur. Bu cevapların ortak noktası ise olmak istenen yerden veya sevilen kişilerden uzak olma durumudur. Bu nedenle aidiyet teması altında birleştirilmiştir. Katılımcılara "Kendinizi en çok ne zaman ve neden yalnız hissedersiniz?" sorusu sorulduğunda; "Yurtta çok yalnız hissediyorum, odada yalnız olduğumda çünkü ailen olmuyor. Arkadaşların olmuyor

genelde, oda arkadaşların oluyor ama onlar zorunlu olduğu için, yurdumun olduğu semt olan Çubuk'ta tek başıma vakit geçirdiğimde de yalnız hissediyorum, markete tek başıma giderken örneğin." (K2) ve "Yaşadığım şehirde mutsuz olduğum için, genelde Isparta'dayken ve evdeyken işim yoksa yalnız hissediyorum ya da ne zaman fark ediyorum dediğinde de böyle bir şeyi yaşayınca birisiyle paylaşayım ama paylaşacak kimse yok ya da en çok Isparta'dayken kendi evimde işim yoksa çok gözüme batıyor diyeyim." (K5) cevaplarında ise katılımcılar, yalnızlık hislerini buldukları şehir ve yere göre değerlendirmişlerdir. "Yalnızlığınızı neye bağlıyorsunuz?" sorusuna ise "Sevdiğim çoğu insandan uzak yaşamama. Bunu çok düşündüm ondan net cevap verdim." (K1) bu cevapta ise yalnızlık sevilen kişilerden uzak olma durumu olarak ele alınmıştır.

3.4. Gelecek Kaygıları

Gelecek kaygıları, kişilerin hayatlarının ilerideki dönemlerinde yalnız olma fikrini barındıran bir temadır ve katılımcılar kaygı içerikli yorumlar elde edilmiştir.

Katılımcılara yalnız hissettiklerinde ne düşündükleri sorulduğunda, "Şuan yalnızken gelecek kaygılarımla dolup taşıyorum, ben ne olacağım nereye gidiyorum? Bu, insanlarla ilişkiler bağlamında da kariyer bağlamında da... Ama bu noktada işte dediğim gibi yalnızlığı ne kadar seviyor olsam da, belli dönemlerde, gelecekte korktuğum bir durum bu benim" (K1) cevabına benzer şekilde cevap verilmiştir. Örneğin; "Bir şeyi halledemediğim zaman ya da üstesinden gelemediğim zaman çaresizlik durumu oluşuyor ister istemez, stres artıyor. Bu durumda biraz yalnızlık hissediyorum diyebilirim." (K3) diyen bir katılımcı da yalnızlık hissinden sonra gelen stresten bahsetmiştir. Yalnızlık algısıyla, geleceğin düşünüldüğü dönemlerin stresle bağdaşması belirtilmiştir. Bu cevaplar üniversite öğrencilerinin yalnızlık algılarında "gelecek kaygısı teması" oluşturulması için önemli bir yere sahiptir.

3.5. Kişisel Gelişim

Olumlu olarak değerlendirilen kişisel gelişim teması, yalnızlığın kişiye kattığı faydalı olan ve kişilerin memnun olduğu durumlar olarak ele alınmış olup katılımcılara "Yalnızlığın size kattığını ve sizden aldığını düşündüğünüz şeyler?" sorusu sorulduğunda "Bana kattığını düşündüğüm konu, gözlem yapma fırsatı diyebilirim çünkü tek başıma olunca etrafı daha iyi izliyorum. Bir de şey var, düşünüyorum yani daha çok düşünüyorum iyi geliyor aslında bu." (K3) cevabı alınmıştır. Bu şekilde yalnızken gözlem yapma daha çok düşünme fırsatının olduğunu ve bunun olumlu bir etkisi olduğunu belirtmiştir.

Diğer bir katılımcı ise "Yalnızlığın bana güç kattığını düşünüyorum. Kendimle daha bir arada ve kendimi daha çok tanıdığımı ve neler başarabileceğimi gördüğümü düşünüyorum. Bu yüzden yalnızlıktan kaçmam" (K5) şeklinde cevap vererek, yalnızken daha güçlü hissettiğini belirtmiştir. Aynı soruya başka bir katılımcı "Birçok önemli kararı yalnız başıma veriyorum ve bunları yalnızken düşünebiliyorum." yorumunda bulunmuş ve karar verme konusunda yalnızlığın önemine değinmiştir. Yine aynı katılımcı, "Sürekli kurarım kafamda, biriyle kötü bir şey yaşadıysam ya da kötü bir şey olduysa söyle deseydim, bir daha böyle olduğunda şöyle söyleyeceğim. Asla gerçekleşmeyecek diyaloglar kurarım kendi içimde ve aslında bazen bu hazırlıklı hissettiriyor." şeklinde yalnızlığın olumlu etkilerinden bahsetmiştir. (K2) Katılımcının belirttiği hazırlıklı olma durumu, bu tema oluşturulurken göz önünde bulundurulmuş faktörlerden biridir. "Yalnız kaldığımda insanlara nasıl yaklaşım nasıl yaklaşmaman gerektiğini ölçüp tartabildim. İnsanlara nasıl davranmam gerektiğini anladıktan sonra ilişkilerime yansıtılabildim diye düşünüyorum. Bunun sebebinin de kendimi dinleyerek empati yeteneğimin arttığını düşünmem." (K3) yorumu yalnızlığın, katılımcılarda empati yeteneğini geliştirdiğini ve kendilerini dinleme fırsatı verdiğini düşündükleri çıkarımında bulunulmasında önemli bir faktör olmuştur. Empati yapma, kendini dinleme, hazırlıklı hissetme, otoriter olma, gözlem yapma, güçlü olma gibi kavramlar kişilerin hayatına olumlu etkide bulunduğu göz önünde alınarak kişisel gelişim teması oluşturulmuştur.

4. TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Eskin (2001:8), kişilerin yalnız hissetmesindeki nedenlerle ilgili olarak sosyal desteğin yetersizliğini ve kişinin sahip olunan ilişkilerin değişmesini istemesi gibi nedenlere bağlamıştır. Ayrıca kişilerin yalnızlıkla baş etmek için bazı yöntemler geliştirdiğini bu yöntemlerden bazılarının da düşünme, hayal etme, kendini etkinleştirme, okuma ya da ders çalışma gibi etkinlikler olduğunu söylemiştir. Eskin'in araştırmasının sonuçları ve bu çalışmada ortaya çıkarılan temalar birbiriyle örtüşmektedir.

Rubinstein ve Shaver'ın (1979:62) yaptığı bir nicel araştırmaya göre yalnızlık dört kategoride incelenmiştir. Bu kategorileri anlatmak için kişilerin yalnızlığı betimlemek için kullandığı 'pasiflik, yardımsızlık, korku, çaresizlik' gibi kelimeleri bir grup olarak almış; ikinci grup için 'sıkıntı, tedirginlik, başka bir yerde olma isteği' kelimelerini kullanmış; üçüncü grubu depresyonla eşitlemiş ve dördüncü grubu da benliğe yönelik olumsuz tutumlarla anlatmıştır: kendini aşağılama, çirkinlik, aptal ya da utanç dolu gibi. Rubinstein ve Shaver'ın sonuçlarıyla bu araştırmada belirlenen kodlar uyusmaktadır.

Duru (2008:23), "Yalnızlığı Yordamada Sosyal Destek ve Sosyal Bağlılığın Rolü" adlı araştırmasında her iki değişkenin de yalnızlığı anlamlı ölçüde yordadığını ortaya koymuştur ve öğrencilerin üniversitelerin ilk yıllarında sosyal destek ve sosyal bağ oluşturabilecek yaşantılara ihtiyaç duydukları sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuç oluşturulan baş etme stratejileri temasının sosyal destek kategorisiyle paralellik göstermekte ve nicel bir temellendirme sağlamaktadır.

Selçuk üniversitesi öğrencileriyle yapılan yalnızlık düzeyi ile ilgili bir çalışmada yalnızlık "bireyin sosyal ilişkilerinin beklediği gibi gitmediği algısı, evrensel, insanın ait olma duygusunun sonucu" olarak tanımlanmıştır. Yaş, cinsiyet, kardeş sayısı, ailesiyle veya arkadaşlarıyla birlikte evde ya da yurttan yaşaması, sigara içme durumu, yaşadığı yerden memnuniyet gibi değişkenlerin yalnızlık puanlarıyla ilişkisinin incelendiği araştırmanın sonucunda sadece yaşadığı yerden memnuniyet değişkeni yalnızlık puanını anlamlı derecede yordamıştır. Karaoğlu, Avşaroğlu ve Deniz'in (2009:23) yaptığı çalışmanın sonuçları, yapılan bu çalışmada oluşturulan aidiyet temasına yakınlık göstermektedir.

Sanal ortamdaki sosyallik ve yalnızlık puanlarını inceleyen Yalaz Seçim, Alpar, Algül'ün (2014:211) yaptığı çalışmada ise Akdeniz Üniversitesi öğrencilerinin okudukları bölüm, aylık olarak eline geçen gelir, kendine ait bilgisayarı ve yaşadığı interneti olup olmaması ile yüksek yalnızlık puanları arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Yapılan bu araştırmadaki üniversite öğrencilerinin genel olarak "Kendinizi yalnız hissettiğinizde ne yaparsınız?" sorusuna verdikleri cevaplar doğrultusunda oluşturulan baş etme stratejileri temasının sosyal destek ve davranışsal baş etme kategorileriyle paraleldir.

Sonuç olarak 'Kendinizi ne sıklıkla yalnız hissedersiniz?' sorusuna 4 ve 5 seçeneklerini işaretleyenler ve 6 cevabını işaretleyen katılımcılar arasında depresif algılar konusunda çok farklılık bulunmuştur. Bu çalışma sadece 6 ve 7 ölçütüyle belirlenmiş bir örnekleme tekrarlanırsa çok daha farklı sonuçlar bulunabilir.

Literatürde bulunan araştırmalardan farklı olarak yalnızlığı bulunduğu yerde olmak istememe şeklinde betimleyen katılımcılar vardır ancak bu çalışmada buna yönelik olarak belirlenen kodlar aidiyet teması altında birleştirildi. Bunun nedeni bu araştırmanın üniversite öğrencilerine odaklanmış olması olabilir. Çünkü üniversite kişilerin ailesinden ayrı yaşamaya ya da yurttan kalmaya başladıkları bir dönemdir. Bu konuda daha farklı yaş gruplarında bir çalışma yapılabilir.

Çalışmanın sonunda ortaya çıkacak veriler sonucunda örnekleme üniversite öğrencileri ile sınırlamayıp daha kapsamlı bir çalışma yapılabilir. Örneğin zorunlu olarak izolasyon altında yaşayan hapisanedeki kişiler veya uzun dönem hastane odasında kalan, yataktan kalkamayan hastalarla yapılırsa yabancılaşma ve izolasyon sürecinin algıları çok daha iyi anlaşılabilir.

5. SONUÇ

Yalnızlık her insanın hayatında olan önemli bir olgudur, bu yüzden psikolojinin de en önemli konularından biri olarak görülebilir. Genel bir çerçeveden ele alınırsa yalnızlık sosyal ilişkilerin çok az olduğu durumlarda hissedilen bir olgudur. (Russell, Peplau ve Cutrona, 1980:472)

Çalışmanın bulgularına göre, farklı kişiler yalnızlığı farklı şekillerde tanımlamışlar ve birçok değişkenle ilişkilendirmişlerdir. Buna rağmen kişi, hiçbir nedeni olmadan da kendisini yalnız hissedebilmektedir. Yalnızlığı deneyimlediğini belirten katılımcılarla yapılan görüşmelerde katılımcıların yalnızlık konusunda hissettikleri, düşündükleri ve davranışları temalar haline getirilmiştir. Sonuç olarak yalnızlık hem istenen hem de bazen korku duyulan bazen de kaçınılması gereken bir durum olarak görülmektedir. Bu perspektifte yalnızlığın hangi durumlarda istenen bir durum olduğunun daha ayrıntılı incelenmesi kişilerin kendi hayatlarında kaçınılmaz olarak gördüğü yalnızlığın, olumlu taraflarına odaklanmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca yalnızlık olgusu depresif algılar kategorisi altında ele alınacak olunursa psikopatoloji ve yalnızlık arasındaki bağlantı daha fazla önem

kazanmaktadır. Psikoterapi esnasında yalnızlığını bir problem olarak belirten kişilerin hislerini daha iyi anlamlandırabilmek hem terapist hem danışan açısından yararlı olabilir.

KAYNAKLAR

- BULUŞ, M. (1997). Üniversite Öğrencilerinde Yalnızlık. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3:82-90.
- BULUŞ, M. (2000). Ergen Öğrencilerde Denetim Odağı-Yalnızlık Düzeyi İlişkisi. *D.E.U Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12:165-176.
- DURU, E. (2008). Yalnızlığı Yordamada Sosyal Destek ve Sosyal Bağlılığın Rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 23(61):15-24.
- ESKİN, M. (2001). Ergenlikte Yalnızlık, Başetme Yöntemleri ve Yalnızlığın İntihar Davranışı ile İlişkisi. *Klinik Psikiyatri*, 4:5-11
- KARAOĞLU, N., AVŞAROĞLU, S., & DENİZ, M. E. (2009). Yalnız Mısın? Selçuk Üniversitesi Öğrencilerinde Yalnızlık Düzeyi İle İlgili Bir Çalışma. *Marmara Medical Journal*, 22(1):019-026.
- KÖSE, E. (2009). *Yurtta Kalan ve Ailesiyle Birlikte Yaşayan Lise Öğrencilerinin Yalnızlık ve Sosyal Destek Düzeylerinin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı). İzmir.
- RUBINSTEIN, C., SHAVER, P., & PEPLAU, L. (1979). Loneliness. *Human Nature*, 2(2):58-65.
- RUSSELL, D., PEPLAU, L. A., & CUTRONA, C. E. (1980). The revised UCLA Loneliness Scale: Concurrent and discriminant validity evidence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39(3): 472-480. doi:10.1037/0022-3514.39.3.472
- YALAZ SEÇİM, Ö, ALPAR, Ö, & ALGÜR, S. (2014). Üniversite Öğrencilerinde Yalnızlık: Akdeniz Üniversitesinde Yapılan Ampirik Bir Araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(48):200-215.

Ek A

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

LÜTFEN BU DOKÜMANI DİKKATLİCE OKUMAK İÇİN ZAMAN AYIRINIZ

Sizi Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi psikoloji bölümü, niteliksel yöntem ve analiz dersi kapsamında “Başak Küçükkeskin” ve “Fikriye Doğan” tarafından yürütülen “Yalnızlık Yaşayan Üniversite Öğrencilerinin Bu Olguya İlişkin Görüşleri” başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz.

Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan çıkma hakkına sahipsiniz. Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz biçiminde yorumlanacaktır. Size verilen formlardaki soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. Bu formlardan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacaktır.

1. Araştırmayla İlgili Bilgiler:

- Araştırmanın Amacı: Yalnızlık olgusunu araştırmak
- Araştırmanın İçeriği: Üniversite öğrencilerinde yalnızlık
- Araştırmanın Nedeni: Bilimsel araştırma
- Araştırmanın Öngörülen Süresi: 1 ay
- Araştırmaya Katılması Beklenen Katılımcı/Gönüllü Sayısı: 15
- Araştırmanın Yapılacağı Yer(ler): Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
- Çalışmaya Katılım Onayı:

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya/gönüllüye verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları tamamen anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı tarafından yapıldı, soru sorma ve tartışma imkanı buldum ve tatmin edici yanıtlar aldım. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Bu çalışmayı istediğim zaman ve herhangi bir neden belirtmek zorunda kalmadan bırakabileceğimi ve bıraktığım takdirde herhangi bir olumsuzluk ile karşılaşmayacağımı anladım.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının (Kendi el yazısı ile)

Adı-Soyadı:.....

İmzası:

Araştırmacıların (Kendi el yazısı ile)

Adı-Soyadı:.....

İmzası:

Not: Bu form, iki nüsha halinde düzenlenir. Bu nüshalardan biri imza karşılığında gönüllü kişiye verilir, diğeri araştırmacı tarafından saklanır.

Ek B**Üniversite Öğrencilerinin Yalnızlık ile İlgili Görüşleri, Görüşme Formu**

Kendinizi ne sıklıkla yalnız hissedersiniz?

1   2   3   4   5   6   7

Hiçbir zaman

Her zaman

- 1) Yalnızlık sizin için ne ifade ediyor ya da size ne hissettiriyor?
- 2) Kendinizi en çok ne zaman ve neden yalnız hissedersiniz?
- 3) Kendinizi yalnız hissettiğinizde ne yaparsınız?
- 4) Yalnızlığınızı neye bağlıyorsunuz?
- 5) Yalnızlığın size kattığını veya sizden aldığını düşündüğünüz şeyler nelerdir?
- 6) Kişilerarası ilişkilerin sizin hayatınızdaki rolü nedir?
- 7) Sizce insanlar neden birbirlerine ihtiyaç duyar?

Akgül, M., Ünlüişler Ş., Karaca D. (2018). "Genetik Yapının Sportif Performansa Etkisi", Vol:1, Issue:3; pp:424-437

Anahtar Kelimeler: Performans, ACE, ACTN3, Genetik, Spor, Nesil, Aktivite

Keywords: Performance; ACE; ACTN3, Genetics, Sports, Elite, Generation, Activity

Makale Türü: Araştırma Makalesi

GENETİK YAPININ SPORTİF PERFORMANSA ETKİSİ

The Effect Of Genetic Structures' On Sports Performance

Uzm. Dr. Mehmet Akgül

DNA LAB Kurucu ortağı, mehmet@dnalab.com.tr, İstanbul/ TÜRKİYE

Şebnem Ünlüişler

DNA LAB Kurucu ortağı, sebnem@dnalab.com.tr, İstanbul/ TÜRKİYE

Dinçer Karaca

NextGen CEO, dincer.karaca@nextgenprotech.com İstanbul/ TÜRKİYE

Makale Geliş Tarihi
15.10.2018

Revize Tarihi
27.10.2018

Yayınlanma Tarihi
30.10.2018

ÖZ

Seçkin spor kodlarının, gelecekteki sporcuların uzmanlık yeteneklerine göre tanımlanması ve tanıtılması, bireysel koç değerlendirmelerine ek olarak, nesnel fiziksel, teknik ve taktiksel özelliklere de büyük ölçüde bağlıdır. Yakın zamanlarda, birkaç tek nükleotid polimorfizmi (SNP) içeren genetik belirteçler artırılarak aerobik kapasite, güç ve atletik kabiliyette genel bir artış ile ilişkilendirilmiştir. Bu çalışmada, bir dizi aday genin atletik performans, tek yetenekli ve çok yönlü spor kodları üzerindeki etkilerini tartışmak ve motor beceri edinimi ve öğrenmesinin tanımlanması için ek belirteçler belirtilmiştir. Bazı tutarsızlıklar sergilendiğinde, hem ACE hem de ACTN3 polimorfizmleri, güç ve dayanıklılık spor takımlarında daha yaygın görünmekle birlikte fiziksel değerlendirmelerle de ilişkili olduğu bulunmuştur. Dolayısıyla aday ile yapılan protokoller, genç yetenekler için hedeflenen kaynakların kullanımını önemli ölçüde artırabilir ve sonuç olarak etkinleştirilebilir.

ABSTRACT

In elite sporting codes, the identification and promotion of future athletes into specialised talent pathways is heavily reliant upon objective physical, technical, and tactical characteristics, in addition to subjective coach assessments. More recently, genetic markers, including several single nucleotide polymorphisms (SNPs), have been correlated with enhanced aerobic capacity, strength, and an overall increase in athletic ability. In this review, we discuss the effects of a number of candidate genes on athletic performance, across single-skilled and multifaceted sporting codes, and propose additional markers for the identification of motor skill acquisition and learning. While displaying some inconsistencies, both the ACE and ACTN3 polymorphisms appear to be more prevalent in strength and endurance sporting teams, and have been found to correlate to physical assessments. However, in elucidating the role of genetic markers in athleticism, existing talent identification protocols may significantly improve and ultimately enable targeted resourcing in junior talent pathways.

1. GİRİŞ

Yaşadığımız yüzyılda bir sporcunun, iş üretme becerileri üzerine etkili psikik ve fiziksel birden farklı mekanizmanın olduğu aşikârdır. Bu sebeptendir ki; tüm olumlu etkenlerle birlikte ve tabi ki olumsuz etkenlere rağmen gerçekleşen sportif performans işlevinde, bir sporcunun fiziksel veya atletik iş üretme kabiliyetini, buna bağlı olarak üretim kapasite ve kalitesinin bir bileşkesi olarak kabul etmek, en uygun tanımlama olacaktır. Genel olarak ifade ettiğimiz bu değerlendirme veya tanımlama için, performansın bileşenlerini etkileyen ve belirleyen tüm olumlu veya olumsuz faktörleri göz önünde bulundurmak gerekliliğini beraberinde getirmektedir (Bayraktar ve ark, 2004). Yetenek keşif (TID) çevrelerinde, adayın spor yeteneğinin "doğuştan veya yetiştirilerek ortaya çıktığı" tartışılır. Bu bağlamda, bir sporcunun performansının sadece pratik ile yapabileceği gelişmenin bir sınırı vardır; bu yetenek ve becerinin kullanımı en azından kısmen kalıtsal niteliklerin, genç yetenek yollarında hedeflenen kaynakların kullanımını önemli ölçüde artırabilir ve sonuç olarak etkinleştirilebilir (Drozdovska vd, 2013: 163-167).

Spor başarısından sorumlu insan genomunun, spor performansına ve çeşitli spor kodlarındaki spor başarısına bağlı düzinelerce 10 milyon farklı tek nükleotid polimorfizmine (SNP) sahip olduğu tahmin edilmektedir (Goldstein vd, 2005: 1241-1242). Sporcu performansını ve atlet potansiyelini elit ortamlarda en üst düzeye çıkarma becerisi, spor biliminin en önde gelenleri arasındadır (Ortega vd, 2009: 523-527). Performansı arttırmak ve sporcuları elit seviye durumuna yükseltmek için sürekli olarak yeni teknoloji ve eğitim yöntemleri test edilmekte ve geliştirilmektedir (Castellano vd, 2012: 139-147). Atletik performans göz önüne alındığında, spor yeteneğini tanımlamak ve mevcut atletik kabiliyetin bir belirtisini sağlamak için çok sayıda genel ve özel değerlendirme yapılmaktadır (Mooney vd, 2011: 447-452).

Mevcut atletik tarama ve testlere kayda değer değerlendirmelerin dahil edilmesi, bir sporcunun, yarışta nasıl bir performans gösterebileceğini belirlemek için teknik ve taktiksel niteliklerin ölçülmesine izin verir (Mikolajec vd, 2013: 145-151). Spesifik olarak, maç günü istatistikleri de dahil olmak üzere, spora özgü beceri değerlendirmelerinin kullanımı, Avustralya Futbolu (AF), basketbol (Garcia vd, 2013:161-168), futbol ve Rugby Birliği'nde oyuncu performansını belirlemek için yaygın olarak kullanılır (Jacob vd, 2016). Bu değerlendirmeler, oyuncu beceri performansı ve maç günü etkisi hakkında bir değerlendirme yapılmasını sağlar (Lorenzo vd, 2010:664-668).

Bir sporda bireysel oyuncu başarısını belirlemenin birkaç yöntemi vardır (Burgess vd, 2012:561-567):

- Sezonda takım seçimi
- Kariyer başarısı
- Koç algısı
- Maç performansı (Piggott vd, 2015: 478-482).

AF bağlamında, atletik saha testleri (dikey sıçrama, 20 metrelik sprint ve dayanıklılık süresi denemeleri gibi), belirli bir sporda başarılı olma potansiyeline sahip sporcuları kabul etmek için yetenek tanımlama sürecinde sıklıkla kullanılır (Vaeyens vd, 2008: 703-714).

Bu testler, geliştirebilecek fiziksel yeteneklerin göstergelerini ortaya koymakta veya bir sporcunun belirli bir spor veya spor içindeki pozisyonunda performans göstermesini engelleyebilir. Benzer şekilde, beceri temelli değerlendirmeler, sporcuları teknik yeteneklerine göre sıralamak için bir yöntem olarak ek bir unsur olarak tanıtılmıştır (Coelho vd, 2008: 277-285). Bu testler genellikle olaylar sırasında veya test ile gerçekleştirilir. Taslak birleştirmeler gibi, bu testlerin sonuçları bir sporcunun beceri seviyesi hakkında bilgi verir ve bu nedenle yeteneklerini elit bir düzeye yükseltmek için gerekli olan bireysel işin bir göstergesidir.

Ortak genetik polimorfizmler (genetik sekanslardaki doğal varyasyonlar), fizyolojik süreçlerin düzenlenmesinde önemli olan birkaç anahtar genin ekspresyonundaki değişkenliği açıklar. Bunlar arasında, tekli nükleotid polimorfizmleri (SNP'ler) davranışsal, fizyolojik ve bilişsel değişkenliğe katkıda bulunmaları ile dikkat çekmiştir (Greenwood vd, 2003: 278-306).

Sporda arzu edilen fiziksel nitelikler ve insan genomunda yer alan birkaç polimorfizm yukarıda da bahsedildiği gibi Örneğin, anjiyotensin dönüştürücü enzim (ACE) ve alfa-aktinin-3 (ACTN3) genleri, dayanıklılık ve / veya kuvvet / güç baskın sporlarda elit düzeylerde atletik performans ile bağlantılı olmuştur; güreş ve artistik patinaj da dahil olmak üzere uzun mesafe koşu ve yüzme (Vaz vd, 2010: 51-55) yol bisikleti, kürek çekme, kros kayağı, triatlon, sprint (Eynon vd, 2012: 7) voleybol, atletizm ve atlayış ve atma, halter, buz hokeyi gibi sporlar yine bunlarla ilişkilidir (Cieszczyk vd, 2011:55-61). Ek olarak, peroksizom proliferatörü ile aktive edilen reseptör gamma ko-aktivatör 1-alfa (PPARGC1A) geni ve beta-adrenerjik reseptörler 1/2/3 (ADRB 1/2/3) 'de spesifik homozigot genotipler daha yüksek maksimum oksijen ile bağlanmıştır (Eynon vd, 2009: 145-150). VO2max ise daha iyi dayanıklılık performansı ve buna daha uygun vücut kitlesi için uzun mesafe koşucular, uzun mesafe yüzücüler, uzun mesafe yol giden bisikletçiler, kros kayakçılar, triatletler, sprinters, sprint yüzücüler, ağırlık ve güç kaldırıcılar, atletizm ve atıcılar, atıcılar, boksörler ve kayakçılar için önem arz etmektedir (Santiago vd, 2011: 147-149). Bu çalışmaların ilginç doğasına rağmen, sporda yetenek performansı ile ilişkili güçlü aday genler yoktur. Beyin kaynaklı nörotropik faktör (BDNF), dopamin D2 reseptörü (DRD2) ve katekol-O-metiltransferaz (COMT) genleri içindeki polimorfizmlerin hepsi, motor kontrol

ve / veya öğrenme ile ilişkilendirilmiştir (Fritsch vd, 2010: 198-204). Bununla birlikte, bu genlerin hiçbiri daha önce spora özgü beceri analizi bağlamında araştırılmamıştır. AF'de standart beceri performans değerlendirmelerini kullanarak, oyuncu genotipi ve performans arasında bir ilişki tespit edilerek (Jacob vd, 2016) ve testlerin genetik çıkarımı daha önce araştırılmıştır (Huertas vd, 2012: 677-683).

2. YETENEK ALGILAMA VE TANIMLAMA

Atlet gelişiminde tüm geleneksel yollar, elit rekabette başarı için uzun vadeli potansiyeli olan bireyleri tanımlamak ve geliştirmek için ortak bir hedefe sahiptir (Vaeyens vd, 2008:703-714).

Birçok sporcu kodunun ortak gelişim süreci, sporcuların tespiti, tanımlanması, seçilmesi ve gelişmesi sürecini içeren (Williams vd, 2000: 657-667) tarafından önerilen model yansıtmaktadır. Bu modelde, sporcular tespit edilmeye dayalı geliştirme programlarına (söz konusu spora katılmayan potansiyel elit sanatçıların ortaya çıkma süreci) veya tanımlanmadan (potansiyele sahip olanların farkına varılarak) seçilmektedir. Sporcuların tespiti ve tanımlanması, atlet gelişim süreci için kritik öneme sahiptir. Tanımlama ve tespit sürecinde kullanılan değerlendirmeler, genellikle spora özgü olarak kabul edilir. Örneğin, Avustralya Futbol Ligi (AFL), Ulusal Futbol Ligi (NFL) ve Ulusal Basketbol Birliği (NBA) ulusal taslaklarında kullanılan test, her bir spor için son derece spesifik olarak kabul edilebilir. Her spor, o sporun fiziksel taleplerini en iyi şekilde temsil ettiği düşünülen performans testlerini benimser (Vaeyens vd, 2008: 703-714). Çoğu takım sporunun çok disiplinli yapısı nedeniyle testler genellikle yüksek veya elit seviye seçimine rehberlik etmek için kullanılan sonuçlarla birlikte (Till vd, 2015-310-314) aerobik kapasite, anaerobik güç ve teknik beceri gibi bir dizi fiziksel performans ölçümünü inceler. Bununla birlikte, her spora özel, genellikle beceriye özgü bir test olmasına rağmen, bu testler kapalı ortam ortamlarında gerçekleştirilir.

3. SPOR PERFORMANSI ÖLÇÜMLERİ

Gen adaylarının sporcu performansı, beceri performansı ve maç performansı ile olası ilişkilerini tartışmadan önce, bu atletik performans alanlarını ve dolayısıyla ölçtükleri nitelikleri ölçmek için mevcut değerlendirmeleri belirlemek ve tanımlamak önemlidir.

3.1. Atletik Performansın Ölçümü

3.1.1. Aerobik Değerlendirme

Bir sporcunun yüksek çaba göstermeleri arasında kurtarma yeteneği, aerobik kapasiteleriyle bağlantılıdır (Glaister vd, 2005-757-777). Aerobik kapasite maksimum oksijen alımı (VO₂max) (Stanula vd, 2014: 193-199) ölçüsü olarak en doğru şekilde değerlendirilir. Ancak takım spor ortamlarında gerçek VO₂max testi yaygın değildir. Çünkü uzman ekipman gereksinimleri ve maliyeti açısından sınırlıdır (Bangsbo vd, 2008: 37-51). Bu sınırlamalar nedeniyle, tahmin edilen VO₂max ölçümleri daha yaygın olarak kullanılmaktadır (Grant vd, 1999: 346-352). Dolaylı ölçümler arasında zamanlanmış sürekli çalışma ya da aralık tabanlı testler yer almaktadır (Leger, 1982: 1-12) Son zamanlarda, Yo-Yo'ya doğru bir geçiş olmuştur. Aralıklı ve 30:15 Aralıklı İyileştirme testlerinin dağılım süreleri daha çok spora özgüdür. Yo-Yo testinin bir versiyonunun, Yo-Yo IR2'nin, bir AF oyunu sırasında yüksek hızlı koşu ve maç performansı ile güçlü bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır (Mooney vd, 2011: 447-452).

3.1.2. Güç ve Güç Değerlendirmeleri

Pek çok spor kodunda, bir sporcunun rakiplerinden daha yükseğe zıplayabilme yeteneği, onları farklı bir rekabet avantajına sokabilir. Bu nedenle, dikey sıçrama (VJ) testi (Matthys vd, 2013: 325-334), alt ekstremitelerin patlayıcı anaerobik gücünün bir ölçüsü olarak TID değerlendirmesine dahil edilir (Woods vd, 2015: 225-229).

Bir sporcunun VJ yeteneğini değerlendirmek için, genellikle iki farklı test yapılır, sabit bir karşı atlama atlaması ve dinamik bir karşı atlama atlaması yapılır. Her iki durumda da testin amacı, sporcunun maksimum dikey yer değiştirmeye ulaşmasıdır. Dinamik dikey sıçrama, birçok sporun test barajına dahil edilir ve takım sporlarında güç değerlendirmesi için daha fazla yansıtıcı bir test olarak kabul edilir. Bununla birlikte, VJ anaerobik gücün iyi bir ölçüsü olsa da, çoğu zaman Avustralya Futbolundaki başarı ile ilgili değildir (Burgess vd, 2012: 561-567)

İzometrik orta uyluk çekme (IMTP) kuvvet testi sırasında üretilen tepe kuvveti de VJ ile ilişkilendirilmiştir. En yüksek kuvvet, genç erkek ve dişi sörfçülerde karşı çıkma ve çömelme atlama performansı ile önemli ölçüde ilişkilidir (Secomb vd, 2015: 691-697).

IMTP, Amerikan Futbolu oyuncularını ve güreşçileri değerlendirmek için kullanılmış ve izometrik güç ölçmenin etkili ve hızlı bir tekniği olduğu görülmüştür (McGuigan vd, 2008: 101-105).

Kadın olimpiik haltercilerde test edildiğinde, IMTP ve VJ pik gücü sırasında tepe kuvveti arasında mükemmel bir yakın ilişki görülmüştür (Haff vd, 2005: 741-748). İzometrik tepe kuvveti ile VJ performansı arasında kuvvetli bir korelasyon olduğu için, eski kolligate düzeyindeki erkek halteriste benzer sonuçlar görülmüştür (Kawamori vd, 2006: 483-491). IMTP ayrıca, dayanıklılık bilgilerini iletirken, halterciler gibi sporcuları izlemek için de kullanılabilir (Beckham vd, 2013: 573-581) ; AF dahil olmak üzere birçok sporda anahtar alanlardandır.

3.1.3. Hızlanma ve Maksimum Doğrusal Sprint Hızları

Bir sporcunun sprint kapasitesini, maksimum ivmeyi ve hızı değerlendirmek ve tekrarlanan yüksek hızlı çabaları gerçekleştirme yeteneği, yetenek izlemede yaygın olarak kullanılır (Little vd, 2005: 76-78). Sıklıkla, hızlanma ve maksimum hız eşzamanlı olarak değerlendirilir, sporcunun 20 ila 60 metreden daha fazla bir çizgisel hızını değerlendirmek için kullanılır (Carling vd, 2009: 3-9).

Avustralya Futbolu'nda (AF), 20 metrelik sprint, reşit olmayan temsilci ve profesyonel kıdemli kadro (Robertson vd, 2015: 225-229) ve AFL başarısı seçimini öngörmektedir (Burgess vd, 2012: 561-567). Böyle bir değerlendirme, hızlanmanın iyi bir göstergesidir (Young vd, 2007: 110-118) ve genellikle Amerikan futbolu gibi güç tabanlı sporlarda işe alım yapan kişiler için önemli performans bilgileri sağlar (Fernandez vd, 2014: 22-31).

3.1.4. Kas Lif Bileşimi

İskelet kas liflerinin yapısı ve bileşimi, atletik performans için öngörücü bir ölçüm olarak kullanılmaya potansiyeline sahiptir. Örneğin, yavaş bükülmüş lifler (tip I) dayanıklılık olaylarıyla ilişkilendirilirken, hızlı bükülme lifleri (tip II) kısa, patlayıcı olaylarla bağlantılıdır. Tip I lifler daha yüksek bir aerobik kapasiteye ve miyogloblin depolarına sahiptir, bu sayede daha fazla kan akışı ve kaslara oksijen iletimi sağlar (Kanatous vd, 2010: 2741-2747). Aksine, tip II lifler hızlı bir kas kısalması döngüsüne ve daha fazla kuvvet üretimine neden olarak ATP'yi hızla yıkar (Canepari vd, 2010: 10-19). Hızlı seğirme lifleri, bol miktarda glikolitik enzime sahiptir ve büyük bir anaerobik kapasite sağlar (Evertsen vd, 1999: 247-257). Sonuç olarak, tip II lifler, tip I liflerden daha yorulabilir. Kas lif değerlendirmesi için bir başka yöntem, çevre, eğitim veya diyet tarafından kolayca etkilenemeyen bir kas metaboliti olan kas karnosinin ölçümünü içerir (Baguet vd, 2012: 13-20).

Sporcularda, kontrol grubuna kıyasla, kas karnosin seviyeleri sprinterlerde ve kısa süreli sporcularda yaklaşık % 30, dayanıklılık sporcularında ise yaklaşık% 20 daha düşüktür (Baguet vd, 2011). Alfa-aktin-3 ve alfa-aktin-2'nin nispi miktarları da kas lif bileşimini etkileyebilir. Alfa aktin-3 (hızlı-bükülme) ve alfa-aktin-2 (yavaş-bükülme) bireysel kaslardaki lif özelliklerini etkileme yeteneğine sahiptir. Alfa-aktin genotipi, lif tipi düzenlemeyi, metabolik profili ve kasılma özelliklerini etkileyebilir (Seto vd, 2013: 4255-4263).

3.2. Beceri Performansı Ölçümleri

Spora özgü spesifik değerlendirme, TID sürecinin esas ve incelenen bir bileşenidir (Malina vd, 2005: 515-522). Örneğin, masa tenisinde, göz-el koordinasyonu, TID sürecindeki ilk beceri değerlendirmesidir (Faber vd, 2014). Benzer şekilde; motor koordinasyonunun, kadın voleybolcularında, sporcunun potansiyelinin bir göstergesi olması arasında güçlü bir ilişki olduğu da ortaya çıkmıştır (Pion vd, 2015:1480-1485). Bununla birlikte, beceri değerlendirmesi genellikle öznel bir değerlendirme değildir ve bu nedenle önyargılı bir görüş alanı vardır. Sıklıkla, beceri değerlendirmesi beceriye özgü ölçütlere göre derecelendirilir ve bir Likert ölçeğinde derecelendirilir, ancak değerlendirmeyi yapan gözlemcilerin öznelliği nedeniyle, güvenilirlik sorgulanabilir. Rugby liginde mücadele gibi bazı spora özgü becerilerin, diğer becerilere kıyasla, güvenilir bir şekilde değerlendirilmesinin daha zor olduğu belirtilmelidir (Waldron vd, 2014: 471-477).

3.3. Maç Performansının Ölçülmesi

Maçın performansı bir oyuna yapılan katkıların bir ölçüsüdür ve istatistikleri oyun günü olarak rapor edilir. Bireysel olarak, oyuncu başarısını belirleme yöntemleri öznel olarak tamamlanabilir. Hentbol ve vuruşlu gibi maçlarda eş zamanlı istatistikler kullanarak, AF için oyuncuların maç performansının objektif ölçümü hesaplanabilir (Young vd, 2007: 110-118). Maç istatistikleri, ticari bir analiz şirketi (Champion) tarafından AF'de toplanır. Data, South Bank, Avustralya)% 99 doğruluk raporları ile (O'Shaughnessy vd, 2006: 533-540) daha önce kullanılmıştır. Doğrudan oyun katılımı (DGI) hentbolun toplamı olarak kullanılabilir. Oyun etkisinin ölçümünde (Piggott vd, 2015: 478-482).

Tekme, işaret ve istatistiklerle mücadele etmek bir AF oyunu olduğundan, dakika başına DGI (DGI / min) olarak kullanılabilir. Performans ve uygunluk sıklıkla, yetenek tanımlaması ve sezon öncesi testi potansiyel eşleşmenin bir göstergesi olarak kullanılır. Sezon öncesi spor önlemleri de, daha önce geliştirilmiş maç performansı ile ilişkilendirilmiştir. Yüksek performanslı yöneticiler, fiziksel ölçümleri daha doğru ve verimli bir şekilde isteyebilirler. Genetik profiller için belli sporlarda test uygulanması ve sezon öncesi eğitim sırasında kapasiteleri belirleyebilmeye fırsat açmaktadır.

4. GENETİK VARYASYONUN SPORCU GÜCÜNE VE DAYANIKLILIĞINA KATKISI

Bir oyuncunun genetiği, spor başarısını belirlemede önemli bir rol oynayabilir; çünkü atletizm, diğer birçok bireysel özellik gibi, kısmen de olsa kalıtsal bir özellik taşımaktadır (Drozdovska vd, 2013:163-167). Genler içinde, elit dayanıklılığa veya elit güce yatkın bireyler olarak tanımlanmış olan varyantlar vardır (Gayagay vd, 1998: 48-50).

ACE ve ACTN3 genlerinin her ikisi de bireyleri güce ve bir diğeri dayanıklılığa yönlendiren homozigot bir varyasyona sahiptir (Alvarez vd, 2000: 117-120). Dayanıklılık performansını etkileyen ADRB 1/2/3 ve PPARC1A genleri olmasına karşın, homozigot bir varyasyon dayanıklılık performansını olumlu yönde etkilerken, diğeri dayanıklılık performansını olumsuz yönde etkilemektedir (Charos vd, 2012: 166-/1679). Dayanıklılık, güç ve güç gibi atletik özelliklerin yanı sıra, beceri edinimi ve gelişimi gibi diğer özellikler de bir kişinin spordaki başarısını, özellikle de AF gibi takım sporlarını etkilemektedir. Motor koordinasyonunu ve / veya gelişimini etkilediğini gösteren birkaç genin (BDNF, DRD2, COMT) kanıtı vardır (Wagoner vd, 2002: 840-846).

4.1. ACE'nin Rolü

İnsan ACE geni, renin-anjiyotensin-aldosteron sisteminin (RAS) önemli bir parçasıdır. Bu sistem dolaşımdaki homeostaziste (Puthuchearry vd, 2011: 433-448), iskelet kas büyümesinde (Mustafina vd, 2014: 1042-1052) ve kardiyovasküler fonksiyonda (Gineviciene vd, 2014: 289-295) yer almaktadır. ACE geni, kromozom 17 üzerinde bulunur ve intron 16 içine sokulduğu gösterilen Alu tekrar dizisinden kaynaklanan 287 baz çiftinin bir ekleme / çıkarma polimorfizmine sahiptir (Goh vd, 2009: 99-1003). Bu, iyi belgelenmiş üç ACE ekleme / delesyon genotipi üretir; II homozigot, DD homozigot ve ID heterozigotu. Önceki çalışmalar, ACE polimorfizminin kardiyovasküler hastalık riski ve komplikasyonlarıyla (Niu vd, 2002: 977-993), proliferatif diyabetik retinopatide (Rabensteiner vd, 1999: 1530-1535), Alzheimer hastalığında (Miners vd, 2009: 163-177) ve akut maküler dejenerasyonla ilişkili olduğunu göstermiştir (Tuo vd, 2004: 229-249).

ACE I / D genotipinin sıklığı etnik populasyonlar arasındaki değişimi gösterir (Kim vd, 2010: 67-71) ve ayrıca bir dizi elit spor kodunda atletik özellikler ile korelasyon gösterir (Amir vd, 2007: 881-886). Ancak, bazı kısa atlayış ya da karşı atlama gibi basit hareketlerde, homozigot ACE genotipi (DD ya da II) performans ile korelasyon göstermemektedir (Micheli vd, 2011: 2084-2091).

Homozigot insersiyon alleli (I), daha düşük plazma ACE enzim seviyeleri ile ilişkilidir ve Alzheimer hastalığının başlangıcı ve ilerlemesi ile ilişkilendirilmiştir (Hassanin vd, 2014: 355-360). Bununla birlikte, daha az sayıda çelişkili çalışma, (I) allel ve dayanıklılık atletleri (Shahmoradi vd 2014) veya maksimum oksijen tüketimi (VO₂max) (Collins vd, 2004: 1314-1320), aerobik kapasitenin bir ölçüsü ile hiçbir ilişki göstermemiştir. Bu çelişkilerin olası nedenleri arasında, az sayıda dayanıklılık atleti olan, elit ve alt elit sporcuların muayenesi ve çevresel faktörler bulunan farklı grup atletler yer almaktadır. ACE geninin dayanıklılık performansında küçük bir rol oynadığını, hatta ACE polimorfizminin güç ile daha büyük bir ilişki olduğunu ortaya çıkarmıştır (Orysiak vd, 2013: 249-253). Yüksek ACE seviyeleri, bazı kalp hastalığına ve anjiyotensin sisteminin aktivasyonunun artmasından

kaynaklanan diğer komplikasyonlara katkıda bulunabilir (Ma vd, 2010: 1273-1292). Bununla birlikte, delesyon genotipi (DD), kuvvetle ilişkili bireysel sporlarda artmış kas iskelet sistemi ile ilişkili bulunmuştur (Vancini vd, 2014: 123-127).

Farklı spor kodunun güç ve güç unsurlarına sahip olduğu, etnik köken ve ek faktörlerin de olabileceği düşünülmektedir. Benzer çalışmalar, ACE I / D allelleri ve bireysel (Scott vd, 2010: 107-112) ve takım sporları (Tablo 1) arasında (Sessa vd, 2011, 15, 285-290) korelasyon olmadığını da ortaya koymuştur.

4.2. ACTN3'ün Rolü

Aktin ailesinin bir üyesi olan actini-alfa-3 (ACTN3), kasta yüksek oranda eksprese edilen bir proteindir. Hızlı bükülme (tip II) iskelet kası liflerinde aktin filamentleri çapraz bağlama işlevi gören doku olarak bilinmektedir. Glikolitik iskelet kasındaki ekspresyon, bu proteinin güçlü kaslara katkıda bulunmasını ve koordine edilmesini sağlar. Bu proteini kodlayan ACTN3 geni, polimorfizmin tanımlanmasını takiben genetik çalışmaların ön plana itilmesi 577 (rs1815739) pozisyonu, prematüre durma nedeniyle ACTN3 protein seviyelerini önemli ölçüde etkiler.

Farelerde bir ACTN3 knock out etkisini inceleyen çalışmada alfa-aktin 2 seviyeleri artar, fonksiyonel ACTN3 proteininin yokluğu lif tipinin yorulma direncine doğru bir geçişi ile sonuçlanır (Seto vd, 2013: 4255-4263). In vivo çalışmalarda olduğu gibi, XX genotipli sporcular artan sıklıkta gösterildiği gibi dayanıklılık sporları yapma eğiliminde artış eğilimi gösterir (Tablo 1). Halihazırda, ACTN3'ün homozigot R alleli ve kuvvet / güç atletik fenotipleri arasında güçlü bir ilişki vardır (Alfred vd, 2011: 1008-1018). Yavaş seğirme kas liflerinin daha yüksek bir oranının X allel genotip ve elit dayanıklılık durumu ile ilişkili olduğuna dair kanıtlar da mevcuttur (Kim vd, 2014: 347-353). Takım sporlarında, RR genotipine sahip Brezilyalı futbolcuların bir kohortu, RX ve XX genotipleri olan sporcularla karşılaştırıldığında kısa mesafeli sprintlerde ve sıçrama testlerinde anlamlı olarak daha iyi performans göstermektedir (Pimenta vd, 2012: 1495-1503).

4.3. Güç Unsurlara Dahil Edilen Ek Aday Genler

Bir dizi ek gen, atletik durumun güçlü göstergeleri olarak tanımlanmıştır (bkz. Tablo 1). Bu genlerin çoğunluğu, kas dokusu veya kardiyovasküler fonksiyonla ilişkili proteinleri kodlarlar (Bouchard vd, 2011: 1603-1648). RAS sistemi ile ilişkili olan anjiyotensin II reseptör tip 2 (AGTR2) geni, hızlı twitch kas lifi bileşimi ile ilişkisi nedeniyle güç sporlarında rol oynamaktadır. Bu gendeki bir polimorfizm (rs699) daha sık görülmüştür. Kadınlar (A allel) erkeklere göre (C allel) ilginç bir şekilde, A alleli, kontrol veya C allel gruplarına kıyasla, güç ve güç sporları seçimiyle ilişkilidir. Benzer şekilde, oksijen dağıtımından sorumlu genlerle ilgili bir dizi polimorfizm, güç ve güç performansı için belirteçler olarak tanımlanmıştır (Mustafina vd, 2014: 1042-1052).

Endotelial PAS domain protein 1 (EPAS1) geni, hipoksi indüklenebilir faktör 1 A (HIF1A) ve nitrik oksit sentaz 3 (NOS3) genlerindeki iki varyasyon, sprint ve güç sporları ile kıyaslandığında bir ilişki göstermiştir (Gomez vd, 2009: 565-569). Bir grup Polonyalı ve Rus sporcu, iki homozigot genotipi Sprint ve güç atletlerinde EPAS1 varyantlarının yetersiz temsil edildiği bulunmuştur ve HIF1A geninin CC genotipi güreşçiler ve haltercilerde daha sık görülürken ve NOS3 geninin T allelinin güç sporları ile ilişkili olduğu gösterilmiştir. (Gabbasov vd, 2013: 2055-2058).

4.4. Dayanıklılık ve Aerobik Kapasitede Yer Alan Ek Aday Genler

ACE insersiyon / delesyon polimorfizminin rolüne odaklanmasına rağmen, aerobik / dayanıklılık performansında rol oynayan genlerden biridir (bkz. Tablo 1).

ADRB 1/2/3 genleri bunun bir örneğidir ve kardiyak ve adipoz dokuda G-bağlı reseptörleri kodlamak, kalp fonksiyonlarını ve metabolizmayı düzenlemek için işlev görür (Taylor vd, 2007: 29-37). Spesifik olarak, ADRB1'deki (rs1801253) tek baz varyasyonu VO₂max'ı, egzersiz süresini ve dayanıklılığını (C allel) büyük ölçüde artırabilir veya azalmaya neden olabilir (Wagoner vd, 2002: 840-846). Benzer şekilde, ADRB2'de (rs1042713) G alleli, artmış VKİ ve azalmış VO₂max ile kuvvetle ilişkilidir (Moore vd, 2001: 1391-1392).

Son olarak, İspanyol atletler üzerinde yapılan bir çalışmada, ADRB3'te nadir bir C allelinin (rs4994) elit dayanıklılık performansı ile kuvvetle ilişkili olduğu gösterilmiş ve bu da ideal bir belirteç olmuştur. PPARGC1A geni metabolizmada önemli bir rol oynar. PPARGC1A, oksidatif fosforilasyon genlerinin bir

aktivatörü olarak işlev görür, sonuçta glikoz ve lipid metabolizmasını kontrol eder. Ayrıca iskelet kas lifi oluşumu ve lif tipinin belirlenmesi ile ilişkilendirilmiştir (Lin vd, 2002: 797-801). Farklı popülasyonlarda tek bir baz varyasyonu (rs8192678) farklı sonuçlarla ilişkili olabilir. Örneğin, çalışmalar A alleli için homozigot olan Avrupalı erkeklerin (AA genotipi) daha yüksek VO₂max ve dayanıklılık ile son derece güçlü bir korelasyona sahip olduğunu göstermektedir (Eynon vd, 2009: 145-150). Buna karşılık, G alleli (GG genotipi) için homozigot olan Çinli erkekler daha yüksek VO₂max ve dayanıklılık ile güçlü bir ilişki göstermektedir (Maciejewska vd, 2012: 101-113).

Tablo 1. *Atletik Performansın Belirlenmesinde Gen (ACE) Rolünü Değerlendiren Çalışma Çıktıları*

Gen	Spor / Disiplin	Çalışmanın Çıktıları
ACE	Basketbol	Sporcular arasında allel sıklığı, D allelinde daha yüksek
	Kros kayağı	Hiçbir önem bildirilmemiştir
	Bisiklet	Uzun mesafe erkek elit bisikletçilerde İspanyollarda önemli ölçüde yüksek allel sıklığı
		D allel frekansının atletler arasında daha yüksek oranda olması
	Dayanıklılık Sporları	Dayanıklılık sporcularında DD genotipinin artan sıklığı sporculara güç vermekte
		İspanyol erkek elit hentbolcular (milli takım) arasında allel frekansı önemli derecede yüksek
	Güç Sporları	Bir kontrol grubuna kıyasla Seçkin Kore güç sporcularında DD genotipinin sıklığı az
	Uzun mesafe koşu	Seçkin İngiliz ve İspanyol koşucularında artan yarış mesafeleri ile allel frekansı artar
		Hiç önem bildirilmedi
	Kısa mesafe koşu	Sprinterlerde artan DD genotip ve D allel sıklığı
		Hiç önem bildirilmedi
	Ritmik Jimnastik	D allel elit sporcular ve kontrol grubu karşılaştırıldığında allel düzeyi jimnastikte daha sık

Tablo 2. Dayanıklılık ile İlişkili Genlerden Bazıları

ACE	ADRB1
<p>Anjiotensin I converting enzim, 17. Kromozom üzerinde yer alan ACE gen bölgesi tarafından kodlanır. ACE gen bölgesinin atletik performans üzerindeki pozitif etkisi kanıtlanmıştır. Buna bağlı olarak kişinin spor performansı ve yatkın olduğu spor dalları değişken olabilir (Gayagay ve ark., 1998; Myerson ve ark., 1999; Alvarez ve ark., 2000).</p> <p>ACE geninde 3 varyasyon mevcuttur;</p> <p>Homozigot insersiyon (I/I): Düşük ACE aktivitesine bağlı olarak "artmış dayanıklılık performansı" gözlenir.</p> <p>Homozigot delesyon (D/D): Yüksek ACE aktivitesine bağlı olarak "power performans" gözlenir.</p> <p>Compound heterozigot (D/I): Ortalama ACE aktivitesine bağlı olarak her iki özellik için kısmi avantaj sağlar.</p>	<p>ADRB1 geninde rs1801253 mutasyonu; Arg389Gly; C->G dönüşümüne neden olur. Bu gendeki C allelini taşıyan sporcularda VO2 max artışı ile egzersiz zamanı ve dayanıklılıkla korele olduğu (p=0.002); G allelindeki varyasyon ise VO2 max azalışı ile ilişkili olduğu saptanmıştır (p=0.006) (Wagoner ve ar., 2002).</p>

4.5. Dayanıklılık ve Sürat ile İlişkili Genlerden ACTN3

ACTN3: Kas yapısı içerisinde distrofin, aktin ve aktinin gibi kas kasılmasında önemli rolleri olan yapı taşları mevcuttur. Aktinin, özellikle hızlı güç elde edilmesinden sorumludur ve "HIZ" geni olarak adlandırılmaktadır. Alfa-aktinin, 11. Kromozom üzerinde bulunan ACTN3 gen bölgesi tarafından kodlanır. ACTN3, gen bölgesinde meydana gelen değişimler kas yapısının özelliğini etkiler (Günel ve ark., 2014). Polonyalı atletler üzerinde yapılan bir çalışmada ACTN 3 genindeki R577X polimorfizminin aktin bağlayıcı proteinin daha fazla üretilmesiyle yüksek oranda glikolitik fiber içeriği ve bunun sayesinde de hızlı ve kuvvetli kasılmaların sağlandığı belirtilmektedir (Orysiak ve ark., 2014). ACTN3 ACTN3 geninde varyasyon gözlenmeyen kişilerin patlayıcı güç, kısa koşu gerektiren spor dalları için avantajlı, dayanıklılık gerektiren sporlarda ise dezavantajlı oldukları gösterilmiştir (Alfred ve ark., 2011). Araştırmalar sonrasında ACTN3 geninin her iki kopyasında genetik değişim saptanan kişilerin, dayanıklılık gerektiren maraton, triatlon ile uzun mesafeli yüzme ve bisiklet vb. sporlar için daha avantajlı bir kas yapısına sahip oldukları belirlenmiştir (Montgomery ve ark., 1998).

5. Epigenetik Modifikasyonların Sportif Performansa Etkisi

Akut aerobik egzersiz sonrasında (PPARGC1A), (PPARD) ve (TFAM) genlerinde DNA metilasyonlarındaki azalış ile bu genlerin aktivasyonu söz konusudur. Bu sayede iskelet kasının fiber yapısında ki formasyon oluşumu ile dayanıklılıkta artışa neden olduğu belirtilmektedir (Barres ve ark., 2012).

6. SPORDA BECERİ VE BECERİ İÇİN GENETİK BAĞLANTILAR

6.1. BDNF Polimorfizm ve Motor Beceri Toplama

Beynin; omurilik, iskelet kası gelişimi ve rejenerasyonunun yanı sıra beyin kaynaklı nörotropik faktör (BDNF) proteininin vasküler ve nöronal büyüme üzerinde etkisi vardır (Bker vd, 2004: 48-55). Yapısal ve BDNF genindeki farklı SNP'ler nedeniyle fonksiyonel değişiklikler meydana gelebilir (Sanchez vd, 2011: s 51). (Fritsch vd, 2010: 198-204), katılımcılar motor beceri eğitimi sırasında BDNF düzeylerin yükseldiğini bulmuşlardır.

Dopamin Reseptörleri ve Kompleks Becerilerin Prosedürel Öğreniminde ise; Dopamin polimorfizmleri birçok nörolojik ve mental bozuklukla ilişkili olup bilişsel ve duygusal süreçlerdeki değişimlerle karakterizedir (Huertas vd, 2012: 677-683).

7. ETİK DÜŞÜNCELER

Potansiyel sporcuların genetik testlerinden ortaya çıkabilecek etik sorunları göz önünde bulundurmak önemlidir. Halk sağlığı açısından bakıldığında, tıbbi genotipleme varsayımsal, bölücü ve ayrımcı olarak görülür (Wackerhage vd, 2009: 1109-1116). Bu nedenle, bir spor bağlamında, sporcuların sadece kendi genomlarına dayanarak elit eğitim yollarından dışarıda bırakılması gerektiği önerisinin, pek çoğu tarafından etik dışı olarak kabul edilmesi muhtemeldir. Bununla birlikte, genotipine dayanan bir gelişim programında genç bir sporcu da dahil olmak üzere, daha kapsamlı bir TID ölçümü yapılarak uygun koçluğu almasına izin verebilir. Genetik tarama tam atletik potansiyelin bir ölçüsü olarak kullanılmamalı, sporcu potansiyelinde öngörücü bir araç olarak kullanılmalıdır (Guth vd, 2013: 653-658).

7.1. Diğer Etik Kaygılar

TID amaçları için genetik test nosyonundan ortaya çıkan, katılım seçeneklerinin kısıtlanması, erken uzmanlık riskleri ve zevk yaratabilecek diğer fırsatların potansiyel olarak eksik olmasıdır (Webborn vd, 2015: 1486-1491). Ancak, belirlenen test, hasarı azaltabilecek ve bir bireyin sağlığını iyileştirebilecek müdahalelere yol gösterici olmaktadır (Vlahovich vd, 2017: s 818).

8. SONUÇ

Mevcut TID süreçleri, yıllardır beceriye dayalı, spora özgü görevleri içerecek şekilde genişletilmiş temel uygulamalarla birlikte kullanılmıştır. Modern teknolojiyle, bir sporcunun genetik yapısını incelemek ve belirli bir genotipin atletik performansa katkıda bulunup bulunmadığını araştırmak için de potansiyel oluşturmaktadır.

ACE ve ACTN3 genleri, hem diğer dayanıklılık hem de güç ve kuvvete dayalı sporlarda atletik eforu tahmin etmede güçlü bir potansiyel göstermişlerdir, diğer birçok gen ise bir diğeriyle ilişkilendirilmiştir.

BDNF, DRD2 ve COMT genlerindeki varyantlar, farklı sporlarda bu tür olasılıkları araştırmayı amaçlayan gelecekteki araştırmalar için olası adaylardır. Ancak, sporcu yeteneğinin tanımlanmasının, az sayıda genetik varyantın bir sonucu olarak ortaya çıkmasının mümkün olmadığı vurgulanmalıdır. Bilindiği gibi ihtiyaç duydukları alanlara göre sporcular için özel olarak hazırlanmış antrenman programları geliştirebilme kabiliyeti oldukça mantıklıdır. Antrenörlerin çoğu "alıştırmalar mükemmel" ifadesini kullanmakta ve birçok antrenör ve spor bilimcisi, eğitim süresinin birçok nedenden dolayı sınırlı olduğunu söylemektedir. Bu alandaki araştırmalar, belirli bir genotipin, antrenmanların belirli antrenman uyarılarına daha iyi performans göstermesine ve tepki vermesine izin verip vermediğini belirlemek için kullanılabilir. Yapılan ileri araştırmalar, bir oyuncunun genotipinin eğitim çıktılarına ve adaptasyonlarına nasıl katkıda bulunabileceğini araştırmalıdır. Belirli bir spor kulübüne veya enstitüye olası sporculara yönelik önemli bir çekim, eğitim programlarını bireysel sporcuya hitap etme ve bireyselleştirme becerisidir. Bu programlar baz alınarak genetik test yapılması, atletlere özel antrenman rejimlerinin atletik, yetenek ve maç performanslarını geliştirmesine olanak sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Alfred, T.; Ben-Shlomo, Y.; Cooper, R.; Hardy, R.; Cooper, C.; Deary, I.J.; Gunnell, D.; Harris, S.E.; Kumari, M.; Martin, R.M.; et al. Actn3 genotype, athletic status, and life course physical capability: Meta-analysis of the published literature and findings from nine studies. *Hum. Mutat.* 2011, 32, 1008-1018.
- Alvarez, R.; Terrados, N.; Ortolano, R.; Iglesias-Cubero, G.; Reguero, J.R.; Batalla, A.; Cortina, A.; Fernandez-Garcia, B.; Rodriguez, C.; Braga, S.; et al. Genetic variation in the renin-angiotensin system and athletic performance. *Eur. J. Appl. Physiol.* 2000, 82, 117-120.
- Amir, O.; Amir, R.; Yamin, C.; Attias, E.; Eynon, N.; Sagiv, M.; Sagiv, M.; Meckel, Y. The ace deletion allele is associated with israeli elite endurance athletes. *Exp. Physiol.* 2007, 92, 881-886.
- Baguet, A.; Everaert, I.; Achten, E.; Thomis, M.; Derave, W. The influence of sex, age and heritability on human skeletal muscle carnosine content. *Amino Acids* 2012, 43, 13-20.

- Baguet, A.; Everaert, I.; Hespel, P.; Petrovic, M.; Achten, E.; Derave, W. A new method for non-invasive estimation of human muscle fiber type composition. *PLoS ONE* 2011, 6, e21956.
- Bangsbo, J.; Iaia, F.M.; Krstrup, P. The yo-yo intermittent recovery test: A useful tool for evaluation of physical performance in intermittent sports. *Sports Med.* 2008, 38, 37–51.
- Baker-Herman, T.L.; Fuller, D.D.; Bavis, R.W.; Zabka, A.G.; Golder, F.J.; Doperalski, N.J.; Johnson, R.A.; Watters, J.J.; Mitchell, G.S. Bdnf is necessary and sufficient for spinal respiratory plasticity following intermittent hypoxia. *Nat. Neurosci.* 2004, 7, 48–55.
- Barres, R., Yan, J., Egan, B., et al. (2012). Acute exercise remodels promoter methylation in human skeletal muscle. *Cell Metabolism*, 15:405–11.
- Bayraktar, B., Kurtoğlu M. (2009). Sporda Performans, Etkili Faktörler, Değerlendirilmesi ve Artırılması. *Klinik Gelişim*, 22(1): 16-24.
- Beckham, G.; Mizuguchi, S.; Carter, C.; Sato, K.; Ramsey, M.; Lamont, H.; Hornsby, G.; Haff, G.; Stone, M. Relationships of isometric mid-thigh pull variables to weightlifting performance. *J. Sports Med. Phys. Fit.* 2013, 53, 573–581.
- Bouchard, C.; Rankinen, T.; Timmons, J.A. Genomics and genetics in the biology of adaptation to exercise. *Compr. Physiol.* 2011, 1, 1603–1648.
- Burgess, D.; Naughton, G.; Hopkins, W. Draft-camp predictors of subsequent career success in the australian football league. *J. Sci. Med. Sport* 2012, 15, 561–567.
- Canepari, M.; Pellegrino, M.A.; D'Antona, G.; Bottinelli, R. Single muscle fiber properties in aging and disuse. *Scand. J. Med. Sci. Sports* 2010, 20, 10–19.
- Carling, C.; le Gall, F.; Reilly, T.; Williams, A.M. Do anthropometric and fitness characteristics vary according to birth date distribution in elite youth academy soccer players? *Scand. J. Med. Sci. Sports* 2009, 19, 3–9.
- Castellano, J.; Casamichana, D.; Lago, C. The use of match statistics that discriminate between successful and unsuccessful soccer teams. *J. Hum. Kinet.* 2012, 31, 139–147.
- Charos, A.E.; Reed, B.D.; Raha, D.; Szekely, A.M.; Weissman, S.M.; Snyder, M. A highly integrated and complex ppargc1a transcription factor binding network in hepg2 cells. *Genome Res.* 2012, 22, 1668–1679.
- Cieszczyk, P.; Eider, J.; Ostanek, M.; Arczewska, A.; Leonska-Duniec, A.; Sawczyn, S.; Ficek, K.; Krupecki, K. Association of the actn3 r577x polymorphism in polish power-orientated athletes. *J. Hum. Kinet.* 2011, 28, 55–61.
- Coelho E Silva, M.J.; Figueiredo, A.J.; Moreira Carvalho, H.; Malina, R.M. Functional capacities and sport-specific skills of 14- to 15-year-old male basketball players: Size and maturity effects. *Eur. J. Sport Sci.* 2008, 8, 277–285.
- Collins, M.; Xenophontos, S.L.; Cariolou, M.A.; Mokone, G.G.; Hudson, D.E.; Anastasiades, L.; Noakes, T.D. The ace gene and endurance performance during the south african ironman triathlons. *Med. Sci. Sports Exerc.* 2004, 36, 1314–1320.
- Drozdovska, S.B.; Dosenko, V.E.; Ahmetov, I.I.; Ilyin, V.N. The association of gene polymorphisms with athlete status in ukrainians. *Biol. Sport* 2013, 30, 163–167.
- Evertsen, F.; Medbo, J.I.; Jebens, E.; Gjoavaag, T.F. Effect of training on the activity of five muscle enzymes studied on elite cross-country skiers. *Acta Physiol. Scand.* 1999, 167, 247–257.
- Eynon, N.; Meckel, Y.; Sagiv, M.; Yamin, C.; Amir, R.; Sagiv, M.; Goldhammer, E.; Duarte, J.A.; Oliveira, J. Do ppargc1a and pparalpha polymorphisms influence sprint or endurance phenotypes? *Scand. J. Med. Sci. Sports* 2009, 20, e145–e150.

- Eynon, N.; Ruiz, J.R.; Femia, P.; Pushkarev, V.P.; Cieszczyk, P.; Maciejewska-Karłowska, A.; Sawczuk, M.; Dyatlov, D.A.; Lekontsev, E.V.; Kulikov, L.M.; et al. The actn3 r577x polymorphism across three groups of elite male european athletes. *PLoS ONE* 2012, 7, e43132.
- Faber, I.R.; Oosterveld, F.G.; Nijhuis-Van der Sanden, M.W. Does an eye-hand coordination test have added value as part of talent identification in table tennis? A validity and reproducibility study. *PLoS ONE* 2014, 9, e85657.
- Fernandez, J.; Ulbricht, A.; Ferrauti, A. Fitness testing of tennis players: How valuable is it? *Br. J. Sports Med.* 2014, 48 (Suppl. 1), i22–i31.
- Fritsch, B.; Reis, J.; Martinowich, K.; Schambra, H.M.; Ji, Y.; Cohen, L.G.; Lu, B. Direct current stimulation promotes bdnf-dependent synaptic plasticity: Potential implications for motor learning. *Neuron* 2010, 66, 198–204.
- Gabbasov, R.T.; Arkhipova, A.A.; Borisova, A.V.; Hakimullina, A.M.; Kuznetsova, A.V.; Williams, A.G.; Day, S.H.; Ahmetov, I.I. The hif1a gene pro582ser polymorphism in russian strength athletes. *J. Strength Cond. Res.* 2013, 27, 2055–2058.
- Garcia, J.; Ibanez, S.J.; De Santos, R.M.; Leite, N.; Sampaio, J. Identifying basketball performance indicators in regular season and playoff games. *J. Hum. Kinet.* 2013, 36, 161–168.
- Gayagay, G.; Yu, B.; Hambly, B.; Boston, T.; Hahn, A.; Celermajer, D.S.; Trent, R.J. Elite endurance athletes and the ace i allele—The role of genes in athletic performance. *Hum. Genet.* 1998, 103, 48–50.
- Gineviciene, V.; Jakaitiene, A.; Tubelis, L.; Kucinskas, V. Variation in the ace, pparc1a and ppara genes in lithuanian football players. *Eur. J. Sport Sci.* 2014, 14 (Suppl. 1), S289–S295.
- Glaister, M. Multiple sprint work: Physiological responses, mechanisms of fatigue and the influence of aerobic fitness. *Sports Med.* 2005, 35, 757–777.
- Goh, K.P.; Chew, K.; Koh, A.; Guan, M.; Wong, Y.S.; Sum, C.F. The relationship between ace gene id polymorphism and aerobic capacity in asian rugby players. *Singap. Med. J.* 2009, 50, 997–1003.
- Goldstein, D.B.; Cavalleri, G.L. Genomics: Understanding human diversity. *Nature* 2005, 437, 1241–1242.
- Gomez-Gallego, F.; Ruiz, J.R.; Buxens, A.; Artieda, M.; Arteta, D.; Santiago, C.; Rodriguez-Romo, G.; Lao, J.I.; Lucia, A. The -786 t/c polymorphism of the nos3 gene is associated with elite performance in power sports. *Eur. J. Appl. Physiol.* 2009, 107, 565–569.
- Grant, J.A.; Joseph, A.N.; Campagna, P.D. The prediction of vo2max: A comparison of 7 indirect tests of aerobic power. *J. Strength Cond. Res.* 1999, 13, 346–352
- Greenwood, P.M.; Parasuraman, R. Normal genetic variation, cognition, and aging. *Behav. Cognit. Neurosci. Rev.* 2003, 2, 278–306.
- Guth, L.M.; Roth, S.M. Genetic influence on athletic performance. *Curr. Opin. Pediatr.* 2013, 25, 653–658.
- Haff, G.G.; Carlock, J.M.; Hartman, M.J.; Kilgore, J.L.; Kawamori, N.; Jackson, J.R.; Morris, R.T.; Sands, W.A.; Stone, M.H. Force-time curve characteristics of dynamic and isometric muscle actions of elite women olympic weightlifters. *J. Strength Cond. Res.* 2005, 19, 741–748.
- Hassanin, O.M.; Moustafa, M.; El Masry, T.M. Association of insertion–deletion polymorphism of ace gene and alzheimer’s disease in egyptian patients. *Egypt. J. Medical Hum. Genet.* 2014, 15, 355–360.
- Huertas, E.; Buhler, K.M.; Echeverry-Alzate, V.; Gimenez, T.; Lopez-Moreno, J.A. C957t polymorphism of the dopamine d2 receptor gene is associated with motor learning and heart rate. *Genes Brain Behav.* 2012, 11, 677–683.

- Jacob, Y.; Cripps, A.; Evans, T.; Chivers, P.T.; Joyce, C.; Anderton, R.S. Identification of genetic markers for skill and athleticism in sub-elite australian football players: A pilot study. *J. Sports Med. Phys. Fit.* 2016.
- Kanatous, S.B.; Mammen, P.P. Regulation of myoglobin expression. *J. Exp. Biol.* 2010, 213, 2741–2747.
- Kawamori, N.; Rossi, S.J.; Justice, B.D.; Haff, E.E.; Pistilli, E.E.; O'Bryant, H.S.; Stone, M.H.; Haff, G.G. Peak force and rate of force development during isometric and dynamic mid-thigh clean pulls performed at various intensities. *J. Strength Cond. Res.* 2006, 20, 483–491.
- Kim, C.; Cho, J.Y.; Jeon, J.Y.; Koh, Y.G.; Kim, Y.M.; Kim, H.J.; Park, M.; Um, H.S.; Kim, C. Ace dd genotype is unfavorable to korean short-term muscle power athletes. *Int. J. Sports Med.* 2010, 31, 65–71.
- Kim, H.; Song, K.H.; Kim, C.H. The actn3 r577x variant in sprint and strength performance. *J. Exerc. Nutr. Biochem.* 2014, 18, 347–353.
- Leger, L.A.; Lambert, J. A maximal multistage 20-m shuttle run test to predict vo2 max. *Eur. J. Appl. Physiol. Occup. Physiol.* 1982, 49, 1–12.
- Lin, J.; Wu, H.; Tarr, P.T.; Zhang, C.Y.; Wu, Z.; Boss, O.; Michael, L.F.; Puigserver, P.; Isotani, E.; Olson, E.N.; et al. Transcriptional co-activator pgc-1 alpha drives the formation of slow-twitch muscle fibres. *Nature* 2002, 418, 797–801.
- Little, T.; Williams, A.G. Specificity of acceleration, maximum speed, and agility in professional soccer players. *J. Strength Cond. Res.* 2005, 19, 76–78.
- Lorenzo, A.; Gomez, M.A.; Ortega, E.; Ibanez, S.J.; Sampaio, J. Game related statistics which discriminate between winning and losing under-16 male basketball games. *J. Sports Sci. Med.* 2010, 9, 664–668.
- Ma, T.K.; Kam, K.K.; Yan, B.P.; Lam, Y.Y. Renin-angiotensin-aldosterone system blockade for cardiovascular diseases: Current status. *Br. J. Pharmacol.* 2010, 160, 1273–1292.
- Maciejewska, A.; Sawczuk, M.; Cieszczyk, P.; Mozhayskaya, I.A.; Ahmetov, I.I. The ppar α gene gly482ser in polish and russian athletes. *J. Sports Sci.* 2012, 30, 101–113.
- Malina, R.M.; Cumming, S.P.; Kontos, A.P.; Eisenmann, J.C.; Ribeiro, B.; Aroso, J. Maturity-associated variation in sport-specific skills of youth soccer players aged 13-15 years. *J. Sports Sci.* 2005, 23, 515–522.
- Matthys, S.P.; Vaeyens, R.; Franssen, J.; Deprez, D.; Pion, J.; Vandendriessche, J.; Vandorpe, B.; Lenoir, M.; Philippaerts, R. A longitudinal study of multidimensional performance characteristics related to physical capacities in youth handball. *J. Sports Sci.* 2013, 31, 325–334.
- McGuigan, M.R.; Winchester, J.B. The relationship between isometric and dynamic strength in college football players. *J. Sports Sci. Med.* 2008, 7, 101–105.
- Micheli, M.L.; Gulisano, M.; Morucci, G.; Punzi, T.; Ruggiero, M.; Ceroti, M.; Marella, M.; Castellini, E.; Pacini, S. Angiotensin-converting enzyme/vitamin d receptor gene polymorphisms and bioelectrical impedance analysis in predicting athletic performances of italian young soccer players. *J. Strength Cond. Res.* 2011, 25, 2084–2091.
- Mikolajec, K.; Maszczyk, A.; Zajac, T. Game indicators determining sports performance in the nba. *J. Hum. Kinet.* 2013, 37, 145–151.
- Miners, S.; Ashby, E.; Baig, S.; Harrison, R.; Tayler, H.; Speedy, E.; Prince, J.A.; Love, S.; Kehoe, P.G. Angiotensin-converting enzyme levels and activity in alzheimer's disease: Differences in brain and csf ace and association with ace1 genotypes. *Am. J. Transl. Res.* 2009, 1, 163–177.
- Montgomery, H.E., Marshall, R., Hemingway, H., et al. (1998). Human gene for physical performance. *Nature*, 393:221-222.
- Moore, G.E.; Shuldiner, A.R.; Zmuda, J.M.; Ferrell, R.E.; McCole, S.D.; Hagberg, J.M. Obesity gene variant and elite endurance performance. *Metabolism* 2001, 50, 1391–1392.

- Mooney, M.; O'Brien, B.; Cormack, S.; Coutts, A.; Berry, J.; Young, W. The relationship between physical capacity and match performance in elite australian football: A mediation approach. *J. Sci. Med. Sport Sports Med. Aust.* 2011, 14, 447–452.
- Mustafina, L.J.; Naumov, V.A.; Cieszczyk, P.; Popov, D.V.; Lyubaeva, E.V.; Kostryukova, E.S.; Fedotovskaya, O.N.; Druzhevskaya, A.M.; Astratenkova, I.V.; Glotov, A.S.; et al. Agtr2 gene polymorphism is associated with muscle fibre composition, athletic status and aerobic performance. *Exp. Physiol.* 2014, 99, 1042–1052.
- Niu, T.; Chen, X.; Xu, X. Angiotensin converting enzyme gene insertion/deletion polymorphism and cardiovascular disease: Therapeutic implications. *Drugs* 2002, 62, 977–993.
- Orysiak, J.; Zmijewski, P.; Klusiewicz, A.; Kaliszewski, P.; Malczewska-Lenczowska, J.; Gajewski, J.; Pokrywka, A. The association between ace gene variation and aerobic capacity in winter endurance disciplines. *Biol. Sport* 2013, 30, 249–253.
- Ortega, E.; Villarejo, D.; Palao, J.M. Differences in game statistics between winning and losing rugby teams in the six nations tournament. *J. Sports Sci. Med.* 2009, 8, 523–527.
- O'Shaughnessy, D.M. Possession versus position: Strategic evaluation in afl. *J. Sports Sci. Med.* 2006, 5, 533–540.
- Piggott, B.G.; McGuigan, M.R.; Newton, M.J. Relationship between physical capacity and match performance in semiprofessional australian rules football. *J. Strength Cond. Res.* 2015, 29, 478–482.
- Pimenta, E.M.; Coelho, D.B.; Cruz, I.R.; Morandi, R.F.; Veneroso, C.E.; de Azambuja Pussieldi, G.; Carvalho, M.R.; Silami-Garcia, E.; De Paz Fernandez, J.A. The actn3 genotype in soccer players in response to acute eccentric training. *Eur. J. Appl. Physiol.* 2012, 112, 1495–1503.
- Pion, J.A.; Franssen, J.; Deprez, D.N.; Segers, V.I.; Vaeyens, R.; Philippaerts, R.M.; Lenoir, M. Stature and jumping height are required in female volleyball, but motor coordination is a key factor for future elite success. *J. Strength Cond. Res. Natl. Strength Cond. Assoc.* 2015, 29, 1480–1485.
- Puthuchery, Z.; Skipworth, J.R.; Rawal, J.; Loosemore, M.; Van Someren, K.; Montgomery, H.E. The ace gene and human performance: 12 years on. *Sports Med.* 2011, 41, 433–448.
- Rabensteiner, D.; Abrahamian, H.; Irsigler, K.; Hermann, K.M.; Kiener, H.P.; Mayer, G.; Kaider, A.; Prager, R. Ace gene polymorphism and proliferative retinopathy in type 1 diabetes: Results of a case-control study. *Diabetes Care* 1999, 22, 1530–1535.
- Robertson, S.; Woods, C.; Gastin, P. Predicting higher selection in elite junior australian rules football: The influence of physical performance and anthropometric attributes. *J. Sci. Med. Sport.* 2015, 18, 225–229.
- Sanchez, M.M.; Das, D.; Taylor, J.L.; Noda, A.; Yesavage, J.A.; Salehi, A. Bdnf polymorphism predicts the rate of decline in skilled task performance and hippocampal volume in healthy individuals. *Transl. Psychiatry* 2011, 1, e51.
- Santiago, C.; Ruiz, J.R.; Buxens, A.; Artieda, M.; Arteta, D.; Gonzalez-Freire, M.; Rodriguez-Romo, G.; Altmae, S.; Lao, J.I.; Gomez-Gallego, F.; et al. Trp64arg polymorphism in adrb3 gene is associated with elite endurance performance. *Br. J. Sports Med.* 2011, 45, 147–149.
- Scott, R.A.; Irving, R.; Irwin, L.; Morrison, E.; Charlton, V.; Austin, K.; Tladi, D.; Deason, M.; Headley, S.A.; Kolkhorst, F.W.; et al. Actn3 and ace genotypes in elite jamaican and us sprinters. *Med. Sci. Sports Exerc.* 2010, 42, 107–112.
- Secomb, J.L.; Nimphius, S.; Farley, O.R.; Lundgren, L.E.; Tran, T.T.; Sheppard, J.M. Relationships between lower-body muscle structure and, lower-body strength, explosiveness and eccentric leg stiffness in adolescent athletes. *J. Sports Sci. Med.* 2015, 14, 691–697.

- Sessa, F.; Chetta, M.; Petito, A.; Franzetti, M.; Bafunno, V.; Pisanelli, D.; Sarno, M.; Iuso, S.; Margaglione, M. Gene polymorphisms and sport attitude in italian athletes. *Genet. Test. Mol. Biomark.* 2011, 15, 285–290.
- Seto, J.T.; Quinlan, K.G.; Lek, M.; Zheng, X.F.; Garton, F.; MacArthur, D.G.; Hogarth, M.W.; Houweling, P.J.; Gregorevic, P.; Turner, N.; et al. Actn3 genotype influences muscle performance through the regulation of calcineurin signaling. *J. Clin. Investig.* 2013, 123, 4255–4263.
- Shahmoradi, S.; Ahmadalipour, A.; Salehi, M. Evaluation of ace gene i/d polymorphism in iranian elite athletes. *Adv. Biomed. Res.* 2014, 3.
- Stanula, A.; Rocznik, R.; Maszczyk, A.; Pietraszewski, P.; Zajac, A. The role of aerobic capacity in high-intensity intermittent efforts in ice-hockey. *Biol. Sport* 2014, 31, 193–199.
- Taylor, M.R. Pharmacogenetics of the human beta-adrenergic receptors. *Pharmacogenomics J.* 2007, 7, 29–37.
- Till, K.; Cogley, S.; O'Hara, J.; Morley, D.; Chapman, C.; Cooke, C. Retrospective analysis of anthropometric and fitness characteristics associated with long-term career progression in rugby league. *J. Sci. Med. Sport* 2015, 18, 310–314.
- Vaeyens, R.; Lenoir, M.; Williams, A.M.; Philippaerts, R.M. Talent identification and development programmes in sport: Current models and future directions. *Sports Med.* 2008, 38, 703–714.
- Tuo, J.; Bojanowski, C.M.; Chan, C.C. Genetic factors of age-related macular degeneration. *Prog. Retin. Eye Res.* 2004, 23, 229–249.
- Vancini, R.L.; Pesquero, J.B.; Fachina, R.J.; Andrade Mdos, S.; Borin, J.P.; Montagner, P.C.; de Lira, C.A. Genetic aspects of athletic performance: The african runners phenomenon. *Open Access J. Sports Med.* 2014, 5, 123–127.
- Vaz, L.; Rooyen, M.V.; Sampaio, J. Rugby game-related statistics that discriminate between winning and losing teams in irb and super twelve close games. *J. Sports Sci. Med.* 2010, 9, 51–55.
- Vlahovich, N.; Hughes, D.C.; Griffiths, L.R.; Wang, G.; Pitsiladis, Y.P.; Pigozzi, F.; Bachl, N.; Eynon, N. Genetic testing for exercise prescription and injury prevention: AIS-Athlome consortium-FIMS joint statement. *BMC Genom.* 2017, 18 (Suppl. 8), 818.
- Wackerhage, H.; Miah, A.; Harris, R.C.; Montgomery, H.E.; Williams, A.G. Genetic research and testing in sport and exercise science: A review of the issues. *J. Sports Sci.* 2009, 27, 1109–1116.
- Wagoner, L.E.; Craft, L.L.; Zengel, P.; McGuire, N.; Rathz, D.A.; Dorn, G.W., II; Liggett, S.B. Polymorphisms of the beta1-adrenergic receptor predict exercise capacity in heart failure. *Am. Heart J.* 2002, 144, 840–846.
- Waldron, M.; Worsfold, P.; Twist, C.; Lamb, K. The reliability of tests for sport-specific skill amongst elite youth rugby league players. *Eur. J. Sport Sci.* 2014, 14 (Suppl. 1), S471–S477.
- Webborn, N.; Williams, A.; McNamee, M.; Bouchard, C.; Pitsiladis, Y.; Ahmetov, I.; Ashley, E.; Byrne, N.; Camporesi, S.; Collins, M.; et al. Direct-to-consumer genetic testing for predicting sports performance and talent identification: Consensus statement. *Br. J. Sports Med.* 2015, 49, 1486–1491.
- Williams ve Reilly Williams, A.M.; Reilly, T. Talent identification and development in soccer. *J. Sports Sci.* 2000, 18, 657–667.
- Woods, C.T.; Raynor, A.J.; Bruce, L.; McDonald, Z.; Collier, N. Predicting playing status in junior australian football using physical and anthropometric parameters. *J. Sci. Med. Sport* 2015, 18, 225–229.
- Young, W.B.; Pryor, L. Relationship between pre-season anthropometric and fitness measures and indicators of playing performance in elite junior australian rules football. *J. Sci. Med. Sport* 2007, 10, 110–118.

SOCIAL AND HUMAN SCIENTIFIC

Erinmez, M. (2018). "Geleneksel Reklamcılık Ve Gerilla Reklamcılığın Tüketicilerin Kalite Algıları İle Satın Alma Davranışlarına Etkisi", Vol:1, Issue:3; pp:438-447

Anahtar Kelimeler: Pazarlama, Tüketici, Gerilla Pazarlama, Satın Alma Davranışı, Geleneksel Reklamcılık **Keywords:** Marketing, Consumer, Guerilla Marketing, Purchasing Behavior, Traditional Advertising

Makale Türü: Araştırma Makalesi

GELENEKSEL REKLAMCILIK VE GERİLLA REKLAMCILIĞIN TÜKETİCİLERİN KALİTE ALGILARI İLE SATIN ALMA DAVRANIŞLARINA ETKİSİ

Impact of Traditional Advertising and Guerrilla Advertising on Quality Perceptions and Purchasing Behaviors of Consumers

Mustafa ERİNMEZ

Istanbul Gelişim Üniversitesi, İşletme Doktora Öğrencisi, erinmezmustafa@hotmail.com

Makale Geliş Tarihi
01.10.2018

Revize Tarihi
27.10.2018

Yayınlanma Tarihi
30.10.2018

ÖZ

Pazarlama alanındaki değişiklikler ile birlikte, tüketicinin önemi her alanda artmaktadır. Tüketiciyi yakalamayı amaçlayan gerilla pazarlama ve reklam çalışmaları ile tüketicinin hem markanın içinde olması hem de satın alma davranışındaki değişimin amaçlanması hedeflenmektedir. Gerilla pazarlaması genellikle küçük ölçekli işletmelerin rakiplerinden pazar payı elde etmek için geleneksel olmayan pazarlama yöntemleri tarafından ortaya atıldığı çalışma olarak tanımlanmaktadır. Gerilla pazarlamanın uygulama alanlarından biri olan gerilla reklamı, tüketicilere satılmak istenen mesajların, reklam anlayışını uyandırmadan iletilmesidir. Bu noktadan yola çıkılarak araştırmanın amacı; geleneksel reklamcılık ve gerilla reklamcılığın tüketicilerin kalite algıları ile satın alma davranışlarının etkisinin ilgili literatür kapsamında sentezinin incelenmesidir.

ABSTRACT

Along with changes in the marketing field, the importance of consumers is increasing in all areas. The guerrilla marketing and advertising efforts aimed at capturing the consumer are aimed at aiming to change the consumer as well as being in the brand and buying behavior. Guerilla marketing is generally defined as the study put forward by non-traditional marketing methods to gain market share from competitors of small-scale enterprises. Guerilla advertising, one of the application areas of guerrilla marketing, is the transmission of messages intended to be sold to consumers without awakening the understanding of advertising. The purpose of researching this point is; traditional and guerrilla advertising in terms of consumers' quality perceptions and purchasing behavior within the relevant literature.

1. GİRİŞ

İnsanların yerleşik hayata geçmesi ve bu değişim sonrasında üretime başlaması ile ihtiyaçlarını kendi üretimleriyle gideren toplumsal yapı ortaya çıkmıştır. Bu toplumlarda, artan nüfus ve buna bağlı olarak artan ihtiyaçlar ile üretim de artmış veya ihtiyaçlar başka toplumların üretimlerinden karşılanmaya başlamıştır. Farklı toplumlarla olan bu etkileşimler alışveriş ve ticari faaliyetlerin ilk adımını oluşturmuştur.

Meydana çıkan yeni faaliyetler ise arz talep yapısı doğrultusunda üretimlerin artmasını ve yeni ticari faaliyet alanlarının arayışını beraberinde getirmiştir. Pazar alanları olarak nitelendirilen bu alanların ihtiyaçlarını karşılamak için üretim faaliyetlerinde gelişmeler sürdürülmüş ve sanayi toplumları ortaya çıkmıştır.

Günümüze gelindiğinde ise teknolojinin her alanda yoğun kullanımı ticari faaliyetlere de yansımış ve bilgi teknolojilerindeki gelişmelerle küresel ticaret ağları oluşmuştur. Bu oluşumlar ise beraberinde rekabet ortamını oluşturmuş, oluşan rekabet ortamında pazar arayışı ve ürün çeşitliliği artış göstermiştir.

Ürün çeşitliliğinin artması ve bunların ihtiyaç sahiplerine sunulması hususu ilk dönemlerde normal şekilde seyrederken oluşan rekabet ortamı ile ürünlerin sunulması veya kabul ettirilmesi zorunluluğu gündeme gelmiştir ki bu da pazarlama faaliyetlerinin ortaya çıkmasına ve gelişmesine ortam

hazırlamıştır. En genel anlamda bir “değişim süreci” olarak nitelendirilebilecek olan pazarlama hizmetleri, satıcının elinde bulunan ürünü, hizmeti vb. ihtiyaç sahibine satmasını içeren bir yapıdır. Pazarlama faaliyetleri ile gerçekleşen durumu, ürün veya hizmetlerin el değiştirmesi olarak özetlemek mümkündür.

Üretim alanında yaşanan gelişmeler, üretilen ürünlerin satışını kapsayan pazarlama faaliyetlerinde de kendisini göstermiş ve artan rekabet, küreselleşen ticari faaliyetler, değişen ekonomik yapılar, sosyal ve siyasal ortamdaki değişimler vb. unsurlar pazarlama faaliyetlerinde de değişmelerin ve gelişmelerin yaşanmasını zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda işletmeler klasik pazarlama yaklaşımlarını terk ederek modern pazarlama yaklaşımlarına geçmeye başlamışlardır. Bu modern yaklaşımlar içinde dikkat en dikkat çekici olanlarından biri ise “gerilla pazarlama” olarak adlandırılan pazarlama yaklaşımıdır. Genel manada bireylerin ilgi ve isteklerinin artması ve bu noktada geleneksel pazarlama yaklaşımlarının yetersiz kalması nedeniyle ortaya çıkan gerilla pazarlama, mevcut uyumsuzluk durumundan kurtulmak isteyen işletmeler tarafından tercih edilen bir pazarlama yaklaşımı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bireysel faktörlerin göz önüne alınması ile bir farklılık ortaya koyan gerilla pazarlamada fark oluşturan tek husus bireysel faktörler değildir. Nitekim mevcut pazarlama uygulamalarında görülen eksikler, küreselleşme ve küreselleşmenin gerekleri de bu pazarlama yapısının ortaya çıkmasında ve öneminin artmasında etkili olmuştur. Ayrıca gerilla pazarlama yöntemi işletmeler açısından da, hem etkili hem de ucuz bir yöntem olması nedeniyle, talep gören bir yöntemdir. Yöntemin ilk ortaya çıkışında hedef kitle küçük işletmeler ve bu işletmelerin faaliyetlerinin artırılması iken günümüzde pek çok uluslararası girişimin de gerilla pazarlama faaliyetlerine yöneldiğini görmek mümkündür. Bu husus yöntemin etkililiği konusunda fikir vermesi açısından önemlidir.

Satış ve pazarlama konusunda bu denli önem arz eden ve önemi gittikçe artan gerilla pazarlama taktiğinde tek bir uygulamadan ziyade şirketlerin kullandığı belirli yöntemler olduğunu görmek mümkündür. Gerilla pazarlama ile şirketler, ürünlerini tanıtmak için viral, sansasyonel, ambiyans ve tuzak pazarlama olarak nitelendirilen pazarlama yöntemlerini kullanmaktadırlar. Belirtilen dört pazarlama türünde de uygulamalar pazarlama çalışmasını pazarlama amacı olmadan yapmaya dayanmaktadır. Bu uygulamaların çoğunda tüketici ürüne çekilmekte ve marka ile bir bütünlük hissetmektedir. Nitekim yöntemlerin içeriğinde kullanılan aktiviteler eğlenceli ve ilginç olarak nitelendirilir ki bu da bireylerin yaklaşımlarında kolaylık sağlar. Gerilla pazarlama taktiğinde kullanılan yöntemlerle tüketicilere marka eğlenceli yollarla benimsetilmesi ve bir müşteri marka bütünselliği sağlanmaktadır. Bu da yöntemin bireyselliği ön plana çıkarıp sonuçları arasında değerlendirilebilir. Gerilla pazarlamada bir diğer dikkat çeken husus, bu yöntemin gelenekselliğinin dışına çıkan bir pazarlama yöntemi olmasıdır. Bu farklılığın en büyük göstergesi ise ulaşılan kitlenin reklamda haberdar olmamasıdır.

Bu bağlamda hazırlanan çalışmanın amacı duygusal reklamcılık ve gerilla reklamcılığın tüketiciler üzerindeki kalite algısı, satın alma davranışları üzerindeki etkisini ortaya çıkararak ekonomik etkilerini gözler önüne sermektir.

2. Reklamın Kavramsal Çerçevesi

En genel tanımıyla bir ürünün tüketiciye tanıtılması veya satın alınması için cazip gösterilmesi faaliyetlerini içeren reklamcılık faaliyetleri, insanların üretime başladığı ve bu faaliyetlerin yaygınlaştığı dönemlerde insan hayatına girmeye başlamıştır. Belirtilen zaman dilimlerinden itibaren ise gelişerek insan hayatındaki yerini sağlamlaştırmıştır. Bu süreç ise oldukça uzun bir zaman dilimini kapsamaktadır. Nitekim günümüzdeki anlamda reklamcılık faaliyetlerinin ortaya çıkışına kadar pek çok değişim ve gelişim aşamasından geçmiştir. Reklamcılık faaliyetlerinin değişim ve gelişimi üzerinde pek çok faktörün etkisinden söz etmek mümkündür. Bu bağlamda toplumların ekonomik yapıları, sosyo-kültürel özellikleri ve dünya genelinde meydana gelen pek çok olayın reklamcılığın değişim ve gelişiminde etkili olduğundan söz edilebilir (Temel, 2006, 5). Geçmiş bu denli eskiye dayanan ve pek çok değişim ve gelişimden geçerek günümüzdeki hâlini alan reklamcılık faaliyetlerinin uygulamalar açısından da tekdüze bir yapıda olmadığı bilinmektedir. Bu bağlamda reklam uygulamalarındaki farklılıkları ifade eden ve belirli uygulama yöntemlerini ortaya koyan reklamcılık stratejilerinden bahsetmekte fayda vardır.

Genel olarak reklam sunuş şekilleri olarak adlandırdığımız reklam stratejisi, farklı yapılar tarafından farklı şekillerde anlamlandıran bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Reklam stratejisi kavramının literatürdeki yapısı incelendiğinde bu hususta temelde üç farklı stratejiden bahsedildiği görülmektedir. Bu stratejilerden ilki; reklam planlama sürecinde birbirinden farklı kararlar alabilmek için genel bir aşama olarak kullanılan stratejilerdir. İkinci olarak yaratıcı veya mesajın kendisi ile alakalı olan ve reklam fikrini geliştiren stratejiler öne çıkmaktadır. Son strateji türü ise slogan, renk, boyut, tasarım, müzik gibi birbirinden farklı özellikleriyle ön plana çıkan ve çok özel mesaj seçenekleri olarak adlandırılan reklam stratejileridir (Ünüvar, 2012).

Bu örneklendirmelerin yanı sıra reklam stratejisi kavramında bir de ayrıma gidildiği görülmektedir ki bu da genel mahiyette mesaj stratejisi ve yaratıcı strateji olarak ikiye ayırma şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Reklam stratejileri için belirli yapılardan bahsedilse de kaynaklarda strateji geliştirme hususuna da değinilmektedir. Bu bağlamda bir reklam stratejisi geliştirmek amacı ile konuşulacak iki ana noktanın varlığından bahsedilmektedir. Bunlardan birincisi geliştirilmesi ve iletilmesi gereken mesajı yazmak için stratejiye dair bir yol haritası çizme veya rehber hazırlama hususudur. Nitekim stratejide izlenecek yolların belirlenmemesi durumunda stratejiyi geliştirecek insanlar için ürün hakkında nelerin önemli olduğu veya tüketicilerin bu ürünü satın alması için nelerin gerekli olduğu gibi faktörlerin tespit edilmesi mümkün değildir (Ünüvar, 2012). İkinci husus ise neden reklam stratejisi kullanılması gerektiğinin tespitidir ki bu da devamında hangi stratejinin kullanılacağına dair fikir vermektedir. Bu belirlemelerin ardından uygulanan strateji ile kampanyada nelerden bahsedileceği, tüketicilerle kurulacak iletişimin boyut ve içeriğinin de genel yapısı oluşur.

Reklamcılık faaliyetlerinde stratejilerin önemi bariz şekilde belirgindir. Nitekim belirli bir strateji üzerinden yürütülecek olan reklamcılık faaliyetlerinde verilecek olan mesajların içeriğinin, tonunun, mesajlarda sergilenecek olan yaklaşımların ve anlatım biçimlerinin aktarım şekilleri belirlenmektedir. Bu da müşterinin genel yapısına hitap eden en uygun noktaların tespiti konusunda ve dolayısıyla ürünün tercih edilmesi konusunda önemli bir husus olarak görülmektedir (Ünüvar, 2012). Bu denli önem arz eden stratejilerdeki etkililik hususunda ise dikkat edilmesi gereken bazı özel noktalar vardır ki bunlar en genel anlamda markanın pazardaki rekabet konumunun belirlenmesi-geliştirilmesi veya sürdürülme şeklinin kararlaştırılmasıdır. Bunların yanı sıra hedef kitleye göre mesajların belirlenmesi de hassasiyetle üzerinde durulması gereken konulardandır. Bu bağlamda bir reklamda kullanılacak olan mesajların taşınması gereken özellikler de belirlenmiştir. Bu özellikleri;

- Kullanılan mesaj ürün, hizmet ve kuruma dair reklamcılık uygulamalarıyla uyumlu olmalıdır.
- Verilmek istenen mesaj reklamın hitap ettiği kesimdeki bireyler tarafından anlaşılacak derecede açık, sade ve anlaşılır olmalıdır.
- Mesaj, farklılığı ile dikkat çekici bir yapıda olmalıdır.
- Verilen mesaj hedef kitleyi ikna edici nitelikte ve hatırlanması kolay olmalıdır.
- Ulaşılmak istenen hedef kitleye iletilebilmelidir.
- Genel ifadeler ve sıfatlardan arınmış bir mesaj kullanılmalıdır.

şeklinde sıralamak mümkündür (Tatlı, 2013).

Mesajların taşınması gereken özelliklerin yanı sıra bir de reklam öğelerinde bulunan iletiler açısından da bazı özelliklerin belirlendiği görülmektedir. Bu özellikler ise;

- **Uyarlanabilirlik:** Mesajlar medya organları arasında aktarılabilir nitelikte olmalıdır.
- **Dayanıklılık:** Mesajlar uzun süre geçerli kalacak nitelikte olmalıdır.
- **Yenilik:** Mesajlar klasiklikten uzak, yeni ve farklı olmalıdır.
- **Gerçekçilik:** Mesajlarla iletilen hususlar gerçekleştirilebilir nitelikte olmalıdır.
- **Hatırlanabilirlik:** İletilen mesajlar daha uzun süre akılda kalıcı nitelikte olmalıdır.

- **Sadelik:** Mesajlar basit, anlaşılır olmakla birlikte, bir reklamda birden fazla mesaj verilmesinden kaçınılmalıdır.

şeklinde sıralanabilir (Güllüpnar, 2013).

2.1. Geleneksel Reklamcılıktan Duygusal ve Gerilla Reklamcılığa

Geleneksel veya klasik reklamcılık olarak ifade edilen reklamcılık; en genel tanımı ile klasik sloganların veya görsellerin kullanıldığı, ürünlerin promosyon üzerinden müşterilere tanıtıldığı ve markaların farklı markalar ile tasarlandığı sıradan bir pazarlama yaklaşımı olarak tanımlanabilir (Heper, 2008). Bu konuda inceleme yapan araştırmacılara göre günümüzde kullanılan akıllı ürünler ve bunları tüketen bilinçli tüketiciler için geleneksel reklam yaklaşımı yetersiz kalmaktadır (Rust ve Oliver, 1999). Nitekim müşterilerin ilgisini çekme noktasında yetersiz kalan geleneksel reklamların başlaması ile herhangi bir ilgi çekicilik söz konusu olmadığı için kanal değiştirme gerçekleşmekte ve bunun sonucunda hedef kitleye ulaşamama gibi bir sorunla da karşılaşmaktadır (Urgancı, 2015). Bu sorun reklamlar için belirlenen yüksek fiyatlarla birleştiğinde geleneksel reklamların, bu reklamları tercih edenler için yarardan ziyade zarara dönük bir etkisinin oluşmasına neden olmaktadır. Bunun yanı sıra reklamların işlevselliği tamamen ortadan kalkmaktadır. Geleneksel reklamcılık yaklaşımlarına dair yapılan incelemelerde, bu şekildeki kitle pazarlama yaklaşımlarının insanlar tarafından gün geçtikçe daha az ilgi ile karşılandığını göstermektedir. Yine bu noktada yapılan incelemeler sonucunda reklam veren kurum ve kuruluşların beklentilerinde değişiklik olduğu bu değişiklikten hareketle geleneksel faaliyetlerin dışında faaliyet alanları aradıkları belirlenmiştir. Bu arayışlar sonucunda ise gerilla reklamcılığa yönelim oranının arttığı görülmektedir ki bu reklamcılık faaliyetlerinin hem hazırlanma aşamasındaki düşük bütçe gereksinimi hem de müşterilerin ilgisini çekme açısından etkili olması gerilla reklamcılık alanına dair taleplerim artmasını sağlamıştır (Urgancı, 2015).

Reklamların işlevselliği veya amaca hizmet edebilmesi konusunda üzerinde durulması gereken bir husus vardır ki o da reklam verenlerin reklamdan beklentilerinin ne şekilde olduğudur. Diğer bir ifadeyle firmaların da reklamlara dair bilinçli olmaları gerekmektedir. Nitekim reklam veren kurum veya kuruluşların veya herhangi bir yapının yayınlanacağı veya hazırlanacağı reklamlardan nasıl bir kazanım elde etmek istedikleri, neleri kazanabilecekleri ve hangi mesajları nerede bulabileceklerine dair fikirlerinin olması gerekmektedir. Bu bağlamda hazırlanan bir reklamda belirli bir hedefe odaklanma durumunda da farkındalık olması gerektiğinden bahsedilmelidir ki bu söz konusu değilse hazırlanan reklam sonucunda firma hedef noktasındaki beklentilerine ulaşmakta sorunlar yaşayacaktır. Bu hususlarda firmalar açısından basitlik önemli bir husustur. Yapılan araştırmalar firmaların geleneksel reklamcılık yöntemleri hususunda karmaşıklıktan şikâyetçi olduklarını ve bu nedenle alternatif reklam yöntemleri arayışına girdiklerini göstermektedir. Denenen yöntemler arasında gerilla reklamcılık faaliyetleri ile elde edilen edimler firmaların gerilla reklamcılığa yönelme oranını arttırmıştır. Nitekim gerilla reklamcılık faaliyetleriyle firmaların müşterilere markaları hakkında unutamayacakları bir deneyim sunmaları söz konusu olduğu gibi hedef kitlelerine daha rahat ulaşabilmeleri ve marka konusunda tercihi arttırmaları da söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda gerilla pazarlama veya reklamcılık uygulamalarının işletmelerin hem pazarlama faaliyetlerinde etkili olan hem de pazarda ürünün tanıtımını veya kalıcılığını arttıran faaliyetler olduğunu söylemek mümkündür (Nardalı, 2009).

Reklamcılık konusundaki değişimler ve gelişimler sadece teknolojik gelişimlere bağlı değildir. Nitekim günümüzde piyasa sistemlerinin gelişimi ve değişimi, bununla beraber ticari faaliyetlere yeni ürünlerin dâhil edilmesi veya yeni tüketim şekillerinin ve ihtiyaçlarının ortaya çıkması reklamcılık alanındaki bu değişimleri gerekli kılmaktadır. Değişen ve gelişen piyasada ürün çeşidinin ve buna bağlı olarak pazarlama çeşidinin artması geleneksel yöntemlerin yerine daha etkili olan sistemlerin ortaya çıkarılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu zorunluluktan hareketle de reklamcılık veya tanıtım alanında farklı tasarımların sunulması, yeni ikna yöntemlerinin geliştirilmesi gibi durumların ortaya çıktığı görülmektedir. Süren arayışlar ise kaynakların geleneksel reklamcılıktan geleneksel olmayan reklam pazarlama faaliyetlerine yöneltmesi sonucunu doğurmaktadır (Karaçor, 2000).

Birbirinden ayrı yapılar olarak ele aldığımız geleneksel reklamcılıkla gerilla reklamcılık arasında benzer noktaların olduğu da görülmektedir. Her iki reklamcılık şeklinde de amaç daha çok satmak ve

daha fazla kâr elde etmektir. Ancak bu hususta izlenen yol veya uygulanan yöntemlerde bir farklılık vardır. Diğer bir ifadeyle geleneksel ve yenilikçi reklamcılık faaliyetleri arasında görülen fark amaçlarla değil amaca ulaşmak için kullanılan araçlarla ortaya çıkmaktadır (Tekler, 2009; Urgancı, 2015).

Geleneksel pazarlamadan gerilla pazarlaması çıkışları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Geleneksel Pazarlama İle Gerilla Pazarlamasının Karşılaştırılması

	Geleneksel Pazarlama	Gerilla Pazarlama
Belirleyici Gücü	İşletmenin Ekonomik Güç ve Olanakları	Hayal Gücü, Zaman, Enerji ve Yeni Fikirler
Değerlendirme Aracı	Satış Rakamları veya Satış Hacimleri	Kar esastır ve Faaliyetler Karlılık ile Değerlendirilir
Büyüme Aracı	Yeni Müşteriler Bulmak Suretiyle Doğrusal Olarak Büyüme	Eski Müşterilerle Daha Çok İlişki Kurmak ve Onlar Aracılığıyla Yeni Müşterilere Ulaşarak Geometrik Olarak Büyüme
Teknolojiye Bakış Açısı	Teknoloji Kullanımı Pahalı, Karmaşık ve Sınırlı İmkânları Olan Bir Faktördür	Teknoloji Kullanımı Daha Kolay Ucuz ve İşletmeye Güç Kazandırabilecek Bir Faktördür
Rekabete Bakış Açısı	Sürekli Olarak Rekabette Başarı Sağlayacak Fırsatlar Arayışı İçindedir	Rekabeti Geçici Bir Süre Unutarak, Rakip İşletmelerle İşbirliği Sağlamak Suretiyle Yeni Fırsatlar Üzerinde Durur
Mecraların Seçimi	Oldukça Yüksek Ücretler Karşılığında Geleneksel Mecralar Tercih Edilir	Bilinenin Dışında İnsan Vücudu, Evcil Hayvanlar ve Televizyon Monte Edilmiş Tişört Gibi Haber Değeri de Olan Mecralar Kullanılmak Suretiyle Çok Daha Ucuza Tüketicinin İlgisi Çekilir

Kaynakça: Nardallı, 2009

Gerilla pazarlamacılık faaliyetleri ilk dönemler küçük firmalar tarafından kullanılan faaliyetler olarak göze çarpmaktadır. Hazırlanışının daha az maliyetli olması bu hususta temel etken olarak görülmüştür. Ancak bu reklamcılık faaliyetlerinden elde edilen başarının büyüklüğü zaman içinde büyük firmaların da bu faaliyetlere yönelmesi sonucunu doğurmuştur. Bu yönüyle de gerilla reklamcılık bambaşka boyutlara taşınmıştır (Sanje Dahan ve Levi, 2012). İlk ortaya çıkış haliyle Kobylar olarak tabir edilen bu pazarlama yöntemi günümüz piyasa koşullarında neredeyse bütün işletmeler tarafından verimlilik ve maliyetteki uygunluk nedenleriyle kullanılmaktadır (Urgancı, 2015). Bu konuda yapılan araştırmalar incelendiğinde gerilla pazarlamanın sadece sınırlı ekonomik imkânlarla sahip olan küçük işletmelere değil büyük bütçeli kuruluşlara da hitap ettiğini ve zamanla bu kuruluşların ana reklam unsuru veya pazarlama yöntemi haline geldiğini göstermektedir. Bu hususta fikirlerin ve reklamcılık faaliyetlerinde uygulanan yöntemlerin yanı sıra her anlamda maliyetlerin düşüklüğü de büyük bir etkiye sahiptir. Bu etkiye 2002 yılında Microsoft firmasının yaşadığı bir olayı örnek göstermek mümkündür. Firma şirketin logosu olan kelebek çıkartmasını New York’un kaldırımlarına ve duvarlarına koymuştur. Bu denli kalabalık bir şehirde bu şekildeki bir reklam için firmaya sadece 50 dolarlık bir ceza kesilmiştir. Ancak durumun geleneksel bir reklam yöntemiyle ele alındığı ve uygulandığı düşünüldüğünde maliyetin çok daha fazla olacağı bilinmektedir. Bu denli düşük maliyetler nedeniyle firmalar gerilla reklamcılık faaliyetlerini tanıtımın yanı sıra bir tasarruf aracı olarak da görmektedirler (Atan ve Atıkan, 2013).

Maliyet düşüklüğü ve etkinliğin yanında gerilla reklamların bir diğer özelliği esnekliktir. Gerilla reklamcılığın bu özelliği sayesinde bu yöntemle hazırlanan reklamların veya kampanyaların tüm reklam ortamlarında kullanımını veya doğrudan pazarlama aracı olarak kullanımını söz konusu olmaktadır. Bu da bu gerilla reklamı kullanan firmaların ürünlerinin hem daha fazla ortamda sergilenmesini hem de bu yolla daha fazla tüketiciye ulaşmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda küreselleşen ekonomide, küresel rekabet piyasalarında kitlelere ulaşma açısından da gerilla reklamcılık bir alternatif ve geleneksel reklamların karşısında güçlü bir rakip olarak kendini göstermektedir (Levinson, 1994).

Gerilla reklamcılık kendi içinde çevresel pazarlama ve medya reklamcılığını da barındırmaktadır. Bu yöntemle hazırlanan reklamlar veya pazarlama uygulamaları hangi yapı içinde olursa olsun hedefin kit içinde bulunma olasılığının yüksek olduğu ortamlara uyarlanır veya bunlarla bütünleşik hâle getirilir (Burtenshaw ve diğerleri, 2014). Bu bütünsel yapı ise “ortam medyası” kavramının çıkışında ön ayak oluşturan bir yapı arz eder. Ortam medyası denildiği zaman ilk akla gelen husus “alternatif medya” yapılanmasıdır. Nitekim bu reklam yapılanmasında “üçüncü yer” olarak adlandırılan alanlara yerleştirilen reklamlar ön plana çıkar ve kavramın tanımlanmasında da bu uygulamalar kullanılır. Tuvalet kapıları/zeminleri, otobüsler, trenler, konser biletleri, bankalar vb. yapılarda kullanılan reklamlar ortam reklamlarına örnektir. Bu fikrin ortaya çıkışında, araştırmacıların örnekte belirtilen nesnelere işlevsel nesnelere olarak tanımladığı ve bunları reklam için medya olarak ele aldıkları görülmektedir (Burtenshaw vd., 2014).

2.2. Duygusal ve Gerilla Reklamcılığı

Gerilla reklamcılığa ismini veren “gerilla” kavramı incelendiğinde, kelimenin, silah kullanarak ordularla savaşan güçlü ve düzenli bir orduya karşı bir grup küçük asker anlamına geldiği görülmektedir. Yine kavramın tarihsel süreçteki yeri incelendiğinde ise ortaya çıkışı itibariyle tarihsel olarak 17. yüzyıla kadar dayandırılabilirliği görülmektedir (Batı, 2012).

Gerilla reklamcılığın ortaya çıkışı ve ilerleyen zaman içinde kazandığı anlam da, reklamcılık sektörü açısından, ismiyle paralellik arz eden bir mahiyettir. Zaman içinde reklamcılık faaliyetlerindeki yöntemlere de benzetim yönüyle adını veren “gerilla” günümüzde reklamcılık faaliyetleri içinde en dikkat çekicilerden biri olarak gösterilebilir. Büyüyen ticari piyasalar ve bu bağlamda gelişen rekabet ortamlarında markalar hitap ettikleri çevreleri ikna edebilmek için daha fazla zaman, tutku ve enerji harcamayı gerektiren farklı pazarlama yöntemlerine başvurmuşlardır. Bu farklılıklar hususunda esas hedef ürünün satılması ile birlikte hedef kitlenin ürünün farkında olmasını da sağlamaktır. Günümüz şartları içinde tüketici pozisyonunda olan bireylerin profilleri incelendiğinde; sıradanlıkla iç içe, sıkıcı durumlara maruz kalan ve yoğun stresle yaşayan bir tüketici profili göz önüne çıkmaktadır. Burada ilk olarak monotonluktan kurtarma temelli stratejiler izlenmekle beraber tüketicilere sadece mantık açısından değil mental açıdan da faydalı ürünler sunmak ilgili çekicilik ve hedef kitleye hitap etme noktasında önem arz etmektedir. Bu da markaların hedef kitlelerine yönelirken eğlenceli şaşırtıcı üretim yöntemleri tespit etmelerini zorunlu kılmaktadır. Buradaki zorunluluğun yerine getirilebilmesi için hedef kitle ile etkileşim içinde olmak gerekmektedir ki bu da gerilla reklamcılığın bireysellik hususunu günceme getirmektedir. Gerilla reklamcılıkta belirlenen hususların uygulanması yalnızca pazarlama ekibiyle biten bir durum değildir. Bu uygulamalar için en temel nokta uygulamayı benimseyen firmanın yapısı ve bu uygulamalar konusundaki istikrarıdır (Gavin & Dorian, 2011).

Gerilla reklamcılığın ortaya çıkışı konusunda etken olan faktörlerden bir diğeri küçük firmaların hayatta kalma mücadelesi olarak ifade edilmektedir. Daha düşük bütçeyle reklam yapabilen firmalar bu şekilde ürünlerini tanıtarak piyasada yer edinme ve büyüme yönelimine girebilmektedirler.

Bu konuda yapılan araştırma sonuçları göstermektedir ki küçük firmaların ürettikleri ürünler çok iyi olsa bile bu firmaların yeterli reklam bütçesine sahip olmamaları ürünlerin tüketicilere ulaşmamasına neden olmaktadır. Görsel yayın organlarına reklam verebilecek bütçeye sahip olmayan küçük üreticiler çok kısıtlı bir kitleye hitap edebilmektedirler. İşte bu hedef kitleyi genişletme ancak aynı zamanda reklam bütçesi arttırmama arayışı gerilla reklamların ortaya çıkışında temel unsur olarak görülmektedir (Aksoy, 2011). Gerilla reklamcılığın babası olarak nitelendirilen Jay Conrad Levinson’a göre, reklam güçlü bir silah ve gerilla pazarlamanın cephaneliğidir. Gerilla ise neredeyse bu cephanelikte bulunan tüm silahları en verimli şekilde kullanmaktadır (Levinson, 1994).

Gerilla reklamcılıkta bir farklılık, sıra dışılık vb. unsurlardan bahsedilse de bu reklamların sanatsal ürünler olmadığı ve ticari yönlerinin olduğu unutulmamalıdır. Bu hususta yapılan kısa tanımların ortak noktası gerilla reklamcılığın; para, zaman ve enerjiye yoğunlaşan geleneksel olmayan bir reklamcılık türü olduğu yönündedir (Uysal, 2011; Urgancı, 2015).

Gerilla reklamcılığın Levinson ile başladığı kabul edilse de geçmişe yönelik uygulamalar incelendiğinde Levinson'dan oldukça uzun zaman önce de bu reklamcılık faaliyetinin uygulandığını görmek mümkündür. Bu hususa, 1929'da, reklamcı Edward Bernays'ın Amerikan Tütününe yönelik bir kampanya düzenlemesi örnek gösterilebilir. Bu kampanya ile halkın sokakta sigara içmesine ve tütün satıcılarının yeni müşteriler edinmesine tepki oluşturmak amacıyla, hedef kitleye örnek teşkil eden kadınların, popüler alanların kullanılması ve bu durumun yazılı ve görsel medya ile desteklenmiş olması gerilla reklamcılığın ilk örneği olarak kabul edilir (Aktaş, 2011).

2.3. Tüketicilerin Kalite Algıları ile Satın Alma Davranışları

İnsanların yaşamlarını sürdürebilmeleri ve bu süreçte daha iyi imkânlarla kavuşmaları ekonomik faaliyetler ve dolayısıyla maddi kazanımlarla sağlanmaktadır. İçinde bulunulan ulusal yapının türü ve ekonomik seviyesi ne olursa olsun yapılan üretimler tüketimi sağlama amacına yöneliktir. Ancak üretim faaliyetleri sonucunda ürünün ortaya konulması, tüketimi sağlama açısından, tek başına yeterli değildir. Bu noktada ürünün tüketiciye sunum şekli önem kazanmaktadır. Tüketici kavramı konusunda pek çok tanım yapıldığını görmek mümkündür. En genel tanımıyla tüketiciler ürün veya hizmetten faydalanmak isteyen bireyler olarak görülmektedir. Bununla birlikte tüketiciler ihtiyaçlarını karşılama amacıyla ürün satın alma potansiyeline de sahip olan gerçek kişilerdir. Kavrama dair, "Hedef pazarda yer alan, kendisine sunulan pazarlama bileşenlerini reddeden veya kabul eden ve işletmelerin piyasaya yönelik faaliyetlerinin ana belirleyicisi olan bir kişidir." şeklinde tanımlama yapıldığı da görülmektedir (İslamoğlu ve Altunışık, 2013).

Tüketim faaliyeti ve tüketici yapısı incelendiğinde arada davranışsal bir bağlantı olduğu görülmektedir. Bu bağlantı hususu insan davranışlarının pazarlama içinde yer almasını sağlamıştır. Nitekim davranışsal bağlantılara hitap eden ve bireylerin ihtiyaçlarını karşılama yönünde yeterli olarak lanse edilen ürünlerin piyasada tutunma oranı çok daha yüksek olacaktır. Bunun yanı sıra tüketici davranışlarına dair incelemeler reklam stratejilerinde geleceğe yönelik planlamaların yapılması amacıyla da kullanılmaktadır (Koçoğlu, 2015).

Finansal yapı içinde ele alındığı zaman tüketici kavramının işletme ve pazarlama alanlarının konularına dâhil olduğu görülmektedir. Bu bağlamda ilgili alanların tüketici konusundaki temel yaklaşımlarının davranış analizleri, bu doğrultuda stratejilerin geliştirilmesi ve geliştirilen stratejilere göre hareket edilmesi olması gerektiği kabul görmektedir (İslamoğlu ve Altunışık, 2008; Tercan, 2016).

Tüketici davranışı olarak adlandırılan ve önemine binaen üzerinde hassasiyetle durulan yapının basit şekilde düşünülmesi eksik bir yaklaşım olacaktır. Nitekim tüketici davranışları konusunda yapılan incelemeler bu davranışların pek çok farklı şekilde tanımlanabileceğini göstermektedir. Bu çeşitlilik hususu müşteri tutumlarının, etkileşimlerinin, iletişim faaliyetlerinin vb. davranışlar kapsamında ele alınmasından kaynaklanmaktadır.

Geçmişten günümüze ticari faaliyetlerin değişim ve gelişiminden bahsedilirken üzerinde durulması gereken noktalardan biri bu değişimin yalnızca üretim alanında olmadığıdır. Yapılan araştırmalar, değişim ve gelişimin tüketicilerin satın alma davranışları için de geçerli olduğunu göstermektedir. Özellikle internet kullanımının yaygınlaşması ile tüketici beklentilerinde görülen köklü değişimler davranışları da etkilemeye başlamıştır. Yine bu ortamda maruz kalınan reklamlar ile tüketiciler çevrimiçi ortamlarda nesnelere olarak görülmeye başlanmıştır (Eru, 2013).

Tüketici davranışı kavramı bir diğer açıdan ele alındığı zaman bunun mal veya hizmet satın almadan önce tüketici tarafından, yapılanların değerlendirilmesi, satış sonrasında alınan ürünlerin nasıl kullanılacağı ve sergilenen tutum ve davranışlar şeklinde de değerlendirilebilir. Tüketici davranışlarının yalnızca reklam stratejileri üzerinde değil mal veya hizmetlerin alımında veya başka bir ürünün değiştirilmesinde de etkili olduğu bilinmektedir. Yine bu davranışlar üzerinde satın alınan mallardan edinilen tecrübelerin de etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda tüketici davranışı

kavramını geniş bir açıdan ele almak mümkündür ki bu ele alış şekli ile tüketici davranışı, tüketicilerin ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılamak amacıyla tüketim sürecinde gerçekleştirilen tüm davranışlarını kapsayacak bir genelliktedir. Bu noktada davranışın ortaya çıkışı tüketicinin tüketim ihtiyacı duyması ile başlayıp ihtiyaçlarını karşılaması aşamasıyla devam edip karşılama sonucunda edindiği tecrübelerle yeni davranışlar oluşturması şeklinde süren bir döngü olarak ele alınabilir. Reklamcılık faaliyetlerine yön veren unsurlardan olan tüketici davranışları da bir takım faktörlerin etkisi altında kalabilmektedir. Bu faktörleri iç ve dış faktörler olarak ikiye ayırmak mümkündür (Erdem, 2006; Engin, 2011).

Tüketici davranışına dair araştırmalarla cevap aranan sorular, tüketici olarak nitelendiren yapıyı oluşturanlar, tüketicilerin hangi ürünleri ne amaçla kullanacağı ve nasıl karar verdiği gibi sorulardır (İslamoğlu ve Altunışık, 2008; Okumuş, 2013). Tüketici davranışları araştırmalarında cevap aranan “Ne amaçla satın alınıyor?” veya “Satın almaya nasıl karar verdi?” şeklindeki sorular oldukça önemlidir. Buradaki önem satışın sağlanmasından ve karmaşık bir yapı olarak değerlendirilen karar sürecinin anlaşılması gerekliliğinden kaynaklanmaktadır (Eren, 2009; Şapçılar, 2013). Bu gereklilikten hareketle yalnızca satın almanın yorumlanması değil, tüketicinin psikolojik, kişisel ve sosyal yönleriyle ele alınması gerekmektedir (Şapçılar, 2013). Bu ele alış durumunda tüketicilerin “rutin” olarak değerlendirilen yaşamlarına dair önemli hususların da tespit edilmesi gerekir.

3. Sonuç

Avcılık ve toplayıcılık olarak nitelendirilen, salt tüketime dayanan toplumlardan üretim toplumuna geçiş ve bunun devamında gelişen ticari faaliyetler ile insanlar için üretilen malların satılması için pazar arayışları başlamıştır. Geçen zaman içinde ticari faaliyetlerde de gelişmeler yaşanmış ve insanlar yeni üretim – tüketim yöntemleri keşfetmişlerdir. Sürekli olarak devam eden değişim ve gelişim günümüze yaklaştıkça, teknolojik yeniliklerin de hayatımıza dâhil olmasıyla, daha da hızlanmıştır. İnternetin hayatımıza girmesi ve bu şekilde insanların oturdukları yerden dünyanın herhangi bir yerine ulaşması ile “küreselleşme” yapısı da adından söz ettirecek derecede hızlı bir şekilde kendini göstermeye başlamıştır.

Küreselleşmenin, ticari faaliyetler açısından olumlu ve olumsuz sonuçlarının olduğu ise dikkat çeken noktalar arasındadır. Nitekim bir anda ulusal yapıya mecbur kalmaktan kurtulan tüketicileri iç piyasadaki rekabet unsurlarının yanında bir de uluslararası piyasadaki rekabet unsurlarından koruma gerekliliği doğmuştur ki bu olumsuz bir durum olarak görülebilir. Ancak yine müşteri portföyünün genişlemesi ile de üreticiler ulusal sınırlara bağlı kalmaktan kurtulmuşlardır ki bu da olumlu bir durum olarak ele alınabilir.

İster olumlu ister olumsuz olarak değerlendirilsin, genel mahiyette ticari faaliyetlerde yer alan yapıları bu alan içinde tutmak ve işletme kapsamını genişletmek için ürün ve pazarlama alanında ihtiyaç duyulan hususların varlığı ticari faaliyetlerle yaşattır demek yanlış bir tespit olmayacaktır. Nitekim artan üretimlerin yeni pazarlara sunulması hususu, üreticileri pazar arayışlarına yönlendirmiş, ancak üreticilerin de artması ile pazarlarda ürünleri cazip gösterme ve bir marka farkındalığı oluşturma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda yapılan işlemler “reklam” olarak adlandırılmıştır. İlk dönemler oldukça basit olarak tasarlanan reklamlar piyasaların gelişmesi ile doğru orantılı bir gelişim göstermekle beraber zaman içinde piyasa gelişimlerinden bile daha aktif bir gelişim süreci içine girmiştir.

Reklamcılık faaliyetlerinin zaman içindeki gelişimi iyi bir düzeyde olsa da yakın bir döneme kadar klasik veya geleneksel olarak nitelendirilen reklam-pazarlama çizgisinden çıkılmadığı görülmektedir. Ancak günümüze yakın bir dönemde tüketicilerin etkilenmesi, ürünün işe yararlığının aktarılması, ihtiyaca yönelikliğin vurgulanması, farklılık, üretkenlik, sıra dışılık vb. unsurların satış ve pazarlama üzerindeki etkilerinin anlaşılması ile reklam faaliyetlerinde gerilla reklamcılık olarak adlandırılan bir strateji belirlendiği görülmektedir. Geleneksel reklamlara göre daha etkili olan gerilla reklamların en büyük veya göze çarpan iki özelliği maliyetinin düşüklüğü ve tüketicilerin bireysel farklılıklarına yönelik olması şeklinde ele alınabilir.

Gerilla reklamcılığın ortaya çıkması ile büyük üreticiler arasında hayatta kalma şansını yakalayan küçük esnaf/üreticilerin bu gelişimine dikkat eden daha büyük firmalar da bu reklamları kullanmaya başlamışlardır. Gerilla reklamlarla elde edilen en büyük kazanımlardan biri reklam bütçelerinin

firmaların kasasında kalması ile kâr konusunda daha büyük fayda sağlanmasıdır. Bu bağlamda öneminin farkına varılan gerilla reklamlar konusunda da tekdüze bir yaklaşım izlenmemiş ve bir gelişim süreci başlatılmıştır. Günümüzde oldukça rağbet göre gerilla reklamcılık uygulamaları gün geçtikçe gelişmekte ve yeni mecralara açılım imkânı sağlamaktadır. Gelenekselden gerillaya geçen reklam sürecinde halen geleneksel reklam uygulamalarının kullanıldığı da görülmektedir. Nitekim gerilla reklamların her kesime veya bölgeye hitap etmemesi sonucunda izlenen bu yol oldukça normaldir.

Ticari faaliyetlerden pazarlamaya, buradan da reklamcılığa ulaşan bu süreçte gelişimlerin devam etmesi umut vaat edici olsa da reklamcılık faaliyetleri açısından istenilen noktaya gelindiğini söylemek mümkün değildir. Bu bağlamda yeni reklamcılık faaliyetlerinin değerlendirilmesi veya ülke özelinde evrensel ahlak ilkeleri doğrultusunda reklamcılığın önündeki engellerin kaldırılması gerekmektedir. Nitekim Türkiye özelinde düşünüldüğünde iyi tanıtılan, akılda kalan, farklı olan vb. ürünlerin daha fazla satıldığı görülse de bu husus tüketici etkileşimine dayanan bir durumdur. Diğer bir ifadeyle tüketiciye kıyas imkânı kendi koşulları içinde sağlanmaktadır. Ancak özgürlükçü bir reklam ortamında her marka kendisinin üstünlüğünü benzer ürünlerle karşılaştırıp sunarsa hem ürün güvenilirliği hem de müşteri memnuniyetinde artış olacağı inkâr edilemez bir gerçektir. Bu bağlamda firmalar da otokontrol mekanizması oluşturarak hep daha iyiyi üretme yoluna giderek müşteri menfaatlerini kendi menfaatleri doğrultusunda koruyacaklardır.

Kaynakça

Aksoy, T. (2011). Gerilla pazarlama yaratıcı olmak zorundadır. <http://www.temelaksoy.com/gerilla-pazarlama-yaratıcı-olmak-zorundadır/#!> (Erişim Tarihi: 17.05.2018).

Aktaş, Ö. (2011). 3 boyutlu açık hava reklamlarında gerçekliğin yeniden üretimi; mekana dayalı görsel algı deneyimi (Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi), Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.

Batı U. (2012). *Markethink ya da Farkethink Deneyimsel Pazarlama ve Duyusal Markalama*, İstanbul: İyi Yayınları.

Engin, F. (2011). *Uzun Yaşanmışlıkların Kısa Anlatımıyla Tüketimde Tüketici*, İstanbul: GDK Yayın.

Eren, E. (2009). Tüketicilerin Satın Alma Niyeti, Davranışı ve Marka Sadakati: Kayseri'de Beyaz Eşya Sektörü Üzerinde Bir Uygulama (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Eru, O. (2013), Süpermarket Sektöründeki Mobil Pazarlama Uygulamalarının Tüketici Davranışlarına Etkisi: Aydın Örneği (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Erdem, A. (2006). *Tüketici Odaklı Bütünleşik Pazarlama İletişimi*, Ankara: Nobel Yayınevi.

Gavin, L., Dorian, M. (2011). Gerilla Reklamcılık, İstanbul: MediaCat Kitapları.

Güllüpınar, H. (2013). Siyasal Kampanya Mesaj Stratejileri Ve Seçmen Algısı: Gümüşhane Araştırması, - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic, 8(8), 1935-1952.

Heper, C., O. (2008). Grafik tasarım Bağlamında Gerilla Tasarımın Analizi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

İslamoğlu, A. H., Altunışık, R. (2008). *Tüketici Davranışları*, İstanbul: Beta Yayıncılık.

- Koçoğlu, C. (2015). Marka Bağlılığının Tüketici Satın Alma Davranışları Üzerindeki Etkisi: Ankara İli, Parfüm Örneği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karaçor, S. (2000). *Toplumsal değişme ve reklam*. Konya: S.Ü. İletişim Fakültesi Yayınları.
- Levinson, J., C. (1994). *Guerilla advertising. Cost-effective tactics for small- business success*. New York: Houghton Mifflin Company
- Nardalı, S. (2009). Gerilla pazarlaması ve uygulamadaki bazı örnekleri. *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 2(16), 107-119
- Okumuş, A. (2013). *Tüketici Davranışı*, İstanbul: Türkmen Yayınevi.
- Şapcılar, M., C. (2013). Tüketicilerin Satın Alma Davranışını Etkileyen Sosyal Faktörlerin Seyahat Acentaları Açısından Analizi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tatlı, E.(2013). Üniversite Reklamlarında Konumlandırma Mesajlarının Kullanımı, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi*, 12(23), 289-316.
- Tercan, H. (2016). Tüketici Davranışları Açısından Reklamın Rolü: Özel Okul Reklamlarına Yönelik Tüketici Tutumları Üzerine Bir Araştırma (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Urgancı, F. (2015). Gerilla pazarlama ve etik: nitel bir araştırma (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uysal, S. (2011). Küçük ve orta ölçekli işletmeler için yeni bir pazarlama anlayışı: gerilla pazarlama, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ünüvar, Ş. (2012). Turizm Reklamlarında Yaratıcı Stratejilerin Uygulanma Düzeylerinin Belirlenmesi, *Erciyes İletişim Dergisi*, 2(3),58-76.

SOCIAL AND HUMAN SCIENTIFIC

Çelik, A. (2018). "As Response To The Claims Of Genocide: The Issue Of The Protection Of Rights Of The Relocated Armenians (Urfa Example)", Vol:1, Issue:3; pp:448-460

Anahtar Kelimeler: Armenian Relocation, Armenian Events, Genocide, Armenian Rights, Urfa Example **Keywords:** Ermeni Tehciri, Ermeni Olayları, Soykırım, Ermeni Hakları, Urfa Örneği

Makale Türü: Araştırma Makalesi

AS RESPONSE TO THE CLAIMS OF GENOCIDE: THE ISSUE OF THE PROTECTION OF RIGHTS OF THE RELOCATED ARMENIANS (URFA EXAMPLE)

Soykırım İddialarına Yanıt Olarak; Tehcire Tabi Tutulan Ermenilerin Hukukunun Korunması Meselesi (Urfa Örneği)

Arş. Gör. Dr. Ahmet ÇELİK

Firat University, Human and Social Sciences Faculty, History Department, ahmetcelik2@firat.edu.tr Elazığ / Turkey

Makale Geliş Tarihi
23.07.2018

Revize Tarihi
04.10.2018

Yayınlanma Tarihi
30.10.2018

ÖZ

27 Mayıs 1915 yılında, Birinci Dünya Savaşı'nın olağanüstü şartları içinde çıkarılan Tehcir Kanunu ve Ermenilerin zorunlu olarak göç ettirilmesi, soykırım olarak gösterilmeye çalışılmaktadır. Ancak gerçekleşen olayların soykırımla ilgisi yoktur. Tehcir sırasında ve sonrasındaki gelişmeler bunu ispatlar niteliktedir. Urfa'da 1895 yılında başlayan Ermeni olayları giderek şiddetlenmeye başlamış, bu nedenle şehirde Ermenilerle Müslümanlar arasında çok defa çatışmalar olmuştur. Osmanlı Devleti'nin 1915 yılında almış olduğu bir kararla Ermeni nüfusun Suriye'ye sevk edilmesi plânı çerçevesinde, şehirde bulunan Ermeni nüfusun büyük bir kısmı Suriye'ye gönderilmiştir. Ancak tehcir ile gönderilen Ermenilerin hakları korunmuştur. Çalışmamız; Tehcir Kanunu çerçevesinde gelişen olayların, dini, siyasi veya ırki bir grubu sistemli olarak yok etmek anlamına gelen soykırım olmadığını, şartlara göre alınan önlemler olduğunu göstermek amacıyla, Urfa şehrinde yaşayan Ermenilerin işlerinin temini için yapılanlar, burada yaşayan Ermenilere yevmiye verilmesi, Ermenilere ait okul ve kiliselerin tamiri, mallarını geri isteyen Ermeni milletinden kişilerin haklarının gözetilmesi konularına ait belgelerin incelenmesinden oluşmaktadır.

ABSTRACT

In 27 May 1915, the relocation law that was introduced under the extraordinary conditions of the First World War and that forced Armenians to migrate has been an issue of distortion with an attempt to show it as genocide. However, there are no events justifying such a claim of genocide as evidenced in the developments during and after the relocation. The Armenian problem that started in Urfa in 1895 had begun to become more and more intense, and there had been many conflicts between Armenians and Muslims in the city. With the decision taken by the Ottoman State in 1915, a large part of the Armenian population in the city was sent to Syria. However, the rights of Armenians who were sent by relocation plan were protected. Based on the Urfa example, this paper aims to prove that the events of 1915 were not genocide, that the conditions of the period caused the events. We base our discussion on the historical records showing the funding to compensate the needs of Armenians and the repairs of the schools and the churches belonging to Armenia. Additionally, the documents show that the rights Armenian people were considered who wanted their goods back.

Introduction

The term "genocide" did not exist until 1944. Genocide is a very specific term that refers to violent crimes committed to the removal of a group's presence. This term is related to the rights of individuals as seen in human rights, the US Charter of Rights or the 1948 United Nations Universal Declaration of Human Rights.

In 1944, a Polish-Jew named Raphael Lemkin (1900-1959) sought to define Nazi politics involving systematic murder including the destruction of European Jews. He coined the word "genocide", combining the Greek "geno" word meaning race or tribe with the Latin word "cide" meaning killing. Lemkin sought to define planned actions to lift societies away, but the accusation that the International Military Tribunal in Nuremberg, Germany, directed against high-ranking Nazi, was "crimes against humanity". The word "genocide" was included in the indictment as a descriptive term, not a legal one¹.

¹ <http://endgenocide.org/learn/what-is-genocide>. Date of access: 12.09.2018

On December 9, 1948, the United Nations endorsed the Convention on the Prevention and Punishment of the Genocide Criminal (Sayapin, 2010, 42). The convention designated genocide as an international offense in which the parties to the contract “*take on the prevention and punishment*” of nations. The genocide was defined in this agreement as follows:

For the purpose of this convention, any of the following acts committed in order to remove, in whole or in part, a national, ethnic, racial or religious group constitutes a crime of genocide:

- a. *the killing of a group of people,*
- b. *serious bodily or mental harm to members of a group,*
- c. *deliberately changing the conditions of life, in whole or in part,*
- d. *taking measures to prevent births in a group,*
- e. *transporting a group of children to another group by force².*

Based on the discussions above, it could be claimed that the term genocide is not related to the 1915 events. At the same time, events that took place in 1915 don't conform to the definition of genocide.

During the First World War, in particular in the Eastern Anatolia region and in some other regions, Ottoman State administrators took measures against Armenians events. One of these measures was the Relocation Law. The fact that the Ottoman Empire was in war and Armenians regarded it as an opportunity and carried out the massacres against the Turkish people influenced this law (Boy, 1918, 116-122), as to be proved in the following sections. The underlying motive behind the behavior of the Armenians during First World War dates a little further back. It is, therefore, necessary to briefly describe the developments leading up to the Relocation Law. In the process of bringing the Armenians to the point of massacre against the Turks, the work of the missionaries along with the religious factors and the policies applied by the European states had been influential.

The religious factors, not being the main reason, are at the basis of the Armenian issue. It was the ultimate aim of the Russians to destroy the Ottoman Empire and revive Byzantium. The Armenian Church thought that in such a case, the Armenian Church of Gregorian would lose its influence and its independent identity. As a matter of fact, the Armenian Church separated from the Byzantine Church in order to preserve its current independence. What made such a thing possible was the establishment of an autonomous Armenian state affiliated to the Ottoman State. The idea of the Armenian state emerged from the Armenian Church, not from the Armenian community (Gürün, 1985, 30). In addition, some religious factors had been influential in what European states had done to protect the Armenians.

Another reason underlying the Armenian issue was the work of the missionaries. Protestant missionaries came to Turkey in 1804 and they scattered into Anatolia from Izmir. American missionaries also began to come after 1814. Initially, the missionaries worked for the Eastern Church and the Muslims in two directions. When they could not be influential on Muslims, concentrated their activities on the Eastern Church. In the Eastern Church, there were Greeks and Bulgarians besides Armenians. Protestant missionaries brought the Armenians to the Protestant Church. With the intervention of Britain, the Ottoman government allowed the Protestant Church and the Protestant Armenian community thus formed (Gürün, 1985, 43). The activities of missionaries played an important role in preparing the Armenian rebellions.

The most important cause of the Armenian question has been the politics of the European states. It was after this date that Armenians, who were not on the agenda of the Western states until 1870, entered the policy fields of the Western States. Russia's attitude towards Turkey was obvious for a long time; they wanted to take Istanbul and to resurrect Byzantium. In addition, the Russians wanted to build a buffer zone to the east of Anatolia to go to the warm waters to the south. Armenians were an important opportunity for the Russian plan. Russia has made a provision to the Treaty of Kucuk Kaynarca to protect the rights of the Christian Orthodox people living in the Ottoman State³. The tactic

² <https://www.usmmm.org/wlc/tr/article.php?ModuleId=10007043>. Dates of access: 16.07.2018.

³ Matter 3 of the Agreement; “Russia will protect the rights of Orthodox and Wallachia”. With this matter, Russia has obtained the protection of the Orthodox, the right to intervene in the Ottoman internal affairs and the opportunity to implement the Panславist policy.

used by Russia was; To provoke minorities in the Ottoman Empire and to refer to the rebellion. Later, on the pretext of protecting the rights of minorities, to proclaim war and to break down the Ottoman state with the help of minorities.

Britain, which is troubled by these aims of Russia, has been included in the Armenian case to get this trump card from the hands of Russia. Thus the Armenian issue began to emerge on the grounds of the struggle for influence of the two imperialist states. Britain wanted to create a buffer zone against Russia, which wanted to go to the Mediterranean. In fact, the aims of both states were not to ensure that the Armenians establish an independent state, but to use them under their own influence (Kocaoğlu, 1996, 114).

In the emergence of the Armenian Issue France played role, though not as much as Russia or England. In the Crimean War of 1853 and in the Paris Conference of 1856 ended Russia's demands with the military and diplomatic repression of Britain and France, but the incitement on the Armenians was a turning point between these three states. France, along with other European states and the United States, played a role in the Armenian question with missionary activities (Tosun, 2004, 150).

United States also had a role in the emergence of the Armenian Issue. Since the 1800's, American merchants, adventurers and missionaries had played an important role in the Ottoman lands as well as in the four corners of the world. The raising of the Armenians with national consciousness and Christianity has been the first aim of American missionaries. The greatest success of these missionaries was seen after the opening of Robert College. The college in Istanbul was founded by Cyrus Hamlin. The first students were Armenian and Bulgarian young people. Graduates from this college had become famous committee leaders over time. Teachers in these missionary organizations, mostly established in places where Armenians were located, educated Armenian youth as enemies of Turks and taught them to do weapons (Tosun, 2004, 152).

The Ottoman Empire gave rights to Armenia by making arrangements with the Tanzimat and Islahat Ferman, against the activities of the European states. However, after the Ottoman Empire weakened, these rights, which were recognized in religious, cultural and legal fields, became a tool used by various states. England and America succeeded in creating a Protestant community with their work. At this point, they had the Ottoman State accept a community they would control (Açıkses, 2007, 43). The activities of the Armenians to leave the Ottoman Empire were contributed by American missionaries and the schools they opened.

In addition to the policies of the imperialist states, there was the establishment of Armenian commissions in the process of relocation. The Armenian Committees were established with the provocations and supports of the imperialist states, to initiate the Armenian rebellions and to lead these rebellions. These committees were not only about killing thousands of innocent Turks, but also dragging their own societies to adventure. The UK's Erzurum Consul Mr. Graves assessed this situation by responded the New York Herald newspaper reporter Sidney Whitman's a question;

"- If this country (Turkey) no Armenian committee had not come and they did not instigate and encourage the Armenian revolt, did this fight arise?"

- Of course not. I do not think that even one Armenians would be killed" (Tosun, 2004, 155).

The same situation is also included in a report which The Russian general, Mayewski, gave his government;

"In Turkey, Armenians are comfortable in some place where committee members didn't enter. Where these committees are active, the Armenians are miserable. Until the year 1895 in Turkey, Armenian suffering and distress were apocryphal tales. Armenians in Turkey are not worse than elsewhere" (Tosun, 2004, 156).

The Hinchak Committee was established in 1887 and the program of this committee;

"In Turkey, it will be used to reach the objectives to be achieved by revolution methods, propaganda, incitement, and is organized peasant and workers movements. Syrians and Kurds must take our side to fight against the Turks"

The Dashnak Committee was established in 1890 and the program of this committee;

“To establish gangs, to prepare these gangs of activity, to arm Armenians, to form revolutionary committees, to fight, to encourage anarchism, to pillage and destroy government institutions” (Tosun, 2004, 159).

Armenian incidents began with impact of the western states and activities of the committees. When we look at the events that had taken place until the time of the rebellion and slaughter of the Armenians during the First World War: The Erzurum rebellion and the Kumkapi Demonstration in 1890, Merzifon, Yozgat and Kayseri Events in 1892, Sason Rebellions in 1894, the Babylonian Rebellion and the Zeytoun Rebellion in 1895, the Van Rebellion and the Ottoman Bank Raid in 1896 and the Adana Incidents in 1905⁴. Apart from these, small and medium sized events have occurred in different regions. The Armenian incidents in Urfa, which we will examine, also developed under the same conditions.

Although the previous events were influential in the removal of the relocation law, the Armenian outbreaks that took place during the First World War became effective. The Ottoman State participated in the First World War on 1 November 1914. On 3 August 1914, mobilization had already been declared by Ottoman Government. Many Armenians after declaration of mobilization, took refuge in Russia and Iran. In these times, Armenians were in close cooperation with the enemies of the Ottoman State⁵. Armenians armed against the Turks for potential conflicts in Erzurum, Trabzon, Bitlis Van cities. The Armenians were refused to be taken under arms in the Ottoman army, and the ones escaped with their weapons. In the declarations made in the Armenian newspapers in August 1914, it was recommended that the Armenians should not fight against Russians and take sides with Russia (Akbulut, 1995, 34)

Enver Pasha had stated the difficult and dangerous situation of Turkish army in Caucasus Front because of Armenian deception. Armenians were warned by the Ottoman government about the activities that make put the Turkish army in a difficult position (Çelik, 2015, 69). At a time the Entente States were preparing to carry out military operations against Gallipoli, Armenian committees threatened the logistical lines of the three fronts of the Turkish army. The Armenians, both the Turkish army to the difficult situation, but also began to massacres in the eastern provinces⁶. Enver Pasha stated that the Armenians in the eastern provinces should be sent to other places where they could not harm the Turkish army to remove this dangerous situation (Yalçın, 2000, 313).

Despite the warnings of the authorities of the Ottoman State, the activities and revolts of the Armenian committees had reached great proportions. On April 24, 1915, the Ottoman government decided to close down the centers of the Armenian Committee, arrest the elbows and confiscate all documents. Upon this decision, 2345 Armenians were arrested in Istanbul for crimes against the state (Akbulut, 1995, 35). April 24, the date of this decision, the day the Armenians brought their genocide allegations to the agenda.

On May 27, 1915, the Ottoman government made the following decision;

“Military measures will be taken against those who oppose the government's actions during the war” (Çelik, 2015, 69)⁷.

The law was not issued only to implement against Armenia. There was no “Armenian” in the text of the law. The law introduced for people who committed crime. Moreover, the deportation was not implemented in all parts of the country (Akbulut, 1995, 35). The Deportation Act was not an application aimed at destroying a nation collectively. This law was introduced to defend against the

⁴ For details of these events, see: Tosun, “Ermeni Meselesinin”, 159-163.

⁵In the memoirs of a Russian general; Mentioned that they acted according to the information given by the Armenians about the operation of the Turkish troops and that there were Armenian troops in the Russian army. General Nikolski, *Sarıkaş Harekati*, (İstanbul: Kariyer Yay., 2010), 16-91-113.

⁶ The Armenians formed a gang of 8,000 men from the deserters, and the defenseless people living in the rebel region, launched in Van on April 20, 1915, were massacred. For details of these events, see: Dilek Akgümüş, “Birinci Dünya Savaşı Sırasında Ermeni Ayaklanmaları”, *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, 12, (Ankara: 2013), 26-38.

⁷ For details of Relocation Law, look at appendix 1.

events that took place in the conditions of war. The boundaries of the applications had been set within the application of this law. It was noted that the legal rights of the Armenians were not violated.

Ottoman state had been examined negative situation of the relocated people and it took measures to regulate. The document, dated 12 December 1918;

“Some families who relocating in negative situation because of inadequate tram line. Ottoman government sent order to military line commands for correcting this negative situation”⁸

1. Armenian Events in Urfa

The Relocated Law Act applied during First World War was also applied in Urfa. The process of formation of the Armenian question was also seen in Urfa. Before the deportation law was implemented, there were conflicts between Armenians and Muslims in Urfa.

In the 19th century, the population of Urfa city center was composed of basically three groups: Muslim, Armenian and Syriac. Most of the Armenians living in Urfa were Orthodox, and some were Catholic and Protestant. During the 1880s, the majority of people in Urfa were engaged in trade, and the city was provided with a battalion for safety. This peaceful atmosphere began to deteriorate from the 1890s after Armenians who completed education as committee members come back to Urfa from America and Europe. These committees were able to provide all kinds of financial support as well as arms assistance (Yurdakul, 2016, 137).

The rebellion that Armenian committees launched almost everywhere in the country in July 1895 also affected Urfa. The Armenians in Urfa also attempted to revolt on 29 December 1895. 750 Armenian citizens were killed in the rebels supported by the missionaries. The wounds of this incident were tended to, but the practices of the First World War were also seen in Urfa. However, it is noteworthy that the rights of Armenians were protected in Urfa during and after the implementation of the deportation law. In fact, rights of all people who were relocated were protected. Even the documents we will examine through the Urfa example prove this.

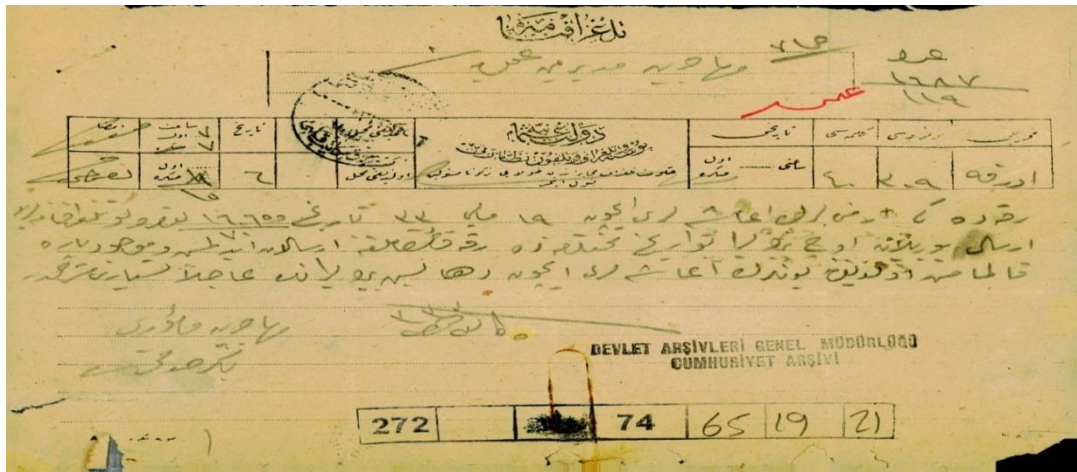
2. Protection of the Rights of the Armenians in the Relocation Process

Scrutinizing the precautions taken during and after the deportation to protect the rights of relocated Armenians would justify the fact that deportation is not relevant to so-called genocide. The Council of Ministers had made decisions on how to implement deportation. With the instructions issued on May 30, 1915, measures had been taken to ensure the safety of life and property of those subject to deportation (Çiçek, 2005, 52). According to this; the people would be transported comfortably to the area that had been left to them, ensuring the safety of goods and life. The needs of the Armenians were met during the relocation and in the regions where they were settled. In addition, within the scope of citizenship rights, Armenians were paid salaries of retired Armenians, the returning Armenians' merchandise has been returned. The churches and schools belonging to Armenia were returned to the Armenian communities, the damaged ones were repaired, and the ones that became unusable were replaced with new ones. With the relocation of the Armenians, but after the relocation, the constitutions on the Armenian rights will be an answer to the approaches related to the genocide allegations.

We identify the documents for the protection of Armenian rights. These applications, which we could see similar in the whole country, were recorded.

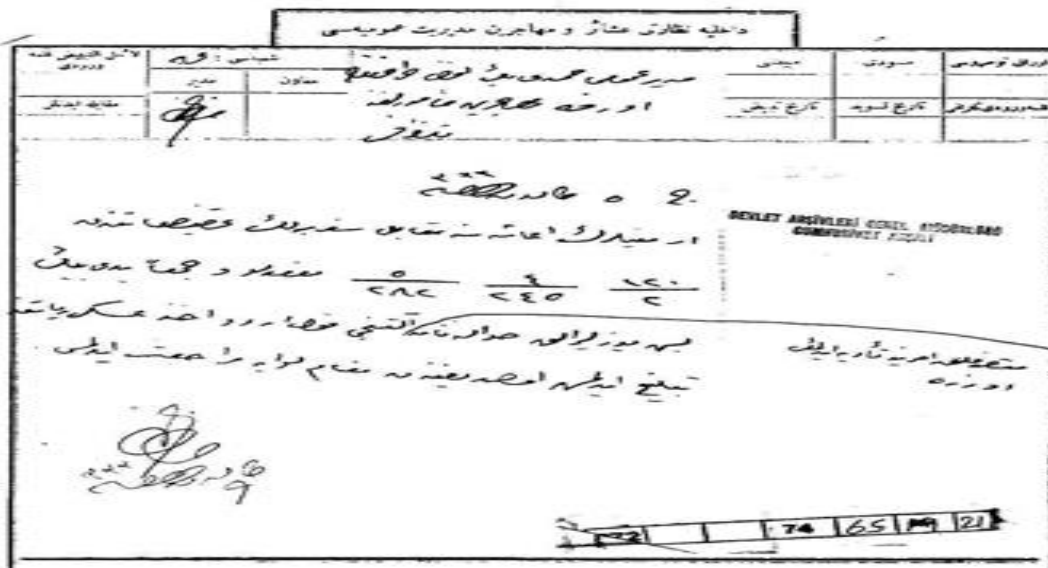
First document dated December 11, 1917 about; *“Transfer of 7500 Turkish Liras for the needs of the Armenians in Urfa”*

⁸ Prime Ministry Republican Archive (BCA), 272-0-0-14/75-19-18. For details of document, look at appendix 2.

The document concerns the needs of the Armenians who were sent to Rakka on the territory of Urfa province at the time, depending on the law of relocation. After the relocation law was declared, it was decided that the decision of the Council of Ministers would be met by the people who were subjected to the relocation. According to this, the wire drawn from Rakka to the center; "3.000 Turkish Liras sent on 19 May 1917 for the maintenance of the Armenians in Rakka were collected and used from the Rakka Governorate at different times and the current money was left, so that the 5,000 liras were immediately sent again for their needs"⁹ was asked.

It is understood from this document that some money was sent before, this money was used for the people and is finished, so asked for the money again. This request was answered on 18 December 1917.

The answer is as follows; "a total of 7,500 Turkish Liras was transferred to the 6th Corps Presidency to be given to the Urfa Governorate to be used for the maintenance of the Armenians. Applying to the provincial office for the payment of money"¹⁰

As this document reveals; The Armenian people who were displaced by the relocation law were paid to meet their needs in accordance with the decision of the Council of Ministers. It is understood from the fact that the Ottoman Empire was able to meet the needs of the Armenians at the time of the First World War and that the relocation law was not a hostile attitude towards a nationality but a solution.

⁹ Prime Ministry Republican Archive (BCA), 272-0-0-74/65-19-21, 1.

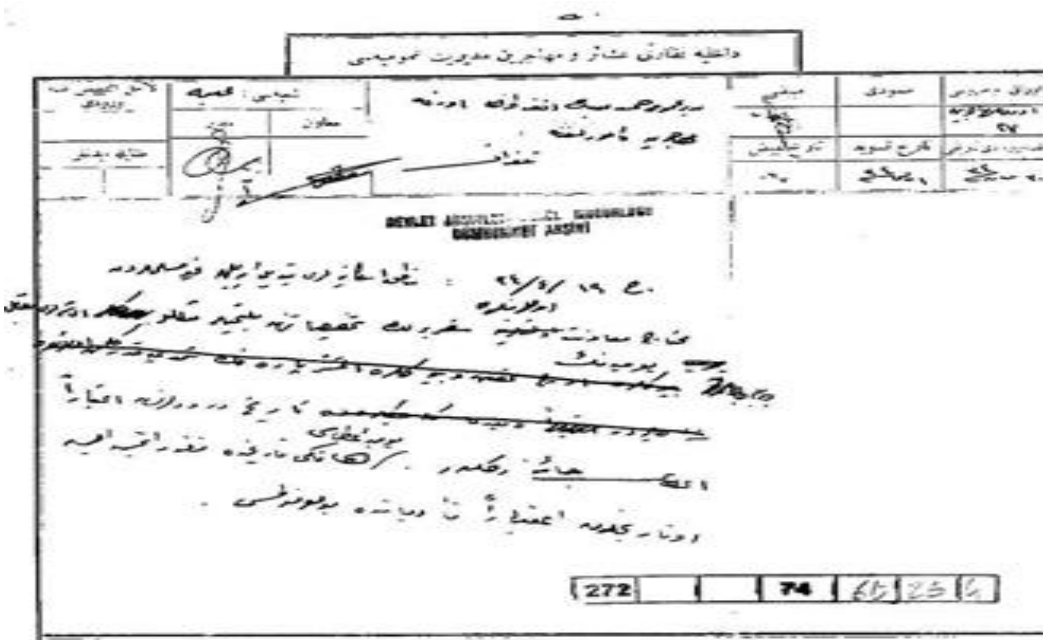
¹⁰ Ibid., 272-0-0-74/65-19-21, 3.

Another document dated May 5, 1918 is about the daily wage to be paid to retired Armenians in Urfa and to meet their needs such as refugees.

Ottoman State could not pay the pensioners due to the negative conditions in the First World War. However, because the pensioners could not meet their needs, they received a payment decision. Written about the money to be paid to the retired Armenian; "Daily wage couldn't pay to pensioner Armenians, but will be paid now. However, information must be provided on the date that the payment was made by that date or that the money that could not be paid in the past is required to be paid"¹¹

It was asked whether or not pay the money could not be paid in the past due to the negativity of war conditions. This question was answered on May 19, 1918.

In the answer given; "It is not appropriate for the pensioner Armenians to pay for the needs from the date on which the decision is made. Which date of payment is stopped, payment must be made from that date"¹²

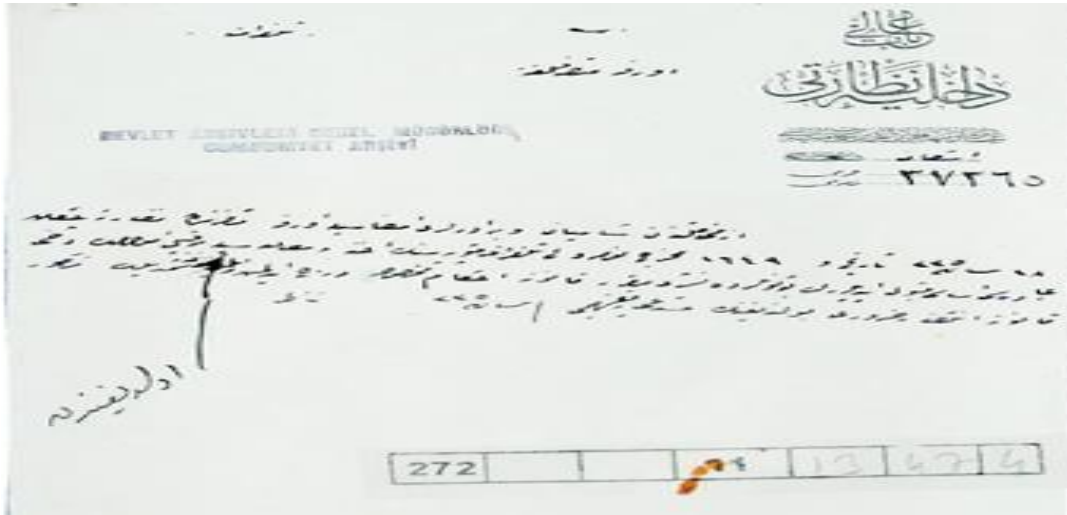
¹¹Ibid., 272-0-0-74/66-26-4, 1.

¹² Ibid., 272-0-0-74/66-26-4, 3.

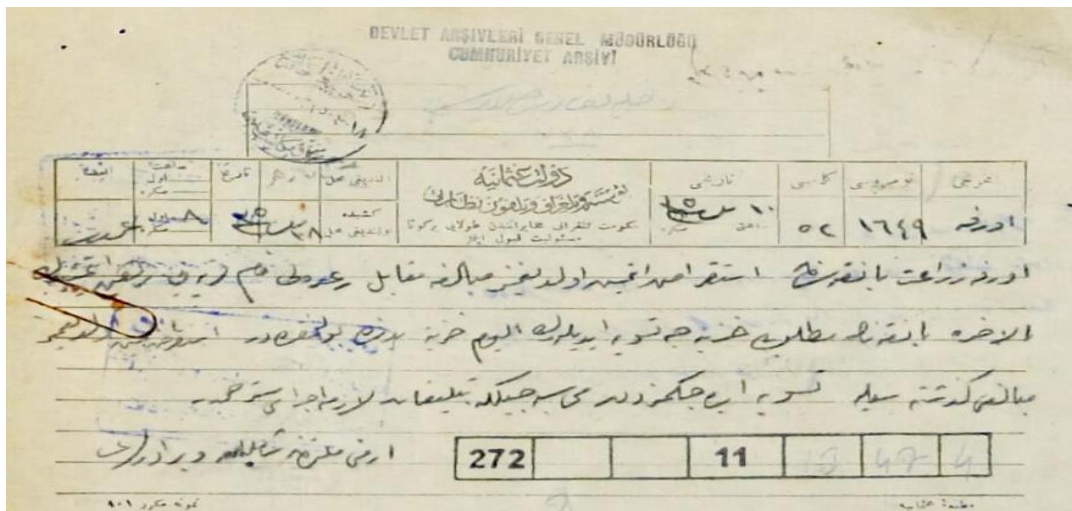
As it is understood from this document, the Ottoman State still regards Armenians as citizens and does not host any hostility. Ottoman state had received a payment decision to retired Armenians like other Muslim retirees.

The Ottoman State had seen as a citizen all nations without discrimination. The Ottoman looked at relocation law as a temporary solution and paid attention to the fact that the Armenians should not be harmed and tried to get rid of the damage of the people who suffered.

We can see that the Armenians could demand back their goods under the law. In A document, dated 18 April 1919, we see that; Shamian and his brothers of the Armenian nation demand the return of their goods in Urfa.

In this document; "A copy of the telegraph written by Shamian and his brothers from the Armenian nation was examined and the wishes of the merchants were accepted. However, these days, a law on this subject has been reported to the private prosecutor, The transaction will be made according to the applicable law"¹³

According to document, properties, Shamian and his brothers demand back, were not related in relocation. As understood from the petition they wrote, the properties of Shamian and his brothers were confiscated for execution. In Written petition;

¹³ Ibid., 272-0-0-11/13-47-4, 2.

"We have mortgaged the land in the Rareli village against the money we have borrowed from Urfa Ziraat Bank. It is not appropriate to take our own properties by execution, against the interest of the money we receive"¹⁴

Ottoman Government decided that Ziraat Bank was giving the properties obtained in the interest rate, although not interested in relocation. Ottoman State, Whether or not Armenian or any other nationality, accepted all citizens equally.

The Ottoman State has not only provided the Armenian life and property security, but also protected their beliefs and cultures. In spite of the places where the Armenian's discriminatory thoughts were formed were churches and schools¹⁵ until relocation law, Ottoman State repaired churches and schools.

The document dated May 31, 1919 relates to the repair of the Armenian church and the school, which had been damaged in Urfa during the relocation.

In this document said that; "The Armenian church and school, which has been damaged due to relocation, are in need of repair. But since this church and school cannot be repaired, convenient to build a new church and school. New law is expected for this"¹⁶

By a decision of 31 December 1918, migrants with relocation had returned, their house and land given back, churches and school buildings were returned to their congregation, damaged churches and schools have been repaired (Çelik, 2015, 74).

In order to get rid of minority groups that exist in a region, it is necessary not only to remove the human factor, but also to remove religious structures and educational institutions belong them. However, after the implementation of the relocation law, churches and schools belonging to Armenia were not destroyed. Even the damaged churches and schools have been repaired by the state, and new ones have been built instead of those that could not be repaired.

Conclusion

For the imperialist purposes of the Western states, the Armenian question was laid on grounds that they wanted to use the religious and ethnic differences of the Armenians against the Ottoman State.

¹⁴ Ibid., 272-0-0-11/13-47-4, 3.

¹⁵ See for "the role of churches in the formation of Armenian identity and the placement of separatist considerations": Zeynep İskefiyeli, "Ermeni Kimliğinin Oluşumunda Din Faktörü: Hıristiyanlık, Kilise ve Misyonerler", *Akademik İncelemeler* 2, (Sakarya: 2007), 231-155.

¹⁶ BCA, 272-0-011/13-48-9. 2.

During First World War, as a result of attempting to use Armenians against the Ottoman State, the Ottoman State was obliged to remove the Law of Deportation for military reasons.

Although removal of the Relocation Law for military reasons, Ottoman State aimed protect the Armenians by this law. Because the Armenian gangs were forcing the Armenian people to join them. Because of the massacres carried out by the Armenian gangs, Turkish people started to dislike Armenians. For this reason also intended to protect the Armenians. Immigration made with the relocation law was a temporary migration. It was not exile and relocation applied within the borders of the Ottoman State.

The Relocation Law was not a law that targets Armenians. This law had not been mentioned as an application for Armenian. This law had not been applied in the whole country, only in areas where war had taken place. Security measures were taken during the relocation, and the needs of the Armenians were met by the state. After the end of the First World War and the end of the danger, the Armenians returned, the properties were given back, the churches and schools were opened.

Today, the events that took place in 1915, the parliament of 29 countries are known as genocide. However, it is understood that the imposition of relocation, which is not similar to the definition of genocide adopted by the United Nations in 1948, is not just a historical event, but also has a daily political implication.

The events against Jews during the Second World War are suitable for the definition of genocide. However, the applications of the relocation law and the applications of the Germans were not the same.

The Ottoman State did not remove the Armenians from view, and accepted them as citizens during and after the relocation. Ottoman State declared laws for the protection of the rights of Armenians. The protection of Armenian rights, which we try to explain with examples, has been applied in all countries.

Bibliography

Prime Ministry Republican Archive / Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 272-0-0-74/65-19-21, 1.

BCA, 272-0-0-74/65-19-21, 3.

BCA, 272-0-0-74/66-26-4, 1.

BCA, 272-0-0-74/66-26-4, 3.

BCA, 272-0-0-11/13-47-4, 2.

BCA, 272-0-0-11/13-47-4, 3.

BCA, 272-0-011/13-48-9. 2.

BCA, 272-0-0-14/75-19-18.

<https://www.ushmm.org/wlc/tr/article.php?ModuleId=10007043>

<http://endgenocide.org/learn/what-is-genocide>

AÇIKSES, E. (2007) "Osmanlı Eğitim Sisteminin Türk-Ermeni Toplumlarının Birlikte Yaşamalarına Katkısı", Hoşgörü Toplumunda Ermeniler, Orkun Yay., Kayseri.

AKBULUT, İ. (1995) "Türk Tarihinde Ermeniler", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 50, 30.

AKGÜMÜŞ, D. (2013) "Birinci Dünya Savaşı Sırasında Ermeni Ayaklanmaları", Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, 12, 26-38.

- BOY, A. (2018) "1877-1878'den 1920'ye Kadar Kars ve Çevresinde Rus-Ermeni İşbirliği", KSBD, 18, 109-132.
- ÇELİK, R. (2007) "Osmanlı Bürokrasisinde Görev Yapan Ermeniler", Hoşgörü Toplumunda Ermeniler, 4, Orkun Yay., Kayseri, 27-54.
- ÇELİK, R., (2015) "Tehcir Sonrası Geri Dönüş: Ermenilerin ve Rumların Yeniden İskânı ve Osmanlı Hükümetinin Aldığı Tedbirler" Akademik İncelemeler Dergisi, 10, 69.
- ÇİÇEK, K. (2005) Ermenilerin Zorunlu Göçü (1915-1917), TTK Yayınları, Ankara
- GÜRÜN, K. (1985) *Ermeni Dosyası*, TTK Yay., Ankara.
- HALAÇOĞLU, Y. (2001) Ermeni Tehcirine Dair Gerçekler (1915), TTK Yay., Ankara.
- İSKEFİYELİ, Z. (2007) "Ermeni Kimliğinin Oluşumunda Din Faktörü: Hıristiyanlık, Kilise ve Misyonerler", Akademik İncelemeler 2, 231-155.
- KOCAOĞLU, M. (1995) "Millet-i Sadıka'dan Ermeni Mezalimine", Avrasya Dosyası, 2, 114.
- NİKOLSKİ, G. (2010) Sarıkamış Harekatı, Kariyer Yay., İstanbul.
- SAYAPIN, S. (2010) "Raphael Lemkin: A Tribute", The European Journal of International Law, 20, 1158-1162.
- TOSUN, R. (2004) "Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı ve Mahiyeti" Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 14, 150.
- YALÇIN, H. C. (200) Siyasal Anılar, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul.
- YURDAKUL, İ. (2016) "Urfa'da Ermeni Olayları ve 29 Aralık Vakası (1845-1914)" Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1, 137.

Appendix 1: Relocation Law¹⁷

¹⁷ Yusuf Halaçoğlu, *Ermeni Tehcirine Dair Gerçekler (1915)*, TTK Yay., Ankara-2001.

Matter 1: At the time of the expedition, the army, corps and division commanders and their deputies and independent regional commanders will immediately respond to military orders against the government orders, the defense of the country, the existing arrangements and security affairs, and if they see attack and resistance with arms, they will immediately attack and resist is responsible and liable to annihilate from the root.

Matter 2: The army and independent corps and division commanders can be sent the people of the region to other parts of the country, either individually or collectively, when they feel their espionage and treachery.

Matter 3: This law is effective from the date of publication.

Appendix 2: Improvement of the situation of the relocating people¹⁸

¹⁸ Prime Ministry Republican Archive (BCA), 272-0-0-14/75-19-18.

SOCIAL AND HUMAN SCIENTIFIC

Çakaş, C. Ö. (2018). "Post Modernist Düşüncenin İslam'a Bakış Açısında Oryantalist İslam Kurgusunun İzleri: Nietzsche, Foucault ve Derrida Örneği", Vol:1, Issue:3; pp:461-471

Anahtar Kelimeler: İslam, Oryantalizm, Nietzsche, **Keywords:** İslam, Orientalism, Nietzsche, Foucault, Derrida. Foucault, Derrida.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

POST MODERNİST DÜŞÜNCENİN İSLAM'A BAKIŞ AÇISINDA ORYANTALİST İSLAM KURGUSUNUN İZLERİ: NEITZSCHE, FOUCAULT VE DERRİDA ÖRNEĞİ

Traces of Orientalist Islamic Fiction in The View of Postmodernist Thinking Towards Islam: Nietzsche, Foucault and Derrida Examples

Dr. Caner Övsan ÇAKAŞ

Araştırmacı yazar, ovsancakas@hotmail.com

Makale Geliş Tarihi
23.07.2018

Revize Tarihi
04.10.2018

Yayınlanma Tarihi
30.10.2018

ÖZ

Bu çalışmada aydınlanma düşüncesi ile pozitivist epistemolojiye bir tepki olarak ortaya çıkan postmodernist düşüncenin önemli temsilcileri olarak kabul edilen Nietzsche, Foucault ve Derrida'nın İslam hakkında öne sürdükleri düşüncelerinde Oryantalist İslam kurgusunun izlerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Çalışma sürecinde bahse konu post modern düşünürlerin kendi eserlerinde İslam hakkında öne sürdükleri görüşleri mercek altına alınmış ve yapı sökümüne uğratarak analiz edilmiştir. Bu işlem neticesinde postmodernist düşünürlerin oryantalist pozitivist epistemolojisine ve Avrupa merkezli anlayışına bir eleştirel bakış açısı geliştirilmelerine rağmen İslam hakkındaki tasavvurlarının büyük oranda oryantalistlerce kurgulanan olumsuz İslam imajına dayandığı görülmüştür. Çalışmanın sonucunda anılan postmodernist düşünürlerin İslam'ın Avrupa toplumunda neden olumsuz olarak kurgulandığından ziyade bahse konu olumsuz İslam kurgusunun Avrupa toplumunda neden ötekileştirildiği konusunda bir eleştirel bakış açısı geliştirdikleri sonucuna varılmıştır.

ABSTRACT

In this research study, it was aimed to reveal the traces of the Orientalist Islamic fiction in the thoughts of Nietzsche, Foucault and Derrida, which are considered important representatives of the postmodernist thinking that emerged as a reaction to the positivist epistemology with the idea of Enlightenment. In the course of the study, the opinions of postmodern thinkers about Islam in their works have been examined and analyzed by means of deconstruction method. Despite the fact that postmodernist thinkers have developed a critical perspective on the orientalist positivist epistemology and European-centered understanding of this process, it has been seen that their conception of Islam is largely based on the image of negative Islam, which is framed by orientalists. As a consequence of the work, the postmodernist thinkers have come to the conclusion that Islam has been negatively framed in European society, and that they have developed a critical view of why so-called negative Islamic fiction has been alienated in European society.

1. GİRİŞ

Bu çalışmada Avrupa düşüncesinde Aydınlanma rasyonalitesi ve pozitivist epistemolojinin mutlaklık, evrensellik ve nesnellik iddialarına eleştirel bir bakış açısı geliştiren post modern düşüncenin önemli temsilcilerinden Nietzsche, Foucault ve Derrida'nın İslam hakkındaki görüşleri üzerinde durulmuştur. Çalışma sürecinde anılan düşünürlerin Avrupa merkezli bakış açısına yaptıkları eleştirilerde çelişkili bir şekilde olumsuz oryantalist İslam kurgusunu ne derece kullandıklarının analiz edilmesi hedeflenmiştir. Bu minvalde çalışmanın birinci bölümünde 19'uncu Yüzyılın başından itibaren Avrupa'daki oryantalistlerce inşa edilen olumsuz İslam kurgusunun içeriği ve özellikleri üzerinde kısaca durulacaktır. İkinci bölümde ise postmodernist düşüncenin önemli temsilcilerinden sayılan Nietzsche, Foucault ve Derrida'nın İslam hakkındaki görüşleri mercek altına alınacak, anılan düşünürlerin görüşlerindeki oryantalist İslam kurgusuna dayanan hususlar yapı sökümüne uğratarak tespit edilmeye çalışılacaktır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılacak ve bahse konu postmodernist düşünürlerin Avrupa merkezli oryantalist İslam anlayışına yaptıkları eleştirilerde neden olumsuz İslam kurgusunun altında yatan sebeplerden ziyade olumsuz bir şekilde kurgulanmış bu İslam'ın ötekileştirilmesi üzerinde durdukları hususu aydınlatılmaya çalışılacaktır.

2. ORYANTALİST İSLAM KURGUSU VE İÇERİĞİ

19'uncu Yüzyılın başlarından itibaren Aydınlanma rasyonalitesi ve pozitivist epistemolojinin Avrupa düşünce sisteminde hakim olmaya başlaması beraberinde Avrupa merkezci bir dünya görüşünü getirmiştir (Bernal, 2014: 55-56; Russ, 2011: 338-340; Luraghi, 2015:19-22). Bu Avrupa merkezci dünya görüşü de Avrupa toplumunun kolektif anlayışında Avrupa medeniyetinin ve kültürünün üstünlüğüne dayanan bir medeniyetler hiyerarşisinin yerleşmesine yol açmıştır (Bhambra, 2015: 63-66). Bahse konu medeniyetler hiyerarşisi ise Avrupa medeniyetini tarihin öznesi ve diğer medeniyetlerin takip etmesi gereken bir model olduğu söyleminin meşrulaştırılmasını sağlamıştır (Bhambra, 2015: 67). Bu minvalde Avrupalı düşünürlerce diğer medeniyetler bu modelle yakınlıklarına göre değerlendirilmiş, ilkel, yarı-modern veya modern gibi kategoriler adı altında sınıflandırılmıştır (Rostow, 1960: 155-156; Lerner, 1958: 23-25). Oryantalizm de bu Avrupa'nın mutlak üstünlüğüne ve rol model olarak kabul edilmesine dayalı bakış açısının başta İslam olmak üzere Doğu kültür ve medeniyetlerinin Avrupalı düşünür ve araştırmacılar tarafından incelenirken kullandıkları bir kavramlaştırma ve kurgulama yöntemidir (Said, 1999: 41-58; Clifford, 2014: 134-139; Bulut, 2016: 3-10). Bahse konu oryantalist kavramlaştırma ve kurgulama yöntemi ise Avrupa kültür ve medeniyetinin bütün yönleriyle sürekli olumsuzlandığı, başta İslam olmak üzere diğer Doğu kültür ve medeniyetlerinin de aynı oranda Avrupa'nın zıttı olarak olumsuzlandığı bir bilgi ve söylem üretiminin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Said, 1999: 64-70; Hüseyin, 2000: 15-34; Azmeh, 2017: 11-35). Azmeh bu bilgi ve söylem üretim yöntemini "ters türev alma" yöntemi olarak tanımlar (Azmeh, 2000: 236). Ona göre oryantalistler mutlak iyi ve ileri olarak kabul ettikleri Avrupa kültür ve medeniyetinin özelliklerini ters çevirerek sürekli olumsuz niteliklerle anılan kurgusal bir İslam imajı yaratmışlardır (2000: 236-237). Oryantalistlerce inşa edilen bu kurgusal İslam ise rasyonellik, sıkı çalışma etiği, dinamiklik, medenilik, demokrasi, akılcı ve denetimli cinsellikle özdeşleştirilen Avrupa medeniyetinin tam zıttı olarak irrasyonellik, tembellik, durağanlık, şiddet, despotizm, kadın düşmanlığı, barbarlık ve şehvet düşkünlüğü ile özdeşleştirilmiştir (Loomba, 2000: 68; Said, 1999: 55; Bhambra, 2015: 35; Bulut, 2016: 112-115; Azmeh, 2000: 137; Azmeh, 2017: 35-66; Turner, 2000: 35-61; Pruett, 2000: 63-111). Bu olumsuz İslam kurgusu inşa edilirken de oryantalistler tarafından İslam'ın kendi kolektif anlayışı dikkate alınmamış, sadece Avrupa merkezli bir bakış açısı ile İslam biçimlendirilmiş, kategorize edilmiş ve kavramlaştırılmıştır (Said, 1999: 122-127; Azmeh, 2000: 245). Başka bir deyişle İslam'ın kendi kendisini ifade etmesine dahi izin verilmemiş, İslam kendi hakkında konuşamayan bir nesne haline getirilmiştir. Bu tek taraflı ve öznel olarak inşa edilen İslam kurgusu aynı zamanda oryantalistlerce bilimsellik adı altında nesnelleştirilmiştir (Bulut, 2016: 102-119, Fanon, 2016: 14-15). Bu minvalde Avrupa toplumunun kolektif anlayışında gerçekte İslam'ın ne olduğundan ziyade Avrupa merkezci bakış açısına göre nasıl olması gerektiğine dayanan olumsuz ve uydurma bir İslam tasavvuru ortaya çıkmıştır (Azmeh, 2000: 238). Bu olumsuz ve uydurma İslam kurgusu ise 19'uncu Yüzyılın başlarından günümüze kadar geçen süreç içerisinde Avrupa tarafından "medenileştirme" ve "demokratikleştirme" adı altında İslam toplumları üzerinde kurulan tahakkümün meşrulaştırılması amacıyla kullanılmıştır (Said, 1999: 122-127).

3. POST MODERNİST DÜŞÜNCENİN İSLAM'A BAKIŞ AÇISINA ORYANTALİST İSLAM KURGUSUNUN ETKİSİ

Post modernizm Avrupa merkezciğin, Aydınlanma düşüncesinin ve pozitivist epistemolojinin sosyal bilimlere dayattığı mutlaklık, evrensellik ve nesnellik gibi özelliklerin göreceliğini, tarafgirliğini ve öznelliğini öne süren eleştirel bir düşünce akımıdır (Lyotard, 1990: 10-19). Bu minvalde Postmodernist düşünceye göre toplumsal yapıyı mutlak olarak anlattığını iddia eden liberalizm, sosyalizm ve faşizm gibi bütün büyük anlatılar aslında tarihseldir, dönemine özgüdür ve evrensel hakikat olmaktan ziyade insan ilişkileri tarafından inşa edilmişlerdir (Sardar & Abrams, 2010: 42-43; Lyotard, 1990: 94-98) Dolayısıyla toplumsal yapıyı bütüncül olarak ifade etmeye çalışan Avrupa merkezci büyük anlatıların hepsinin sistematik eleştiriye tabi tutularak göreceliklerinin ve öznel olduklarının ortaya çıkarılması gereklidir (Lyotard, 1990: 102-103). Said, Bhambra, Fanon gibi post kolonyalist düşünürler ise bu eleştirel bakış açısının sınırlarını Avrupa merkezci bir tarzda "ötekinin" inşa tarzına kadar genişletmiş, başta oryantalist olmak üzere Avrupa'yı kültürler hiyerarşisi çerçevesinde üstün duruma çıkararak bütün söylem ve anlatıların söz konusu eleştirel bakış açısının sınırlarının içerisine almışlardır (Bulut, 2016: 163-183; Rubin, 2007: 17-39).

Post modernizmin bu eleştirel yapısı önce İslam düşünürleri tarafından İslam'ın Batı düşüncesinin mutlaklık ve evrensellik iddiası karşısında savunulması için ilgi ile karşılanmış, fakat sonra onun Avrupa merkezci oryantalist söylemi eleştirirken bizzat oryantalistlerce kurgulanan İslam'ı araştırma konusu olarak alması beraberinde bir kuşku da getirmiştir. (Ahmad, 1992: 10; Sardar, 1998: 6).

Başka bir deyişle post modernizm her ne kadar modernizmin oryantalist bakış açısını eleştirirse de bahse konu eleştiri İslam'ın oryantalistlerce kurgulanan şekline değil söz konusu kurgulanmış İslam'ın ötekileştirilmesine yönelik yapılmıştır (Aydın, 2015: 235; Almond, 2015: 20). Zira Almond, post modernizmin oryantalist söylem retoriğinden alınan pek çok terim ve olgusunu işaret ederek bu savı destekler. Hatta Almond, modernizmin bahse konu oryantalist söyleminin sadece biçim değiştirerek postmodernist eleştiri geleneğine yerleştiği dahi ileri sürer (Almond, 2015: 20-25). Çalışmanın devamında oryantalist söylemin postmodernist eleştiri geleneğine nasıl sızdığını ortaya çıkarmak için postmodernist düşüncenin üç önemli temsilcisi olarak kabul edilebilecek Nietzsche, Foucault ve Derrida'nın İslam ve Doğu hakkındaki düşünceleri üzerinde durulacaktır.

3.1 Nietzsche'nin İslam Hakkındaki Düşüncelerinde Oryantalizmin Etkisi

İslam'ın Avrupa'nın Yahudi-Hıristiyan modernitesinin veya Nietzsche'nin tabiri ile "Avrupa'nın modernite hastalığının" eleştirilirken dikkate alınması ve yeniden değerlendirilmesi için bir araç olarak kullanılması Nietzsche'nin eserlerinde oldukça sık kullanılan bir yöntemdir (Almond, 2015: 21). Almond Batı'da Nietzsche uzmanlarının onun Yüksek Şark olarak adlandırılan Hindu, Çin, Budizm ve Japon kültürleri hakkında yaptığı çok sayıda çalışmaya değindiğini fakat onun Batı'nın Aşağı Şark olarak tanımladığı İslam hakkındaki çalışmaları üzerinde yeterince durmadıklarını belirtir (Almond, 2015: 22). Fakat bütün ihmal edilmişliğine rağmen İslam, Nietzsche'nin modernite eleştirisinde hep arka planda bir yerde durmuştur. Nietzsche'nin İslam hakkında yazılmış pek çok oryantalist metni okuması ve eserlerinde onlardan atıflarda bulunması, onun İslam'a yönelik bu ilgisini destekler niteliktedir (Kalm, 2016: 235, 322-326). Nietzsche'nin İslam'a olan bu ilgisinin altında onun İslam'ı hem Avrupa Hıristiyanlığını hem de moderniteyi sarsacak, el altında bulunan alternatif gelenek ve değerler deposu ve yaşam biçimi olarak görmesi yatar (Sardar, 1998: 34-44).

Nietzsche'nin İslam'a olan bu ilgisi ve onun İslam toplumu arasında bir süre yaşama isteği, onun bir İslam sever olmasından değil Avrupa modernitesine dışarıdan bakarak bir eleştiri ve alternatif sunma amacından kaynaklanmaktadır (Almond, 2015: 23). Kaldı ki Nietzsche sadece Müslümanlar arasında değil Japon ve Çin toplumlarının arasında da bu amacı için bir süre yaşamak istediğini belirtmiştir (Parkes, 1996: 379-380). Başka bir deyişle Nietzsche'nin amacı İslam'ı daha iyi anlamak değil, kendini ve Avrupa modernitesini daha iyi anlamak ve eleştirmek için İslam'ı bir araç olarak kullanmaktır (Almond, 2015: 33). İslam'ın Avrupa Hıristiyanlığına ve moderniteye karşı kendine özgü yerini korumasını takdir eden Nietzsche'ye göre İslam, "aydınlanmamış durumu" ile Avrupa'nın kendi çöküşünün bir aynasıdır (2017: 96). Fakat Nietzsche için bu çöküş olumsuz bir durumu değil, moderniteyi reddetmesinden ve yaşama evet demesinden dolayı olumlu bir durumu ifade eder (Parkes, 1996: 388). Nietzsche, İslam'ı diğer Hint, Uzak Doğu ve Hıristiyanlık öncesi Avrupa kültürleriyle birlikte olumlulayarak, insan doğasına ve gerçekliğine uymamakla suçladığı ve olumsuzladığı Hıristiyanlık ve modernitenin tam karşısına yerleştirir.

Nietzsche'ye göre yalandan ibaret olan Hıristiyanlık ve modernitenin aksine İslam'ın da dahil olduğu bu kültürler "dürüstlük" barındırır (2017: 94-95). Almond'a göre onun bu görüşü aslında oryantalist söylemin başka bir şekilde tezahürüdür. Çünkü Nietzsche'ye göre zayıflık, eşitlik, tevazu ve hayatı daha üstün bir amaç için feda etme davranışı gibi Aryan olmayan özellikler insan doğasının rededilmesi ve karşıtlığından başka bir şey değildir (Almond, 2015: 36). Zira Hıristiyanlık da bu değerlere dayandığı için insan doğasına uymayan bir öğretilerdir. Oysa Nietzsche'ye göre İslam, güçlü aristokratik yapısı, saldırganlığı, şehvet ve erkeksiliği ile insan doğasına ve Aryanlığa uyan bir öğretilerdir (2017: 113-116). Başka bir deyişle Nietzsche dönemin oryantalist söyleminde hakim olan demokrasiden yoksun, yobaz, savaş yanlısı, kadın düşmanı ve toplumsal olarak adaletsizliği yücelten bir yapıya sahip olduğuna inanılan İslam imajını kabul eder, fakat ironik bir biçimde İslam'ın bu önyargılardan oluşturulan imajının insan doğasına uygun bir yaşam biçimi olduğunu öne sürerek över (Sardar, 1998: 51-53; Almond, 2015: 36-37). Bu minvalde Nietzsche'nin İslam'ın oryantalistlerce inşa edilen olumsuz imajının altında yatan önyargıları eleştirmekten ziyade bu imajı hem kabul ettiği hem de onun Avrupa Hıristiyanlığı ve modernitesine kıyasla üstün olduğunu savunduğu söylenebilir. Nietzsche'nin bu tavrı her ne kadar İslam'ı Avrupa Hıristiyanlığı ve modernitesine bir üstün alternatif olarak gösterse de onun bir yandan da oryantalist İslam söylemini onayladığını göstermektedir. Zira burada oryantalist İslam imajının yanlışlığına karşı bir itiraz söz konusu değildir. Aksine bu çarpık imajın insan doğasına uygunluk ve dürüstlük içerdiği gerekçesiyle yüceltilmesi söz konusudur (Ahmed, 1992: 49-52). Bu bakış açısı post modernizmin öncül filozofu sayılan Nietzsche'nin modernizmi eleştirirken nasıl modernist ve oryantalist söyleme dayandığını, bahse konu söylemin tek taraflı inşa edilmiş kalıplarını kullandığını göstermektedir (Almond, 2015: 40).

Nietzsche'nin İslam hakkındaki düşüncelerinde dikkat çeken diğer bir husus da onun yücelttiği İslam'ın "Ortaçağ" ile bağdaştırılmasıdır. Ona göre İslam, feodal ve hiyerarşik sosyal yapıları Avrupa'nın medeniyeti tarafından "lekelenmediği" için üstündür (2011: 352). Burada aslında İslam'ın, tıpkı oryantalistlerin yaptığı gibi, tarihin dışına itilmesi ve toplumsal ilerlemeden mahrum kaldığının vurgulanması söz konusudur. Fakat Nietzsche yine bu durumu olumlu bir özellik olarak yüceltir ve onaylar (Sardar, 1998: 177). Nietzsche'nin İslam'ı erkeksi bir din olduğu için kadınsı kabul ettiği Hıristiyanlıktan üstün bir konuma yerleştirmesi aslında onun oryantalist söyleme ne kadar bağlı kaldığının başka bir örneğidir. Zira kadınların boyun eğdirilmesinin insan doğasının bir gereği olduğuna inanan Nietzsche'ye göre oryantalistlerce üretilen kadın haklarına önem vermeyen İslam imajı olumlu bir özellik olarak kabul edilmektedir (Ahmed, 1992: 60; Nietzsche, 2011: 126, 338). Aynı zamanda savaşı hayatın olumluluğunun en yüksek ifadesi olarak gören Nietzsche'ye oryantalistlerin inşa ettiği şiddet ve savaş yanlısı İslam imajı oldukça çekici gelmiştir. Nietzsche'ye göre savaş ve şiddet yanlısı İslam, köleliği öven ve yücelten Hıristiyanlığa göre insan onuruna çok daha uygun bir öğretilerdir (Nietzsche, 2011: 120-128).

Nietzsche gerçekte var olan İslam'a değil, oryantalistlerin Avrupa Hıristiyanlığı ve modernitenin ters türevi alınarak zıttı olarak inşa ettikleri İslam'a hayranlık duymaktadır (Almond, 2015: 28-29). Zira ona göre oryantalistlerce inşa edilen bu İslam'daki olumsuz özellikler, insanı özgürleştirdiği için olumludur. Kaldı ki İslam hakkındaki bütün bilgilerini döneminin oryantalist eserlerinden elde eden ve kendi eserlerinde Kuran'dan tek bir alıntı bile yapmayan Nietzsche, İslam'ı oryantalist bakış açısına bire bir uyan bir şekilde, şehvet, savaş ve başkalarına hükmetmeyi teşvik eden, "erkeksi" içgüdülerden utanmayı red eden bir inanç olarak görmüştür (Almond, 2015: 31; Nietzsche, 2011: 160-161). "Deccal" isimli eserinde de belirttiği gibi ona göre İslam, insan içgüdüsüne dayandığı, ahlaki vakum barındırdığı ve erkeksi olduğu için "dürüstlük" içerir (Nietzsche, 2017: 145-146).

Özetle Nietzsche'nin İslam'ı İslam'ın gerçek özelliklerine değil, oryantalistlerce üretilmiş çarpık imajına dayanır. Bu minvalde onun hayran olduğu İslam, kendi kaynakları tarafından öğrenilmiş ve yaşayan İslam değil, kurgulanmış bir İslam'dır. Nietzsche'nin gerçek İslam hakkında hemen hemen hiçbir şey bilmemesi onun bu İslam sevgisinin hem Avrupa Hıristiyanlığı ve modernitesine karşı duyduğu nefretin bir ürünü olduğu hem de dolaylı yoldan, belki de istemeden, oryantalist söylemden beslendiği savını destekler niteliktedir. Zira Nietzsche'nin bu kurgulanmış İslam'a olan hayranlığının ve onun gerçek İslam hakkındaki sığ bilgisinin en önemli kanıtlarından birisi de onun Hıristiyanlık'ta eleştirdiği çoğu şeyin aslında içeriksiz olarak İslam inancında da bulunduğu gerçeğidir (Almond, 2015: 32-33). Burada belirtilmesi gereken bir husus da Nietzsche'nin İslam'a olan hayranlığı İslam dinine değil, onun oryantalistlerin eserlerinden okuduğu İslam'ın yaşam tarzına yönelik olduğudur. Zira aynı Nietzsche, "Aforizmalar" adlı eserinde İslam dininin de tıpkı Hıristiyanlık gibi bireyin seçmesine imkan tanımayan, ona doğuştan dayatılan, bu minvalde de bireyin özgürlüğünü yok eden kurgulanmış bir din olduğunu ileri sürer (Nietzsche, 2011: 324).

Nietzsche'nin Hz. Muhammed hakkındaki görüşleri de oryantalistlerle bağdaşır bir biçimde onun ilahi misyonunu görmezlikten gelme veya yok kabul etme yönündedir. Nietzsche'ye göre Hz. Muhammed, insanların vicdanlarını kontrol etmek ve güç kazanmak için "Tanrı" veya "cennet-cehennem" gibi sonsuz değer ifade eden kavramları ustalıklı kullanan yetenekli ahlak öğreticisi, orijinal ve kurnaz bir yasa koyucusudur (Almond, 2015: 36-37). Kısacası Nietzsche İslam'ı kendi felsefi amaçları için incelenecek ve kullanılacak bir nesne olarak görmüş ve kendince onu biçimlendirmiştir. Bu biçimlendirmeyi yaparken de kendi öznel gözlemlerine değil, oryantalistlerin kurguladığı İslam imajının niteliklerine dayanmıştır. Nietzsche'nin oryantalistlerden tek farkı ise onlar bu inşa ettikleri kurgusal İslam'ı eleştirirken, Nietzsche'nin aynı kurgusal İslam'ı övmesidir (Almond, 2015: 40, Sardar, 1998: 288). Bu övgüyü yaparken ise esas amacının İslam'ı yüceltmekten ziyade Avrupa Hıristiyanlığını ve modernitesini eleştirmek olduğu görülmektedir.

3.2. Foucault'nun İslam Hakkındaki Düşüncelerinde Oryantalizmin Etkisi

İslam hakkında görüş bildiren ve İslam'ı düşünce sisteminde kullanan başka bir postmodernist düşünür de Foucault'dur. Foucault'un eserlerinde İslam'ın ötekiliğine ve dışsallaştırılmasına yaptığı vurgunun aslında onun İslam'la olan ilişkisini de sorunsallaştırdığı söylenebilir (Sardar, 1998: 72-75). Zira Foucault, İslam'a Avrupalı oryantalistlerce yapılandırılan "fanatizm" ve "yabancılık" niteliklerinin farkındadır ve bu fanatizm ve yabancılık unsurları her zaman onun inceleme ve çalışmalarında kullanılmıştır (Almond, 2015: 41). Başka bir deyişle Foucault'un İslam'ın neden "ötekileştirildiğini" eleştirirken, oryantalistler tarafından kurgulanan İslam'ın yanlış bir kurgu olduğu üzerinde değil, aksine bu kurgulanan İslam'ın ötekileştirilmesinin altında yatan nedenler üzerine eğildiği

görülmektedir (Almond, 2015: 41-42). Burada onun da tıpkı öncülü Nietzsche gibi İslam'ın gerçek içeriğinden ziyade Avrupa merkezli olarak inşa edilmiş bir İslam tasavvurunun ötekileştirilmesini eleştirdiği söylenebilir (Almond, 2015: 42).

Foucault her ne kadar Avrupa merkezliğe dışsal bir eleştiri yapmaya çalışsa da onun dilinin sınırları, anlam dünyası ve tasvir kabiliyeti yine Batılı kavramlar içerisinde kalmış, eserlerinde Doğu eleştirel olarak ele alınmasa da, yine oryantalist biçimde kurgulanmış bir Doğu olarak kalmaya devam etmiştir (Ahmed, 1992: 77). Foucault'un amacı da bu kurgulanmış oryantalist Doğu'nun bütün kendisine atfedilen özellikleriyle ötekileştirilmesini yapı bozumuna uğratarak eleştirmektir (Ahmed, 1992: 80). Başka bir deyişle, Foucault, hayali bir Doğu'nun neden ötekileştirildiği anlamaya çalışmakta ama bunu yaparken de bu üzerinde çalıştığı Doğu'nun kurgulanmış olduğu gerçeğine değinmemekte, hatta bu kurgulanmış Doğu'yu bir gerçek olarak kabul etmektedir. Kaldı ki Foucault'un çoğu eserinde oryantalistlerin kurguladığı Batı'nın zıttı bir Doğu imajının benimsendiği açıkça göze çarpmaktadır (Almond, 2015: 43-44).

Foucault'da Nietzsche gibi Doğu'yu Batı'nın yüzeysel ve bastırılmış doğasının bir zıttı olarak "dürüstlük" ile tanımlar. Söz konusu olan insan doğasının iç güdülerinin açık olarak ortaya konulmasından çekinilmeyen bir dürüstlüktür (Foucault, 1999: 256). Dolayısıyla Foucault'da oryantalistlerin ilkel Doğu'sunu onaylayan bir tutum alır. Fakat onun için bu ilkelik bir eleştiri nedeni değildir ve olmamalıdır (Foucault, 1999: 257; Almond, 2015: 45). Foucault da Doğu'yu tıpkı Nietzsche gibi içine Çin, Hint ve İslam kültürlerini içine alan çok geniş bir coğrafya içerisinde değerlendirir. Doğu'yu bu şekilde tanımlarken de aslında eleştirmek istediği Avrupa merkezliğin üstünlük takıntısını da dolaylı yoldan meşrulaştırır. Örneğin Foucault Konfüçyüsçülük hakkında verdiği bir demecde şöyle demektedir;

...Özellikle Çin'de ve Japonya'da örneklenen Doğu'daki gibi, bütün toplumun günlük siyasetini ve ahlakını bir araya getirebilen bir felsefe Batı'da hiçbir zaman, en azından çok uzun bir süreliğine, var olmadı. Batı, Konfüçyüsçülüğün herhangi bir eşdeğerini, yani dünya üzerinde düşünürken ya da onu kurarken, aynı zamanda devletin yapısını, toplumsal ilişkilerin şeklini, bireysel yönetimi de...öngören düşünce biçimi asla bilmez. Aristoteles, Konfüçyüs'ün Doğu'daki rolüne benzer bir rol hiç oynamadı. Batı'da felsefi bir devlet hiçbir zaman olmadı (Foucault, 1999: 538).

Foucault'un bu demecine yine kendi tarafından geliştirilen yapı bozumu yöntemi uygulandığında Doğuların, Foucault'un Doğusunun Konfüçyüsçü, Arap ya da İran kültürlerini kapsadığı göz önünde bulundurulursa, bütüncül ve bireyin her alanına nüfuz eden bir iktidar mekanizmasını benimsemeye, Batılılardan çok daha fazla yatkın oldukları sonucu ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle, açıkça belirtilmese de Batı'nın bir özelliği olan bireyselliğin, onun tam bir zıttı olan Doğu'da bulunmadığı şeklindeki oryantalist kurgu, yani Doğu/Batı zıtlığı onaylanmış olur (Rabinow, 1984: 76-78; Almond, 2015: 45). Hatta söz konusu demecde geçen "en azından çok uzun bir süreliğine" terimi, sabit ve durağan bir Doğu'nun karşısına sürekli değişen ve yenilikçi Batı'yı yerleştirerek, Doğu'nun durağan ve sabit kaldığına yönelik başka bir oryantalist kurguyu da meşrulaştırmaktadır (Almond, 2015: 46) Kısacası yukarıdaki kısacık demecinde bile Foucault, oryantalistlerce kurgulanan bireysellikten yoksun, despotik, durağan ve sabit Doğu kavramını onaylar bir tutum sergilemektedir. Fakat çalışmada daha önce belirtildiği gibi Foucault'un amacı oryantalistlerin Doğu'yu neden böyle tanımladıklarını değil, böyle tanımlanmış bu kurgusal Doğu'nun neden ötekileştirildiğini yapı bozumuna uğratmaktır. Foucault'un bu oryantalist Doğu'nun ötekileştirilmesini eleştirmesi ise ironik bir şekilde bu kurgusal oryantalist Doğu'ya atfedilen özelliklerin, Foucault tarafından bilinçli veya bilinçsiz olarak, meşruiyet kazandırılmasına yol açtığı söylenebilir (Rabinow, 1984: 83-86). Foucault'un bir İslam toplumu ile ilk ve tek uzun süreli teması onun Nietzsche'den etkilenerek gittiği ve Tunus Üniversitesinde iki yıl kadar çalıştığı Tunus tecrübesi olmuştur (Foucault, 1999: 7). Foucault'un Tunus'a gitmesinin nedeni de onun kendi kültürüne eleştirel bir bakış açısı geliştirmek için kendi kültüründen geçici olarak uzaklaşmak ve ona dışarıdan bakmak gerektiğine duyduğu inançtır. Bu gönüllü sürgünün sonucunda Foucault deneyim ve düşüncelerini "Bilginin Arkeolojisi" adlı eserinde somutlaştırmıştır. Almond, Foucault'un Tunus deneyimi sonucunda bu eserde ortaya koyduğu fikirlerinin gerçekte Tunus'un ne olduğu ile ilgili değil, ne olmadığı ile ilgili olduğuna işaret eder (Almond, 2015: 50-51).

Foucault, Tunus toplumunu Avrupa toplumundan ayıran en önemli özelliğin onun "dürüstlüğü" olduğunu ileri sürer. Foucault'a göre Tunus toplumunda, Avrupa toplumunda olduğu gibi duygular ile bedenler arasına koyulan yüzeysel ve yalancı bir mesafe yoktur. Aksine herkes neyse odur. Ona göre Tunus toplumunun bu yapaylıktan uzak durumu ve duygularla bedenler arasındaki "ilkel" yakınlığı,

onu insan doğasına Avrupa toplumundan daha uygun hale getirir (Foucault, 1999: 177-178; Macey, 1994: 188-190). Aslında bu bakış açısının İslam toplumlarının irrasyonel, akıl dışı ve ilkel olduğuna yönelik oryantalist kurgunun onaylanmasının bir tezahürü olduğu görülmektedir. Foucault ile klasik oryantalistler arasındaki tek fark, aynı Nietzsche’de olduğu gibi, onun bu kurgulanan İslam’ı olumlulamasıdır (Macey, 1994: 192). Foucault, Tunus’un siyasi geleneğini yorumlarken onun “beyinden çok kalbe”, “düşünceden çok duygulara”, “fikirlerden çok cesarete” ve “akademik tefekkürden çok şiddet içeren eyleme” dayanan yapısını övmektedir. Bu onun oryantalist akıl dışı, şiddet yanlısı ve demokrasi karşıtı İslam imajını onayladığı ve yine ironik bir biçimde olumluladığı başka bir örnek olarak değerlendirilebilir (Almond, 2015: 53).

Foucault 1979 İran Devrimi hakkında da olumlu görüşlere sahiptir. Foucault’a göre İran Devrimi, İslam’ın Avrupa merkezli rasyonelliğin tersi olduğunu ve kural dışılığını ortaya çıkarmıştır. Zira Foucault’ya göre İran Devrimi dini temelli olması nedeniyle Avrupa merkezli ulusalcı ve Markinist devrim anlayışının sığılğını, tikelliğini, göreceliğini ve kavramsal sınırlılığını göstermiştir. Başka bir deyişle Avrupa merkezli bir devrim anlayışına adeta meydan okumuştur (Afary & Anderson, 2004: 37-47; Alshaihi, 2018: 3-7). Burada Foucault’un her ne kadar olumlu bir bakış açısına sahip olsa da İran İslam Devriminin rasyonelitenin tersi olmasına ve kural dışılığın yaptığı vurgu önemlidir. Lakin bu vurgu yapı bozumuna uğratıldığında İslam ile Avrupa rasyonelitesinin zıtlığına ve karşıtlığına dolaylı bir göndermenin varlığı ortaya çıkmaktadır. Bu sonuç aslında oryantalistlerin Avrupa toplumunun kolektif anlayışına yerleştirmeye çalıştığı İslam imajından başka bir şey değildir (Almond, 2015: 58). Başka bir deyişle Foucault, Avrupa rasyonelitesinin sınırları olduğunu kanıtlamak isterken aynı zamanda oryantalist söylemin icat ettiği İslam’a yine dolaylı olarak meşruiyet kazandırmaktadır. Foucault, İran İslam Devrimini bir siyasi maneviyat eylemi ve düşüncesi olarak Aydınlanma öncesi Avrupa’nın durumuna benzetir (Afary & Anderson, 2004: 50). Ona göre İslam, Avrupa’nın modernite ve rasyonelite nedeniyle çoktan unuttuğu din ile birleşmiş toplumsal yapısını hala muhafaza etmektedir. Foucault’a göre İslam’ın bu özelliği Avrupa merkezli ilerleme anlayışının sınırlılığını ve tikelliğini göstermesi açısından önemlidir (Parham, 2010: 22). Fakat Foucault burada yine İslam’ın tarih üstü olduğu şeklindeki oryantalist söyleme haklılık kazandırmaktadır. Zira mutlak bir ilerleme eylemine nail olan, bu minvalde de tarihin yaratımını üstlenen Avrupa’nın yanında ona meydan okuyan, direnen ve hala dini maneviyatın esiri kabul edilen bir İslam imajı söz konusudur. Bu Foucault’ya göre Avrupa modernitesinin eleştirisi için olumlu bir durum iken İslam’ın Batı’daki imajı açısından olumsuz bir durumu beraberinde getirir (Rabinow, 1984, 90-92).

Foucault’a göre İslam devrimi, Batı modernitesini tamamen red etmesi ve bu tercihi yoğun enerji ve şiddet içeren kitlesel hareketlerle göstermesi nedeniyle aynı zamanda, onun olumlu ve insana özgü bir durum olarak öne sürdüğü, “İslam’ın deliliğini” ortaya çıkarır (1995: 122-129). Foucault, İslam devrimini, Batılı yapılara, Batı’nın kontrol ve iktidarına karşı zincirinden boşalmış deliliğin vahşi enerjisi olarak tanımlamaktadır. Bu Foucault için yine olumlu bir durumdur (Foucault, 1995: 133; Rabinow, 1984: 100). Fakat burada yine İslam toplumunu akıl dışılık ve şiddette yatkinlik ile tanımlayan oryantalist söylemin onaylanmasının başka bir örneği görülmektedir. Foucault aslında İslam Devrimini nitelendirmek için “delilik” kavramını kullanırken fanatik mollaların şiddet eylemlerini kast etmez. Onun vurgulamak istediği iktidar tarafından dayatılan söyleme, uygulamalara, baskıya ve mutlak hegemonyaya karşı başkaldıran insanın muazzam enerjisini boşalttığı ve örneği 18’inci Yüzyıl Avrupası’nda da görülen bir deliliktir. Fakat onun bu niyetinin anlaşılması için onun çalışma ve yöntemlerine oldukça aşina olan bir okuyucu kitlesinin olması gerekmektedir. Zira sıradan insanların oryantalist söylemin uzun soluklu bir çabayla yarattığı anlam kalıplarına dayanan bilinçlerinin bu ayrıntıyı fark etmesinin zor olacağı söylenebilir. Lakin çoğu Batılı da Foucault’un yazdıklarından oryantalist İslam anlayışının bir onaylanmasını çıkarmıştır (Almond, 2015: 62).

Özetle Foucault her ne kadar İslam ve İslam kültürü hakkında olumlulayıcı bir tutuma yönelse de onun oryantalist paradigmanın sınırlarına takılmaktan kurtulamadığı görülmektedir. Yukarıdaki fikirlerinden yola çıkarak Foucault’un Avrupa merkezliliğin sınırlarını eleştirirken başlıca üç oryantalist doğmaya dolaylı olarak meşruiyet sağladığı görülür. Bunlardan birincisi İslam’ın bütüncül ve bireyselliği kabul etmeyen bir kültür olduğudur. İkincisi İslam toplumlarındaki siyasi ve kültürel kurumların tarih üstü, durağan ve değişime kapalı olduklarıdır. Sonuncusu da İslam kültürünün Avrupa modernitesinin ve rasyonelitesinin tam bir zıttı olduğu savıdır (Macey, 1994: 120-126, Almond, 2015: 62-63). Foucault’un diğer bir özelliği de onun da, tıpkı oryantalistlerin yaptığı gibi, Avrupa’ya ait kavramları İslam üzerinden tartışmasıdır. Fakat aralarındaki fark, oryantalistler bu tartışmayı Avrupa modernitesini ve rasyonelitesini olumlulamak için yaparken, Foucault bahse konu tartışmayı Avrupa modernitesini ve rasyonelitesini eleştirmek için kullanmıştır. Değişmeyen tek şeyin

ise İslam'ın kendi kendisini tanımlamasına izin verilmeyen nesne statüsü olduğu görülmektedir (Almond, 2015: 63).

3.3. Derrida'nın İslam Hakkındaki Düşüncelerinde Oryantalizmin Etkisi

İslam hakkında görüşler bildiren başka bir postmodernist filozof da Derrida'dır. Derrida her ne kadar gençlik yıllarının bir kısmını Müslüman bir ülke olan Cezayir'de geçirmiş olsa da onun çalışmalarında İslam hiçbir zaman bütüncül bir anlamda önemli bir yer işgal etmemiştir (Almond, 2015: 62). Derrida'nın İslam tasavvuru net bir biçim alamadığı gibi onun eserlerinde İslam, kimi zaman köktencilikle, kimi zaman Hıristiyan küreselleşmesinin bir kubanı olmakla, kimi zaman da Batı demokrasisi için bir "Arap öteki", şiddet ve fanatizmi barındıran kültürel bir sistem olarak tanımlanmaktadır (Cowalt & Foshay, 1993: 64-65). Hatta Derrida'nın İslam hakkındaki bu çelişkili tutumu onun İslam'ın hem Hıristiyanlık ve Yahudilikle akrabalığını kabul etmesi hem de İslam'ı bu ikisinin ters çevrilmiş zıttı olarak tanımlamasıyla daha belirgin hale gelmektedir (Cowalt & Foshay, 1993: 77-79). Derrida'nın İslam hakkında yoğunlaşmamasının ve İslam'ı Avrupa Hıristiyanlığı gibi yapı bozumuna uğratmamasının nedeni üzerinde durulması gerekli önemli bir husustur. Onun aşağıdaki demeci yapı bozumuna uğratıldığında bu neden daha iyi anlaşılabilir.

...Böylece, örneğin Yahudilik ya da İslam geleneklerindeki negatifiklik ya da apofatik hareketlerden söz etmemeye karar verdim. Bu oldukça geniş yeri ve onun üstündeki, yerin adıyla Tanrının adını bir araya getirebilecek olanı, boş bırakmak, dolayısıyla eşikte kalmak...Konuşulamayan hakkında en iyisi sessiz kalmak değil midir? (Derrida, 2007: 80; Almond, 2015: 68).

Almond'a göre burada Derrida'nın İslam ve Yahudilik hakkında "konuşmaması" ile onun yazmayı ve aşmayı tercih ettiği geleneklerin İslam ve Yahudiliğe ait olmaması arasında bir bağlantı vardır (Almond, 2015: 69). Lakin Derrida'nın İslam hakkındaki konuşmamayı tercih etmesi ve onu yapı sökülümüne tabi tutmaması, İslam'ın post yapısal bir anlayışın sınırlarının ötesindeki bir radikal Arap öteki olarak vurgulanmasının bir tezahürüdür (Cowalt & Foshay, 1993: 316; Almond, 2015: 69-70). Başka bir deyişle Derrida tarafından İslam, Hıristiyan Avrupa'nın eleştirel olarak değerlendirildiği gibi değerlendirilemez, hakkında konuşulamayan veya konuşulmasına gerek duyulmayan, Avrupa düşüncesinde yeri bulunmayan bir öteki olarak tasavvur edilmektedir (Azmeş, 1996: 8). Derrida'nın İslam hakkında konuşmaması aynı zamanda onun İslam'ı Avrupa merkezci bir anlam dünyasında bir din olarak görmemesini de dolaylı olarak ima eder (Almond, 2015: 74-75) Burada belirtilmesi gerekli önemli bir husus vardır. Derrida'nın İslam'ı bir din olarak kabul etmemesi aslında İslam'ın gerçekte yaşayan bir din olup olmaması veya teolojik gerekçelerle alakalı değildir. Derrida bir varlığın anlamının hiçbir zaman sabitlenemeyeceğini, sürekli eklemlemelere maruz bırakılarak sonsuz bir düzlemde genişleyeceğini ve farklılaşacağını savunur (Derrida, 2007: 84-100; Lilla, 2006: 193). Derrida'ya göre anlam bünyesinde geçmiş söylemleri barındıran ama nihyeti olmayan, mütemediyen oluş halinde olan bir olgudur. Derrida'ya göre varlık ancak bu sürekli kendini yenileyen anlam aracılığıyla kendini var edebilir (Derrida, 2007: 102-107; Hatipoğlu, 2017: 24-28; Sarup, 1997: 57). Bu minvalde Derrida, İslam'ın konuşulamamasını, onun Avrupa Hıristiyanlığında olduğu gibi bir anlam değişimine, oluşa, yenilenmeye hareket verecek bir iç dinamiğe sahip olmamasına bağlayan bir bakış açısına sahiptir (Azmeş, 1996: 91-96). Zira Derrida'nın Capri Dinler Seminerinde verdiği aşağıdaki demeci yapı bozumuna uğratıldığında bu bakış açısı daha net ortaya çıkmaktadır.

...Yazık, tam da dikkatimizi İslam'a yöneltmemiz gerektiği şu sıralarda, bu ilk tartışma için bile aramızda hiç Müslüman yok...Bunu dikkate almalıyız: onlar için konuşmadan, onların yerine ve tüm bu sonuçlardan yararlanmadan bu sessiz tanıklar adına konuşmak (Cowalt & Foshay, 1993: 321)

Bahse konu demecinde Derrida İslam'ın ve İslam toplumlarının kendileri adına konuşamayacağından hayıflanmakta ve Batılıların onlar için ve onlar adına konuşmak zorunda kaldıklarını vurgulamaktadır. Kendi hakkında konuşamayan ve kendi anlam kalıplarını oluş halinde tutamayan bir olgunun düşünsel olarak var olması Derrida için zaten imkansızdır. Fakat burada dikkat çeken husus, Derrida'nın da dolaylı olarak İslam'ı durağan, kendini ifade edemeyen ve kendi kendini tanımlayamayan bir kültür olarak tasvir eden oryantalist söylemi meşrulaştırdığıdır. Derrida'nın İslam hakkında bazı olumlu kanaatları da vardır. Derrida Yahudilik ile İslam'ı, Avrupa Hıristiyanlığının köken olarak ortak olan ama olumlu yönde ondan farklılaşan iki kültür olarak tanımlar. Derrida'ya göre Yahudilik ve İslam'ın bu olumlu farklılığı da onların, Derrida'nın çalışmalarında eleştirel yaklaştığı Aydınlanma değerlerinden soyutlanmış olmalarıdır (Almond, 2015: 75). Derrida'nın bu yönde verdiği aşağıdaki demecinde şu şekilde söylemektedir;

...Böylece Yahudilik ve İslam muhtemelen dünyamızın Hıristiyanlaşmasında Tanrının ölümünü ve Tanrıdaki ölümü sembolize eden her şeye başkaldıran son iki tek Tanrıçılık olarak karşımıza çıkar; En az Tanrıdaki çoğulluğu kabul etmedikleri kadar ölümü de kabul etmeyen, bu pagan olmayan, Greko-Hıristiyan ve Pagan-Hıristiyan Avrupa'nın kalbine hala yeteri kadar yabancı, en az Tanrıya olan inançları kadar canlı ve yaşayan Bire olan inançlarını ne pahasına olursa olsun hatırlayarak kendilerini Tanrının ölümünü sembolize eden Avrupa'dan uzaklaştıran bu iki tektanrıçılık (Derrida, 2014; 12).

Yukarıdaki demecinde Derrida öncelikli olarak Yahudilik ve İslam'ı, onun "Latin küreselleşmesi" olarak adlandırdığı dünyanın Avrupa merkezli hegemonyasına karşı direnen iki kültür olarak kabul ettiği görülmektedir. Derrida'nın bu görüşü kendinden önceki Nietzsche'nin fikirlerinin başka bir şekilde anlatılmasından başka bir şey değildir (Almond, 2015; 75). Zira Derrida'nın yukarıdaki demeci yapı bozumuna uğratıldığında, Yahudilik ve İslam'ın Avrupa'nın seküler modernitesini reddettiği ve hala Ortaçağ'daki konumlarını muhafaza eden dinler olduğunun vurgulandığı görülmektedir. Derrida, onların bu konumunu, tıpkı Nietzsche gibi Aydınlanma rasyonalitesine ve moderniteye karşı koydukları için olumlu bulmaktadır. Fakat aynı zamanda onların Ortaçağ'daki saf hallerini koruduklarını vurgulaması nedeniyle de dolaylı bir şekilde İslam'ın durağan ve geri kalmış bir din olduğu yönündeki oryantalist söylemi onaylamaktadır (Almond, 2015: 76).

Derrida'ya göre İslam henüz modernitenin etkisine maruz kalmadığı için hem sade ve basit hem de inananlarını tatmin edecek şekilde bir maneviyata sahiptir. Ona göre İslam'ın bu ~~bu~~ farklılığı aynı zamanda onun Avrupa düşüncesine olan yabancılığını da beraberinde getirmektedir (2014: 43). Derrida aslında burada yine İslam hakkındaki oryantalist söylemi destekler bir tavır sergilemektedir. Derrida'nın İslam hakkındaki metinlerinde bir yöntem de göze çarpar. Derrida İslam'ı kültürel bir olgu olarak kabul ettiği metinlerinde, onu Avrupa modernitesinin bir "yabancı", "ötekisi" veya "zıttı" olarak tanımlarken, İslam'ı teolojik bir değerlendirme içerisine yerleştirdiğinde onu Avrupa Hıristiyanlığı ile aynı soydan gelen ve tektanrıçılık temelinde onun bir kardeşi olarak görmektedir (Almond, 2015: 80). Derrida'nın aynı İslam kavramını bir yandan Avrupa'dan uzaklaştıran ama diğer taraftan ona yaklaştıran bu yöntemi aslında anlamın çokluğu hakkındaki düşüncelerinin İslam üzerindeki bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Zira onun İslam'ı Avrupa modernitesine eklemlendirilemeyen ama Avrupa Hıristiyanlığının teolojik köklerine eklemlendirilebilen bir anlam aralığına sahiptir (Derrida, 2014: 53; Almond, 2015: 85). Derrida'nın eserlerinde önemli bir hatada dikkat çekmektedir. Derrida, "Korku ve Titreme" adlı eserinde üç İbrahimi din hakkında yapı sökümcü bir analiz yaparken, özellikle Hz. İbrahim ve Hz. İshak hikayesini incelemesi sırasında, Kuran'da yazan metinlerin içeriği ile uymayan hususları, Hıristiyan ve Yahudi kaynakları üzerinden, İslam'da da aynı hususlar yine aynı şekilde kabul ediliyormuş gibi genellemeler yapmıştır. Başka bir deyişle Derrida, Kuran'ı ve İslam kaynaklarını incelemeyen veya incelemeye gerek duymadan sadece İncil ve Tevrat üzerinden yaptığı genellemeleri İslam'ı da kapsıyormuş gibi değerlendirmiştir (Almond, 2015: 83). Burada başka bir oryantalist husus ortaya çıkmaktadır. Bu husus da İslam'ın kendi hakkında kendi öznel kaynakları aracılığıyla konuşmasına imkan tanınmamasıdır. Yani İbrahimi dinler hakkında konuşulurken, İslam'ın yine Hıristiyanlık ve Yahudilik kavramları ve onların içerikleri üzerinden değerlendirilmesi söz konusudur. Başka bir deyişle İslam, İbrahimi din geleneğinin bir parçası olarak kabul edilir, fakat aynı zamanda söz hakkın verilmeyen "ötekisi" olarak da görülür (Kalın & Esposito, 2015: 39-40). Derrida aynı zamanda İslam'ın vahşi şiddetin radikalleştiği bir din olarak görmektedir (Derrida, 2014: 23, 46, 53). Derrida'ya göre İslam moderniteye karşı duyduğu tepkici bir hayal kırıklığının ve Ortaçağ değerlerini, Avrupa'nın aksine hala muhafaza etmesinin etkisiyle fanatik bir şiddeti, Derrida'nın tabiri ile "işkenceler, baş kesmeler ve her türlü sakatlamaları kapsayan Ortaçağ usulsü bir şiddeti" moderniteden intikam almak amacıyla kullanmak için bünyesinde bulundurmaktadır (Derrida, 2014: 54-60; Almond, 2015: 85-86) Derrida'nın İslam ile fanatik köktencilik arasında moderniteye tepkiden dolayı oluştuğunu iddia ettiği bağlantıya yaptığı vurgu aşağıdaki demecinde daha iyi görülmektedir.

...Bu özellikle "İslamcılıktaki" "köktencilik" veya "birleştiriciliğin" en azından belirli olgularıyla doğrulanır. (...) Üzerinde kafa patlatılacak en bariz meseleleri herkese malumdur (fanatizm, gericilik, ölümcül vahşet, terörizm, kadınlara yapılan baskı vb). Ancak özellikle Arap dünyası ile olan ilişkilerinde ve uzun bir tarihin uyum sağlamasına engel olduğu tekno-ekonomik bir moderniteye karşı tüm zalim bağımsızlığa ve misillemeye yönelik tepkisel biçimleri üzerinden bu "İslamcılığın", aynı zamanda günümüz demokrasinin kendi sınırları, kendi kavramı ve etkili gücü içerisinde piyasaya ve ona hakim olan tele-tekno bilimsel akla bağlayan şeylere dair radikal bir eleştiri geliştirdiği unutulur (Almond, 2015: 86)

Yukarıdaki demeçte görüldüğü gibi Derrida, İslamcılığı, fanatizm, öldürücü şiddet ve terörizm ile birlikte anmaktadır. Fakat burada daha önemli olan husus Derrida'nın İslamcılığı, tekno-ekonomik moderniteye ve demokrasiye tepkili bir misilleme olarak tanımlamasının ciddi bir dışlama ve ötekileştirme tavrını barındırmasıdır (Almond, 2015: 86). Bahse konu demeç yapı bozumuna uğratıldığında İslam adına işlendiği iddia edilen bütün vahşi ve terörist eylemlerin bir takım radikal unsurların sapkın eylemleri değil de Avrupa modernitesine uyum sağlayamayan ve Ortaçağ'da takılıp kalan İslam'ın verdiği irrasyonel bir tepkinin ürünüymiş gibi bir sonucun ortaya çıktığı söylenebilir. Bu minvalde Taliban'dan DAESH'e kadar ne kadar köktenci terörist varsa bunlar İslam'ın bu şiddet içeren irrasyonel tepkisinin olağan sonucu olarak yanlış bir şekilde İslam'a söylemsel olarak mal edilebilir. Hatta Derrida'nın bu sözlerine bakarak İslam'ın kendisini moderniteden korumak için terörizmi bir araç olarak kullandığı sonucuna bile varılabilir. Almond'a göre Derrida'nın bu demeci onun zıt kavramlaştırmalar üzerine kurduğu anlam algısını da yansıtır (Almond, 2015: 86). Burada Avrupa modernitesinin anlamının Ortaçağı temsil eden ve muhafaza etmeye çalışan İslam'ın zıtlığı üzerinden kavramlaştırılmasından bahsedilebilir. Derrida'ya göre İslam'ın barındırdığı şiddetle "en kötüyü" temsil ettiği için Avrupalıların kendilerini tanımlaması ve anlaması için de bir fırsattır (Almond, 2015: 87-88). Kısacası Derrida'nın İslam hakkındaki görüş ve yargılarının oryantalistlerden bile daha taraflı ve olumsuz olduğu söylenebilir. Fakat Derrida'nın ölümünden kısa bir süre önce İslam hakkındaki bu olumsuz yargıları ile çelişkili görüşler öne sürdüğü de görülmektedir. Derrida 2004 yılında verdiği bir demecinde "Avrupa'nın İslam hakkındaki entellektüel kurgusunun yapıçözümüne tabi tutulması" gerektiğini belirtmiştir (Cherif, 2008: 38) Derrida'ya göre bu yapıçözümünün amacı onun Akdeniz tarihini oluşturduran üç prototip olarak kabul ettiği Yunan, Yahudi ve Arap kimliğinin Avrupa medeniyetine katkılarını ortaya çıkarmaktır. Zira Derrida bu üç prototipten birisi olan Arap kimliğinin Avrupa tarihine olan katkısının asırlardır bastırıldığını öne sürmektedir (Kalın & Esposito, 2015: 39). Fakat Derrida'nın son günlerinde İslam hakkında yaptığı bu olumlu yorumlama onun İslam hakkındaki olumsuz yargılarından oluşan çok sayıda eserinin yanında sönük kalmış ve devamı getirilememiştir.

4. SONUÇ

Bu çalışmada Avrupa merkezci dünya görüşüne ve moderniteye bir düşünsel tepki olarak ortaya çıkan post modernizmin önde gelen düşünürlerinin İslam hakkındaki görüşleri üzerinde kısaca durulmuş ve anılan düşünürlerin İslam hakkındaki bazı demeçleri yapı bozumuna uğratılmaya çalışılmıştır. Bu analizin sonucunda post modernizmin her ne kadar modernizme ve onun rasyonel bilgi üretim mekanizmasına bir eleştirel tepki olarak çıktığı görülsede söz konusu İslam olduğunda post modernizmin de oryantalist ve Avrupa merkezci bilgi üretim mekanizmasının etkisinden kurtulmadığı, ona direkt veya dolaylı olarak meşruiyet kazandırdığı görülmektedir. Zira çalışmada üzerinde durulan postmodernist düşüncenin önemli üç düşünürünün de eserlerinde oryantalistlerce inşa edilen olumsuz İslam kurgusunu a priori olarak nesnel bir veri kaynağı olarak kabul ettikleri görülmektedir. Diğer önemli bir husus da Nietzsche ve Foucault'un çalışmalarında göze çarpmaktadır. Çalışmada üzerinde durulduğu gibi her iki düşünür de Avrupa'da İslam'ın ötekileştirilmesine karşı ciddi bir eleştiri getirmişlerdir. Fakat onların bu eleştirisinin olumsuz oryantalist İslam kurgusunun kendisine yönelik olmadığı görülmektedir. Başka bir deyişle her iki düşünür de İslam'ın Avrupa'da neden olumsuz bir imajla inşa edildiğinden ziyade bu olumsuz ve kurgusal İslam'ın neden ötekileştirildiğini eleştirmiştir. Dolayısıyla bahse konu düşünürlerin amacının İslam'ı nesnel bir şekilde anlamaktan ziyade Avrupa modernitesini eleştirmek için bir araç olarak kullanmak olduğu öne sürülebilir. Zira Nietzsche ve Foucault tarafından oryantalistlerce olumsuz bir şekilde kurgulanan İslam Avrupa modernitesine ve Aydınlanma rasyonalitesine meydan okuduğu için olumlu bir alternatif olarak görülmektedir. Bu minvalde anılan düşünürlerin eleştirel yaklaşıtları Avrupa modernitesi ve Aydınlanma rasyonalitesinin bir ürünü olarak kabul edilebilecek oryantalist İslam kurgusuna gayri resmi bir meşruiyet sağladıkları düşünülmektedir.

KAYNAKÇA:

- Ahmed, A. S. (1992). *Postmodernism and Islam: Predicament and Promise*, Routledge, Londra.
- Afar, J. & Anderson, K. (2004). "Revisiting Foucault and the Iranian Revolution", *New Politics*, Cilt: 10, Sayı: 1: 37-47.
- Almond, I. (2015). *Yeni Oryantalistler: Nietzsche'den Orhan Pamuk'a İslam'ın Postmodern Temsilleri*, Pinhan Yayınları, İstanbul.

- Alshaibi, W. (2018). *The Intellectual Destroyer: Michel Foucault and The Iranian Revolution*, Colarado University Press, Denver.
- Aydın, S.M. (2015). *Siyasetin Aynasında Kültür ve Medeniyet*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Azmeh, A. (2017). *İslamlar ve Moderniteler*, (Çev.: Elçin Gen), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Azmeh, A. (2000). "Oryantalizmin Eklemlenmesi", (Ed.: Asaf Huseyin, Robert Olson & Cemil Kureşi), *Oryantalistler ve İslamiyatçılar: Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi*, (Çev.: Bedirhan Muhib), İnsan Yayınları, İstanbul.
- Bernal, M. (2014). *Kara Athena: Eski Yunan Aldatmacası Nasıl İmal Edildi?*, (Çev.: Özcan Buze), Analiz Basım Yayın Tasarım, İstanbul.
- Bhambra, G.K. (2015). *Moderniteyi Yeniden Düşünmek: Post-Kolonyalizm ve Sosyolojik Tahayyül*, (Çev.: Özlem İlyas), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Bulut, Y. (2016). *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, Küre Yayınları, İstanbul.
- Cherif, M. (2008). *Islam and the West: A Conversation with Jacques Derrida*, Chicago University Press, Chicago.
- Clifford, J. (2014). "Oryantalizm Üzerine", (Ed.: Aytaç Yıldız), *Oryantalizm Tartışma Metinleri*, (Çev.: Ferid Burak Aydar), DoğuBatı Yayınları, İstanbul.
- Coward H. & FoshaY, T. (1993). *Derrida and Negative Theology*, Sunny Press, Albany.
- Derrida, J. (2014). *Gramatoloji*, (Çev.: İsmet Birkan), Bilge Su Yayıncılık, İstanbul.
- Derrida, J. (2007). *Marx'ın Hayaletleri: Borç Durumu, Yas Çalışması ve Yeni Enternasyonel*, (Çev.: Alp Tümertekin), Ayrıntı Yayınevi, İstanbul.
- Fanon, F. (2014). *Cezayir Bağımsızlık Savaşının Anatomisi*, (Çev.: Kamil Çileçöp), Pınar Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (1995). *Deliliğin Tarihi*, (Çev.: Mehmet Ali Kılınçbay), İmge Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (1999). *Bilginin Arkeolojisi*, (Çev.: Veli Urhan), Birey Yayıncılık, İstanbul.
- Foucault, M. (2009). *Kelimeler ve Şeyler: İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi*, (Çev.: Mehmet Ali Kılınçbay), İmge Yayınevi, İstanbul.
- Hatipoğlu, A. (2017). "Tarihsel ve Toplumsal Koşullar Açısından Postyapısalcılık: Foucault ve Derrida", *Bilim ve Ütopya*, Sayı: 268: 24-28.
- Huseyin, A. (2000). "Oryantalizmin İdeolojisi", (Ed.: Asaf Huseyin, Robert Olson & Cemil Kureşi), *Oryantalistler ve İslamiyatçılar: Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi*, (Çev.: Bedirhan Muhib), İnsan Yayınları, İstanbul.
- Kalın, İ. & Esposito, J. L. (2015). *İslamofobi: 21'inci Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu*, (Çev.: İsmail Eriş), İnsan Yayınları, İstanbul.
- Kalın, İ. (2016). *Ben, Öteki ve Ötesi: İslam - Batı İlişkileri Tarihine Giriş*, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Lerner, D. (1958). *The Passing of Traditional Society: Modernizing the Middle East*, The Free Press, New York.
- Lilla, M. (2006). *Pervasız Dahiler*, (Çev.: Ahmet Ergenç), Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Loomba, A. (2000). *Kolonyalizm Postkolonyalizm*, (Çev.: Mehmet Küçük), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Luraghi, R. (2015). *Sömürgecilik Tarihi*, (Çev.: Aydın Emeç), E Yayınları, İstanbul.
- Liotard, J.F. (1990). *Postmodern Durum: Postmodernizm*, (Çev.: Ahmet Çiğdem), Ara Yayıncılık, Ankara.
- Macey, D. (1994). *The Lives of Michel Foucault*, Vintage, Londra.
- Nietzsche, F. (2011). *Ahlakın Soy Kütüğü Üzerine*, (Çev.: Ahmet İnam), Say Yayınları, İstanbul.
- Nietzsche, F. (2017). *Deccal: Hıristiyanlığa Lanet*, (Çev.: Ayça Kaya), Say Yayınları, İstanbul.

- Parkes, G. (1996). "Nietzsche and East Asian Thought", Cambridge Companion to Nietzsche, (Ed.: B. Magnus & K.M.Higgins, Cambridge University Press, Londra.
- Pruett, G.E. (2000). "İslam ve Oryantalizm", (Ed.: Asaf Huseyin, Robert Olson & Cemil Kureşi), Oryantalistler ve İslamiyatçılar: Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi, (Çev.: Bedirhan Muhib), İnsan Yayınları, İstanbul.
- Rabinow, P. (1984). The Foucault Reader, Panteon Books, New York.
- Rostow, W.W. (1960). The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto, Cambridge University Press, Cambridge.
- Rubin, A.N. (2014). "Edward W. Said 1935-2003", (Ed.: Aytaç Yıldız), Oryantalizm Tartışma Metinleri, (Çev.: Ferid Burak Aydar), DoğuBatı Yayınları, İstanbul.
- Russ, J. (2011). Avrupa Düşüncesinin Serüveni: Antik Çağdan Günümüze Batı Düşüncesi, (Çev.: Özcan Doğan), DoğuBatı Yayınları, İstanbul.
- Sardar Z. & Abrams I. (2010). Kaos: Düzensizlikteki Düzen, (Çev.: Deniz Guliyeva), NTV Yayınları, İstanbul.
- Sardar, Z. (1998). Postmodernism and Other: The New Imperialism of Western Culture, Pluto Press, Londra.
- Sarup, M. (1997). Post Yapısalcılık ve Post Modernizm, (Çev.: A. Baki Güçlü), Ark Yayıncılık, Ankara.
- Turner, S. B. (2000). "Oryantalizm ve İslam'da Sivil Toplum Meselesi", (Ed.: Asaf Huseyin, Robert Olson & Cemil Kureşi), Oryantalistler ve İslamiyatçılar: Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi, (Çev.: Bedirhan Muhib), İnsan Yayınları, İstanbul.

SOCIAL AND HUMAN SCIENTIFIC

Aslan, A., Cambaz, H. Z. ve Karasu, S. (2018). "Üniversite Öğrencilerinin Suriyeli Mültecilere Yönelik Algı ve Görüşlerine Yönelik Bir Nitel Araştırma", Vol:1, Issue:3; pp:472-489

Anahtar Kelimeler: Algı, Göç, Mülteci, Nitel Araştırma, **Keywords:** Migration, Perception, Qualitative Research, Suriye, Refugee, Syria.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SURİYELİ MÜLTECİLERE YÖNELİK ALGI VE GÖRÜŞLERİNE YÖNELİK BİR NİTEL ARAŞTIRMA

A Qualitative Research on Perception and Opinions of University Students toward Syrian Refugees

Ayşe ASLAN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Psikoloji Bölümü Lisans Öğrencisi, ayse_aslan0715@hotmail.com

Hüseyin Zahid CAMBAZ

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Psikoloji Bölümü Lisans Öğrencisi, zahidcambaz@gmail.com

Seher KARASU

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Psikoloji Bölümü Lisans Öğrencisi, seher.karasu@gmail.com

Makale Geliş Tarihi
23.07.2018

Revize Tarihi
04.10.2018

Yayınlanma Tarihi
30.10.2018

ÖZ

Geçmişten günümüze kadar insanlar savaş, kıtlık gibi sorunlardan dolayı yerleşim alanlarını değiştirmek zorunda kalmışlardır. Günümüz Türkiye'sinin güncel sorunlarından bir tanesi de Suriyeli vatandaşların Türkiye'ye göç etmesidir. Bu sebeplerden dolayı araştırmada Suriye'den Türkiye'ye göç eden Suriyeli vatandaşlara Türk halkının bakış açısını öğrenmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırmaya gönüllü olarak 14 üniversite öğrencisi katılmıştır. Araştırmacılar tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formuyla birlikte nitel araştırma veri toplama tekniklerinden görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu görüşmelerden elde edilen veriler içerik analizi ve betimsel analiz yöntemleriyle analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda ulaşılan alt başlıklar iki tema altında toplanmıştır. İlki, tündengelim yöntemiyle tutumun bileşenlerinden yola çıkılarak ulaşılmış alt başlıklardır. İkinci temaya ise tümevarım yöntemiyle ulaşılmıştır ve bu tema "Mültecilerin varlığının doğurguları" olarak adlandırılmıştır. Tutum teması altında duygu, düşünce ve davranış alt başlıkları bulunurken mültecilerin varlığının doğurguları temasının altında ekonomi, kültürel-toplumsal ve çözüm önerisi alt başlıkları bulunmaktadır. Suriyeli vatandaşlarında bakış açılarını içeren çalışmaların yapılması verilebilecek öneriler arasında olacaktır.

ABSTRACT

From past to present; people have been forcing to change their settlements due to issues such as war and famine. One of the current problem of today's Turkey is the migration of Syrian citizens to Turkey. This study aimed to learn about the views of Turkish people about Syrian refugees. 14 university students voluntarily participated in the research for this purpose. Researchers used interview technique, which is one of the data collection methods of qualitative research, with semi-structured interview form to collect data. Content analysis and descriptive analysis methods were used for analysis of the data. The subtitles reached as a result of the analysis are gathered under two thematic titles. First one consists of subtitles that are found out based on the components of the attitude using the deductive approach. Another theme called "Results of the presence of refugees" found by using induction method. Attitude theme consists of three subtitles, these are; thinking, behavior and emotional. Subtitles of the results of the presence of refugee's theme are; economy, cultural-social and solution proposal. Further studies should be conducted about the views of Syrian refugees.

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca göçler sürekli bir olgu olarak karşımıza çıkmıştır ve dünya toplumlarının sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal yapıları değiştiğçe, bir anlamda da insanlık var oldukça karşımıza çıkmaya devam edecektir. Dünya nüfusu, toplumların sosyal, kültürel ekonomik ve siyasal yapıları göçler tarafından şekillendirilmiştir ve halen şekillendirilmektedir. İnsanlar tarih boyunca doğa koşulları, baskılar, ekonomik sebepler ve güvenli ortamlarda yaşamak gibi nedenlerle yaşamlarını daha iyi şartlarda sürdürebilmek için sürekli göç etmişlerdir. Bununla birlikte, sınırları aşan insan

hareketleri tarihin en eski zamanlarından beri var olsa da son zamanlarda yaşanan hareketlerin boyut, kapsam ve niteliğinde önemli değişiklikler olduğu gözlenmektedir (Castles ve Miller, 2008, s. 5).

Birleşmiş Milletler'in 2017 yılı sonunda yayınladığı Birleşmiş Milletler Küresel Göç Raporu (2017) verilerine göre uluslararası göçmen sayısı her geçen yıl artmaktadır. Bu rapora göre uluslararası göçmen sayısı dünya genelinde 2000 yılında 173 milyon, 2010 yılında 220 milyon iken son verilere göre 258 milyona ulaşmıştır. Asya'da yaklaşık 80, Avrupa'da ise yaklaşık 78 milyon olmak üzere uluslararası göçmenlerin %60'ından fazlası bu iki kıtada yer almaktadır. Yine bu raporda bahsedilen 2016 verilerine göre, Türkiye 3,1 milyon ile dünya genelinde en çok sığınmacı ve mülteciye ev sahipliği yapan ülkedir. Türkiye'yi 2,9 milyonla Ürdün, 2,2 milyon ile Filistin, 1,6 milyon ile Lübnan ve 1,4 milyon ile Pakistan takip etmektedir.

Bu vesileyle içinde yaşadığımız döneme, "göç çağı" dememiz mümkündür (Ünal, 2014). Dünya nüfusunun da sürekli artmasıyla birlikte çok uzun bir süredir, uluslararası göç küresel nüfuz alanıyla dünyayı derinden etkileyen önemli gelişmelerin ortasında yer almaktadır. (Benhabib, 2006, s.16). Son yıllarda özellikle görece gelişmiş olan Batılı ülkelerin sürekli gündeminde olan küresel göç hareketleri etnik ve kültürel farklılıkları ön plana çıkarmakta ve ülkelerin sosyal, ekonomik ve siyasi dinamiklerini etkilemektedir (Somersan, 2004, s. 152).

Bu noktada en çok sığınmacı ve mülteciye ev sahipliği yapan ülke sıfatıyla Türkiye'nin rolünün anlaşılması gerekmektedir. Göç veren ülkeler ve göç alan ülkeler bağlamında Türkiye, tarihsel olarak 1960'lı yıllarda Avrupa ülkelerine ucuz iş gücü sağlayan "göç veren" ülke konumundaydı (İçduygu, 2006, s.70). Son dönemlerde savaşlar ve komşu ülkelerdeki iç çatışmalar nedeniyle Türkiye'ye çok fazla insanın göç ettiği bilinmektedir. Örneğin 1990'lı yıllarda gerçekleşen Körfez Savaşı nedeniyle pek çok kişinin Türkiye'ye sığındığı bilinmektedir (Topkaya ve Akdağ, 2016). Yine 2010 yılında Arap ülkelerinde başlayan protesto hareketlerinin sonucu olarak iç çatışmalar yaşanmış ve bu çatışmalar bazı ülkelerde iç savaşa dönüşmüştür. Arap baharını yaşayan ülkeler arasında Cezayir, Ürdün, Tunus, Mısır, Libya, Yemen ve Suriye gibi ülkeler bulunmaktadır. Özellikle sınır komşumuz olarak Suriye'de gerçekleşen bu olaylar neticesinde dini, etnik ve siyasi farklılıklar çerçevesinde gelişen çatışmalar iç savaşa dönüşmüştür. Bu savaşa dışarıdan birçok ülkenin müdahale ettiği bilinmektedir. Bu iç savaş neticesinde gerçekleşen en önemli olaylardan birisi de Suriyeli vatandaşların çevre ülkelere ve daha sonra Avrupa ülkelerine yasal ya da yasadışı yollar aracılığıyla iltica etmeleridir. Bu bağlamda, birçok ülkede Suriyeli mülteci sorunu bulunmaktadır. Ancak bazı ülkelerde bu sorunla daha sık karşılaşmaktadır. Suriyeli mültecilerden en çok etkilenen ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. Coğrafi konumu ve mültecilere yönelik uygulanan yardım, açık kapı gibi politikalar dolayısı ile Türkiye, oldukça fazla mültecinin ikamet ettiği ve mülteci sorunuyla birebir yüzleşen bir ülkedir. (Göker ve Keskin, 2015). Geçmişte "göç veren" ülke geleneksel tanımının aksine Türkiye, son yıllarda gerçekleşen bu göç hareketleri nedeniyle "göç alan" ülke konumuna gelmiştir (İçduygu, 2006, s.70). Türkiye'ye son yaşanan bu olaylarla birlikte gelen Suriyeli mülteciler, buldukları şehirlerde dışlanma, ayrımcılık, ırkçılık, kayıt dışı çalışma ve yoksulluk gibi çeşitli problemlerle karşılaşabilmektedirler. Toplumun Suriyeli mültecilerle ilgili algıları hem çeşitli çalışma alanları açısından hem de sosyal dışlanma ve ayrımcılık gibi olumsuz mekanizmaların işleyişinin anlaşılması açısından önem kazanmaktadır (Ünal, 2014).

Tabi ki karşılaşılan problemlerden önce insan zihninde genelde olumsuz çağrışım yapan göç ile ilgili kavramların doğru anlaşılması önemlidir (Göker ve Keskin, 2015). Demir ve Erdal (2012)'e göre iltica kavramı, bir mülteci ya da sığınmacının bir başka ülkeye yasal ya da yasal olmayan yollarla girmesine denmektedir. Göçmen kavramı, bulunduğu ülkeyi genellikle ekonomik gerçeklerle kendi arzusu ile terk edip yasal yollardan başka ülkelere giriş yapan kişileri ifade etmek için kullanılmaktadır. Mülteci kavramı, güvenlik tehditleri nedeniyle zulme uğramaktan ya da ölmekten korkarak başka bir ülkeye iltica edip kendi ülkesine dönmek istemeyen kişileri ifade etmek için kullanılmaktadır. Sığınmacı kavramı, mülteci olup olmadığı konusunda henüz bir karara varılmamış kimselere denmektedir.

Göç kavramının içeriği anlaşıldıktan sonra önemli olan bir diğer kısım bu kavramla ilgili dile getirilen düşüncelerdir. Yani bu kavramın beraberinde getirdiği algılar bize göç kavramını sözlük anlamının dışına çıkararak daha realist bakmamıza olguyu daha net anlamamıza yardımcı olacaktır. Bu bağlamda, GMF (2013) tarafından Türkiye'nin de dahil olduğu birçok ülkede gerçekleştirilen "Transatlantik Eğilimler Araştırması", göçmenlere yönelik algılarla ilgili önemli veriler göstermektedir.

Bu bulgulara göre Türkiye'deki katılımcıların %54'ü göçü sorun olarak, %18'i ise göçü fırsat olarak değerlendirmiştir. Avrupa'da göçü sorun olarak değerlendirenlerin sayısı %44 ve fırsat olarak değerlendirenlerin sayısı %41, Amerika'da ise sırasıyla %47 ve %46'dır. Avrupa ve ABD ile karşılaştırıldığında Türkiye'de göçün daha çok sorun ve daha az fırsat olarak görüldüğü söylenebilir. Bununla beraber Türkiye'deki katılımcıların %60'ı yasal göçten endişe duyduğunu söylemekle beraber, yasadışı göçten endişe duyduğunu söyleyenlerin oranı %69'tur. Türkiye'deki katılımcılar %70 oranında göçmenlerin, ülkede doğanların işlerini elinden aldığı düşünüldüğünü belirtmiştir. Yine Türkiye'deki katılımcılar %55 oranında göçmenlerin ulusal kültür için tehdit oluşturduğunu söylemektedir. Mültecilere yönelik oluşan bu düşünceler göç alan Avrupa ülkeleri ve ABD ile karşılaştırıldığında en yüksek düzeydedir. Son olarak, Türkiye'deki katılımcıların %61'i göçmenlerin kültürü zenginleştirmedigine inandığını belirtmişken %33' ü zenginleştirdiğine inandığını belirtmiştir. Amerika'da ise katılımcıların %69'u ve Avrupa'daki katılımcıların da %60'ı göçmenlerin kültürü zenginleştirdiğine inandıklarını belirtmişlerdir (Akt. Ünal, 2014)

Alanda, ilgili çalışmamıza benzer bir nitel çalışma örneği olarak Topkaya ve Akdağ'ın (2016) çalışması gösterilebilir. İlgili çalışma olgubilim tekniği ile ele alınmıştır. Bu çalışma da temel amaç, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin mülteciler hakkındaki fikirlerinin belirlenmesi şeklindedir. Bu çerçevede örneklem, Sosyal Bilgiler programında eğitimini devam ettiren 18 katılımcıdan oluşmaktadır. Çalışma Kilis 7 Aralık Üniversitesinde yürütülmüştür. İlgili çalışma mülteci konulu olduğundan dolayı ele alınan olguya uygun olarak katılımcılar Kilis gibi mültecilerin yoğunlukta olduğu bir bölgeden seçilmiştir (Topkaya ve Akdağ, 2016). Topkaya ve Akdağ'ın (2016) Sosyal Bilgiler Öğretmenliği programında okuyan öğrencilerle yürüttüğü çalışmadaki bulgular şu şekildedir:

"Suriyeli sığınmacıların gelmesiyle birlikte yaşanan olumlu durumlar nelerdir?" sorusuna katılımcıların %55'i "Ülkenin kıymetini daha iyi anlama", %27,7'si "Empati becerisini daha iyi kurabilme" ve %16,6'sı "Farklı bir kültürü tanıma", Suriyeli sığınmacıların gelmesiyle birlikte yaşanan olumsuz durumlar nelerdir?" sorusuna katılımcıların %44,6'sı "Ev kiralalarının artması", %27,7'si "Konut sıkıntısının artması" olarak cevap vermiştir. Bu oranları "Giyim ve tüketim ürünleri fiyatlarının artması" ve "Alt yapı sıkıntılarının artması", "Suriyeli sığınmacılardan duyulan rahatsızlıklar nelerdir?" sorusuna katılımcıların %38,8'i "Aşırı nüfusa sahip olmaları", %22,3'ü "Çevreyi kirletmeleri", %22,3'ü "Dilencilik yapmaları" olarak cevap vermiştir. Bu oranları "Trafik aksatmaları" ve "Kent dokusunu bozmaları" konuları takip etmiştir. Ve son olarak, aynı mahalle ya da apartmanda yaşamayıp isteyip istemeyecekleri ile ilgili soruya ise katılımcıların %55'i yaşamayı istemediklerini, %45'i bir sakınca görmediklerini belirtmiştir.

Bu bulgular bağlamında bakıldığında Türkiye'de yaşayan bireylerin yabancı grupları algılama biçiminde ve yabancı gruplara yönelik görüşlerinde olumsuzluğa dayalı bir problem olabileceği sorusu akla gelmektedir. Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye olan ilticaları, olayın kitleselliği açısından ve dinamikleri bakımından Türkiye vatandaşları için bir ilk olarak değerlendirilebilir. Karşılaşılan bu deneyimde, kişilerin yabancılara karşı olan bakışlarında problemler ortaya çıkabilmektedir. Türkiye vatandaşlarının mültecilere karşı olan bakışları bir arada yaşamalarını hem kolaylaştırabilir hem zorlaştırabilir (Ünal, 2014). Bu iki millet arasında oluşabilecek problemlerin engellenmesi açısından kültürel ve yaşamsal farklılıkların çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Toplumsal problemlere neden olabilecek ön yargılar ve olumsuz tutumların tespit edilerek politikalar geliştirilmesi gerekmektedir (Topkapı ve Akdağ, 2016).

Sonuç olarak mülteci bağlamında oluşan algılar önem taşımaktadır. Suriyeli mültecilerle ilgili alanda pek çok çalışma yapıldığı görülse de (Çetin ve Uzman, 2012; Ünal, 2014; Tunç, 2015; Göker ve Keskin, 2015; Zan ve Di Martino, 2007; Benhabib, 2006; İçduygu, 2006; Boyraz, 2015; Castles ve Miller, 2008; Çarmıklı, 2015; BM, 2017; Çömez Polat ve Kaya, 2017) Suriyeli mültecilere yönelik algı ve görüşlerin incelendiği çalışmalar yeterli bulunmamaktadır. Ayrıca Suriye'de yaşanan olayların hala güncel olması ve Suriyeli vatandaşların Türkiye'deki sayılarının gittikçe artması açısından çalışmanın yapılması önem arz etmektedir. Bu anlamda ilgili nitel araştırmanın literatüre katkı yapacağı düşünülmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN AMAÇLARI

Araştırmanın temel amacı mültecilerin üniversite öğrencileri tarafından nasıl algılandığını öğrenerek, mültecilere yönelik genç kesimin bakış açısını öğrenebilmektir. Katılımcıların mültecilerle doğrudan

etkileşimde bulunup, bulunmamaları görüşlerini etkileyebileceği varsayımımız, Güneydoğu'da yaşayan ve mülteciler ile doğrudan etkileşime giren Türkiye halkının görüşlerini aydınlatılabilmek ve onları da anlayabilmek sebebiyle önemlidir. İlgili çalışma ile beraber mültecilerle beraber yaşayan halkın tavrının anlaşılması, doğması muhtemel sorunların ya da değişikliklerin farkına daha erken varılmasını sağlayacaktır. Ayrıca bu alandaki nitel araştırma sayısının yetersiz olduğu görülmüştür. Araştırma soruları şu şekildedir:

- Türkiye'de yaşayan mültecilerle doğrudan ya da dolaylı olarak ilişki içinde olan üniversite öğrencilerinin bu insanlara yönelik algı ve görüşleri nasıldır?
- Mültecilerden doğrudan etkilenmiş grubun dolaylı yoldan etkilenen gruba kıyasla bakış açılarının boyutları ve yönü farklılık göstermekte midir?

3. YÖNTEM

3.1. Örneklem

Araştırmanın örneklemi Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'nin edebiyat, psikoloji, sosyoloji, siyasal bilimler bölümlerinde okuyan Suriyeli mültecilerle doğrudan ya da dolaylı yoldan etkileşime geçmiş 18 ile 23 yaş aralığında 6'sı kadın 8'i erkek olmak üzere toplam 14 gönüllü katılımcı oluşturmaktadır. Araştırma veri doyumuna ulaşana kadar yürütülmüştür. Verilerin kendini tekrar etmeye başlaması ve araştırmanın analizinin derinliğinin korunabilmesi sebebiyle araştırmacılar katılımcı sayısını 14 de yeterli bulmuştur. Katılımcılar nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan ve imkanlarımız ölçüsünde olduğundan dolayı amaçlı örnekleme yöntemlerinden; kolay ulaşılabilir durum örnekleme seçilmiştir. Veri çeşitliliğini sağlamak amacıyla ölçüt ve maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemlerinden de yararlanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s. 135). Maksimum çeşitlilik fakülte de ulaşılabilen, her sınıftan ve her bölümden katılımcı ile sağlanmıştır. Ölçüt; Suriyeliler ile etkileşime geçmiş üniversite öğrencileri olarak belirlenmiştir.

3.2. Veri Toplama Araçları

Veriler demografik bilgi formu ve nitel araştırma veri toplama tekniklerinden görüşme tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Araştırmacılar tarafından açık uçlu sorular içeren yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. Görüşme formundaki soruların geçerlilik ve güvenilirliğinin sağlanması açısından pilot çalışma önem arz etmektedir. Araştırmaya başlamadan önce soruların ve kavramların net anlaşılabilirliğini ölçmek için Suriyeliler ile etkileşime geçmiş iki üniversite öğrencisi ile pilot çalışma yapılmıştır. "Ne hissediyorsunuz?" ve "Ne düşünüyorsunuz?" tarzında sorulardan iki öğrencinin anladığıyla araştırmacıların sormak istediği anlam arasında uyum sağlayan sorular ele alınmıştır. Anlam uyumsuzluğu olan katılımcıların da yardımı ile sorular netliğe kavuşturulmuştur. Bu pilot çalışmalar sonucunda yarı yapılandırılmış görüşme formu gözden geçirilerek Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'nden çalışma için etik onay alınmıştır. Ardından görüşmelere başlanıp veriler doyum noktasına ulaşana kadar pilot çalışmanın dışında 14 katılımcı ile görüşmeler sürdürülmüştür. İlgili çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme formu, problemi ortaya net koyabilmek için temel sorular olan ne, nasıl, kim gibi zarflar kullanılarak hazırlanmıştır temel sorular olması ve devamında ki soruların görüşmelere göre şekilleneceği düşüncesi ile literatürden yararlanılmamıştır, sorular çalışmanın akışına göre şekillenmiştir. Görüşme formundaki sorular, nitel araştırmanın tümünden gelim bakış açısıyla görüşleri belirlemek amacıyla tutumun alt başlıklarını içeren duygu, düşünce, davranış bileşenleri çerçevesinde oluşturulmuştur. Tutumlar bir bireyin belirli bir kişiyi, grubu, kurumu veya düşünceyi kabul ya da reddetme şeklinde gözlenen hazır oluş halidir. Tutumlar, tutum objesine yönelik inançlar, duygusal tepkiler ve davranışlardan oluşur (Zan & Martino, 2007) ve bireyin tutum objesi hakkında ne düşüneceğini ne hissedeceğini ve nasıl davranacağını belirler (Leder, 1992). Bu düşünce, duygu ve davranış boyutları çerçevesinde sorular oluşturulmuştur. Bu sorular Ek B'de gösterilmiştir. Bazı görüşme soruları şu şekildedir (Bkz. Ek B).

- 1) Düşünce: Mülteciler hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 2) Duygu: Mülteciler hakkında ne hissediyorsunuz?
- 3) Mülteci deyince aklınıza gelen ilk 5 kelime nedir?

Bunlara ek olarak görüşmeler esnasındaki akışa göre katılımcı odaklı yeni sorularda sorulmuştur. Ayrıca katılımcılardan izin alınarak görüşmelerin telefon aracılığı ile ses kayıtları alınmıştır. Daha

sonra araştırmacılar tarafından ses kayıtları bilgisayar ortamında yazıya dökülmüştür. Ek olarak çalışmanın zamanına değinilecek olunursa, görüşmeler 3 hafta boyunca sürmüştür. Çalışma 2017/2018 Mart ayı ile başlayıp 2017/2018 Nisan ayı itibarı ile sonlandırılmıştır.

3.3. Uygulama

Pilotu yapılmış görüşme formu, görüşmelerden elde edilen geri bildirimler aracılığıyla tutarlılığı sağlandıktan sonra örnekleme uygun olan katılımcılar, sosyal medya ve kişisel bağlantı aracılığı ile belirlenip görüşmelere hazırlık yapılmıştır. Görüşmeler katılımcıların bizzat kendilerinin belirlediği saatlerde, araştırmacılar tarafından önceden oturma düzeni klinik görüşmelerde uygun görülen doksan derecelik açı olacak şekilde hazırlanan uygun sınıf ortamında gerçekleştirilmiştir. İlgili bağlam, katılımcının dikkatinin dağılmaması için sessiz ve uygun büyüklükte olan samimi bir ortam olarak seçilmiştir. Görüşmeye başlamadan önce katılımcılara bilgilendirilmiş onam formu dahilinde çalışmanın içeriği, diledikleri vakit çalışmadan ayrılacakları, kişisel bilgilerinin gizli tutulacağı ve verilerin sadece yayın amaçlı kullanılacağına dair bilgiler verilmiştir (Bkz. Ek C). Akabinde çalışmanın 40-45 dakika süreceği açıklanmıştır. Devamında ses kaydı ve görüşmeye katılacak 3 araştırmacı için izin alınmıştır. Ayrıca katılımcılar K1, K2 gibi kodlarla isimlendirilmiştir. Bu bilgilendirmelerden sonra demografik bilgi formunu doldurmaları istenmiştir.

Görüşmeye ilk olarak kolay sorudan başlanarak katılımcının tedirginliği azaltılmaya çalışılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorularla birlikte görüşmenin akışı içerisinde ek sorularda sorulmuştur. Görüşme esnasında ses kaydı ile beraber notlar alınarak ve katılımcının görüşleri ara ara teyit ettirilerek güvenilirlik sağlanmaya çalışılmıştır. Görüşmeler sonunda ses kayıtları bilgisayar ortamında yazılı metinlere dönüştürülmüştür.

3.4. Analiz

Araştırmada Suriyeli mültecilerle doğrudan veya dolaylı olarak etkileşime geçmiş üniversite öğrencilerinin mültecilere yönelik görüşlerini analiz etmek amacıyla içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Katılımcıların görüşlerini yansıtmak, elde edilen kodların sıklığına bakmak amacı ile de betimsel analiz kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s. 256-259). Bununla beraber tutum temasının alt başlıklarından elde edilen veriler tümdengelim yöntemiyle elde edilirken, "Mültecilerin varlığının doğurguları" teması tüme varım yöntemiyle elde edilmiştir. Güvenilirlik ve geçerlilik için analizler üç ayrı araştırmacı tarafından tekrar gözden geçirilmiştir. Araştırmacılar ham veriye birbirlerinden bağımsız bir şekilde kodlamalar yapmıştır ve sonrasında elde etmiş oldukları kodları karşılaştırmıştır. Tutarlılık gösteren kodlar üzerinde çalışılmaya devam edilmiştir. Görüşmeler esnasında soru soran ilk araştırmacı, katılımcının vücut dili ile vermiş olduğu cevap arasındaki uyumu göz önünde tutarak analiz yapmıştır. İkinci araştırmacı analiz yaparken, örneklemin özelliklerini göz önünde bulundurmıştır. Üçüncü araştırmacı ise literatür ve araştırma sorusu ile ham verinin uyumluluğunu esas alarak analiz de bulunmuştur. Üç ayrı araştırmacının analizi sonucunda ulaşılan ortak analiz ortaya konulmuştur. Buna ek olarak da iki katılımcıdan analizler için geri bildirim alınarak katılımcılara anlatmak istedikleri teyit ettirilmiştir. Ayrıca makale metni içerisine alıntı yapımında katılımcıların farklı görüşleri "A", "B" şeklinde numaralandırılmıştır. Örneğin ilgili başlık içerisinde üçüncü katılımcının birinci görüşü "K3-A", ikinci görüşü "K3-B" olarak kodlanmıştır.

4. BULGULAR

Tablo 1. "Mülteci Denilince Aklınıza Gelen 5 Kelime Nedir?" Sorusuna Verilen Cevapların Sıklığı

Mülteci denilince aklı gelen kelimeler/Sıklık
Yoksulluk/7
Savaş/5
Suriyeli/5
Çocuk/4
Irak/3
Siyaset-ideoloji/3

Not: Akdeniz, zorunluluk, güç, ülke sınırları, yardım, suç, kültürel çatışma, ağlamak, sosyal uyumsuzluk, kadın, yurtdışı, umut, belirsizlik, eziklik, mutsuz, yorgun, refah, arzu, hastalıklı, güvensizlik, kapitalizm kelimeleri de bir kere kullanılmıştır.

Katılımcılara “Mülteci denilince aklınıza gelen ilk beş kelimeyi söyler misiniz?” sorusu sorulmuş ve 14 katılımcıdan 48 kelimeye ulaşılmıştır. Ayrıca katılımcıların hepsi beş kelime beyan etmemişlerdir. Üç ya da dört kelime söyleyen katılımcılar da olmuştur. Yoksulluk, savaş, Suriyeli ve çocuk kelimeleri en çok tekrar edenler arasında olmuştur. Ardından mülteci deyince aklınıza ne geliyor sorusu çerçevesinde ortaya ortak bir tanım çıkmıştır. Tanım şu şekildedir:

- “Savaştan veya herhangi bir sebepten dolayı ülkesinde yaşama hakkı elinden alınmış ve temel ihtiyaçlarını karşılamak için güvenilir başka ülkeye geçici olarak yasal olan ya da olmayan yollarla göç eden mağdur insanlar.”

Yapılan analizler sonucunda ulaşılan alt başlıklar iki tema altında toplanmıştır. İlki, tümdengelim yöntemiyle tutumun bileşenlerinden yola çıkılarak ulaşılmış alt başlıklardır. İkinci temaya ise tümevarım yöntemiyle ulaşılmıştır ve bu tema “Mültecilerin varlığının doğurguları” olarak adlandırılmıştır. Tutum teması altında duygu, düşünce ve davranış alt başlıkları bulunurken mültecilerin varlığının doğurguları temasının altında ekonomi, kültürel-toplumsal ve çözüm önerisi alt başlıkları bulunmaktadır.

4.1. Tutum Temasından Elde Edilen Alt Başlıklar

Tablo 2. Tutum Alt Başlıklarından Elde Edilen Alt Başlıklar

Duygu /Sıklık	Düşünce/Sıklık	Davranış/Sıklık
Umut/10	Çocuklara karşı olumlu beyan/14	Çocuklara iltimas gösterme/14
Üzüntü/9	Savaştan dolayı yardıma muhtaçlık/13	Kötü bir davranışta bulunmama/12
Acıma/8	Dil bilmemekten dolayı anlaşılmama/12	Yardım etme/9
Öfke/4	Sayıca fazla çocuğa tepki/10	Hoşgörülü davranma/9
Merhamet/3	Doğrudan etkileşimde düşünce farklılığı/10	Az etkileşimde bulunmak/7
Nötr/3	Yerli ve Suriyeli arasındaki eşitsizlik/9	Erkeklere mesafeli davranma/7
	Güvenlik tehdidi/8	
	Düşüncelerde eğitimin rolü/8	
	Suç oranlarının artması/7	
	Medyanın etkisi/7	
	Ülkelerine dönme-dönmemesi/5-6	
	Savaşabilecek erkek gruba tepki/6	
	Yaşam yeri seçiminde kutuplaşma/5	
	Hak iddia etme endişesi/3	

4.1.1. Düşünce

Araştırmanın temel ögesi olan, asıl keşfedilmek istenen başlıklardan biri de düşüncedir. Nitekim katılımcıların düşüncelerinden yola çıkarak mültecilerin nasıl algılandığı üzerinde durulacaktır. Ek olarak doğrudan etkileşime geçmiş olan katılımcıların düşünceleri çalışmanın amacına en doğru şekilde destek olacaktır. Ve görüşmelerden yola çıkarak özellikle doğrudan etkileşimde olan Hataylı ve Gaziantepli katılımcıların düşüncelerinin daha ayrıntılı ve çok yönlü olduğu görülmektedir. Suriyeli mültecilerle doğrudan etkileşime geçmiş olan katılımcıların düşünceleri görece daha negatif ve yoğundur (Bkz. K4-A, K12-A, K12-B, K3). Doğrudan etkileşimde bulunmamış katılımcılara bakıldığında ise düşüncelerin görece daha ılımlı olduğu görülmektedir (Bkz. K2A, K5, K10). Bu noktada doğrudan etkileşimde bulunmuş katılımcıların mültecilerle ilgili daha olumsuz tecrübeler yaşamalarından dolayı görüşlerinin daha negatif olduğundan bahsedebiliriz. Bazı katılımcılara eğitimlerinin görüşlerinde ne ölçüde etkili olduğu sorulduğunda, doğrudan etkileşime geçmemiş bir katılımcı görüşlerinde eğitiminin rolünün olduğunu düşündüğünü belirtmiştir (Bkz. K2-B). Doğrudan etkileşime geçmiş bir katılımcı ise aldığı eğitim nedeniyle kendi düşüncelerini sürekli sorguladığını ifade etmiştir. Ancak yine de kişisel yaşantılarının mültecilere yönelik düşüncelerinde daha baskın olduğunu söylemiştir. Ardından kendi düşüncelerini diğer insanların görüşleriyle kıyaslayıp kıyaslamadığı sorusu üzerine ise diğer insanlar pek maruz kalmadıkları için olayın farkında değildir diye eklemiştir (K4-B). Enteresant bir detay olarak doğrudan etkileşime geçmemiş bir katılımcıya, doğrudan etkileşime geçmiş bir katılımcının görüşlerinin nasıl olabileceği sorulmuştur. Doğrudan etkileşime geçmiş katılımcıların

görüşlerinin aksine, kültürlerinin yakınlığından dolayı daha ılımlı baktıklarını düşündüğünü belirtmiştir (Bkz. K14).

Mültecilerin nasıl algılandığı ile ilgili olarak düşünce başlığı altında öne çıkan diğer konulara değinecek olunursa, bütün katılımcılar çocuklara karşı bir zaafı olduğunu bildirmiştir. Yine en çok ön plana çıkan görüşler arasında mültecilerin her şeye rağmen yardıma muhtaç insanlar olduğu düşüncesi bulunmaktadır. Algılayış biçiminde problemliler olarak algılanan konular arasında dil farklılığından dolayı anlaşamama, fazla çocuğa tepki, Türk vatandaşları ve Suriyeliler arasındaki olası eşitsizlik, güvenlik tehdidi, suç oranlarının artması, savaşabilecek erkek gruba tepki ve ileride hak iddia edebilecekleri düşüncesi bulunmaktadır. Bunların dışında katılımcıların yarısı görüşlerinde medyanın etkisi olabileceğini düşündüğünü belirtmiştir. Mültecilerin yurtlarına dönüp dönmeyecekleri konusyla ilgili olarak ise katılımcıların altı tanesi dönmeyeceklerini düşündüğünü, beş tanesi ise döneceklerini düşündüğünü bildirmiştir. Diğer katılımcılar bu konuda bir fikir beyan etmemiştir. Bir başka konu olarak katılımcılar Suriyeli mültecilerin yaşam yeri seçimlerinde kutuplaşma olduğunu belirtmiştir. Belirli mahalleleri seçerek diğer mahallelere yerleşmediklerini belirtmişlerdir. Bunun da çeşitli problemlere neden olabileceği düşüncesi ön plana çıkmıştır.

- *Yaşananlar tam olarak yansıtılmıyor yani insanlar doğrudan etkileşime girmeden anlayamıyorlar. Dışardan da o kadar belli olmuyor Hatay'ın durumu, ben memleketim olduğu için Hatay üzerinden konuşuyorum. Oradaki nüfus sorunu çok fazla, yollar her taraf çok kalabalık. İnsanlar bir süre sonra ben ev vermek istemiyorum, buraya iş yeri açmasını istemiyorum, komşu olmasını istemiyorum... Bu tarz sorunlar da çıkıyor. Kültür çatışması dediğimiz olay. Yani o da çok fazla sorun çıkarıyor (K4-A). (Doğrudan etkileşime geçmiş katılımcı, Hatay.)*
- *Ya mesela ben onların birbirine çok da bağımlı olmadıklarını gözlemledim. Bizim Türkler her ne kadar çatışma sürtüşme olsa da dışarıya çıktığında tutunan bir millet ama onlarda bu durum tamamen böyle değil, birbirlerine öyle çok da tutunmuyorlar dışarıda hepsi ayrı ayrı bağımsız (K12-A). (Doğrudan etkileşime geçmiş katılımcı, Gaziantep.)*
- *Erkek mültecileri gördüğümde olumsuz hislerim baskın oluyor nedense çünkü gerçekten çok dikkatli ve rahatsız edici şekilde bakıyorlar. Özellikle saçları açık kısa kollu giyinmiş kısa etek giymiş birine çok çirkin bakıyorlar. Bu beni çok rahatsız ediyor bakışları, o yüzden erkek mültecilere karşı hiç olumlu duygularım yok. Onun dışında çocuklar mültecilerin içinde en olumlu duygularımın olduğu grup. Onların saflığı ve masumluluğu beni cezbediyor, kadınlara gelince onlar hakkında çok bir şey düşünmüyorum (K12-B). (Doğrudan etkileşime geçmiş katılımcı, Gaziantep.)*
- *Bunlar zevkine düşkün insanlar genel anlamda. Genelde gezmeyi çok seven insanlar bunlar. Çalışmayı seven kişiler değil. Genel zevkine çok düşkün insanlar mesela yurttan nargile keyfi yapan insanlar vardı odasında. Yani en basit örneği bu. Bunlar zevkine düşkün insanlar. Çalışmayı sevmiyorlar. Bundan dolayı yardımlar yetersiz kalıyor olabilir. Benim kuzenim telefoncu çalışıyordu bir ayda dört tane telefon değiştirmiş gelen Suriyelinin biri. Para yetmiyor olabilir yani (K3). (Doğrudan etkileşime geçmiş katılımcı, Hatay.)*
- *Kesinlikle savaş mağduriyetinden dolayı buraya geldiklerini düşünüyorum ve yardım edilmesi gerektiğini düşünüyorum (K2-A). (Doğrudan etkileşime geçmemiş katılımcı, Ankaralı.)*
- *Mültecileri kültürel normların ve siyasi ideolojilerin tartışması arasında kalan ihtiyaç sahibi insanlar olarak görüyorum. Ben mülteciyi bireysel değil de ideolojinin kurbanı bir insan olarak görüyorum. Savaşan insanlar için de öyle, ülkesini savunan insanlar içinde öyle görüyorum, onlarda bir ideolojinin kurbanı çünkü savaş durumunda birçok insan ne için savaştıklarını bilmiyorlar. Orada aslında ideolojik güçler çatışıyor. Savaşan insanlar o güçlerin ekmeğine yağ sürüyor, ideoloji insanları kişide bir fantezi oluşturarak yanına çeker, bu fantezi doğrultusunda kişiler o ideolojinin kölesi olur. Milliyetçiliği de bir fantezi olarak görüyorum, devletin ideolojisini halkına empoze etmek için yaptığı aracı olarak görüyorum aşırı milliyetçiliği. Milliyetçiliği de şöyle açmak istiyorum, doğduğun ülkeye herhangi bir faydan oluyorsa sen milliyetçisindir,*

“Tanrı Türkü korusun” falan değil kastettiğim (K5). (Doğrudan etkileşime geçmemiş katılımcı, Sinop.)

- *Mülteciler hakkında çok fazla şey düşünmemiz lazım ama düşünmüyoruz. Hiçbir zaman bizim başımıza gelmeyecek diye düşünüyoruz. Bu olay bu tamamıyla peri masalı aslında, sonuç olarak Ortadoğu hemen yanımızda, hatta biziz Ortadoğu o ayrı bir konu. Mülteciler dediğim gibi hani insan bazen bir kaza geçirir sakat felç kalır ve der ki keşke ölseydim, ha mülteciler de bir nevi öyle aslında keşke ölseydik diyor ya da keşke kaçmasaydık ya da keşke üç beş yıl önce yaptığımız hataya tekrar düşmeyip ona göre davransaydık diyordur aslında. Mülteciler garip bir topluluk yani mülteciler bu kadar yadırganmamalı ve bu kadar toplum dışına itilmemeli, o dediğim kamplar biraz daha toplumun içine yapılmalı ki toplumla kaynaşması lazım insan yani sosyal bir varlık (K10). (Doğrudan etkileşime geçmemiş katılımcı, Diyarbakır.)*
- *Belki kırsal kesimde daha fazladır, bilemiyorum ama genel olarak önyargının yüksek olduğunu düşünüyorum, daha fazla önyargıya yatkın hale geliyoruz, kültürel açıdan böyle etkiliyor bizi. “Araştırmacı: -Senin böyle düşünmede eğitiminin rolü var mı?” Kesinlikle var. “Araştırmacı: -Ne açıdan var olabilir?” Şöyle insanların bulunduğu koşulları göz ardı etmemeyi öğreniyorsun. Hani empati yapabiliyorsun, bunlar gerçekten geniş bir düşünce şeyi isteyen şeyler... Hani belki okumayan biri için ekonomik zorluk zaten vardır, hani Suriyeliler için de bunu bir problem olarak görmez ya da ardındaki koşulları önemsemeyebilir (K2-B).*
- *Eğitimimin onlara yönelik düşüncelerimdeki etkisi aslında tam tersi. Sürekli önyargılı mı davranıyorum diye kendimi sorguluyorum acaba çok mu katıyım sertim. Sonuçta insanlar bir şekilde çok zor durumda kalmışlar orada. Bence eğitimim buna yönelik, daha çok kişisel fikirlerim biraz daha katı. “Araştırmacı: Peki buraya geldiğinde diğer insanların görüşleriyle kendini hiç kıyasladın mı?” O kadar maruz kalmadıkları için çok da farkında değiller yani bence olayın. Yani ne bileyim, bir Reyhanlı’da bomba düşüyor burada o kadar kimsenin haberi olmuyor. Orada benim akrabalarım zor durumda kalıyor, ailemdir yakınlarımdır vs. Ankara’da pek kimsenin haberi olmuyordur bunlardan, anca üst taraftan ilgileniyordur belki. Ama normal halktan birisine Reyhanlı neresidir diye sorsak pek bileceğini sanmıyorum. “Araştırmacı: O zaman şöyle diyebilir miyiz? Yaşadıkların daha ağır basıyor düşüncelerinde.” Evet. Kesinlikle (K4-B).*
- *Bence onlar en azından nasıl deyim, iç bölgelerden daha ılımlı bakıyorlar çünkü hem konum yakınlığı falan daha yakın, kültürleri paylaştıklarını düşünüyorum. Ben mesela Hatay’ın mesela yemek kültürü çok geniştir ve çok yakındır onlara. Yani bundan dolayı bu kadar zorluk çekmediklerini düşünüyorum. Ben oralarda (K14).*

4.1.2. Duygu

İnsani bir his olan duygu, yaşanılması kaçınılmaz bir olaydır. Bu durumda yaşanan olaylar ve olgular, duygularımıza doğal olarak şekil verebilir. Duygularda aynı şekilde yaşadığımız olaylar ve olgulara şekil verebilir (Damasio, 1999, s. 143). Tutum ölçeğinin alt başlıklarından biri olan duygu, bu anlamda bize mültecilere yönelik oluşan duygulardan yola çıkılarak katılımcıların tutumları hakkında kısmen fikir yürütebilmeyi sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu başlık, katılımcıların mültecilere karşı ne hissettiği ve mültecilerle doğrudan etkileşime geçmiş olanlarda bu duygunun yoğunluğunun ne şekilde olduğu ile ilgili olan kısımdır. Duygu yoğunluğu sıklıklara bakıldığında tüm katılımcılarda sık görülmekte ve bu duygunun içeriğini çoğunlukla üzüntü ve acıma oluşturmaktadır. Katılımcılara ne hissettikleri sorulduğunda tüm görüşmelerin ortalamasına göre genelde mültecilere yönelik daha olumlu bir şekilde yaklaştıkları görülmüştür. Bu noktada katılımcıların kendilerine dönmeleri ve duygularını test etmeleri nedeniyle daha empatik yaklaşarak olumlu bir seyir çizdikleri düşünülmektedir. Duygularla ilgili olarak bazı katılımcı beyanları örnek olarak verilmiştir (Bkz. K4, K13, K2, K1).

- *Özellikle dediğim gibi çocuklara biraz zaafım var. Bu benle ilgili değildir, her insanda vardır yani vicdan. Tabi çok zor şartlar altında kolay bir şey değil, o yaşta çocuklar... Üzülüyorum yani zor (K4).*

- *Ben üzülüyorum gerçekten üzülüyorum. Neye üzülüyorum ben? Allah kimseyi vatansız yapmasın çünkü orada vatanları olmadığı için doğru düzgün meslekleri yok, okula gidemiyorlar, oyun oynayamıyorlar. Her ne kadar da dediğimiz gibi iyi insan çıkıyor karşılına, bazılarında da kötü insan çıkıyor onlarda korkuyorlar, üzülüyorum, yani mülteci denilince aklıma merhamet duygusu geliyor ne yalan söyleyeyim. Onlar açısından düşündüğümde merhamet duygusu geliyor bana (K13).*
- *- Aaa şeyi fark ediyorsun hani bizim en ufak bir isteğimiz, benim en ufak bir isteğimle onun en ufak isteği arasında dağlar kadar fark var. Mesela ben birçok imkana sahibim ya da ne bileyim bir savaş görmemişim, okuluma gidebiliyorum, param var ama onların en temel şeyleri olmadığı için en ufak şey de bile hani insanı etkiliyor, aslında yani bir çocuğun okula gidememesi en büyük şey ya, ee nasıl desem... En büyük hüznü bence benim için(K2).*
- *Yazık, acıma. Açıkçası acıma, evet daha ağır basıyor. Şimdi acıma biraz da öfke var tabi kaynaklardan dolayı (K1).*

4.1.3. Davranış

Katılımcıların mültecilere yönelik düşüncelerini ve duygularını öğrendikten sonra tutumun diğer bir alt başlığı olan davranışlarda ise duygu ve düşüncenin somut hale ne şekilde döküldüğünü görebilmek için ve bu davranışların sorunların veya çözümlerin kaynağı olabileceği gerçeğinden yola çıkılarak duygu ve düşünceden hemen sonra "Mültecilere nasıl davranmalıyız?" olarak ve görüşme esnasında "Siz nasıl davranıyorsunuz?" şeklinde sorularla sorulmuştur.

Katılımcıların mültecilere yönelik davranışları genel olarak yardım etmek, hoşgörülü davranmak ve alışmış olmaktan ötürü herkes gibi davranmak şeklindedir. En çok ön plana çıkan davranış konuları arasında yine çocuğa yönelik iltimas gösterme ön plana çıkmıştır. Bu noktada bazı katılımcıların davranış konusunda çocukları büyüklerden ayırdıkları görülmüştür (Bkz. K1). Nasıl davrandıkları konusunda en çok ön plana çıkan bir diğer görüş, katılımcıların tercihlerini kötü davranmamadan yana kullandıkları şeklinde olmuştur (Bkz. K2). Yine katılımcılar yardım etmeye çalıştıklarını beyan etmişlerdir (Bkz. K3, K5). Son olarak katılımcıların yarısı ise az etkileşimde bulunduğunu ve erkeklere daha mesafeli davrandığını bildirmiştir (Bkz. K4).

- *Çocuğa ayrı gençlere ayrı. Ben gençlere soğuk davranırım. Ama bu altı yıl önce gelip sonradan genç olanlar değil 26-30 yaş arası. Ben soğuk davranırım onlara. Davranmaktan kasıt ben nasıl davrandığım konusundaysa... Ben 26-30 yaş arasına soğuk davranırım. Yani diğer küçük olanlara normal davranırım. Benim önyargım savaşa gidecek olanlara. Benim önyargım varsa bu yüzden var (K1).*
- *Hani ee bir kere daha öncede dedim Suriyeli seni anlamıyor senin de onu anlamam gerekiyor hani karşılıklı bir şey hani çok fazla düşman gözüyle bakılıyor ya da ne bilim kötü gözle bakmak bile aslında onları rahatsız edebilecek bir şey hani daha çok olumlu yaklaşmak lazım dertlerini dinlemeye yönelik bir şey olması lazım hani atıyorum hesap sormaktan çok ya da ne bilim dilencilik yapan birini terslemekten çok daha çok konuşmaya çalışarak dertlerini anlamak önemli (K2).*
- *Kişinin ihtiyacına bağlı belki karnı açtır yemek ısmarlayabilirim. İşsizdir çevremde işçi arayan biri varsa iş ayarlayabilirim. Şöyle o anki süreç zarfında beş on dakika uğraşmayla yapılacak bir şeyse yaparım veya başka birine yönlendiririm. Ama uğraşmam gerekiyorsa uğraşmam (K3).*
- *Yolumu değiştirmedim açıkçası gülümsemişimdir etkileşime geçtim konuşmaya çalıştım konuştuğum kişi İngilizceyi çat pat konuşuyordu bende bildiğim kadarıyla İngilizce konuşmaya çalıştım falan Türkçe bilmiyordu tabelaları okuyamıyordu onlara yardım etmeye çalıştım ama bu benim iyi bir insan olduğumu gösterir mi hayır tabi ki (K5).*
- *Mümkün olduğunca davranmamaya, olabildiğince kendimi soyutlamaya çalışıyorum. Burada cinsiyetin önemi var. Genç yetişkin erkek ile yaşlı kadın, çocuk zaman gördüğüm zaman tabi farklı oluyor. Olumsuz bir olay yaşamamak için daha çok davranmamayı tercih ediyorum. Olumsuz bir şey hissettiğim kişilere biraz daha davranmamayı tercih ediyorum evet (K4).*

4.1.4. Düşünce, Duygu ve Davranış Bileşenlerinin Toplamı

Verilerin analizi esnasında, tutum temasının alt başlıkları olan düşünce, duygu ve davranış bileşenlerine araştırmacılar tarafından kodlar yerleştirilmiştir. Bu noktada bulguların çok boyutluluğu iyi anlaşılmalıdır. Ne kadar da ayrı olarak ele alınmış olsa da bu bileşenlerin birlikte anlam ifade ettiği görülmektedir. Literatürde de bu bileşenlerin bütünüyle birbirinden ayrılamayacağı yer almaktadır (Zan & Martino, 2007).

Bu noktada görüşmelerin seyri esnasında sırasıyla önce katılımcılara mülteci deyine akıllarına ne geldiği sorularaktan, daha konuşmaya hiç başlamadan önce direk bu kavrama yönelik algıları elde edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra mülteciler hakkında ne düşündüklerini, ardından onlar hakkında ne hissettiklerini ve en sonda da nasıl davrandıklarını ya da davranılması gerektiğini düşündüklerini anlamaya yönelik sorular sorulmuştur. Araştırmacılar tarafından genel olarak analiz edildiğinde görüşmelerin düşüncelerle ilgili olan kısmının göreceli olarak, duygularla ve davranışlarla ilgili olan kısımlarına göre daha olumsuz bir yapıda olduğu görülmüştür. Duygularla ilgili olan sorularda ise katılımcılar göreceli olarak diğer iki bileşene göre daha olumlu bir tavır sergilemişlerdir. Buna, katılımcıların "Ben onların yerinde olsaydım ne yapardım?" sorusunu hatırlamaları dolayısıyla empatik düşüncenin neden olduğu düşünülmektedir. Davranışla ilgili olan soruların sorulduğu kısımda ise yine göreceli olarak diğer iki kısma göre nötr bir havanın çizildiği görülmüştür. Araştırmacılar tarafından, katılımcıların davranış kısmında daha nötr olmasının nedeni olarak, bir kişiye bir davranış sergilemenin bir sorumluluk gerektirmesiyle alakalı olabileceği düşünülmüştür.

Bu başlıktaki analizde son olarak bir katılımcının tutumun hem duygu hem düşünce hem de davranış bileşenlerini içeren, bununla beraber mültecilere yönelik tutumumuzun nasıl olduğu ve nasıl olması gerektiğiyle ilgili formül ve çıkarımlar bulunan bir görüş yer almaktadır (Bkz. K5-A, K5-B).

- *Bu mültecilere nerden baktığımıza göre değişir. Ben maddi sıkıntı yaşayan biri olsaydım iş sıkıntısı yaşayan biri olsaydım benim için ekonomik olumsuzluk daha ön planda olurdu ve ne kadar eğitim alırsam alayım bu içimde ki olumsuz duyguları mültecilere yansıtacaktım, bilinçsiz olarak. Ama ben şu an maddi sıkıntı yaşayan biri değilim, daha öğrenciyim ve bir eğitim alıyorum ve bu eğitimi de olabildiğince hakkıyla almaya çalışıyorum. Şu an kültürel zenginlik sağlamaları benim için daha ön planda (K5-A).*
- *İşte bu his konusu çok tehlikeli bir konu. Bir mülteciyi sadece görmem dahi farklılıklarından dolayı him ne ya bu dememe neden oluyor. Gerek dilleri gerek davranışları gerek görünüşleri Türk vatandaşlarından farklı yani, o farklılığa şahit olmam bir his olarak bende olumsuz bir şeyler uyandırıyor. Ama bu insan olmanın getirdiği bir şey. Daha doğrusu bu kültür içinde büyümenin getirdiği bir şey olarak düşünüyorum ve bunu aşabildiğimiz ölçüde insan olabileceğimizi düşünüyorum. Bu sadece Suriyelilere yönelik bir şey değil, bu Alman da gelse bunu hissederim çünkü benden farklılar yani, hayvanlarda dahi bu davranış varken bende bu davranışın olmasını normal karşılıyorum. Ama bunun bir ölçüsü var; bunu şiddete, eyleme ve nefret söylemlerine dökmeye başladığımız sürece, hoşgörülü davranabildiğimiz sürece bence bunun tehlikeli olmayacağını düşünüyorum çünkü bu engellenemez bir şey (K5-B).*

4.2. Mültecilerin Varlığının Doğurguları Temasından Elde Edilen Alt Başlıklar

Tablo 3. Mültecilerin Varlığının Doğurguları Temasından Elde Edilen Alt Başlıklar

Ekonomi/Sıklık	Kültürel-Toplumsal/Sıklık	Çözüm Önerisi/Sıklık
Ucuz işçi/12	Dil sorunu/14	Eğitim/14
İşsizlik/12	Uyum sorunu/12	Aile planlaması ile bilinçlendirme/10
Ekonomik yük/8	Tarih/geçmişteki farklılık/11	Çift taraflı oryantasyon/10
Ekonomik imtiyazlar/7	Çok eşlilik-yüksek doğum oranı/10	Ülkeye alımda kriter-kota koyma/7
Dilenci/6	Kültür çatışması/8	Kimlik verilmeli/7
Kaynak sınırlılığı/6	Rahat ve bağımsız yaşam tarzı/8	Psikolojik ve maddi destek/5
Kiralık ev/3	Kültürel zenginlik/6	Tercüman- Arapça levha/4
Vergi ödememe/2		İhtiyaç analizi/3
Çocuk işçiliği/2		

4.2.1. Ekonomi

Katılımcıların neredeyse hepsi ekonomi kavramı üzerinde yoğun bir şekilde yorum yapmıştır. Mültecilerin sayısının çok olmasından dolayı katılımcıların yarısı yapılan yardımların, bursların, imtiyazların fazla olduğunu ve ülke ekonomisine zarar verdiği düşünmektedir. Zira çok gelişmiş bir ülke olmaktan ziyade gelişmekte olan bir ülke konumunda olduğumuzdan dolayı bu harcamaların ülke ekonomisini etkileyebileceği görüşleri ön plana çıkmıştır. Bu harcamaların yapıldığı, ihtiyaç sahibi mültecilerin doğru tespitinin bu noktada önem kazandığı üzerinde durulmuştur. Ayrıca mültecilerin ucuz iş gücü olarak kullanılması ve işsizliğin artması gibi sorunlar da katılımcıların dile getirdiği görüşlerdendir. Bu sorunların uzun vadede ekonomik anlamda bir çatışmaya yol açabileceği de görüşler arasındadır.

Katılımcıların ekonomi başlığı altında üzerinde en çok durduğu konu ucuz işçi ve işsizlik konusudur. Katılımcılar, mültecilerin olması gerekenden daha ucuz ücretlerle çalıştırılmasının, yerli işçiye zarar verdiğini pek çok kez belirtmişlerdir. Buna ek olarak daha ucuza çalıştırılan mültecilerin özel durumlarının kullanılarak suistimal edildiğini belirtmişlerdir (Bkz. K10, K11). Yine ekonomi başlığı altında üzerinde en çok durulan bir diğer konu, ekonomik yük konusudur. Bazı katılımcılar mültecilerin, zaten gelişmiş değil, gelişmekte olan bir ülke sıfatıyla Türkiye'ye büyük ekonomik yük oluşturduğunu düşünmektedir (Bkz. K12, K4). Ekonomik imtiyazlarla ilgili olarak rahatsızlığını dile getiren katılımcılar da bulunmaktadır (Bkz. K9, K1). Bunlara ek olarak dilenci, kaynak sınırlılığı, kiralık ev fiyatları, vergi ödememe ve çocuk işçiliği konuları ekonomi başlığı altında problem olarak bahsedilen konulardandır. Bu başlık altında ayrıca belirtilmelidir ki katılımcılar ekonomik olarak genel anlamda ülkeye yük olduklarını düşündüğünü belirtse de katılımcıların çoğu, Suriyeli mültecilerin varlığının ekonomik olarak kendilerini etkilemediklerini düşündüğünü belirtmiştir.

- *Türkiye'yi şu yönden olumsuz etkiliyor açıkça, Türkiye zaten genç nüfusa sahip ve işsizlik oranı da yüksek. Bir de mülteci gelince, bir de bizim o zeki işverenlerimiz var; insanları istismar etme konusunda çok iyiler, daha muhtaç oldukları için direkt onları alıp işe koyuyorlar. Özbeklere, Türkmenlere falan da bunu yapıyorlar, gel işte 800 liraya çalış mesela 1300'lük bir işse onlar da çalışıyor ve bizim diğer Türk genci de aç kalıyor. En kötü şey budur. Yoksa bolca üniversitemiz var açıkçası Bayburt'ta bile üniversitemiz var. Karşılıklı bir zarar verme var (K10).*
- *Aaa şu an işsizlik geldi aklıma maalesef. Bazı işverenler Suriyelileri daha ucuz bir şekilde çalıştırdıkları için onları bolca alıp Türk işçilere pek bir şey kalmıyor olabilir, işsizlik bir olumsuz... Yani ucuz çalıştırılmasına yani gerçekten çok çirkin bir şey öyle diyebilirim. Yani tabii ki çalıştırılсын bir şey demiyorum ama ucuz bir şekilde... (K11).*
- *Ekonomik anlamda etkilediklerini düşünüyorum, ekonomik anlamda bence mültecileri barındırmak devlet için ciddi bir yük olabilir çünkü çoğu çalışmıyor, kamplarda yaşıyorlar, çadır kentlerde falan. Onlara ayrıyeten devlet para vermek zorunda kalıyor. Onların yemeği, sağlık hizmetleri bu biraz devlete ekonomik yük getirebilir diye düşünüyorum. Devletsel boyutta bakarsak onun dışında kültürel etkisi de illa olacaktır. Sonuçta biz onlardan onlar bizden etkilenebilirler. Mesela bunu kıyafetlerde bile çok net görmeye başladık. İlk geldiklerinde tamamen farklıyken son zamanlarda bazıları Türklerle aynı giyinmeye başladı. Neredeyse aynı zamanda bizde de Suriyeli tarzı eşarp bağlamalar falan moda oldu. Onun dışında mesela ferace giyen kadın çok fazla yok iken son zamanlarda ferace popüler olmaya başladı. Öyle kültürel etkilenmeler de illa ki olacaktır sonuçta insan var işin içinde (K12).*
- *Ekonomik anlamda etkiliyor olabilir. Nüfus artıyor sürekli. Nüfusun artması bence her konuda sıkıntı demek yani. İşsizlik oranı artıyor. Kişi başına düşen milli gelir falan. Her anlamda sıkıntı nüfusun artması. Fazla artmış olması. Onlar da bizim gibi çoğalıyorlar ve daha da artıyor. Ekonomik anlamda bir sıkıntı oluyor olabilir Türkiye'de. Bunun dışında çok fazla bir arada yaşayan insanlar dışında Türkiye'yi etkilediğini düşünmüyorum (K4).*
- *Genel olarak baktığın zaman Türkiye'nin ekonomisine zarar veriyor bunlar ben öyle düşünüyorum mülteciler. Çünkü ÖSYM'nin hesabından çok yüklü miktarda para yatıyor bu insanlara YÖK'ün hesabından ayrıyeten, iş imkanını düşürüyorlar kendi vatandaşımız işsiz kalıyor. Aylık veriliyor bunlara mesela biliyorsundur, PTT'nin önünde vesairede baya kuyruk oluyor (K9).*

- *Benim hayatıma pek etkisi yok, ama şöyle deyim, kendi hayatımla ilgili olarak Suriyelilere verilen imtiyazlara yönelik sürekli bir serzenişim var (K1).*

4.2.2. Kültürel-toplumsal

Coğrafi olarak bakıldığında her ne kadar Türkiye ve Suriye yakın olsa bile katılımcıların görüşlerine göre; Suriye biraz daha Arap kültürüne yakın olmasından dolayı gerek toplum yapısı gerekse kültürel olarak farklılık oluşturmaktadır. Bu farklılıkların doğurgularının neler olabileceği sorulduğunda ise görüşler ağırlıklı olarak bu farklılıkların çatışmaya yol açabileceği, toplumların arasında yani Türk toplumu ve Suriye toplumunun uyumu arasında doğal olarak problemler çıkabileceği üzerinde durulmuştur.

Kültürel-toplumsal başlığının altında katılımcılar en çok dil problemi üzerinde durmuşlardır. Özellikle belirli bir yaşa gelmiş insanların dil öğrenmelerinin zorluğu ve bunun neden olduğu birtakım çatışmalar çokça vurgulanmıştır (Bkz. K1). Bununla beraber kültürel çatışma ve tarihteki farklılıkların da vurgulandığı uyum sorunu bu başlık altında üzerinde en çok durulan konulardan olmuştur. Hatta bir katılımcı bu farklılıkların çok küçük çocuklarda daha görüldüğünü vurgulamıştır (Bkz. K12-A). Kültürel ve toplumsal birçok bileşeni bulunan bu uyum sorununun, önyargıya (Bkz. K12-B), nüfus yoğunluğuyla beraber gelen çatışmalara (Bkz. K4-A) ve diğer türden çatışmalara ve sorunlara (Bkz. K1, K4-B, K6-A) neden olduğu çokça vurgulanmıştır. Yine bu başlık altında katılımcıların birçoğu çok eşliliğin ve yüksek doğum oranlarının sorun teşkil ettiğini belirtmiştir (Bkz. K4-C, K6-B). Katılımcılarımız, Suriyelilerin rahat ve bağımsız yaşam tarzları olduğundan da bahsetmişlerdir (Bkz. K3-A). Hatta bundan daha abartılı bir şekilde bahseden katılımcılar da olmuştur (Bkz. K9). Sayıları az olsa da suç oranlarının arttığını düşündüğünü belirten katılımcılar da olmuştur (Bkz. K3-B). Tüm bunların dışında katılımcıların altı tanesi Suriyeli mültecilerin varlığının ülkemize kültürel zenginlik kattığını düşündüğünü belirtmiştir (Bkz. K5-B).

- *Mesela şöyle bir şey var. Kültür çatışmasından ibaret mesela bir kültürü kendi kültürünün içine empoze etmek vardır. Yani kültürü öğrenirsin sisteme katılırsın. Mesela süt istemişti ama söylerken "sü" diyor, beş litre su getirmiştin sonradan ne demek istediğini anladım, sütmüş. Yani kültürü anlamıyor adamlar, dil öğrenemiyorlar, otuz yaşından sonra dil öğrenmek kadar zor bir şey yok (K1).*
- *Mutlaka ki bazen kardeşimden bile duyuyorum yani ben bazen siyah giydiğimde "İyi Suriyeli gibi olmuşsun" diyor bana, yani olabilirim Suriyeli gibi olabilirim falan diyorum, mesela çocuklar arasında bile bu kutuplaşma var (K12-A).*
- *Onlar mesela biz değer vermeyince kendi aralarında ilişki kuruyorlar Suriyeli, Suriyeli ile beraber ondan sonra Türklerle çok fazla iletişime geçmiyorlar, aslında çoğu insan sevebilecekleri insanken bu önyargılar yüzünden birbirlerinden uzaklaşıyorlar. Bu işleri biraz daha zorlaştırıyor. Kadınların sevmemesini de anlayabiliyorum gerçekten, o kadar çok erkek ikinci evliliğini yaptı ki neredeyse kadınların yarısının üzerine Suriyeli kuma geldi. Böyle bir durumda da kadına git sen Suriyeli kadınlara değer ver ya da iyi gözle bak demek, hani birazcık onların tepkilerini çeker diye düşünüyorum, sonuçta aldatılmış bir kadın (K12-B).*
- *Yaşananlar tam olarak yansıtılmıyor. Yani insanlar doğrudan etkileşime girmeden anlayamıyorlar. Dışardan da o kadar belli olmuyor Hatay'ın durumu ben memleketim olduğu için Hatay üzerinden konuşuyorum. Oradaki nüfus sorunu çok fazla, yollar her taraf çok kalabalık, insanlar bir süre sonra ben ev vermek istemiyorum, buraya iş yeri açmasını istemiyorum, komşu olmasını istemiyorum... Bu tarz sorunlar da çıkıyor. Kültür çatışması dediğimiz olay. Yani o da çok fazla sorun çıkarıyor (K4-A).*
- *Yani vergi verenle mülteci arasında bir çatışma oluyor, devletin bunu engellemesi lazım. Ya yardım kuruluşları yaparsın bunu ya da ülkedeki kişilere daha iyi anlatırsın bunlara eğitim verdiğini ya da zeki insanları alırsın ülkeneye, diğerlerini gönderirsin bu da bir kazanımdır. Zeki insanları almazsan hiçbir şeye yararı olmaz mültecilerin. O yüzde 1,5 yüzde 2'den bahsediyorum (K1).*
- *Dolaylı olarak zaten aynı yerde yaşadığımız için, yani en basit örneği olarak akşam belirli saatten sonra insan kendi memleketinde rahat rahat dışarıya çıkabilmeli. Bizdeki bu sorunlardan dolayı babam beni arar yediden sonra ben seni alayım ısrarla. Onlar bizim oralara yerleştiğinden beri*

bu şekilde. Çünkü o kadar kendi aramızda duyuyoruz ki, yok işte sözlü taciz orada kavga çıkmış oraya girme şöyle olmuş falan filan huzursuzluk çok fazla. İnsanlar tedirgin sürekli (K4-B).

- *Çok fazla sıkıntı oluşturuyor, sadece benim memleketim Antep'te olanlar değil. Mesela geçen gün ben hastaneye gittiğimde Suriyeli bir hastanın sırayı tanımayıp doğrudan içeri girmesi bu diğer Türk hastalarda da bir sıkıntı oluşturdu (K6-A).*
- *(Gülerek) Bir mülteci kavramına göre fazla. En azından 5 6 çocuğu var her ailenin gördüğüm kadarıyla. Yine emin olmamakla birlikte. Kalabalıklar yani. Bir mülteci çocuk yapmamalı değil asla böyle bir düşüncem yok ama içinde buldukları durumu düşününce dünyaya yeni bir çocuk getirmek o kadar kolay bir şey değil yani yetiştirmekle birlikte düşündüğümüzde. Yani bence bu da bilinçsiz bir davranış bence. Çok fazla çocuk yapmak (K4-C).*
- *Ha işte mültecilerle ilgili benim sıkıntım o. Çocuk doğurmak doğuralım bitsin tarzı bir şey değil. O çocuğun bakımı var ilgilenmesi var başka koşulları var lakin kendilerine bakıyorum mesela Antep'te kendisine bir yer bulduğumuz eleman gidiyor anında şey yapıyor. Bakıyoruz bir sene sonra çocuğu olmuş daha kendi karnını doyurmadan bir de o çocuğu açlığa mahkûm ediyor bu yanlış bir davranış, devletinde açıkçası önlem alması gerektiğini düşünüyorum (K6-B).*
- *Bunlar zevkine düşkün insanlar genel anlamda. Genelde gezmeyi çok seven insanlar bunlar. Çalışmayı seven kişiler değil. Geneli zevkine çok düşkün insanlar mesela yurttan nargile keyfi yapan insanlar vardı odasında. Yani en basit örneği bu. Bunlar zevkine düşkün insanlar. Çalışmayı sevmiyorlar. Bundan dolayı yardımlar yetersiz kalıyor olabilir. Benim kuzenim telefonda çalışıyordu bir ayda dört tane telefon değiştiriyormuş gelen Suriyelinin biri. Para yetmiyor olabilir yani (K3-A).*
- *Ben memleketimde artık gezerken rahat gezemiyorum. Onlardan biraz daha çekiniyorum. Onlar biraz daha adli korkuları olmadığı için rahat hareket edebiliyor. Birisini gelip rahat rahat dövabiliyorlar, gerekirse öldürebiliyorlar (K9).*
- *Suç oranı arttı. Ben Gaziantepliyim beş yıl öncesine bakarsak bizim suç oranımız acayip derecede arttı. Onun dışında laf atmadır tacizdir o tür olaylar arttı. İşsizlik arttı kiralar yükseldi (K3-B).*
- *Mülteciler benim hayatımı olumlu etkiliyor. Onların kültürleri yaşayış tarzı hakkında daha fazla bilgi sahibi olabiliyorum. Sonuçta Suriye'ye gitmedim ya da Arabistan'a gitmedim. Onların yaşayış biçimi davranış biçimi hakkında gözlem yaparak o kültür hakkında ipuçları elde edebiliyorum. Bir de bu mültecilere nerden baktığımızı göre değişir. Ben maddi sıkıntı yaşayan biri olsaydım, iş sıkıntısı yaşayan biri olsaydım, benim için ekonomik olumsuzluk daha ön planda olurdu ve ne kadar eğitim alırsam alayım bu içimde ki olumsuz duyguları mültecilere yansıtabaktım bilinçsiz olarak, ama ben şu an maddi sıkıntı yaşayan biri değilim, daha öğrenciyim ve bir eğitim alıyorum ve bu eğitimi de olabildiğince hakkıyla almaya çalışıyorum. Şu an kültürel zenginlik sağlamaları benim için daha ön planda (K5-B).*

4.2.3. Çözüm önerisi

Görüşmelerin sonuna doğru, görüşleri alınan katılımcıların bahsettikleri sorunlara yönelik çözüm önerisinde bulunmaları istendiğinde katılımcılar önerilerinde aldıkları eğitimin de katkısı olduğunu ekleyerek birden çok öneri de bulunmuşlardır. Bu doğrultuda mültecilerin varlığının katılımcılara göre bazı doğurguları olmuştur ama çözümü olan problemler olduğunu ve bu problemleri iyileştirmek ve uygulanan politikaları da geliştirmek için önerilerini çoğunlukla problem olarak gördükleri konularda yapmışlardır. Örneğin; eğitim, kültürel çatışmayı azaltarak toplumlar arasında ki uyumu artıracak sosyal aktiviteler, aile planlaması ve çocuk eğitimi gibi çözümler önerilmiştir.

Katılımcıların çözüm önerisi olarak en çok eğitim, uyum ve planlamanın önemini üzerinde durdukları görülmüştür (Bkz. K7). Tüm katılımcılar bu süreç içerisinde eğitimin önemini dile getirmişlerdir. Eğitimin niteliğine yönelik beyanlarda ise en çok dil eğitiminin önemi ön plana çıkmıştır (Bkz. K3). Halihazırda birçok çocuk mültecinin okula gitmediğinin görüldüğüne yönelik beyanlar yer almıştır. Yine 14 katılımcının 10 tanesi aile planlaması ile ilgili bilinçlendirmenin yapılması gerektiğine inandığını söylemiştir. Bazı katılımcılarımız bu konuyu daha çarpıcı bir dille ifade etmiştir (Bkz. K10, K11). Katılımcılarımızın yine en çok üstüne durduğu konulardan birisi de mültecilerin oryantasyonun sağlanmasıdır. Yine verilmesi beklenen eğitimler bu oryantasyona dahil görülürken kültürel olarak etkileşimin sağlanmasına yönelik uygulamaların da yapılması gerektiğini öneren katılımcılarımız olmuştur (Bkz. K14). Kimlik kartı verilmesi gerekliliğine yönelik çözüm önerisi de yine en çok üzerinde

durulan konulardan olmuştur (Bkz. K6). Ülkeye yasal olarak giriş yapan herkesle birlikte; kaçak olarak giriş yapanlar varsa, onların da tespit edilerek kimliklendirilmesi gereği ön plana çıkmıştır. İhtiyaç analiziyle beraber psikolojik ve sosyal desteğin önemi de görüşmelerimiz de ön plana çıkmıştır (Bkz. K5). Halihazırda verilen hizmetlerin önemli ölçüde yeterli ve değerli olduğunu vurgulayan katılımcılarımız da olmuştur (Bkz. K12).

- *Ekstra mesela ilk başta o eğitimleri verirdim, yani bir anda hoba hayatımıza girip de sorunlarla karşılaştıktan sonra değil de karşılaşmadan önce bunu öngörebilmeliyiz. Bu insanlara ne olacak? Bu ülkede konumu ne? Ya da bizim ülkemizdekilerin konumu ne olacak? Bunun bilinci bir oluşturulmalıydı, daha sonra onlara ayıracağımız hani giderler çok fazla demiştik, yani bu giderler kontrol altında tutulmalı ve sadece bu bizim ülkemizin sorunu değil. Yani dünyada bu sorun gündeme geldi ve sanki sadece biz üstlenmişiz gibi bir duruma girdik evet. Osmanlı'dan gelen bir kültür anlayışı var ve hani çok kültürlü bir yapımız var, yardım etme durumumuz var ama bu da birazcık planlı yapılmalıydı. Bu giderler ayarlanmalıydı, ben öyle yapardım açıkçası (K7).*
- *Şöyle bir şey yapılabilir aslında. Dil sorunu çözülünce bizim kendi halkımızın içerisinde de okuyabilirler. Hani ayırıştırmanın bir anlamı yok bence. Küçüklükten adapte edilebilir. Yetişkin bir insana uyum sağlatamazsın. Bir şeyler oluşmuştur. Ama küçük bir çocuğu eğitebilirsin. Ben dil sorunundan dolayı birazcık çekimsen kaldım. Küçük bir çocuğu dil sorununu da çözebilirsin Türkçe eğitim verebilirsin ondan sonra herhangi bir sorun olacağını düşünmüyorum (K3).*
- *Kesinlikle bu konuda bir eğitim verilmeli. İlk verilecek eğitim konusu bu olmalı. İtalya'da mıydı orada da hemen mülteci aldıkları gibi direkt Avrupa'da bu eğitim veriliyor. Adam savaştan çıkmış mesela karısı çocuğu annesi var. 6 yaşında bir çocuk var 4 yaşında bir çocuk var 2 yaşında bir çocuk var bir de bir tane bebek var zaten savaş 5 yıldır sürüyor zaten bir de o altıdan sonra ne gerek vardı üç tane daha o savaşın içinde yaptın yani (K10).*
- *Özellikle de yani bunla ilgili de bir eğitim verilmesi gerekiyor, yani zaten bir zorluk içerisindeyiz ve bir çocuğa bile verebileceğiniz destek ne kadar ki? Siz 3-5 çocuk yapıyorsunuz ki diye düşünüyorum. Bunla ilgili de bir buna ne deniyordu... Aile planlaması eğitimi de verilmeli (K11).*
- *Etkileşime girmeleri için bir teşvikte bulunmalı mesela şey falan yapılabilir, onların kültürünü tanıtacakları bir ortam oluşturulabilir. Nasıl diyeyim, kermes panayır havasında hem kendi tatlarını sergileyebilecekleri... Hatırlıyor musunuz bilmiyorum, burada ilk dönem olmuştum böyle bir şey, çadırlar kurulmuştu girişte ve herkes kendi kültüründen eşyaları göstermişti, tanıtıyordu orada bu tarz şeyler yapılabilir bence ya etkileşime girmek için (K14).*
- *Kimlik kartları verilmeli. Kimlik kartı olmayan insanlar belirlenmeli. Hem kartı olmayanlara hem de kart verilecek insanlara belli kriterlerden bahsedilmeli. Şunu yapamazsınız, şöyle yapılmalı tarzı ondan sonra zaten diğer şikâyet ettiğimiz uygulamanın önüne geçebiliriz (K6).*
- *İlk başta ihtiyaç analizi yapılmalı yani çok fazla insan geldi ve o insanların ihtiyaçları birbirinden çok farklı ve bu farklılıklar göz ardı edildiği için herkese standart bir yardım yapılıyor. Bu kimine yeterli, kimine yetersiz. İhtiyaca göre yardım yapıldığı ölçüde daha iyi olabilir, bir ekip kurulup Hatay'a gönderilebilir bir psikolog, bir sosyal hizmet grubu bir alan çalışması yaparak bu ihtiyaçları tespit edebilirsin (K5).*
- *Açıkçası yaşadığım yerde ben mültecilere yönelik politikaların çok iyi olduğunu düşünüyorum. Çünkü gerçekten onlara eğitim alanında, sağlık alanında ondan sonra yardım alanları da çok iyi, ben öyle düşünüyorum en azından, ben bundan daha fazlasını yapar mıydım, yapamazdım bazen ben bile duyunca, okuyunca şaşırıyorum hatta gerçekten böyle mi yapmışlar diye. Hatta şey okumuştum haberlerde Cerablus'u gösterdiklerinde, o kadar şaşırıyordum ki sanki Suriye'nin bir kenti değil de Türkiye'nin bir parçasıymış gibi geldi bana, böyle şehir planlaması, düzenlenmesi yapılmış yıkık binalar ortadan kaldırılmış yeni binalar yapılıyor, mesela açıkçası verilen hizmetlerin çok kaliteli olduğunu düşünüyorum mültecilere (K12).*

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırmada ilk başta kişilerin mülteci kavramına yönelik algılarını anlamak amacıyla akıllarına gelen ilk beş kelime sorulmuştur. Sonuç olarak en çok yoksulluk, savaş ve Suriyeli kavramları ön plana çıkmıştır. Ardından "Mülteci deyince aklınıza ne geliyor?" sorusu çerçevesinde ortaya ortak bir tanım çıkmıştır. Bu tanım "Savaştan veya herhangi bir sebepten dolayı ülkesinde yaşama hakkı elinden

alınmış ve temel ihtiyaçlarını karşılamak için güvenilir başka ülkeye geçici olarak yasal olan/olmayan yollarla göç eden mağdur insanlar.” şeklindedir. Birleşmiş Milletler Mülteci Ajansı tanımına göre de mülteci “ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılan ve korkusu nedeniyle geri dönemeyen veya dönmek istemeyen kişidir (Akt. Ünal, 2014). Ulaşılan tanım bu tanımla uyumdadır.

Araştırma sonucunda iki temel tema altında altı tane alt başlık yer almaktadır. “Tutum” teması altında duygu, düşünce, davranış gibi alt başlıklar yer alırken; “mültecilerin varlığının doğurguları” teması altında ekonomi, kültür ve çözüm önerileri alt başlıkları yer almıştır.

Tutumun alt başlıkları açısından bakılacak olursa, duygu alt başlığında acıma ve üzüntü duyguları ön plana çıkmıştır. Düşünce alt başlığında ise bütün katılımcılarda çocuklara karşı olumlu tutumlar ön plana çıkmıştır. Ayrıca katılımcılar daha çok bu alt başlıkta mültecilerin yardıma muhtaç olduğunu bildirmiş ve dil bilmemeleriyle birlikte fazla çocuk sahibi olmalarına olan tepkilerini dile getirmişlerdir. Davranış alt başlığına bakacak olursak çocuklara iltimas göstermemize yönelik ifadeler ile birlikte kötü bir davranışta bulunmamamız, yardım etmemiz ve hoşgörülü davranmamız gerekliliğiyle ilgili ifadeler ön plana çıkmıştır. Bununla beraber yine bu alt başlıkta katılımcılar mültecilerle az etkileşimde bulunmayı tercih ettiğini ve mülteci erkeklere daha mesafeli davrandığı bildirmiştir. Özellikle mültecilerin yoğunlukta olduğu Hatay, Gaziantep ve Şanlıurfa da yaşayan katılımcıların tepkileri doğan etkileşimin kaçınılmaz olmasından dolayı biraz daha fazla mesafeli olma eğiliminde ve mültecilere yönelik yargıların biraz daha sert olduğu görülmüştür. Fakat yine de “Nasıl davranmalıyız?” sorusuna verilen cevaplardan yola çıkılarak katılımcıların mültecilerin zor durumda olduğunu düşünüp onlara el uzatma eğiliminde oldukları, yardım isteyene yardımcı oldukları görülmüştür. Ayrıca çalışmamızın bu konuda tutumun bileşenleri üzerinden ele alınmış ilk nitel çalışma olduğu söylenebilir.

Mültecilerin varlığının doğurguları açısından bakılacak olursa, ekonomi alt başlığında mültecilerin ucuz işçi problemine yol açtığı, işsizliğe neden olduğu, ekonomik yük oluşturduğu ön plana çıkmıştır. Ayrıca katılımcıların bazıları ekonomik imtiyazlardan, dilencilerden ve kaynak sınırlılığına yol açmalarından oluşan rahatsızlıklarını dile getirmişlerdir. Yine de katılımcıların çoğu mültecilerin varlığının ekonomik olarak kendilerini bireysel anlamda etkilemediğini düşündüklerini belirtmişlerdir. Topkaya ve Akdağ (2016) çalışmasında da katılımcıların benzer ekonomik problemlerden bahsettikleri görülmüştür. Kültürel-toplumsal alt başlığı altında katılımcılar en çok dil sorunundan, uyum sorunundan, tarih ve geçmişteki farklılıklardan, çok eşlilik ve yüksek doğum oranlarından ve kültür çatışmasından bahsetmişlerdir. Ayrıca katılımcılar mültecilerin rahat ve bağımsız yaşam tarzları olduğunu bildirmiştir. Mültecilerin kültürel zenginlik oluşturduğunu bahsedenler bulunmakla birlikte sayısı daha azdır. Çözüm önerisi alt başlığında ise katılımcılar en çok eğitimin gerekliliğinden bahsetmişlerdir. Bununla beraber aile planlaması ve bilinçlendirmenin gerekliliği ile çift taraflı oryantasyonun önemini vurgulamışlardır. Ayrıca ülkeye alımda kriterler olması gerekliliği de ön plana çıkmıştır. Katılımcılar mültecilerin yasal yollarla kayıt altında tutulmasının, psikolojik ve maddi destek verilmesinin önemini de dile getirmişlerdir. Çalışmayı destekler nitelikte Tunç’un (2015) yaptığı çalışmada Suriyeli mültecilerin ekonomik toplumsal etkilerinin olduğunu belirtirken bu başlıkların altında eğitim, istihdam, dil, kültür gibi faktörlerden bahsetmiştir. Birdal’ın (2016) yürüttüğü bir çalışmada ise Türk halkının Suriyeli vatandaşlarla birlikte yaşamak istemedikleri, bunun temelinde ise resmi olarak kayıta olmayan ucuz iş gücü, güvenlik tehdidi kavramlarının yattığı vurgulamıştır (Akt. Çömez Polat ve Kaya, 2017). Bu noktada Çarmıklı (2015), Suriye ve Türk vatandaşlarının uyum sürecinin eğitim, hukuk, kamusal politikalarla desteklenebileceğini belirtmiştir.

Bu ayrımlar sonucunda doğrudan ve dolaylı yoldan etkileşime geçen katılımcıların düşüncelerinde etkileşim türünden dolayı farklılaşmanın olduğu gözlemlenmiştir. Doğrudan etkileşim içerisinde olan katılımcıların dolaylı olarak etkileşim içerisinde olan katılımcılardan daha olumsuz görüşlere sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Doğrudan etkileşim içerisinde olan katılımcılar, genelde görüşlerinde çevrenin etkisinin daha yoğun olduğundan bahsederken; doğrudan etkileşimde bulunmayan katılımcılar, daha çok görüşlerinde eğitimlerinin etkili olduğundan bahsetmiştir. Pettigrew’in (1998) bahsettiği Toplumsal Temas Hipotezi’ne göre bazı gruplar arasında etkileşim olmaması ve ayrışma olması nedeniyle önyargı varsa, grup üyelerin arasında etkileşim sağlanarak önyargı azaltılabilir.

Çalışmamızda mültecilerle doğrudan etkileşimde bulunan katılımcıların daha olumsuz görüşler beyan etmesi bu bulguya bir çelişki gibi görünebilir. Ancak mültecilerle yerli halk arasında sağlanan etkileşimde ekonomik ve sosyal problemlerin ön planda olması önyargıyı arttırıyor gibi görünmektedir. Bu noktada mevcut mülteci sayısı da önemli bir değişken gibi görünmektedir. Bununla birlikte çalışmamızın literatüre katkısı olarak katılımcıları doğrudan ve dolaylı yoldan etkileşime geçmiş olarak ayırmak sonuçları daha açıklanır kılmıştır.

Sonuç olarak küresel gelişmelerin ve bulunduğu coğrafyanın bir sonucu olarak Türkiye'ye 4 milyondan fazla Suriyeli iltica etmiştir (Çetin ve Uzman, 2012). Türkiye'nin yaşadığı ve gelecekte yaşayacağı göç hareketlerinden dolayı önlemler alınması gerekmektedir. BBC (2018) haberine göre Birleşmiş Milletler (BM), Suriye ordusu ve müttefiklerinin İdlib vilayetinde yürüttüğü harekâtın büyük bir mülteci dalgasına yol açabileceği uyarısında bulunmuştur. 2.5 Milyon ve daha nicesinin gidecekleri başka yön kalmamasından dolayı ülkemize akın etmesi ihtimali kaçınılmaz bir gerçektir. Bu noktada özellikle ekonomik ve sosyal her türlü konuyu düzene sokacak (Boyras, 2015) ve mültecilerin yasal yollardan kayıt altında kalmasını sağlayacak her türlü önlemin alınması gerekmektedir. Uygulanacak bu politikaların insan onuruna yakışır bir şekilde uygulanarak Suriyeli mültecilerin uyum sürecinin daha sancısız bir şekilde olması sağlanmalıdır (Buz, 2008; Akt: Topkaya ve Akdağ, 2016). Araştırmamızda birçok katılımcının da mültecilerin geri dönmeyeceğini düşündüğü göz önünde bulundurulursa, bu uyum süreci daha önemli bir hale gelmektedir. Örneğin Katılımcı 3 geri dönüp dönmeyecekleri ile ilgili soruya şöyle cevap vermiştir: *"Hayır. Kesinlikle düşünmüyorum. Çok az bir kısmı geri dönecektir. Bunlarla konuştuğumuz zaman gideceklerini söylemiyorlar. Çünkü benim burada işim gücüm var ben niye gideyim diyor. Evim yıkıldı, evim işim yok diyor. Zaten son bir, iki yıldır yapılan Suriye'nin kuzeyi az çok temizlendi giden kişi sayısı çok az buradaki nüfusa bakarsak."*

6. SINIRLILIK VE ÖNERİLER

İlgili çalışma yapıldığı bağlam ve zaman ile sınırlıdır. Ayrıca örneklemin sadece üniversite öğrencilerinden oluşması bahsedilebilecek sınırlılıklar arasında yer alabilir. Bunlarla beraber araştırmacılar, görüşmenin seyri sırasında; ne kadar da nötr ve yönlendirici olmayan, hızlandırıcı sorular sormaya çalışsa da katılımcıların cevapları az da olsa yönlendirilmiş olabilir. Gelecek çalışmalar açısından öneriler verilecek olursa çalışmanın her yaştan her kesimden insanlarla çalışılması, farklı bağlamların göz önünde bulundurulması ilgili çalışmalara zenginlik katacaktır. Sadece tek bir tarafın bakış açısını kapsamasından daha çok karşılıklı bakış açılarının incelenmesi bu tür çalışmalar için verilebilecek en iyi öneriler arasında olacaktır. Bu alanlarda nitel ve nicel araştırmaların arttırılması da önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- BENHABİB, S. (2006). Ötekilerin Hakları-Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar (Çev. B. Akkıyal), İstanbul: İletişim Yayınları.
- BOYRAZ, Z. (2015). "Türkiye'de göçmen sorununa örnek Suriyeli mülteciler" Zeitschriftfürdie Welt der Türken/Journal of World of Turks, 7(2): 35-58.
- CASTLES, S. & Miller M. (2008). Göçler Çağı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ÇARMIKLI, E. Ö. (2015). "Misafirperverliğin Sınırları: Yeni Sorunların Başlangıcı" TUSİAD Görüş Dergisi, (88): 20-33.
- ÇETİN, A. & UZMAN, N. (2012). "Sığınmacılar çerçevesinde Suriye-Türkiye ilişkilerine bir bakış" Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi, 1(1): 3-18.
- ÇÖMEZ POLAT, F. & KAYA, E. (2017). "Bir Ötekileştirme Pratiği: Türkiye'de Yaşayan Suriyelilere Yönelik Tutumlar" Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(1): 38-48.
- DAMASİO, A. R. (1999). Descartes'in Yanılgısı (Çev. B. Atlamaz), İstanbul: Varlık Yayınları.
- DEMİR, O. Ö. & ERDAL, H. (2012). "Yasa dışı göç ile ilgili kavramların doğru anlaşılması sorunu ve yazılı basında çıkan haberler üzerine bir inceleme" Polis Bilimleri Dergisi, 12(1): 29-54.
- GÖKER G. & KESKİN S. (2015). "Haber Medyası ve Mülteciler: Suriyeli Mültecilerin Türk Yazılı Basınındaki Temsili" İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, (41): 229-256.

- İÇDUYGU, A. (2006). Avrupa Birliği İlişkileri Bağlamında Uluslararası Göç Tartışmaları. İstanbul: TÜSİAD-T/2006-12/427.
- LEDER, G. C. (1992). Mathematics and gender: Changing perspectives. (Ed. D. A. Grouws), Handbook of research on mathematics teaching and learning: A project of the National Council of Teachers of Mathematics, ss. 597-622, New York, NY, England: Macmillan Publishing Co, Inc.
- PETTİGREW, T. (1998) "Inter-group Contact Theory" Annual Review of Psychology, (49): 65-85.
- SOMERSAN, S. (2004). Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- TUNÇ, A. Ş. (2015). "Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme" Tesam Akademi Dergisi, 2(2): 29-53.
- TOPKAYA Y. & AKDAĞ H. (2016). "Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Suriyeli Sığınmacılar Hakkındaki Görüşleri (Kilis 7 Aralık Üniversitesi Örneği)" Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(1): 767-786.
- ÜNAL, S. (2014). "Türkiye'nin Beklenmedik Konukları: "Öteki" Bağlamında Yabancı Göçmen ve Mülteci Deneyimi" Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks, 6(3): 65-89.
- YILDIRIM, A., & ŞİMŞEK, H. (2006). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin yayıncılık.
- ZAN, R., & Dİ MARTİNO, P. (2007). "Attitude toward Mathematics: Overcoming the Positive/negative Dichotomy" The Montana Mathematics Enthusiast, (3): 157-168.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.bbc.com/turkce/44437879>, (Erişim Tarihi: 11.09.2018)

http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights, (Erişim Tarihi: 11.09.2018)

EK (A)

Demografik Bilgi Formu

Cinsiyet: .....

Yaş: .....

Üniversite: .....

Bölüm: .....

Doğrudan ya da dolaylı olarak Suriyeli mültecilerle etkileşime geçtiniz mi?.....

EK(B)

Araştırma Sorusu:

Türkiye 'de yaşayan mültecilerle doğrudan ya da dolaylı olarak ilişki içinde olan üniversite öğrencilerinin bu insanlara yönelik görüşleri ve algıları nasıldır?

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Tarih ve saat (başlangıç-bitiş)_____ Görüşmeci_____

Giriş

Merhabalar. Ben ..... Üniversite öğrencilerinin göçmenlere ve mültecilere yönelik görüşlerini anlamak amacıyla bir araştırma yürütüyorum. Bu görüşmede amacım üniversite öğrencilerinin geçici koruma statüsündeki yabancılara yönelik algı ve görüşlerini ortaya çıkarmaktır. Çalışma sonucunda üniversite öğrencilerinin görüşlerinin daha iyi anlaşılacağına umut ediyorum. Bu nedenle sizin mültecilere yönelik görüşlerinizi öğrenmek istiyorum.

- Bana görüşme sürecinde söyleyeceklerinizin tümü gizlidir. Bu bilgileri araştırmacıların dışında kimsenin görmesi mümkün değildir. Ayrıca, araştırma sonuçlarını yazarken, görüştüğüm bireylerin isimlerini kesinlikle rapora yansıtmayacağım.

- Başlamadan önce, bu söylediklerimle ilgili belirtmek istediğiniz bir düşünce ya da sormak istediğiniz bir soru var mı?
- Görüşmeyi izin verirsiniz kaydetmek istiyorum. Bunun sizce bir sakıncası var mı?
- Yaklaşık yarım saat süreceğini tahmin ediyorum. İzin verirsiniz sorulara başlamak istiyorum.

Görüşme soruları

- Mülteci deyince aklına ne geliyor?
- Aklına gelen ilk 5 kelimeyi söyler misin?
- Daha önce doğrudan ya da dolaylı olarak mültecilerle etkileşime girdin mi?

Düşünce

- Mülteciler hakkında ne düşünüyorsun?
- Mültecilerin hayatını ne yönde(olumlu-olumsuz), nasıl etkilediğini düşünüyorsun?
- Mültecilerin Türkiye'yi nasıl etkilediğini düşünüyorsun? Neden böyle etkilediğini düşünüyorsun?

Duygu

- Mülteciler hakkında ne hissediyorsun?
- Bir mülteci görmek sende ne tür hisler uyandırıyor?

Davranış

- Sence mültecilere nasıl davranmalıyız?
- Sence ülkemiz mültecilere yönelik ne yapmalı? Ne tür politikalar uygulamalı?

EK(C)

Bilgilendirilmiş Onam Formu

Bu araştırma, Dr. Ahmet Yıldırım danışmanlığında Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi *Psikoloji Bölümü öğrencileri* Ayşe Aslan, Hüseyin Zahid Cambaz ve Seher Karasu tarafından Nitel Araştırma ve Analiz dersi kapsamında yürütülmektedir. Bu çalışma üniversite öğrencilerinin göçmenlere yönelik algı ve düşüncelerini incelemektedir. Bu araştırma tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Araştırma herhangi bir açıdan risk durumu içermemektedir. Araştırmanın sağlıklı bir sonuç verebilmesi için bütün soruları eksiksiz cevaplamanızı rica ederiz. Çalışma ses kaydı almayı gerektirmektedir. Dilediğiniz zaman çalışmadan ayrılabilirsiniz. Araştırma ile ilgili bütün kişisel bilgileriniz gizli tutulacaktır, ancak veriler yayın amaçlı kullanılacaktır. Araştırma ile ilgili bütün sorularınız tarafımızca cevaplandırılacaktır. Gerekli görüldüğü durumlarda aşağıda verilecek iletişim yollarından bizlere ulaşabilirsiniz.

Araştırmaya katıldığınız için teşekkür ederiz.

Çalışma Yürütücüleri Adına İletişim: Hüseyin Zahid Cambaz

E-posta: zahidcambaz@gmail.com

Yukarıda belirtilenleri okudum, anladım, kabul ediyorum.

Adı-soyadı:

İmza:

Tarih:

SOCIAL AND HUMAN SCIENTIFIC

Tezer, H., (2018). "Türkiye Ekonomisinde 2001 Sonrası Tasarruf Ve Yatırım Açığı Üzerine Bir Araştırma",
Vol:1, Issue:3; pp:490-502

Anahtar Kelimeler: Makroekonomi, Para Politikası, İktisat Politikası, Merkez Bankası, Tasarruf-Yatırım Denkliği Reel Faiz, Nominal Faiz.

Keywords: Macroeconomic, Monetary Policy, Economic Policy, Central Bank, Savings-Investment Credits, Reel Interest, Nominal Interest

Makale Türü: Araştırma Makalesi

**TÜRKİYE EKONOMİSİNDE 2001 SONRASI TASARRUF VE YATIRIM AÇIĞI
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

*A Research of After The 2001
Savings and Investment Deficit in Turkey's Economy*

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin TEZER

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, huseyin.tezer@bilecik.edu.tr Bilecik/TÜRKİYE

Makale Geliş Tarihi
19.08.2018

Revize Tarihi
27.10.2018

Yayınlanma Tarihi
30.10.2018

ÖZ

Gelişmekte olan ülke ekonomilerinde görülen tasarruf-yatırım dengesizliklerinin, hem ekonomik büyüme sürecinde hem de cari açıklar sorununda önemli bir yeri vardır. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerde görülen yetersiz tasarruf kaynakları, bu ülkelerin kalkınma hamlelerini gerçekleştirilememesinin en önemli nedenleri arasında gösterilmektedir. Aynı kategoride bulunan Türkiye ekonomisinde de milli gelirin ve harcanabilir gelirin düşük olması, genç nüfus oranının yüksek olması, teknoloji üretmeyen, aksine teknoloji ithalinin yüksek olması, tasarruf eğilimini olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla tasarruf eğiliminin düşük olması sermaye birikiminin yetersizliğine neden olmakta ve yatırımlar için gerekli olan fon ihtiyacının yurt içi tasarruflardan karşılanamamasına yol açmaktadır. Bu durum yatırımlar için gerekli olan bu fonların dış (tasarruflardan) kaynaklardan karşılanmasına kapı aralamakta ve bu dış kaynak girişleri de zaman zaman ülke ekonomisinde ödemeler dengesi sorunlarına yol açarak sık sık ekonomik krizlerle karşılaşılmasına neden olmaktadır. Yurt içi tasarrufların yetersizliği nedeniyle yatırımların yurt dışı tasarruflara dayalı olarak gerçekleşmesi, ülke ekonomisinin dış borç yükü üzerinde baskıya sebep olmakta ve dolayısıyla ekonomik kırılganlık düzeyi yükselmektedir.

ABSTRACT

The savings-investment imbalances seen in developing country economies have an important place both in the economic growth process and in the current account deficit problem. Therefore, the sources of inadequate savings in developing countries are among the most important reasons why these countries can not realize their development efforts. In the same category, the Turkish economy has a low national income and disposable income, a high ratio of young population, high technology imports, and a lack of technology, negatively affecting the saving tendency. Therefore, the low saving tendency leads to inadequate capital accumulation and leads to the inadequacy of domestic demand for the funds needed for investments. This leads to the fact that these funds needed for investments are met from external sources, and these outsourcing inflows sometimes cause problems of balance of payments in the country's economy and often lead to economic crises. Due to the inadequacy of domestic savings, the realization of investments based on foreign savings causes pressure on the external debt burden of the country's economy and thus the level of economic vulnerability increases.

1. GİRİŞ

Genel anlamıyla tasarruf, gelir ile tüketim arasındaki farktır. Ya da bir başka ifadeyle tasarruf; gelirin bu günkü tüketilmeyen kısmının gelecekte tüketilmek üzere ertelenmesidir. Toplam tasarruflar, kamu ve özel sektör tasarrufları olmak üzere iki kısımda incelenmektedir. Özel sektör tasarrufları şirketlerin dağıtılmamış kârları içinde yer alırken, hane halklarının tasarrufları; harcanabilir gelirin tüketilmeyen kısmı içinde yer almaktadır. Kamu tasarrufları ise kamu gelirlerinden, kamu harcamalarını çıkararak ulaşılan kısım olarak nitelendirilmektedir. Tasarrufların ülke ekonomisinde yatırımların gelişimi açısından önemli olması için tasarruf amaçlı ayrılan kaynakların finansal sistem aracılığıyla yatırımlara dönüştürülmesi gerekmektedir. Çünkü tasarruflar yatırımlara dönüştürülmeden yastık altı tabir edilen gömüleme durumuna düşerse, ekonomik büyüme ve gelişme açısından olumsuz bir sonuca dönüşebilmektedir. Gelişmekte olan ülke ekonomilerinde görülen tasarruf-yatırım dengesizliklerinin, hem ekonomik büyüme sürecinde hem de cari açıklar sorununda önemli bir yeri vardır. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerde görülen yetersiz tasarruf kaynakları, bu ülkelerin

kalkınma hamlelerini gerçekleştirilememesinin en önemli nedenleri arasında gösterilmektedir. Aynı kategoride bulunan Türkiye ekonomisinde de milli gelirin ve harcanabilir gelirin düşük olması, genç nüfus oranının yüksek olması, teknoloji üretmeyen, aksine teknoloji ithalinin yüksek olması, tasarruf eğilimini olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla tasarruf eğiliminin düşük olması sermaye birikiminin yetersizliğine neden olmakta ve yatırımlar için gerekli olan fon ihtiyacının yurt içi tasarruflardan karşılanamamasına yol açmaktadır. Bu durum yatırımlar için gerekli olan bu fonların dış (tasarruflardan) kaynaklardan karşılanmasına kapı aralamakta ve bu dış kaynak girişleri de zaman zaman ülke ekonomisinde ödemeler dengesi sorunlarına yol açarak sık sık ekonomik krizlerle karşılaşılmasına neden olmaktadır. Yurt içi tasarrufların yetersizliği nedeniyle yatırımların yurt dışı tasarruflara dayalı olarak gerçekleşmesi, ülke ekonomisinin dış borç yükü üzerinde baskıya sebep olmakta ve dolayısıyla ekonomik kırılganlık düzeyi yükselmektedir. Türkiye ekonomisinde de yurt içi tasarrufların düşük olması, yüksek büyüme oranlarının yakalanabilmesini güçleştirmektedir. Bu yüzden ki Türkiye ekonomisinde yurt dışı kaynaklardan gelen sermaye girişleri, ülke ekonomisinin yatırımlarında dış kaynak oranını yükseltmekte ve ülke ekonomisinin büyüme performansında itici bir güç olarak ortaya çıkmaktadır. Dış tasarruf ihtiyacını tetikleyen bir başka sebep ise Türkiye ekonomisinde sürekli yaşanır hale gelen cari işlemler açığıdır. Ülke ekonomisinin, sürekli dış ticaret açığına bağımlı bir cari işlemler dengesizliği yaşaması, dış ödemeler dengesi üzerinde baskı oluşturmakta, bu da ekonominin dış borç gereksinimini artırmaktadır. Yurt içi tasarrufların yetersiz olması, yatırımlar ve ithalata bağımlı ihracatın karşılanması için gerekli olan kaynak ihtiyacının da dış tasarruflardan karşılanması, ülke ekonomisini dışa bağımlı risklere açık hale getirmektedir. Dışa bağımlı kaynak girişleri, ekonomide kırılganlıklar yaratan ödemeler dengesi aksamalarına yol açabilmekte ve ekonomik krizlerin altyapısını oluşturmaktadır.

2. MAKROEKONOMİK TASARRUF-YATIRIM DENGESİ

Ekonomide tasarruf- yatırım dengesi basit Keynes 'yen bir bakış açısıyla aşağıdaki formül ile açıklanmaktadır. Tasarruf gelire bağlı bir fonksiyondur. Yani gelir arttıkça tasarruf oranı da artmaktadır. Tüketim oranı ise tasarruf artışının aksine gelir arttıkça azalan bir eğilim göstermektedir. Ekonominin genel dengesi içinde sabit sermaye yatırımları, stok değişimleri, kamu ve özel kesim tüketim harcamaları ve tasarrufları, kamu ve özel kesim yatırım harcamaları ve tasarrufları, önemli değişkenler olarak görülmektedir. Dışa açık modern ekonomiler, ithalat ve ihracatın olduğu aynı zamanda sermaye hareketlerinin serbest olduğu ekonomilerdir. Türkiye ekonomisi de 1980 sonrası neo-liberal değişim rüzgârının etkisiyle dışa açık ekonomiler arasında yer almıştır.

Dışa açık bir ekonomide milli gelir dengesinin (1 numaralı) formülü aşağıdaki gibi gösterilmektedir. Bu formüldeki semboller; Y; Milli Geliri, C; Özel Kesim Tüketim Harcamalarını, I; Özel Kesim Yatırım Harcamalarını, G; Kamu Harcamalarını, X; Toplam İhracatı, M; Toplam İthalatı, göstermektedir.

$$Y = C + I + G + X - M \quad (1)$$

(2) nolu denklemdeki toplam ise iç talep miktarını göstermektedir.

$$Y = C + I + G \quad (2)$$

Özel kesim tasarrufları hane halkı ve şirketlerin tasarruflarından oluşmaktadır. Hane halkı tasarrufları harcanabilir kişisel gelirin tüketilmeyen kısmı olarak belirtilirken, şirketlerin tasarrufları ise dağıtılmamış kârların toplamından oluşmaktadır. Kamu kesiminin tasarruf miktarı ise kamu gelirlerinden (vergi gelirleri, T), kamu harcamalarının (Kamu Harcamaları, G) çıkarılmasıyla elde edilmektedir. Toplam tasarruflar (S) ise harcanabilir gelirden (Y), tüketim harcamalarının (C) çıkarılmasıyla elde edilmektedir. Buradan $S = Y - C$ eşitliği şeklinde formüle edilmektedir. Ekonomi dışa açık bir ekonomi olduğundan, dış ticaret gelirleri de hesaba katılmaktadır.

Dış ticaret gelirleri ise ihracat (X) ile ithalat (M) gelirleri arasındaki farka eşittir. Bu da $(X - M)$ şeklinde gösterilmektedir. Kamu kesiminin gelir ve gider dengesi, özel kesim gelir ve gider dengesi ve dış âlem faktör gelirlerinden elde edilen gelirlerinin toplamı, bize ülke ekonomisinin makroekonomik genel dengesini vermektedir. Buna cari işlemler dengesi denmektedir. Cari işlemler dengesi aşağıdaki (3) no'lu formülde gösterilmektedir.

$$CİA = (S-I) + (T - G) + NX \quad (3)$$

(3) nolu denklemde görüldüğü gibi

(S - I) Özel Kesim Tasarruf - Yatırım Dengesini

(T - G) Kamu Kesimi Tasarruf- Yatırım Dengesini

$(NX = X - M)$ ise net dış ticaret gelirlerini vermektedir.

Yukarıdaki denklemlerden de görüldüğü gibi ulusal tasarruflar; kamu ve özel kesim tasarrufları ve dış ticaret gelirlerinin toplamından oluşmaktadır.

Ekonomide özel kesim tüketim harcamaları (C), yatırım harcamaları (I), kamu kesimi harcamaları (G) ve dış ticaret gelirleri toplamı, toplam tasarruf miktarından büyükse (S), o ekonominin genel dengesi eksi veriyor demektir. Oysa ekonominin büyümesi için yatırımların sürdürülebilir bir şekilde devam etmesi gerekmektedir. Ekonomide istenilen durum, toplam gelirlerin, toplam harcamalardan yüksek veya eşit olmasıdır. Bu nedenle özel kesim yatırım-tasarruf dengesi açısından ele alındığında, ($S < I$) durumu söz konusuysa, yani tasarruflar, yatırım harcamalarından küçükse, ekonomide tasarruf açığı var demektir. Bu durumda yatırımların karşılanması için yurt dışı tasarruflarına yönelmek gerekmektedir. Bu da dış borçlanmanın artması anlamına gelmektedir. Bir başka gösterge ise kamu kesiminin genel dengesi üzerindeki değerlendirmedir. $T < G$ ise ekonomide kamu bütçe dengesi eksi veriyor yani, bütçe açığı var demektir. Bu da kamu kesimi borçlanma gereğinin var olduğunu göstermektedir. Ekonominin tasarruf düzeyini etkileyen bir başka faktör ise, dış ticaret gelirlerinin eksi veya artı vermesi ile ilgilidir. Eğer dış ticaret gelirleri negatif ise, ekonomide dış ticaret açığı söz konusudur. Bu açık ise döviz ihtiyacı nedeniyle dış piyasalardan karşılanmak zorundadır. Ekonomide iç tüketim ve yatırım harcamalarının, tasarrufları aştığı durumlarda, iç borçlanma ya da merkez bankalarından para basarak açığın karşılanması mümkün olabilmektedir. Bu açıkların karşılanma şekli ekonomik karar birimlerinin tercihlerine bağlıdır.

Türkiye ekonomisinde de 1980'lerden itibaren dışa açık bir ekonomi modeli benimsemiş olduğundan hem kamu kesimi dengesi, hem de dış ticaret verileri sürekli eksi verdiği için bu açıklarını zaman zaman iç borçlanma, bazen merkez bankası kaynakları, kimi zaman ise dış piyasalardan borçlanma yoluyla kapatmayı seçmiştir. Ama dış ticaret verilerinin açık verdiği durumlarda ekonomiler bu açığı döviz kaynaklarıyla veya altın stoklarıyla karşılamak durumunda olduğundan bu açıkları dış piyasalardan borçlanma yoluyla kapatmak zorundadırlar. Bu konuyu detaylı bir şekilde ileriki bölümlerde inceleyeceğimizden şimdilik kısa bir girişle bırakıyoruz. İktisat literatüründe tasarruf-yatırım ilişkisi ve tasarrufların büyüme, dış borç yükü, krizler üzerindeki etkileri ile ilgili farklı teoriler mevcuttur. Aşağıda bu yaklaşımlar genel hatlarıyla değerlendirilmiştir.

3. YATIRIM-TASARRUF- GSYH İLİŞKİSİ ÜZERİNE LİTERATÜR TARAMASI

Gelişmekte olan ekonomiler ve Türkiye ekonomisi üzerine bu alanda bir çok çalışma vardır. Bu çalışmaların bir kısmında yurt içi tasarrufların yatırımlar ve ekonomik büyüme üzerine güçlü kanıtlar bulunmasına rağmen, bazı çalışmalarda ise zayıf ilişkiler olduğu üzerine bulgular ileri sürülmektedir.

Bunlardan ilki Ekinci & Gül'ün (2007) çalışmasında; yurtiçi tasarrufların büyüme oranı ve reel GDP'nin büyüme oranı arasındaki nedensel ilişkiler incelenmiştir. Ampirik çalışmada değişkenlerin birim kök taşıyıp taşımadıkları araştırılmıştır. Durağan test sonucunda uzun dönemli tasarruflar ile büyüme arasında önemli ilişkinin bulunduğu yargısına varmışlardır.

Bir başka araştırma da Kaygısız ve arkadaşları; (2016) farklı bulgulara ulaşmışlardır. Çalışmada tasarruf-yatırım, büyüme cari denge değişkenlerinin gelişim trendi incelenerek "Todo Yamamoto ve Granger testleri yardımıyla dört değişken arasındaki ilişki test edilmiştir. Elde ettikleri nedensellik testi sonuçlarına göre büyüme, tasarruf-yatırım değişkenleri arasında anlamlı bir nedensellik ilişkisi olmadığı sonucuna ulaşmışlardır (Kaygısız ve ark, 2017;296).

Alptekin ve arkadaşlarının yaptığı bir çalışmada ise (2018); Türkiye'nin sürdürülebilir bir büyüme ivmesi yakalayamaması, bu nedenle de üst orta gelirli ülkeler sınıfında uzun yıllardır yer alıyor olması, ekonomik büyümesine etki eden faktörlerin araştırılmasını zorunlu hale getirmektedir. Bilindiği üzere; ekonomik büyümenin sağlanabilmesinde doğrudan etkiye sahip yatırımların temel finansman aracı yurtiçi tasarruflardır. Türkiye'nin son altı yıllık tasarruf oranları incelendiğinde, GSYİH'dan tasarruflara ayrılan payın %23,13 ile %25,34 arasında seyrettiği gözlemlenmiştir. Bu çalışmada kullanılan, 1987-2015 yılı zaman serisi ARDL modeli yardımı ile analiz edilmiş sonuçta ise yurtiçi tasarruflardaki %1 oranındaki artışın ekonomik büyüme üzerinde %92 oranında artışa neden olduğu görülmüştür.

Bir diğer araştırma ise Örnek'in çalışmasıdır. Örnek'in çalışmasında yabancı sermaye hareketleri ayrıştırılarak, yabancı sermayenin Türkiye'deki gerek tasarruf gerekse de büyüme üzerindeki etkileri VAR tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Yapılan ekonometrik analiz ile iki önemli sonuç elde edilmiştir. İlk olarak, doğrudan yatırımlar hem kısa hem de uzun vadede yurtiçi tasarrufları

arttırırken, kısa vadeli sermaye hareketlerinin yurtiçi tasarruflar üzerinde hem kısa hem de uzun dönemde negatif bir etki yarattığı tespit edilmiştir. İkinci olarak ise, uzun dönemde doğrudan yatırımlar ve kısa vadeli sermaye hareketleri ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilerken, kısa dönemde ekonomik büyüme yurtiçi tasarrufları negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Yukarıda yapılan alıntılardan da görüldüğü gibi tasarruf-yatırım ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerinde farklı çalışmalar ve farklı bulgular ortaya çıkmıştır. Yapılan değerlendirmelerin bazılarında tasarruf-yatırım ve büyüme ilişkisi arasında güçlü ilişkiler elde edilirken, bazılarında ise aynı sonuçlara ulaşılamamıştır. Bu çalışmada ise ampirik modeller uygulanmadan istatistiksel verilerden yararlanılarak elde edilecek bulgular değerlendirilip yorumlanacaktır.

4. TÜRKİYE EKONOMİSİNDE 2000 SONRASI TASARRUF-YATIRIM İLİŞKİSİ

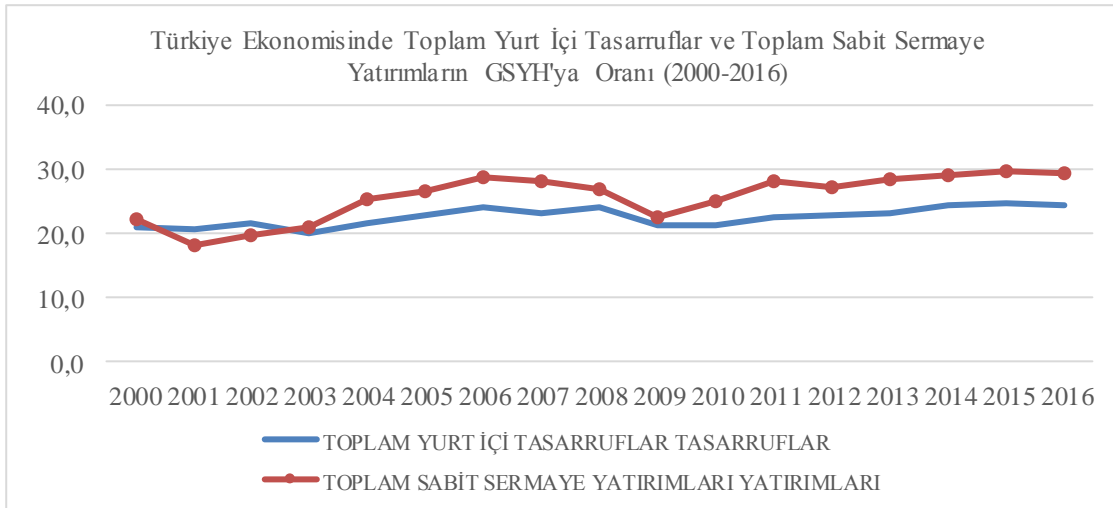
Türkiye ekonomisinin en önemli sorunlardan biri cari işlemler dengesinin sürekli açık vermesidir. Cari işlemler dengesinin açık vermesinin en önemli sebebi ise yurt içi tasarrufların yetersizliği olarak kabul edilmektedir. Türkiye ekonomisinin tasarruf-yatırım dengesizliğini gösteren Tablo; 1'de bu durum açıkça görülebilmektedir. Aşağıdaki tabloda Türkiye ekonomisinin 2000 sonrası tasarruf-yatırım gerçekleştirmeleri ve kesimlere göre dağılımı görülmektedir. Hem tablo;1'de, hem de Grafik: 1'den de görüleceği gibi 2000 sonrası özel sektörde tasarrufların seyri negatif bir eğilim izlerken, kamu kesimi tasarruflarında başlangıçta negatif bir durum söz konusu olmasına rağmen, yıllar itibariyle kriz yılları hariç, yükselme eğilimi pozitif yönlü bir seyir izlemiştir. Tabloda açıkça görüleceği gibi 2000'lerin başından itibaren, ki bu yıllar kriz yıllarıdır (2000-2001 ekonomik krizle) ekonomideki olumsuzlukların tasarruf ve yatırım açığı üzerinde özellikle kamu kesimi için olumsuz sonuçlar izlenmektedir. Tablodaki verilere göre 2000-2004 arasında kamu tasarrufunun negatif değerli gerçekleşmesinin aksine özel kesimin tasarrufları pozitif yönlü bir eğilim göstermiştir. Fakat 2004 sonrasında özel kesim tasarrufları sürekli düşerken kamu kesimi tasarrufları hafif bir artışla durağan bir seyrinde devam etmiştir. Bunun en önemli nedeni ise 2004 ten itibaren kriz yıllarının atlatılması, kamu kesiminde mali disiplinin sağlanmış olması (GEGP) dir. Çünkü bu gelişmeler kamu kesiminde tasarrufların artışına ve aynı zamanda kamu yatırım harcamalarının da yükselen GSYH'ye göre oransal olarak azalmış olarak görünmesine neden olmuştur. Diğer yandan aynı yıllarda özel kesimde ise yatırımlar ve tasarruflar açısından bir paralellik gözlenmekte olup özel kesimin hem tasarruflarında hem de yatırımlarında bir azalış trendi görülmektedir.

Tablo;1 ve Grafik 1'de dikkat çeken bir başka husus ise 2004 yılından itibaren toplam yurt içi tasarruflar ile toplam sabit sermaye yatırımları arasındaki makasın sürekli açılmasıdır. Bu yurt içi toplam tasarrufların, toplam sabit sermaye yatırımlarını karşılayamadığı anlamına gelmektedir. Bu durum aynı zamanda cari işlemler açığı olduğunun göstergesidir. Eğer ekonomide cari işlemler dengesi açık veriyorsa bu açık borçlanılarak kapatılmaktadır. Tablo ve grafikten de anlaşılacağı üzere Türkiye ekonomisi uzun yıllardan beri sürekli cari işlemler açığı vermekte ve bu açığı dış borçlanma ile kapatmaktadır. Daha sonraki grafik ve tablolarda dış borç tasarruf-yatırım açığı ilişkisine tekrar gireceğimizden burada bu kadar açıklamayla yetinilecektir.

Tablo: 1. Yurt İçi Tasarrufların ve Sabit Sermaye Yatırımlarının GSYİH İçindeki Oranı (2000-2016)

Yıllar	Yurt İçi Tasarrufların ve Sabit Sermaye Yatırımlarının GSYİH İçindeki Payı (2000-2016) Yüzde Payı		Yurt İçi		Sabit Sermaye Yatırımları	
	KAMU TASARRUFU	ÖZEL TASARRUF	TASARRUFLAR	SS.YATIRIMLARI	S.S. YATIRIMLARI	
2000	-3,4	24,2	20,9	5,0	17,3	22,3
2001	-7,0	27,7	20,7	4,6	13,5	18,1
2002	-4,7	26,4	21,7	4,8	14,8	19,6
2003	-4,0	24,0	19,9	3,7	17,2	20,8
2004	-0,9	22,4	21,5	3,1	22,3	25,4
2005	2,7	20,2	22,9	3,6	23,0	26,7
2006	4,0	20,0	24,0	3,6	25,1	28,7
2007	2,3	21,0	23,3	3,7	24,4	28,1
2008	1,6	22,3	24,0	3,9	22,9	26,8
2009	-0,8	22,2	21,4	3,9	18,5	22,4
2010	1,5	19,8	21,3	4,1	20,8	24,9
2011	3,4	19,0	22,5	3,8	24,2	28,1
2012	2,6	20,1	22,8	3,8	23,5	27,3
2013	2,9	20,2	23,2	4,3	24,2	28,5
2014	2,7	21,8	24,4	3,9	25,0	28,9
2015	3,6	21,1	24,8	4,1	25,6	29,7
2016	2,7	21,7	24,5	4,1	25,3	29,3

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı ekonomik ve sosyal göstergeler verilerinden faydalanılarak düzenlenmiştir. <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx> (Erişim Tarihi: 10.08.2018).

Grafik: 1. Türkiye Ekonomisinde Tasarruf - Yatırım İlişkisi 2000 - 2014

Kaynak: Tablo; 1'de ki verilerden oluşturulmuştur.

4.1. Tasarruf-Sabit Sermaye Yatırımları ve Dış Borç Yükü

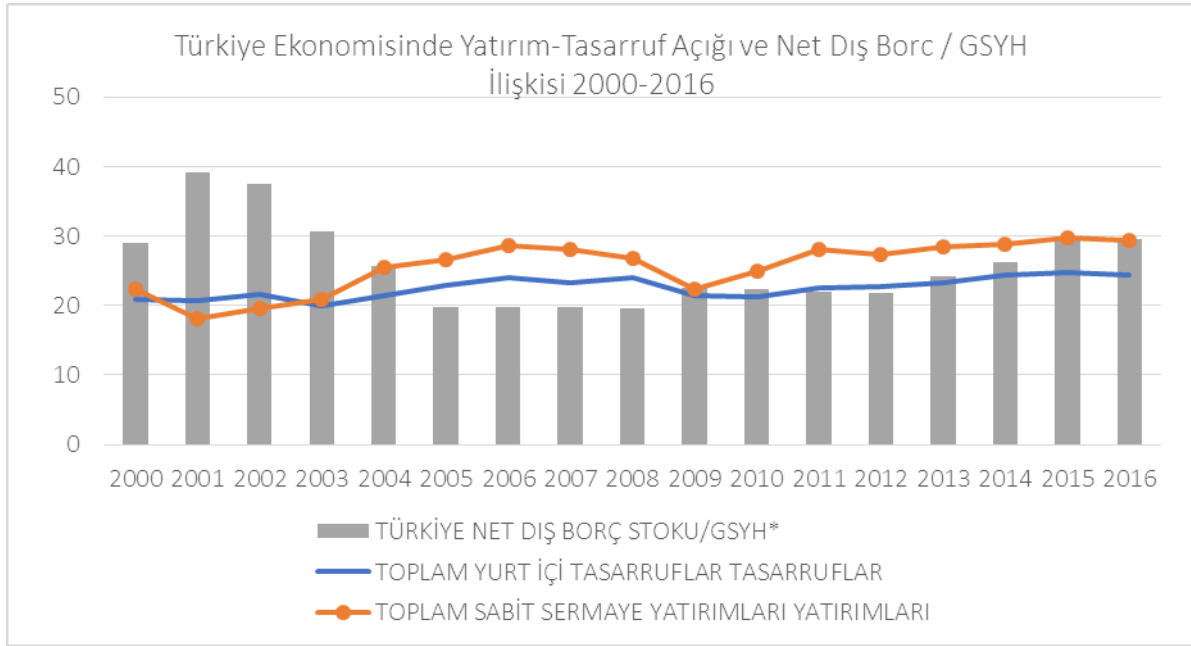
Türkiye'de bütçe açığı ve ödemeler dengesi sorunu yaşanmaktadır. Bu ikiz açıkların neden olduğu faiz yükü, geçmişte ciddi ekonomik sorunlara neden olduğu gibi gelecekte de ekonomik sorunlar yaratabilir. Diğer taraftan enerjide de dışa bağımlı olma durumunun ortaya çıkardığı sorunlar da çok ciddi sonuçlar ortaya çıkarabilecektir. Çünkü mevsimsel ve siyasi nedenlerle istenilen zamanlarda tedarik etmede sorunlar yaşanabilmektedir (Yazıcı, 2017, s. 95). Cari işlemler dengesinde sürekli açık görülen Türkiye ekonomisinde, bu açıkların finansman boyutu ülkenin ekonomik performansı için önem arz etmektedir. Çünkü cari işlemler dengesi bir şekilde kapatılmak zorundadır. Sürekli açık vererek ülke ekonomisinin sürekliliği sağlanamayacaktır. Bu nedenle açıkların kapatılması için ya dış ticaret fazlası verilmeli, ya altın stokları ile karşılanmalı ya da döviz ile borçlanma yoluna gidilmelidir. Bu da ancak dış piyasalardan mümkün olabilmektedir. Bu durum aşağıdaki Grafik; 2'de görülmektedir. Grafikte görüldüğü gibi yatırım-tasarruf açığının büyüme eğilimi ile dış borç artış eğilimi aynı yönde seyretmektedir. Grafikte de görüldüğü gibi 2000-2004 arasında sabit sermaye yatırımlarının azalmasına rağmen net dış borç yükü artmıştır. Kriz sonrası olağandışı bir istisna olarak görülen bu durum önceki krizlerin etkisiyle olmuştur. 2004-2009 arasında ise hem sabit sermaye oranlarında, hem de yurtiçi tasarruflarda bir artış görülmekte ve dış borç yükünde azalma meydana gelmektedir.

Bu dönemde yurt içi sabit sermaye yatırımlarında iç tasarrufların daha etkin olduğu söylenebilir. 2009'dan itibaren toplam sabit sermaye yatırımları artış eğilimi içindedir. Yurtiçi tasarruflarda da hafif bir artış olmasına rağmen sabit sermaye yatırımları kadar değildir. Dış borç yükü ise aynı dönemde 2012 hariç sürekli artmıştır. Bu durum da göstermektedir ki, bu yıllarda görülen sabit sermaye yatırımlarında yabancı tasarruflar daha etkin olmuş ve bu durum dış borç yükünün de artmasına neden olmuştur.

Tablo: 2. Türkiye Ekonomisinde Yatırım-Tasarruf Gelişmeleri ve Dış Borç Seviyesinin GSYH'ya Oranı. 2000-2016

Yıllar	Toplam Yurtiçi Tasarruflar	Toplam Yurtiçi Sermaye Yatırımları	Sabit Net Dış Borç Stoku / GSYH
2000	20,9	22,3	28,9
2001	20,7	18,1	39,1
2002	21,7	19,6	37,4
2003	19,9	20,8	30,7
2004	21,5	25,4	25,6
2005	22,9	26,7	19,8
2006	24,0	28,7	19,8
2007	23,3	28,1	19,8
2008	24,0	26,8	19,5
2009	21,4	22,4	22,6
2010	21,3	24,9	22,4
2011	22,5	28,1	22,0
2012	22,8	27,3	21,8
2013	23,2	28,5	24,2
2014	24,4	28,9	26,2
2015	24,8	29,7	29,4
2016	24,5	29,3	29,5

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı ekonomik ve sosyal göstergeler verilerinden faydalanılarak düzenlenmiştir. <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx> (Erişim Tarihi; 10.08.2018).

Grafik: 2. Türkiye Ekonomisinde Tasarruf-Yatırım Açığı ve Dış Borç İlişkisi 2000-2014

Kaynak: Tablo; 2'de ki verilerden oluşturulmuştur.

4.2. Yurtiçi Tasarruflar Açısından Gelişmekte Olan Ülkeler İçinde Türkiye'nin Konumu

Türkiye ekonomisinin tasarruf yapısı benzer ekonomilerle birlikte incelendiğinde, gelişmekte olan ülkelerle benzer ve farklı özellikler arz ettiği görülebilmektedir. Bu yüzden Tablo; 2'de gelişmekte olan ekonomilerin 2003-2013 yılları arasındaki tasarruflarının gelişimi karşılaştırılmıştır. Seçilen ülkeler, özellikle Türkiye ekonomisine benzerlikleri veya uluslararası rekabet piyasalarında etkileşimi daha fazla olan ülkelerdir. Aşağıdaki tabloda tasarrufların 2003 sonrası 2013 sonuna kadar olan performansı gösterilmektedir. Tasarruflar tablosuna bakıldığında, seçilmiş ülkeler grubunda en düşük tasarruf oranlarına sahip olan ülke ekonomisi, Türkiye ekonomisidir. Tasarruf oranları açısından Türkiye ekonomisine benzer veya yakın olan iki ülke ekonomisi vardır. Bunlardan biri Brezilya, diğeri ise Arjantin dir. Zaten krizler geçmişi açısından değerlendirildiğinde, bu iki ülke de Türkiye gibi sıklıkla ekonomik krizlerle karşılaşmaktadır. Diğer ülkelerin ise tasarruflar açısından daha avantajlı bir yapıya sahip olduğu tablodan da anlaşılmaktadır. Tasarruflar, sabit sermaye yatırımlarının kaynağını oluşturduğu için tasarrufların yatırımları karşılayamadığı durumlarda ülkeler yurt dışı tasarruflara yönelerek borçlanma yoluna başvurduklarında, zaman zaman ekonomik kırılganlıklara karşılaşabilmektedirler. Gelişmekte olan ülkeler çoğunlukla ya tasarruf-yatırım eşitliğine sahip ya da tasarruf fazlası vermektedirler. Oysa Türkiye ekonomisi 2003 ile 2013 arasında sürekli tasarruf açıklarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu durum Türkiye ekonomisinin sermaye açısından dış tasarruflara bağımlılığının sürekli hale geldiği ve dış borç yükünün de buna bağlı olarak sürekli arttığı anlamına gelmektedir. Türkiye ekonomisinin tasarruf yatırım dengesizliği, ekonomik kırılganlıklar açısından önemli bir risk unsurudur.

Tablo: 2. Gelişmekte olan ülkelerde tasarruflar / GSYH (2003-2013)

	Yurt İçi Tasarruflar / GSYH		Gross Domestic Savings /GDP			Gelişmekte olan Ekonomiler			Developing Economies		
Yıllar-Years	2003	2004	2004	2006	2007	2007	2008	2010	2011	2012	2013
Ajantin-Argentina	19,60	19,70	21,20	23,50	24,30	22,58	18,07	18,96	19,27	17,13	17,47
Brezilya-Brazil	16,53	18,88	17,79	18,01	18,44	18,99	16,34	18,03	17,61	15,11	14,50
Çin-China	43,57	46,52	47,33	50,04	51,69	53,03	51,92	52,06	50,18	50,32	49,72
Endonezya-Indonesia	29,05	26,10	25,64	28,02	26,49	27,84	32,96	33,05	33,11	31,97	30,30
Hindistan-India	29,11	32,48	33,46	34,65	36,84	32,02	33,68	33,81	31,37	29,96	29,70
İran-Iran	42,03	41,24	41,53	42,96	46,41	44,37	42,46	47,74	52,31	48,53	52,22
Malezya-Malaysia	34,50	35,14	36,81	38,80	38,77	38,53	33,37	34,23	34,81	31,71	30,03
Meksika-Mexico	20,75	21,77	21,27	22,66	21,96	22,62	22,00	21,69	21,19	21,86	19,49
Rusya-Russia	28,27	30,40	30,54	30,45	30,85	30,34	21,26	26,14	29,52	27,12	24,20
TÜRKİYE-TURKEY	15,11	15,77	15,55	16,04	15,22	16,26	12,96	13,32	13,87	13,98	12,65

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı Uluslararası Ekonomik Göstergeler Ocak 2015

<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Uluslar%20Aras%20Ekonomik%20Gstergeler/Attachments/10/Uluslararası%20Ekonomik%20Göstergeler%202014.pdf>

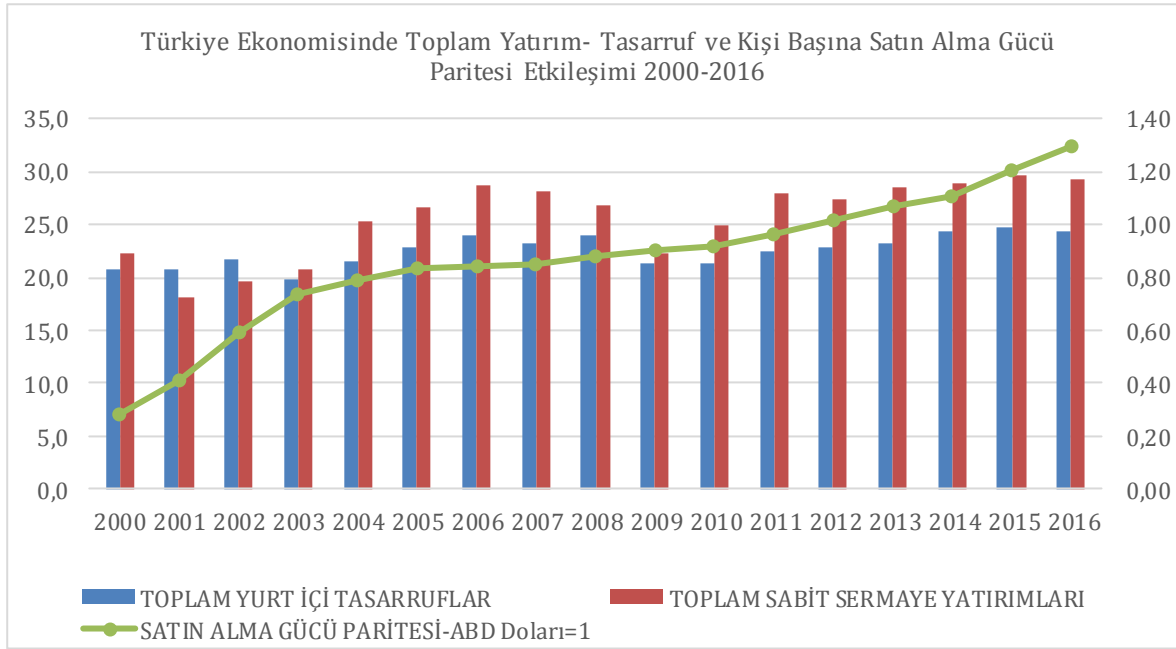
5. TÜRKİYE EKONOMİSİNDE TASARRUFLARI ETKİLEYEN NEDENLER

Ekonomide tasarrufların gelişimini etkileyen birçok faktör olmasına rağmen, en önemlilerinden bazıları; o ekonominin, GSYH'si, kişi başına düşen harcanabilir geliri veya satın alma gücü paritesi, nüfus veya demografik yapısal özellikleri, fiyat düzeyindeki gelişmeler (enflasyon oranları), reel faiz oranları, sermaye hareketleri, dış ticaret verileri, kamu bütçe dengesi politikalarıdır. Türkiye ekonomisinde de yıllardır üzerinde durulan tasarruf eğiliminin düşüklüğü ve tasarruf yatırım dengesizliği konusu incelenirken yukarıda saydığımız etkenlerin bazılarını odaklanarak değinilecektir. Yukarıda sayılan etkenlerden bazıları çalışma içinde değerlendirilecektir.

5.1. Türkiye Ekonomisinde Kişi Başına Düşen Milli Gelir Açısından Satın Alma Gücü Paritesinin Tasarruflara Etkisi

Türkiye ekonomisinde 2000- 2001 krizlerinden itibaren hem GSYH, hem de kişi başına düşen milli gelir seviyesi sürekli yükselmiştir. GSYH' sında ve kişi başına düşen milli gelir seviyesindeki artışlara rağmen, tasarrufların aynı oranda artmadığı görülmektedir. Aşağıdaki Grafik; 3'de Türkiye ekonomisinde, kişi başına düşen milli gelirin satın alma gücü paritesi açısından ve tasarruf-yatırım gelişimi 2000 sonrası 2016'ya kadar olan dönem görülmektedir. Grafikte de görüldüğü gibi kişi başına düşen milli gelirin satın alma gücü paritesi sürekli yükselmiştir. Tasarruf-yatırım dengesi açısından grafik incelendiğinde ise 2000 yılında tasarruflar sabit sermaye yatırımlarını karşılamaya yakın bir hal almıştır. 2001 ve 2002'de yurt içi tasarruflar sabit sermaye yatırımlarından yüksektir. Bu durum 2001 krizi sonrası bir olağan dışılık olarak yorumlanabilir. 2003'ten itibaren yurt içi tasarruflar ile sabit sermaye yatırımları arasındaki açıklık artmaya başlamıştır. 2004-2005-2006-2007 2008 yıllarına kadar bu açık çok yüksek seyretmiştir. Aynı dönemde ise ülke içindeki kişi başına düşen milli gelirin satın alma gücü paritesine göre yükselişi de devam etmektedir. Kişi başına düşen milli gelir ve satın alma gücü yüksekliğine rağmen tasarruf-yatırım dengesindeki açıklığın büyümüş olması, ülke içindeki tasarrufları yeterince artmadığının bir kanıtıdır. 2009 da tasarruf- yatırım dengesindeki açıklığın azalışı d2008 dünya ekonomik krizinin Türkiye ekonomisine bir yansımalarının sonucu olarak görülmelidir. 2010'dan itibaren yükselen satın alma gücü paritesine bağlı kişi başına düşen milli gelire rağmen, ülke ekonomisinde tasarruf- yatırım açığı artmaya devam etmiştir. Bu durum, yani tasarrufların yetersizliğine rağmen yükselen yatırımlar iki etki ortaya çıkarmaktadır. İlk etkisi ekonomik büyüme, ikincisi ise yurt içi tasarrufların yetersizliği karşısında kullanılan yabancı tasarruflara bağımlı dış borç yükü artışıdır. Bu grafikten de görüldüğü gibi, kişi başına düşen milli gelirdeki yükselişe rağmen, Türkiye ekonomisindeki tasarruf-yatırım dengesindeki açıklığın devam etmesi, değişkenler arasında bir ilişkinin olmadığını da bir kanıttır.

Grafik 3. Türkiye Ekonomisinde Kişi Başına Satın Alma Gücü Paritesi ve Toplam Yurtiçi Yatırım-Tasarruf İlişkisi 2000-2016

Kaynak: T.C.Kalkınma Bakanlığı Verilerinden oluşturulmuştur.

<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Uluslar%20Aras%20Ekonomik%20Gstergeler/Attachments/10/Uluslararası%20Ekonomik%20Göstergeler%202014.pdf>

5.2. Türkiye Ekonomisinin Nüfus Yapısı ve Tasarruflar Üzerindeki Etkisi

İktisat literatüründeki "Yaşam Döngüsü Hipotezi"¹ne göre nüfusun demografik yapısı tasarrufları doğrudan etkilenmektedir. Yaşam döngüsü hipotezinde, insanlar genç yaşlardayken düşük bir gelir seviyesine sahip olduklarından daha az tasarruf etmektedirler. Oysa ileri yaşlarda (orta yaş gurubunda) daha fazla ücret ve gelirlere kavuştuklarında daha fazla tasarruf edebilmektedirler. Emeklilik ve yaşlılık dönemlerinde ise yine gelir seviyesi düşmekte ve tasarruf imkânları azalmaktadır. İşte bu yüzden Türkiye ekonomisindeki nüfus yapısındaki gelişmeler ve yaş ortalaması gibi kriterler, ülke ekonomisindeki tasarruf miktarlarının gelişimi açısından önemli bir değerlendirme konusu olarak ortaya çıkmaktadır. Aşağıda TÜİK verilerinden derlenen tablo; 3'de 2000 yılından 2016 yılına kadar ülke nüfus yapısı ve yaş guruplarına göre nüfus dağılımı görülmektedir. Tabloda da görüldüğü gibi genç yaş ve yaşlı bağımlılık oranı yüksek olan kesimin toplam nüfus içindeki ağırlığının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Genç yaş ve yaşlı bağımlılık oranları toplam nüfus içerisinde % 56'lar dan % 50'lere kadar gerilemesine rağmen ülke nüfusunda genç yaş oranının yüksek olması tüketim eğiliminin yüksek çıkmasına neden olmakta ve bu durum da tasarruflar açısından olumsuz bir yapı sergilemektedirler.

Toplam nüfus içerisindeki bağımlı nüfus oranının % 50 olması, her iki kişiden birinin bağımlı veya üretmeyen, tam aksine tüketen birey kitlesi olduğu anlamına gelmektedir. Yani üreten ve tüketen kesimin bağımlı nüfusa bakması ve artan gelirini de tasarruf için ayırması gerekmektedir. Türkiye ekonomisinin uzun yıllar süren en önemli sorunlardan birinin tasarruf yetersizliği olduğu düşünülünce bu bağımlı nüfus oranının yüksek olması tasarruf yetersizliğinin en önemli sebepleri arasında yer almaktadır.

¹ Franco Modigliani. "Fisher'in tüketici davranışları modelinden yola çıkarak, tüketim bir kişinin yaşam boyu gelirine bağlıdır düşüncesiyle, insanların yaşam boyunca sistematik bir şekilde değiştiğini ve tasarrufların insanlar için gelirin yüksek olduğu zamanlardan düşük olduğu zamanlara kaydırma imkanı verdiğini vurgulamıştır. Bu düşüncesinde emeklilik sisteminin öne çıktığını, çünkü insanlar çalıştıkları dönemde yüksek gelir elde etmektedirler, ancak emeklilikte gelirleri düşmektedir. Bu nedenle çalıştıkları dönemlerdeki tasarruflarını emeklilik dönemlerinde kullanarak yaşam boyu gelirlerini idare etmiş olurlar". Life Cycle, Individual Thrift, and the Wealth of Nations Author(s): Franco Modigliani Source: The American Economic Review, Vol. 76, No. 3 (Jun., 1986), pp. 297-313 Published by: American Economic Association Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/pdf/1813352.pdf>

Tablo: 3. Türkiye’de 2000-2019 Arası Demografik Nüfus Projeksiyonu

Demografik Nüfus Projeksiyonu 2000-2019										
Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Toplam Nüfus	64 269	65 166	66 003	66 795	67 599	68 435	69 295	70 158	71 052	72 039
Nüfus Artış Hızı	14,2	13,9	12,7	11,9	12,0	12,3	12,5	12,4	12,7	13,8
Geniş Yaş Gurubu Nüfus Oranları										
0-14 Yaş Gurubu	29,3	28,9	28,4	27,9	27,5	27,0	26,6	26,3	26,3	26,0
15-64 Yaş Gurubu	64,0	64,4	64,9	65,4	65,8	66,2	66,5	66,8	66,9	67,0
65 Yaş Üstü Gurup	6,7	6,7	6,7	6,7	6,7	6,7	6,8	6,9	6,8	7,0
Genç Yaş Bağlılık Oranı %	45,7	44,8	43,7	42,6	41,7	40,8	40,0	39,4	39,3	38,8
Yaşlı Bağlılık Oranı &	10,5	10,4	10,3	10,2	10,2	10,2	10,2	10,3	10,2	10,5
Orta Yaş Gurubu %	25,8	26,1	26,4	26,8	27,2	27,6	28,0	28,3	28,5	28,8
Yıllar	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Toplam Nüfus	73 142	74 224	75 176	76 148	77 182	78 218	79 278	80 313	81 339	82 377
Nüfus Artış Hızı	15,2	14,7	12,7	12,8	13,5	13,3	13,5	13,0	12,7	12,7
Geniş Yaş Gurubu Nüfus Oranları										
0-14 Yaş Gurubu	25,6	25,3	24,9	24,6	24,3	24,0	23,7	23,6	23,5	23,3
15-64 Yaş Gurubu	67,2	67,4	67,6	67,7	67,8	67,8	68,0	67,9	67,8	67,6
65 Yaş Üstü Gurup	7,2	7,3	7,5	7,7	8,0	8,2	8,3	8,5	8,7	9,1
Genç Yaş Bağlılık Oranı %	38,1	37,5	36,9	36,3	35,8	35,4	34,9	34,7	34,6	34,5
Yaşlı Bağlılık Oranı &	10,8	10,9	11,1	11,3	11,8	12,2	12,3	12,6	12,9	13,4
Orta Yaş Gurubu %	29,2	29,7	30,1	30,4	30,7	31,0	31,4	31,7	32,0	32,3

Kaynak: TÜİK, Demografik göstergeler, 2000-2023.

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1027

5.3. Türkiye Ekonomisinde Faiz-Enflasyon ve Toplam Tasarruflar İlişkisi

Tasarruf sahiplerinin karar verme sürecinde etkili olan etkenlerden bir diğeri faiz oranları ve enflasyon rakamlarındaki gelişmelerdir. Çünkü tasarruf sahiplerinin, tasarruf yapmadan önce elde edecekleri geliri hesap etmeleri gerekmektedir. Bu nedenle ekonomide yüksek enflasyon var ise, ülke parası sürekli değer kaybedeceğinden veya gelecek belirsizlikler artacağından, ekonomik karar birimleri kendilerini koruma içgüdüsüyle hareket edeceklerdir. Yüksek enflasyon beklentisi, yani fiyat artışlarının yükseleceği beklentisi ekonomik karar birimlerini daha çok gayrimenkul değerlere yönlendirmektedir. Çünkü mal ve hizmet fiyatları daha hızlı artmaktadır. Özellikle Türkiye ekonomisinde enflasyonla mücadele programları ve yüksek büyüme rakamlarına ulaşmak için uygulanan politikalar, ekonomik karar birimlerini yatırım ve tüketime yöneltmektedir. Eğer ekonomide düşük veya negatif reel faiz baskısı varsa bu karar birimlerinin tasarruf isteklerini daha da azaltacaktır. Aşağıdaki Grafik; 4’de faiz-enflasyon, toplam yurtiçi tasarruflar ve toplam sabit sermaye seviyelerinin GSYH içindeki oranları görülmektedir. 2005 ile 2016 arası olan rakamlar Türkiye ekonomisinin bir projeksiyonu gibidir. Tablodaki verilerden oluşturulan Grafik 4’te ekonomideki faiz, enflasyon oranlarının yurt içi tasarrufları ve sabit sermaye yatırımları arasındaki ilişkiyi göstermektedir.

Grafik 4’te görüldüğü gibi 2005-2008 arasında faizle dalgalı bir seyir izlerken enflasyon düşme eğilimindedir. Buna karşılık yurt içi tasarruflar 2015 ten itibaren 2006’da yükselmiş 2007’de hafif azalış gerçekleşmiş, 2008’de yine yükselmiş, ardından 2009’da krizin de etkisiyle azalma eğilimine girmiştir. 2010’dan itibaren yurt içi tasarruflarda hafif bir artış olmasına rağmen genellikle durağan bir seyir izlediği görülmektedir. Faiz ve enflasyon oranları ise 2011 de görülen bir yükselme haricinde sürekli azalış eğilimi içerisindedir. 2005’ten itibaren düşen faiz oranlarına ve enflasyon oranlarına rağmen yükselen sabit sermaye yatırımlarının finansmanının yurt içi tasarruflar tarafından karşılanmadığı bu grafikten de açıkça görülmektedir. Çünkü yükselen sabit sermaye oranlarına rağmen yurt içi tasarruflardaki artış aynı oranda gerçekleşmemektedir. 2009 yılı haricinde faiz oranlarının ve enflasyon oranlarının düşüş eğilimi göz önüne alındığında sabit sermaye yatırımlarının bu iki değişken ile de etkileşimi yüksek değildir. 2005 ile 2009 arasında enflasyon yüksek olmasına rağmen yurt içi sabit sermaye yatırımları diğer yıllardan çok farklı bir görünüm arz etmemektedir. Bu grafikten de anlaşılacağı gibi Türkiye’de yatırımları etkileyen unsurlar faiz, enflasyon ve tasarruf dinamiklerinden daha fazla değişkenlerden etkilenmektedir.

Tablo 4. Türkiye Ekonomisinde Faiz, Enflasyon, Toplam Sabit Sermaye Yatırımları ve Toplam Yurt İçi Tasarruflar (2005-2016)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
TCMB Faiz Oranları Borç Alma (GLP)*	5,00	13,50	11,75	11,00	2,50	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
TCMB Faiz Oranları Borç Verme (GLP)**	21,50	25,50	23,00	20,50	12,00	12,00	15,50	12,00	10,25	12,75	12,25	10,00
Enflasyon TÜFE Yıllık Değişim (TCMB)***	7,72	9,65	8,39	10,06	6,53	6,40	10,45	6,16	7,40	8,17	8,81	8,53
Toplam Yurt İçi Tasarruflar	22,86	23,96	23,25	23,98	21,36	21,29	22,45	22,78	23,18	24,43	24,75	24,45
Toplam Sabit Sermaye Yatırımları	26,65	28,69	28,10	26,85	22,37	24,87	28,07	27,32	28,52	28,89	29,71	29,31

Kaynak; TCMB veri setlerinden ve T.C. Kalkınma Bakanlığı Uluslararası Ekonomik Göstergeler Ocak 2015 (Kalkınma Bakanlığı uluslararası ekonomik göstergelerden oluşturulmuştur).

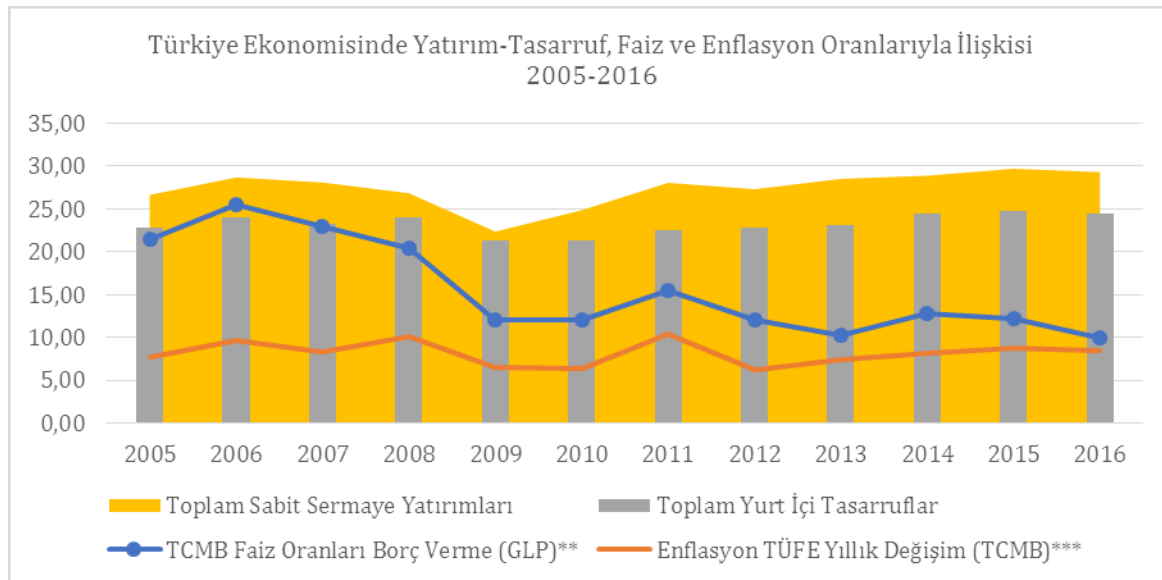
<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Uluslar%20Aras%20Ekonomik%20Gstergeler/Attachments/10/Uluslararası%20Ekonomik%20Göstergeler%202014.pdf>

<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Para+Politikasi/Merkez+Bankasi+Faiz+Oranlari/Gec+Likidite+Penceresi+%28LON%29>

*TCMB 2010 yılından itibaren borç alma faiz oranını sıfırlama kararı almıştır.

**TCMB Borç verme faiz oranları (GLP) Geç Likidite Penceresi olarak ilan etmektedir.

***TCMB Enflasyon (TÜFE) rakamları yılın son ilan edilen ayları itibari ile alınmıştır.

Grafik 4. Türkiye Ekonomisinde Faiz- Enflasyon ve Tasarruflar İlişkisi 2005-2016

Kaynak; Tablo 4 verilerinden oluşturulmuştur.

6. SONUÇ

Çalışmada Türkiye ekonomisinin 2000-2016 yılları arası bir dönemi kapsayan tasarruf-yatırım açıklarının anılan zaman sürecinde gelişimi, tasarrufların yetersizliğinin nedenleri ve ülke ekonomisinde meydana getirdiği makroekonomik sonuçları değerlendirilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda Türkiye ekonomisinde 2000-2001 krizi sonrasında özel kesim tasarrufları sürekli azalmakta iken diğer yandan uygulanan mali disiplin ve bütçe uygulamaları nedeniyle kamudaki tasarruf oranları yükselmektedir. Tasarruf-yatırım açıkları dış borçlanma ile kapatıldığı için ülke ekonomisinin dış borç yükü sürekli artmakta ve bu borç yükü artışı ekonomide risk alt yapısı oluşturmaktadır. Değerlendirme içerisinde Dünya ekonomisinden de karşılaştırma yapılmış ve seçilen gelişmekte olan ülkelerin Türkiye ekonomisiyle benzer nitelikleri karşılaştırılmıştır. Türkiye ekonomisinin tasarruf ve yatırım oranlarının bu ülkelerle karşılaştırılması sonucunda tasarruflar açısından bu ülkeler içerisinde en düşük oranlara sahip olan ülke ekonomisinin Türkiye olduğu görülmüştür. Türkiye ekonomisinde tasarrufların gelişimini olumsuz etkileyen bazı kriterler değerlendirilmiştir. Bunlardan ilki Türkiye ekonomisinde demografik yapısı ve bu yapı içerisindeki bağımlı nüfus oranının yüksekliğidir. Yapılan değerlendirme sonucunda görülmüştür ki, nüfus yaş oranına göre genç nüfus oranının yüksek olması tüketimin yüksek, tasarruf oranları ise düşük seviyede gerçekleşmesine neden olmuştur. Tasarrufların yetersiz olmasının nedenlerinden bir diğeri ise reel faiz oranının düşük olmasıdır. Ülke ekonomisinde düşük faiz oranını hedefleyen merkez bankası ve hükümet, enflasyon hedeflemesinde istenilen seviyelere indirilemediğinden baskılanmış düşük faiz veya negatif faiz durumuyla karşı karşıya kalmış, bu faiz oranları ancak yurt dışı tasarruf sahiplerini cezbetmiştir. Bu nedenle yurt içi tasarruf oranlarını etkileyecek reel faiz oranlarının düşük olması tasarruf yetersizliklerinin nedenlerinden biri olmuştur. Çalışma sonucunda varılan noktada ise Türkiye ekonomisinde yurt içi sabit sermaye yatırımlarının, yurtiçi tasarruflar ile ilişkisinin zayıf olduğu görülmüştür. Türkiye ekonomisinde faiz ve enflasyon oranlarının yurtiçi tasarrufları ile ilişkisinin de zayıf olduğu görülmektedir. Yani kısaca yatırım-tasarruf dengesi faiz oranları ve enflasyondan bağımsız hareket etmektedir. Çünkü ülke içinde gelişmeyen tasarrufların yerini yabancı tasarruflar almakta, bu da ekonomideki dış borç yükünü artırmaktadır.

Ülke ekonomisinde tasarrufları olumsuz olarak etkileyen bir başka unsur ise demografik yapıdaki gelişmelerdir. Ülke nüfusu içerisindeki genç bağımlı ve yaşlı bağımlı nüfusun yüksek olması da, tasarrufları olumsuz olarak etkilemektedir.

Türkiye ekonomisinde tasarrufların artırılarak, yatırım kaynaklarının içe döndürülmesi cari işlemler dengesi üzerinde olumlu sonuçlar meydana getirecek ve dış borç yükünün artışını azaltacaktır. Ülke GSYH ve kişi başına düşen milli gelir artışına rağmen azalmakta olan tasarruf eğilimi, Türkiye ekonomisinde gelir dağılımında bozuklukların olduğunun da bir göstergesidir. Bu nedenle ülke ekonomisinde gelir dağılımı adaletsizliğinin azaltılması ve daha adil bir dağılım modeli uygulayarak orta gelir seviyesinin yükselmesi gerekmektedir. Tasarrufların artması için öne sürdüğümüz bir başka öneri ise enflasyon hedeflemelerinin tutturularak aşağıya çekilmesi, düşük faiz oranlarına rağmen negatif faiz uygulamasından, pozitif faiz uygulamasına dönülerek ülke içi tasarruf isteğinin cezbedilmesi gerekmektedir. Tasarrufların artırılmasına yönelik bir başka önerimiz ise bağımlı nüfus oranının azaltılarak nitelikli bir eğitimle, iş gücüne katılım seviyesinin yükseltilmesi ve işsizliğin düşürülmesi ve iş gücü verimliliğine bağlı olarak gelir seviyesinin artırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Alptekin, V & Kasa, H. & Uygun, E. (2018). Yurtiçi Tasarruflar ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği, International Journal of Academic Value Studies, Vol: 4, Issue:20, pp. 621-630. ISSN:2149-8598.
- Ekinci, A. & Gül, E. (2007). Türkiye’de Yurtiçi Tasarruflar ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Uygulamalı Bir Analiz (1960-2004). Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi Sayı 19, Aralık 2007.
- Kaygısız, A, D. & Kaya, D. G. & Kösekaşaoğlu, L. (2016). Türkiye’de Tasarruf, Yatırım, Cari Açık ve Büyüme:1980-2014 Dönemi Üzerine Bir Nedensellik İlişkisi Analizi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 7(1):273-300.
- Modigliani, F. Life Cycle, Individual Thrift, and the Wealth of Nations Author(s): Franco Modigliani Source: The American Economic Review, Vol. 76, No. 3 (Jun., 1986), pp. 297-313 Published by: American Economic Association StableURL: <http://www.jstor.org/stable/1813352>

<http://www.jstor.org/stable/pdf/1813352.pdf>

Örnek, İ. (2006). Yabancı Sermaye Akımlarının Yurtiçi Tasarruf ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği. Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi, 63-2.

<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423870260.pdf>.

Yazıcı, R. (2017). Türkiye'deki KİT'lerin Özelleştirme Tecrübelerinden Varlık Fonu Kurulmasına Bakış, Journal of Strategic Research in Social Science. <http://www.josress.com>. ISSN:2459-0029

<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Uluslar%20Aras%20Ekonomik%20Gstergeler/Attachments/10/Uluslararası%20Ekonomik%20Göstergeler%202014.pdf>.

https://www.gtb.gov.tr/data/5afc1ac7ddee7d14dc54cdfa/GTB_EKONOM%C4%B0%20SUNUM_U_11.05.2018.pdf

TCMB. (2015) "Tasarruf-Yatırım Dinamikleri ve Cari İşlemler Dengesi Gelişmeleri" ISBN (basılı):978-605-4911-34-9. ISBN (elektronik): 978-605-4911-35-6.

TÜİK, Demografik göstergeler, 2000-2023. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1027.

<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Para+Politikasi/Merkez+Bankasi+Faiz+Oranlari/Gec+Likidite+Penceresi+%28LON%29>

SOCIAL AND HUMAN SCIENTIFIC

Aytekin, B., (2018). "İktisat Politikaları ve Kadın Emegi", Vol:1, Issue:3; pp:503-510

Anahtar Kelimeler: İktisat Politikaları, Kadın Emegi, **Keywords:** Economic Policies, Women's Labor, Feminist Economics

Makale Türü: Araştırma Makalesi

İKTİSAT POLİTİKALARI VE KADIN EMEĞİ

Economic Policies and Women's Labor

Dr. Öğr. Üyesi Barış Aytekin

Kırklareli Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü, baytek02@gmail.com Kırklareli/Türkiye

Makale Geliş Tarihi
16.10.2018

Revize Tarihi
27.10.2018

Yayınlanma Tarihi
30.10.2018

ÖZ

İktisat politikaları, ekonomide ortaya çıkan çeşitli sorunlara karşı çözüm olanaklarını araştırır. Ancak bu politikaların etkinliği daha çok makro boyutta (ekonomik büyüme, toplam istihdam, genel fiyat düzeyi vb) ele alınırken, mikroekonomik boyutu (üretim faktörlerine etkileri vb) yetersiz kalmaktadır. Özel bir üretim faktörü olarak kadın emeğinin ve kadının ekonomi açısından taşıdığı önemin iktisat politikaları kapsamında ele alınması bu nedenle dikkate alınmalıdır. Kadın emeğinin etkinlik sorunu sosyo-ekonomik ve ekonomi-politik açısından güçlü etkilere sahiptir. Bu açıdan toplumsal cinsiyet eşitsizliği problemi çerçevesinde, hem ortaya çıkmasında hem de önemli bir çıkışı olma özelliğine sahiptir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorunu yaşamın tüm alanlarında etkileri olan, -kendine özgü- süregelen bir krizdir. Genel olarak, az gelişmiş ekonomilerde kadın emeğinin istihdama katılım oranı ve ücret düzeyi düşük olmaktadır. Bunun yanında eğitim, sağlık ve siyasal alanda temsil olanakları yetersiz kalmaktadır. Ayrıca, düşük ekonomik katılım ve gelir asimetrisi kadın yoksulluğunun önemini vurgulamaktadır. Kadın emeğinin etkinlik sorunu bir ekonomide makroekonomik hedeflerin optimum düzeyden sapmalarına neden olurken, sosyo-ekonomik/kültürel kalkınmayı da olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle bu soruna yönelik olarak iktisat politikalarının daha etkin kullanılabilmesi vurgulanmalıdır. Makalenin amacı iktisat politikaları açısından kadın emeğinin önemini açıklamaya yöneliktir. Bu nedenle öncelikle toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorununun makro/mikroekonomik alanda etkileri ele alınacaktır. Daha sonra kadın emeğinin iktisat politikalarıyla ilişkisi vurgulanarak, özellikle feminist iktisat kapsamında kadın emeğinin etkinlik sorunu değerlendirilecektir.

ABSTRACT

Economic policies (IP) investigate solutions to various problems in the economy. However, the effectiveness of these policies is mostly addressed in macro level (economic growth, total employment, general price level etc.), while the microeconomic dimension (effects on production factors, etc.) is insufficient. The place of women's labor and women in the economy as a special production factor should be considered within the scope of IP. The problem of efficacy of women's labor has significant effects on socio-economic and economic-political aspects. In this respect, in the context of gender inequality (TCE) problem, it has the feature of both the emergence of this problem and the TCE problem. "Gender inequality" is a chronic crisis which have an impact in all areas of life. Overall, female labor participation rate and wage level are low in underdeveloped economies. In addition, opportunities for representation in education, health and political sphere remain insufficient. In addition, low economic participation and income asymmetry emphasize the importance of women's poverty. The problem of efficiency in women's labor within the framework of the TCE causes deviations from the optimum level of macroeconomic targets in an economy and affects the socio-economic / cultural development negatively. Therefore, it is important that economic policies are used more effectively for this problem. The aim of the article is to explain the importance of women's labor in terms of economic policies. First of all, the effects of gender inequality on macro / microeconomic area will be discussed. Afterwards, the relationship of women's labor with economic policies will be emphasized and the problem of women's labor will be evaluated especially in the context of feminist economics.

1. GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği (TCE) sorunu¹ ve bunun en önemli yansıması olarak bir ekonomide kadın emeğinin etkinlik sorunu, sosyo-ekonomik ve ekonomi-politik açısından önemli sonuçlara neden

¹ TCE sorunu, cinsiyete bağlı olarak çalışma veya aile yaşamında kaynaklara sahip olma veya kullanım olanakları açısından ortaya çıkan eşitsizlikler olmaktadır. Eğitim veya sağlık gibi beşeri sermaye gücünü artıran olanaklara ulaşabilme sorunu; siyasal katılım yeterliliklerinde ortaya çıkan boşluklar; gelir eşitsizlikleri gibi bir çok alanı kapsayan çok boyutlu bir probleme vurgu yapmaktadır (Aytekin,2014: 4).

olmaktadır. Bu açıdan özel bir üretim faktörü olarak kadın emeği, (TCE) problemi çerçevesinde, hem bu sorunun ortaya çıkmasında hem de TCE sorunun önemli bir çıktısı olma özelliğine de sahiptir.

Bu açıdan kadının ekonomi içinde fazla yer almamasıyla ilişkili olarak, (bir kaybolmanın işareti) 'anafor' metaforunun² kullanılması uygun olacaktır. Anaforun işaretleri çoğu zaman -görülme bile hissedilir. Tarihte adının unutulması, emeği gibi kadının kendisinin de istatistiklerde görünmezliği, yoksulluğun kadınsallaşması veya uygulanan ekonomi politikalarının eşitsizliği önemli işaretlerdir.

Makroekonomik açıdan ise bir ekonomide kaynakların daha az kullanılması ve/veya etkin kullanılmaması yanında TCE sorunu nedeniyle ortaya çıkan maliyet boyutunun yüksek düzeyde olmasıdır. Aytekin'in de (2017:156) vurguladığı gibi TCE sorunu sonucunda, kadın emeğinin; iktisadi büyüme, kamu maliyesi dengesi, sosyal sigorta sisteminin sürdürülebilirliği, kadın emeğinin gelir olanaklarıyla birlikte tasarruf havuzunun büyütülebilmesi vb. birçok değişkeni etkileme olanağı bulunmaktadır.

Bu açıdan bir benzetme yapılırsa yaşamın yarısından daha fazlasını ifade eden "kadın", toplumsal yapıyı inşa edici, onarıcı, geliştirici ve dönüştürücü özelliklere sahiptir. Fakat sosyolojik yapısı erkek egemenliğine dayanan ülkelerde üretim-gelir, bölüşüm-katılım gibi öğelerden oluşan toplumsal cinsiyet eşitliği adındaki terazinin ayarları kadının aleyhine bozulmaktadır.

Özellikle "kadın emeğinin görünmezliği" (ya da sömürülmesi sorunu), ekonomi literatüründe vurgulanmasına rağmen, çözümü için de politikaların yetersizliği, sosyo-ekonomik ve ekonomi-politik sonuçları bakımından yıkıcı olmaktadır. Kadın emeğinin ekonomik katılımının düşük oranda olması, kadınların yoksulluğu erkeklere göre daha yoğun olarak yaşamasına neden olmaktadır.

Özellikle İlkaracan'ın (2010) da vurguladığı gibi gelişmekte olan ekonomilerde (GOE) 1970'lerden itibaren düşük maliyetli emeğe dayalı ihracata dayalı büyüme ile gelişmiş ekonomilerde teknoloji ve inovasyona dayalı arz çekişli büyüme işgücü piyasasında önemli dönüşümlere yol açmıştır. GOE'de tarım sektöründeki gizlenen kadın emeği, kentlere göç hareketi ile birlikte sanayi veya hizmetler sektörlerinde görünür olmaya başlamıştır. Ancak bu süreçte, kentlerde kadınların istihdam edilme olanaklarının yetersizliği göze çarparken, ev eksenli çalışma veya sigortasız kayıtdışı çalışmanın ise yaygınlaşmıştır.

Diğer yandan iktisat politikalarının (İP) amacı, birçok iktisadi amacın (büyüme, kaynakların etkin kullanılması, düşük enflasyon oranına sahip olmak, dengeli gelir dağılımını sağlamak vb) hedeflenmesi ve buna yönelik çözüm önerilerinin sunulmasıdır. Bunu gerçekleştirmek için farklı iktisadi araçlar (Bütçe kanalıyla kamu gelirleri ve harcamaları, para politikası araçları, dış ticaretin yapısını ve bileşiminin etkilenmesi) araçlar kullanılmaktadır.

Kadın emeğinin özel bir üretim faktörü olarak nitelendirilmesi ve cinsiyete dayalı politika araçlarına vurgu yapılması, bir ekonominin sosyoekonomik boyutuyla değerlendirilmesi açısından özellikle önemlidir.

Çünkü hanehalkının bir üyesi olarak kadının tüketici davranışları, tüketici bütçesinin kullanılması vb açısından rolünün vurgulanması yanında, makroekonomik açıdan üretim sürecine katılma biçimi/olanakları da ekonominin genelinde önemli sonuçlara neden olmaktadır.

Genellikle kadın emeğinin istihdama katılım oranı düşük olmakta ya da verimsiz sektörlerde daha fazla çalışabilmektedir. Bu açıdan bir ekonomide üretim olanakları potansiyelin altında yer alması sonucu etkinlik sağlanamamakta, daha düşük düzeyde bir çıktı (veya gelir) oluşmaktadır.

Bunun sonuçları düşük istihdam düzeyi, düşük verimlilik, gelir olanakları yetersizliği, kamu maliyesi açısından kamu gelirlerinde/harcamalarında daralma/artış eğilimi, dış ticarete rekabet gücünün zayıflaması sonucu cari açık sorunu, eğitim ve sağlık olanaklarına ulaşım zorluğunun neden olduğu düşük beseri sermaye gücü vb. olmaktadır. Bu sorunların maliyetinin hesaplanması elbette kolay olmamaktadır.

İP, bu açıdan hem TCE sorunu hem de bunun önemli bir bileşeni olarak kadın emeğinin etkinlik sorunu açısından bazı önermelerde bulunarak çözüm olanaklarına katkı sağlayabilir. Diğer yandan Feminist İktisat (Fİ), TCE sorunu açısından iktisadi alan yanında sosyal alanı da kapsayacak biçimde katkı

² "Anafor", zihinlerde bir kötü habercinin simgesidir. Rumca 'Aniforos'tan (Rüzgârı niteleyen 'Anemo' ve hızlı anlamına gelen 'Fora') dilimize geçen bu terim genellikle suyun, rüzgârla karşılaşmasından oluşan dönme hareketini ifade etmektedir. Mecazi anlamda "anafora kapılmak" ise emeksiz ve karşılıksız olarak yararlanmak anlamındadır.

sağlamayı amaçlayan daha geniş bir bakış açısına sahip olmaktadır. Fİ, bu çıdan sosyoekonomik ve sosyokültürel bileşenlerin önemini vurgulamaktadır. İktisat politikaları yanında sosyal politikaların da kadın emeği ve TCE sorunuyla ilişkisi bulunmaktadır.

2-TOPLUMSAL CINSİYET EŞİTSİZLİĞİ (TCE) SORUNU VE İKTİSADI ÇIKTILARI

Toplumsal cinsiyet, erkekler ve kadınlar arasındaki psikolojik, toplumsal ve kültürel farklarla ilgilidir. TCE ise fırsatları kullanma, kaynakların ayrılması ve hizmet alımında bireyin cinsiyeti nedeniyle ayrımcılık yapılması olarak tanımlanmaktadır. Bu eşitsizlik birçok alanda görülmekle beraber en belirgin olarak da gelir ve servet dağılımında kendini göstermektedir (Giddens 2006: 107, Pınar 2008: 48'nden aktaran Yavuz, 2016:79).

Aytekin'e göre (2014:4) ise TCE sorunu, cinsiyete bağlı olarak çalışma veya aile yaşamında kaynaklara sahip olma veya kullanım olanakları açısından ortaya çıkan eşitsizlikler olmaktadır. Eğitim veya sağlık gibi beşeri sermaye gücünü artıran olanaklara ulaşabilme sorunu; siyasal katılım yeterliliklerinde ortaya çıkan boşluklar; gelir eşitsizlikleri gibi birçok alanı kapsayan çok boyutlu bir probleme vurgu yapmaktadır.

Birleşmiş Milletler, TCE sorunu açısından kadının ilerlemesinin gözönüne alarak bunun sürdürülebilir büyüme (SB) ve kalkınmanın bir bileşeni olarak tanımlarken, sürdürülebilir kalkınmaya girdi sağlayan ana hissedar grubu olarak kadınları kabul edilmiştir. Zira kalkınmanın beşeri kaynağı, kendine özgü ihtiyaçları ve talepleri olan kadın ve erkek, yani yetişmiş emek gücü olmaktadır (Tansel, 2012: 142).

TCE sorunu iktisadi yapıyı hem makroekonomik hem de mikroekonomik kanallardan etkilemektedir. Kadın emeğinin kayıtdışı ekonomi yanında, vasıfsız tarım sektöründe yoğunlaşması, bir yandan kadına dair özel bir yoksulluk sorununa neden olurken; makroekonomik açıdan ise etkinsizliğe yol açmaktadır.

Çünkü kadın emeğinin, etkin bir şekilde sürdürülebilirliği sağlan(a)maz ise büyüme yanında toplumsal gelişme de olgunluğa kavuşamayacaktır. Bu nedenle kadını (da) unutan ve kayıtdışılığı özendiren düşük ücrete dayalı uzmanlaşma modeline uygun neoliberal ekonomi politikaları yerine dengeli ve emeğin niteliğini artırıcı, bilgi donanımlı politikalara yönelmek gerekmektedir.

Kadın emeği sürdürülebilir büyümenin (SB) bir çok bileşeniyle ilişkisi bulunmaktadır. Bu nedenle TCE sorunu SB önünde önemli bir engel oluşturmaktadır. SB, sosyal bilimler ve diğer alanlarda güncelliğini kaybetmeyen bir konu olarak sürekli öne çıkmaktadır. Bu sorunun genel olarak ekonomik, sosyal ve çevresel şartlar olmak üzere üç temel boyutu literatürde ele alınmakta ve farklı alt başlıklarla ilişkisi kurulabilmektedir.

BM'nin SB kapsamında ele aldığı alt başlıklar olarak makroekonomik performans, sürdürülebilir kamu finansmanı ve istihdam, eğitim ve sağlık olanakları, yoksulluk ve demografik unsurlar vb bileşenlerin çoğu cinsiyet eşitsizliğine oldukça duyarlı ve bağlı olmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1: BM'nin SB Kapsamında Ele Aldığı Sosyoekonomik, Sosyal-Çevresel Göstergeler

Temalar	Önemli Göstergeler
Makroekonomik Performans	Kişi başına düşen GSYH ve yatırımların GSYH içindeki payı, tasarruf oranı ve enflasyon
Sürdürülebilir Kamu Finansmanı ve İstihdam	Borç-Milli Gelir Oranı, İşgücü verimliliği ve birim işgücü maliyetleri Cinsiyete göre istihdam-nüfus oranı, Cinsiyete göre istihdam durumu Tarım-dışı sektörlerde çalışan kadınların oranı
Yoksulluk ve Demografik Unsurlar	Gelir yoksulluğu, gelir eşitsizliği, toplam doğurganlık oranı, Bağımlılık oranı
Eğitim ve Sağlık	Okuryazarlık, Sağlık Olanakları

Kaynak: Yıkılmaz, 2011: 144

BM'nin SB kapsamında ele aldığı bu göstergeler TCE sorunu ve İP ile doğrudan ilişkili olmaktadır. Makroekonomik performans, üretim faktörlerinin etkin kullanılmasına doğrudan bağlı olduğu için kadın emeğinin istihdama katılım oranı bu açıdan önemli olmaktadır. Potansiyel milli gelir ile gerçekleşen arasındaki farkı ifade eden GSYH boşluğu cinsiyet eşitsizliğinin yoğun olarak yaşandığı ekonomilerde daha yüksektir.

Tasarruf oranı büyük ölçüde gelire bağlı olduğu olduğu için cinsiyete bağlı gelir açığının da önemli bir bileşenidir. Gelir yoksulluğu, gelir eşitsizliği, toplam doğurganlık oranı, bağımlılık oranı vb değişkenler bir ekonomide temel makroekonomik değişkenleri etkilemesi beklenir.

Braunstein'in (2011: 54) de ifade ettiği gibi kadınların eğitim, istihdam ve diğer ekonomik olanaklardan dışlanması potansiyel işgücü ve girişimci havuzunu kısıtlayarak ekonomileri önemli bir değerden mahrum bırakmaktadır. Ayrıca kadına karşı ayrımcılık ve cinsiyet eşitsizliği doğurganlığı artırma eğilimindedir. Bunun durum kadınların kişi başına düşen gelir düzeyinin ve ekonomide büyüme oranının düşük kalmasına neden olmaktadır.

Kadın emeğinin etkinliği sorunu, bu nedenlerden dolayı bağımlı nüfus ve doğurganlık oranı ile karşılıklı etkileşim özelliğine sahiptir. Daha fazla ekonomik katılımçılık olanakları, gelir düzeyindeki artışla birlikte doğurganlık oranını azaltırken, uzun dönemde ise Japonya gibi gelişmiş ekonomilerde ortaya çıkan ortalama ömrün uzaması ile yaşlı nüfus bağımlılık oranının artması sonucuna neden olabilmektedir. Diğer yandan kadınların istihdam olanaklarının az olması ise genel olarak doğurganlık oranındaki artışla birlikte genç bağımlı nüfus oranının yüksek olmasına neden olacaktır (Aytekin, 2014:67).

Makro ekonomi (ulusal gelir) açısından TCE sorununun sonucu, üretim olanaklarında etkinsizlik ve toplumsal fakirliğin artmasıdır. "*Toplumsal cinsiyet eşitliği açığı*" terimi kadının eksik olanakları yanında yetersiz istihdamı sonucu ulusal gelirden ortaya çıkan boşluğu ifade etmekte olup özellikle gelişmiş ekonomilerde bu boşluğun ortadan kaldırılması yoluyla ekonomik büyümenin artırılması bir ekonomi politikası olarak uygulanmaktadır.

3-İKTISAT POLİTİKALARI (İP) VE KADIN EMEĞİ

İktisat politikaları, ekonomide ortaya çıkan çeşitli sorunlara karşı çözüm olanaklarını araştırmakta ve ekonomi literatüründe kabaca para ve maliye politikaları ayrımında incelenmektedir. Bu politikaların son yıllarda cinsiyete bağlı olarak da ele alındığı bazı örnekler ortaya çıkmıştır.

Özellikle maliye politikası alanında cinsiyete dayalı bütçeleme (CDS) önerisi bu açıdan dikkat çekmektedir. Kadın emeğinin etkinlik sorunu açısından değerlendirildiğinde işgücü piyasasına yönelik politikalar, kamu harcamaları ve gelirleri politikaları, dış ticaret politikaları önemli olacaktır.

Sürdürülebilir büyümeyi (SB) sağlamak için politika yapımcılar çeşitli ekonomik araçları kullanabilir. Hükümetler yeniliği teşvik için piyasa önlemleri alabilir. SB'yi sağlamada olumsuz etkisi olan tüm sosyal ve ekonomik maliyetler fiyatlar aracılığıyla yansıtılarak, bu maliyetler finanse edilebilir. Elde edilen gelir de diğer vergileri azaltmak ya da sosyal önlemleri finanse etmek için kullanılabilir (Strange ve Bayley, 2008:126).

Kadın emeğinin etkinlik sorunu açısından iktisat politikalarının iktisadi büyümeyi etkileme kanallarının açıklanması gerekli olmaktadır. Uzay (2002:159) kamu sektörünün iktisadi büyüme üzerindeki etkisi incelenirken, üretken ve üretken olmayan kamu harcamaları arasında bir ayrım yapmaktadır. Üretken olmayan kamu harcamaları gelişmiş ülkenin iktisadi büyümesi üzerinde kısa ve orta dönemde negatif ve anlamsız bir etkiye sahipken, az gelişmiş ülkelerde kısa dönemde pozitif, orta dönemde negatif etkiye sahiptir.

Bu açıdan hem bir beşeri sermaye gücü olarak, hem de üretim fonksiyonunun önemli bir yüzdesini oluşturan bileşen olarak kadın emeğinin üretken kamu harcamalarıyla desteklenmesi önemli olacaktır. Kadın emeğinin verimli sektörlere yönlendirilmesi, vergileme ve yasal düzenlemeler kanalıyla istihdamının desteklenmesi, eğitim sağlık harcamalarının yoğunlaştırılması iktisadi büyümeyi olumlu etkileyecek iktisat politikaları olacaktır.

Aktan'ın da (2002) vurguladığı gibi bu doğrultuda maliye politikası araçlarının (başlıca vergi ve harcama politikaları) etkin kullanılması cinsiyete bağlı gelir eşitsizlikleri ve yoksulluk sorununun çözümlenmesinde güçlü etkilere sahip olacaktır. Bunun için tam istihdamı sağlamaya yönelik kamu harcamaları artırılmalı, vergiler artan oranlı vergi tarifesi esasına dayanmalı ve servet vergilerine

ağırlık verilmeli böylece ikincil gelir dağılımı politikalarıyla (gelirin yeniden dağılımı politikaları) sorunun çözümleneceği inancındadırlar.

Bu bağlamda, kadını görünür kılmak üzere bir “*Cinsiyete-duyarlı Bütçe*” (CDB) yapılabilir. Önemli bir politika aracı olarak CDB, kadın kesimi için özel ve bağımsız bir bütçe olmayıp, kadın ve erkeklerin yaşamsal ve toplumsal gereksinimlerinin karşılanmasında, kamusal harcamaların hakça kullanılmasını ve vergi gibi kamusal yüklerin hakça dağıtılmasını amaçlamalıdır.

Bu bütçeleme sistemi ile kadınlara ayrılan kaynakların nasıl harcandığını ayrıntısıyla görme imkânı doğacağı gibi politika yapımcıları da kadınların ve erkeklerin kamu harcamaları ihtiyaçlarıyla ilgili neyin öncelikli olduğunu tespit edebilecektir. CDB, aynı zamanda, toplumsal cinsiyet eşitliği için bir stratejidir. Cinsiyet eşitliği kamunun kadın sektörleri ile ilgili “*yeşil bütçe belgesi*” uygulaması için bir müdahale alanıdır.

Diğer yandan TCE'nin özellikle serbest ticaretin hakim olduğu bir dünyada çoğu ülke için daha da maliyetli hale geldiğini göstermektedir. TCE bir ülkenin uluslararası alanda rekabet edebilme gücünü azaltmaktadır. Kadın işgücüne daha çok bağımlı olan endüstriler, kadınların daha eşit olduğu ülkelerde daha büyük genişleme göstermektedir (WDR, 2012: 9'dan aktaran Aytekin 2014: 109).

Kadın emeğinin genel olarak düşük ücretli veya karşılıksız biçimde olduğu tarımsal sektörden, hizmetler sektörüne olan hareketi, cinsiyete bağlı gelir açığı sorununa da tam çözüm olamamaktadır. Ancak ekonomik katılımcılık artışının, cinsiyete bağlı gelir eşitsizliklerinin ve kadın yoksulluğunun daha düşük oranlarda gerçekleşmesine önemli bir katkı sağlaması beklenebilir. Dünya Bankası Raporu, kadın istihdamında %6,7'lik bir artış sağlandığında yoksullukta da %15 gibi iki kattan fazla bir düşüş sağlandığına vurgu yapmaktadır (Tekeli, 2013: 86).

Dollar ve Kraay'ın (2004: 46) hükümet politikalarının, gelir dağılımı ve büyüme üzerindeki etkilerini araştıran çalışmalara göre liberal devlet politikalarının büyüme yoluyla yoksulluk sorununu çözmekte başarısız olduğunu göstermektedir. Özellikle yasal düzenlemeler, finansal gelişme, hükümet tüketimi, enflasyon ve dış ticaret gibi hükümet politikalarının önemli olduğu alanlarda ortaya çıkan sonuçlar ortaya çıkan ekonomik büyümeye rağmen yoksulluk sorununun önemli bir göstergesi olan gelir dağılımındaki düzelmeye çok az etkisi olduğunu ifade etmektedir.³

4. FEMİNİST İKTİSAT (Fİ) ÇERÇEVESİNDE KADIN EMEĞİNİN ETKİNLİK SORUNU VE TÜRKİYE İÇİN BAZI GÖZLEMLER

Feminist iktisat (Fİ), ekonomideki egemen erkek bakış açısını sorgulayan, kadının deneyimlerine ve katkılarına da yer verilmesi gerektiğini savunan, ayrıca toplumsal cinsiyet farkındalığını sağlamak için iktisadi araçların kullanılabilmesi yönünde kuramsal bir çığır açan bir disiplindir. Bu disiplinin anal hedefi, iktisadi, toplumsal cinsiyetçi baskısından kurtarıp hem kadın ve hem de erkek deneyimlerini – farklı toplumsal, kültürel, etnik ve sınıfsal konumlarını da gözetererek- içerebilecek bir düzeyde genişletilmesidir.

Bu noktada “*toplumsal cinsiyet eşitliği*” kavramı önemli olmakta ve bu kavram erkeği dışlamadan kadını ekonomide, siyasette ve diğer toplumsal alanlarda görünür hale getirme niyeti ve çabasını anlatmaktadır. Buna göre, toplumsal yaşamda bir cinsel eşitlik ve denge temelinde insan haklarına erişim ve o hakların kullanılması beklenir.

Fİ, bu bağlamda son iki yüz yıldır, iktisadın pek çok temel inanç ve politika önermelerinin geçerliliğini kaybettiğini, iktisadın güncelliğini yitirmiş unsurlarının revize edilmesi için gerekli olan motivasyon ve gücün iktisatçılara verilmesinin gerektiğini ileri sürmüştür.

Bu bağlamda, adeta birikmiş bir ihtiyacın dayatmasıyla ortaya çıkan “Feminist İktisat” (Fİ), ekonomide ve toplumun her hücrelerinde kadını erkek gibi görünür kılmının gerekliliğine işaret etmektedir. Buna göre, kamu politikalarının yapımında, uygulanmasında ve nimetlerinin paylaşılmasında kadın da yer almalıdır.

Kadın ekonomide bir üretim aktörü ise, tüm sektörlerin hakça düzeyde kadınsallaştırılmasını beklemek yanlış olmayacaktır. Emek piyasasında kadınsal işgücünün artırılması kadar

³ Yasal düzenlemeler ve dış ticaret politikalarının büyüme üzerindeki katkısı, düzeltici bir gelir dağılımı etkisinden çok daha büyük olurken; finansal gelişme faktörünün büyüme ile gelir dağılımı etkileri ise ters yönlü olmaktadır. Diğer yandan enflasyon ve hükümet tüketiminin her iki değişkende ortaya çıkan olumsuz etkilerinde ise bu olumsuz durumdan gelir dağılımının etkilenme oranı yükselmektedir (Dollar ve Kraay, 2004: 46)

yoksullaşmadan kurtarılması da önemlidir. Bu noktada, “cinsiyete-duyarlı bütçeler”in hazırlanması ve ivedilikle uygulanması beklenebilir.

Ancak feminist iktisatçılar, salt kadınlara ait, erkekleri içermeyen bir dişil ekonomi oluşturma iddiası ve çabasında olmayıp; egemen ekonomi anlayışlarının cinsiyetçi unsurlar taşıdığı iddiasıyla, iktisadın bu vb. ayrımcı unsurlardan arındırılmasını savunmaktadırlar. Bu iktisatçıların zihinlerini ve araştırma alanlarını meşgul eden konuların başında, kalkınmanın ve yoksulluğun kadınsallaşması gelmektedir.

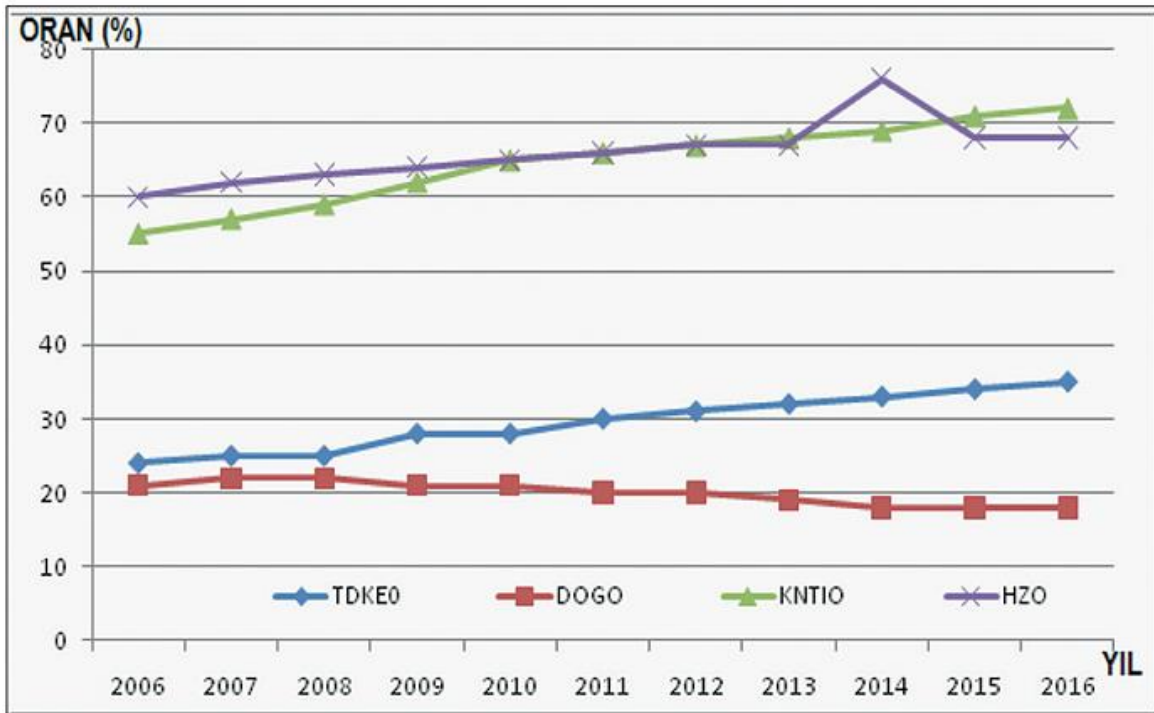
Türkiye’de ise son yıllarda, -kriz konjonktürü sayılmazsa- görece yüksek ekonomik büyümeye rağmen kadının ekonomik hatta siyasal yaşamda kaybolması kendi içinde bir ironi olmaktadır. Kayıtlı toplam işgücü oranındaki sürekli azalmayla birlikte kadının, kayıtdışı ve etkinliği düşük alanlara yönelmesi sonucu üretici gücü kaybolmakta, çözüm noktasında ise kamu politikaları etkin olamamaktadır.

Bu durum sorunun büyüklüğünün fark edilmesini engelleyen toplumsal/siyasal miyopluk kadar, ana akım neoklasik ekonomi biliminin bizatihi kendisinin de kriz içinde olmasından kaynaklanmaktadır. Toplumun önemli sorunlarına sırt çeviren bir bilim dalına, kendi içinden de eleştiri okları fırlatılmakta ve farklı alt disiplinlerinin doğuşu, daha eşitçi bir dünya kurma özlemiyle yeni arayışların yansımaları olmaktadır.

Aytekin’in (2017: 163) Türkiye ekonomisi için iktisat politikaları açısından önem taşıyan açıdan bazı sosyoekonomik değişkenlerin 2000-16 döneminde değişim yapısını ele alarak, kadın emeğinin etkinlik sorunu açısından uygulanacak politika seçimi konusunda bazı saptamaların yapılmasına katkı sağlamaktadır. Seçilen değişkenler Tarım dışı alanda kadın istihdamının erkek istihdamına oranı (TDKEO), bağımlı nüfus oranı (BNF), Doğurganlık oranı (DOG), kentsel alanda istihdama katılım oranı (KNTIO) ve hizmet sektörünün toplam istihdam içindeki payı (HZO) olmaktadır.

Bu değişkenler kadın emeğinin istihdama katılım oranını etkileyerek ekonomik büyüme üzerinde etkili olacaktır. Bu bileşenlerin uzun dönemde (2006-2016 dönemi) değişimi Grafik 1’de gösterilmektedir.

Grafik 1. Türkiye’de Kadın Emeğinin İstihdamını Etkileyen Sosyoekonomik Değişkenler, (2006-2016), (%)

Kaynak: Aytekin, 2017: 164

Grafik 1’e göre TDKE, HZO ve KNTIO değişkenleri ilgili dönemde genel olarak yükselme eğiliminde olmaktadır. Bu sonuç kadın emeğinin özellikle kentsel alanda ekonomik katılımı açısından olumlu bir durumu yansıtmaktadır. Ancak ekonomik katılım açısından cinsiyete bağlı boşluk son yıllarda bile oldukça yüksek oranda olmakta ve yüzde 30 düzeyini biraz aşmaktadır. Diğer yandan DOGO düşüş

eğilimini sürdürmekte, bu sonuç kentsel alanda yoğunlaşmanın önemli bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Bingül ve Ak (2012,183), yaptıkları ekonometrik çalışmada, Türkiye ekonomisinde kadın emeğinin iktisadi katılımcılığını etkileyen faktörler içinde özellikle eğitim olanaklarının öne çıkan bir bileşen olduğunu vurgulamaktadır. Bu açıdan tarımsal alandan şehir merkezine yönelen kadın istihdamı hizmetler sektöründe yoğunlaşmaktadır.

İktisat politikaları bu nedenle Türkiye ekonomisi için özellikle tarımdışı alanda yoğunlaşma eğilimi artan kadın emeği için çözüm önerileri sunmalıdır. Sanayi ve hizmetler sektörleri bu açıdan seçilecek politikaların odağında yer alacaktır.

SONUÇ

Az gelişmiş ekonomilerde düşük derecede sosyal haklar ve ücretlerle çalış(tırıl)an kadın, kayıtdışı ekonominin önemli bir öznesi olurken; bu çabalarının karşılıksız olması, kadının özel bir yoksullaşma ve değersizleşme sorunu ile karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Bu örneklerin yoğun yaşandığı kadınsız ya da az-kadınlı sayılabilecek ekonomiler, yıkıcı bir anaforun (girdap) içinde kaybolma tehlikesi taşımaktadır.

Çünkü kadının yoksullaşması, aslında toplumun daha fazla yoksullaşmasıdır. Kadın, aile içinde elde edilen geliri, (erkeğe göre) marjinal faydası daha yüksek olacak biçimde kullanma becerisi ile öne çıkarken, aynı zamanda sosyo-ekonomik ilerlemenin de, geniş anlamda kalkınmanın odağında yer almaktadır.

Bu nedenle kadın emeğinin ekonominin verimli sektörlerinden dışlanması ekonomik büyümenin azalması anlamına gelmektedir. Bu durum, ulusal gelirin azalması, işsizliğin ve yoksullaşmanın artması, dahası, kadına daha fazla fırsat veren ekonomilerle rekabet edememenin dramatik sonucu olarak, refah pastası küçülmekte ya da bu pasta mutsuzlukla paylaşılmaktadır.

Peki, acaba, Fİ'nin başarılı olma şansı var mı? Strober'in vurguladığı gibi, *"Fİ, eğer iktisatçıların ve diğer sosyal bilimcilerin ekonomi biliminin cinsiyetçi doğasını anlamaya, politik önermelerini değiştirmeye ve kadınların erkeklerle birlikte ortalama refahı için çalışmaya neden olursa, başarılı olacaktır."*

Öte yandan kamu politikalarının belirlenme süreci, belki de siyasetin ağırlıklı (erkek egemen) yapısına uygun düşmektedir. Çünkü özel hayatta ikincil bir rol oynamak üzere toplumsallaştırılan kadınların, kamusal alanda söz sahibi olmuş birisiyle eşit biçimde kamusal alana katılmasını ve karar verici konuma ulaşacaklarını beklemek zor gözükmektedir. Kısacası, anaforun kaynağında toplumsal cinsiyet eşitsizliği, bu eşitsizliğin kaynağında da kadına karşı süregelen bir özellik kazanmış olan yapay ayrımcı uygulamalar bulunmaktadır.

Bunun bir çözüm yolu ise, neoklasik ekonomi öğretiyeye ve onun beslediği neoliberal politikalara meydan okumaktan; kadını ekonominin her hücresine ve ücret pazarlıklarına dahil etmekten geçmektedir. Çünkü eşitlik güçleştirmez, güçlendirir! Bunun için de emek piyasasında, nüfus dağılımına göre, kadın da eşit / hakça bir düzeyde yer almalıdır.

Aksi halde, erkeklerin lehine oluşturulmuş emek piyasası piramidi, kadınların altında kalacağı bir deprem duvarına dönüşür. Kadın emeği piyasalaştırılacaksa, vahşi kapitalizmin kollarına terk edilmemeli, yani vahşice sömürülmemelidir. Güçlü sosyal-refah politikalarla kadını ezen ve erkeklerin kurguladığı dünyaya karşı ezdiren sömürü çarkları durdurulabilir ya da sonsuza dek dondurulabilir.

KAYNAKLAR

Aytekin B. (2017), "Türkiye'de Kadın Emeğinin Etkinlik Sorunu ve Makroekonomik Etkileri", Sayıştay Dergisi, sayı 107, 153-169

Aktan, C. (2002). "Yoksullukla Mücadele Stratejileri", Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara

Aytekin B. (2014), "Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Sorunu: Türkiye'de Kadın Emeğinin Etkinlik Sorunu, Doktora Tezi, Malatya

Bingül B.A. ve Ak R. (2012), "Factors Affecting Labor-Force Participation Rate Of Women In Turkey: (GNP, CPI, Education, Age), İç: Labour Markets, Employment, Ed: Lordoğlu K., Demirer D. ve Şiriner İ., IJOPEC Publication, London

Braunstein, E. (2011), "Gender Equality and Economic Growth," Fe Dergi 3, Sayı: 2 (2011), ss: 54-67.

- Dollar D. ve Kraay A. (2004). "Growth, Inequality, and Poverty: Growth is Good for the Poor" Oxford University Press Inc., New York
- İlkaracan, İ. (2010). "Uzlaştırma Politikaları Yokluğunda Türkiye Emek Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri", İstanbul.
- Kabaş, T. (2009). "Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları" Doktora Tezi , Çukurova Üniversitesi
- Srange, T. ve Bayley, A (2008). "Sustainable Development: Linking Economy, Society, Environment", OECD
- Tansel, Akşit (2012), 2050'ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: İşgücü Piyasasına Bakış, TÜSİAD-Yayın, No: T/2012-11/536, İstanbul
- Tekeli, M. (2013). Güneydoğum Derneği, <http://guneydogumdernegi.com>
- Yavuz R. A. (2016). "Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Ekseninde Kadın İstihdamı ve Ekonomik Şiddet", Journal of Life Economics, 3/3, 77-100
- Yılmaz, Fikret (2011), "Sürdürülebilir Kalkınmanın Ölçülmesi ve Türkiye İçin Yöntem Geliştirilmesi", DPT Yayınları, Ankara

SOCIAL AND HUMAN SCIENTIFIC

Akgül, H., Ergin A. D., Altındağ A., (2018). "Su Bilginleri Mogan Gölü'nde: Yaratıcı Drama Ve Yapılandırmacı Yaklaşım Temelli Bilim Eğitiminin Etkililiği", Vol:1, Issue:3; pp:511-522

Anahtar Kelimeler: Bilim Eğitimi, Yapılandırmacı Yaklaşım, Yaratıcı Drama, Bilime Karşı Tutum, İlkokul Öğrencileri **Keywords:** Science Education, Constructivist Approach, Creative Drama, Attitude Toward Science, Primary School Students

Makale Türü: Araştırma Makalesi

SU BİLGİNLERİ MOGAN GÖLÜ'NDE: YARATICI DRAMA VE YAPILANDIRMACI YAKLAŞIM TEMELLİ BİLİM EĞİTİMİNİN ETKİLİLİĞİ¹

Water Scientists at Mogan Lake: Effectiveness of Creative Drama and Constructivist Approach Based Science Education

Dr. Gülendamar AKGÜL

Milli Eğitim Bakanlığı, gulendamakgl@gmail.com, Ankara/TÜRKİYE

Dr. Derya ATALAN ERGİN

Milli Eğitim Bakanlığı, deryaatalan@gmail.com, Ankara/TÜRKİYE

Prof. Dr. Ahmet ALTINDAĞ

Ankara Üniversitesi, altindag@science.ankara.edu.tr, Ankara/TÜRKİYE

Makale Geliş Tarihi
26.08.2018

Revize Tarihi
27.10.2018

Yayınlanma Tarihi
.10.2018

ÖZ

Bu çalışmanın amacı TÜBİTAK tarafından desteklenen Su Bilginleri Mogan Gölü'nde projesi kapsamında verilen eğitimin etkililiğini sunmak ve öğrencilerin bilime yönelik tutumlarını değerlendirmektir. Çalışma 2016-2017 eğitim öğretim yılında Ankara'da farklı devlet okullarına devam eden 63 dördüncü sınıf öğrencisi üzerinde yürütülmüştür. Çalışmada Karma desen kullanılmıştır. Nicel veriler 15 çoktan seçmeli soruyu içeren bir başarı testi ve Bilime Yönelik Tutum Ölçeği'nden, nitel veriler ise açık uçlu sorulardan elde edilmiştir. Tüm nicel veriler için istatistiksel analizler SPSS 20 paket programı ile değerlendirilmiştir. Nitel veriler içerik analizi ile değerlendirilmiştir. Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçları çocukların başarı testi ve Bilime Yönelik Tutum Ölçeği son test puanlarını ön test puanlarından yüksek olduğunu göstermektedir. İçerik analizi sonuçlarının ise çocukların son testte bilim insanı olmak, bilimsel araştırma yapmak konusundaki isteklerini ve bilimin gerekliliğine inançlarını daha fazla ifade etmelerinden dolayı nicel verileri desteklediği belirtilebilir.

ABSTRACT

The purpose of this study is to present the effectiveness of educations of Water Scientists at Mogan Lake Project, supported by TÜBİTAK (The Scientific And Technological Research Council Of Turkey) and to examine the attitudes of students toward science. The study was conducted on 63 fourth grade students in 2016- 2017 school year, in different public schools in Ankara. The study used mixed method research design. Quantitative data were obtained using an achievement test consisting of 15 multiple choice questions and an Attitude Toward Science Scale while qualitative data were obtained through open-ended questions. All statistical analyses for quantitative data were performed through SPSS v.20.0. Qualitative data were analysed using content analysis procedure. According to the results of The Wilcoxon signed-rank test children got significantly higher scores on achievement test and attitudes toward science scale. Content analysis results supported the quantitative data in that after the Project activities children reported their desire to be a scientist, to make scientific research and believed the necessity of science more.

1. GİRİŞ

Childhood is a period when innate learning curiosity is at the highest levels. During this period children experiences intensive feelings of inquiry and curiosity. Stimulating their curiosity about environment, exposure to different environmental stimuli and showing them that science is part of real life are important ways to endear the science to children.

Studies shows that as the grade level of children increases, in other words as the children get older, their positive attitudes toward science decreases (Krinzinger, Kaufmann, & Willmes, 2009; Lyons, 2006; Speering, & Rennie, 1996). In addition, in Turkey science classes were found to be insufficient for improving basic scientific process skills (Böyük, Tanık, & Saraçoğlu, 2011). Thus in order to get

¹ Bu çalışma Prof Dr. Ahmet ALTINDAĞ'ın yürütücülüğünde gerçekleştirilen TÜBİTAK 4004 Doğa ve Bilim Okulları (2015 Aralık çağrısı) "Su Bilginleri Mogan Gölü'nde" (Proje No: 116B365) proje verilerinden üretilmiştir.

children's attraction and curiosity for science, it will be an important step to arouse their curiosity by way of games, drama activities, observation, research, experiments and hands-on activities especially at early ages.

Behavioral approach to education which was the dominant approach in Turkish Educational System until 2004 left its place to constructivist approach in 2005. Although the basic educational philosophy of the system has changed, in practice, it has been very common that teachers have continued to use traditional educational approaches based on memorizing. In the teacher-active methods, students usually memorize what the teacher presents rather than using creative thinking skills. Thus it is difficult to attract students' attention to science in the traditional classroom environment (Oh & Yager, 2004). In order to get students attention more on science subjects, students should actively construct the information using more enjoyable and hands-on activities.

The new approaches in science education are based on students-active methods of constructivist approach. The basic philosophy of constructivist approach to education goes back to Jean Piaget's and Lev Vygotsky's Cognitive Developmental Theories (Vygotsky, 1978). The most fundamental assumption of this approach is that students actively construct the knowledge (Shiland, 1999). They are not passive learners. They are active in their own learning. In the light of their prior knowledge, they construct new meanings from the interaction with environment, materials and peers. In this way this approach value the importance of learner-centered education different from traditional approaches where knowledge are told, shown or explained by teacher to the students.

Laboratory activities or activities in the nature allows students to interact with materials to observe and understand the natural world (Hofstein & Lunetta, 2004). Students should be in interaction with not only the other learners but also the object in the environments. Learning occurs in the presence of others which emphasize the role of interaction among other learners and teachers. A learner together with others actively learns new skills, knowledge and behaviors (Akyol, & Fer, 2010). The new ideas come out as a result of the interaction between learners.

Constructivist approach differs from traditional approach in terms of the role of the teacher. Teacher facilitate students' exploration of the subject (Haney, & McArthur, 2002). They do not simply provide all the knowledge to the students. Rather, they provide opportunities so that students create meaning through active real life experiences. Moreover, the assessment in constructivist approach is different from traditional approach. Assessment coexists with learning activities instead of being a separate activity. Activities such as portfolios and exhibitions are used as assessment in this approach.

The effectiveness of constructivist approach has been evaluated in many studies. For example, use of this approach in social sciences class was found to increase academic achievement of students and permanence of their knowledge (Ünal, & Çelikkaya, 2009). Moreover, it was known that educational approaches based on constructivist approach supported high-level thinking skills and positive attitudes toward science classes. (Aydın, & Yılmaz, 2010). Thus, constructivist approach fosters both permanency of learnt knowledge and positive attitudes toward the subject.

In addition to constructivist approach, creative drama techniques are also favorable in education. Use of creative drama in Science Education was proven to be effective in fifth grade students achievements and scientific process skills (Taşkın-Can, 2013). Students who had creative drama based science and technology courses during four weeks not only learned academic subjects better but also improved in problem solving, critical and creative thinking when compared to students who were taught by teacher-centered methods. Similarly, another study (Hendrix, Eick, & Shannon, 2012) showed that integration of creative drama techniques to an inquiry-based science program has fostered both attitude toward science and learning outcomes among fourth and fifth grade students.

Creative drama is bringing a thought or a purpose to life using techniques such as improvisation and role-playing, based on a group of people and their experiences (Adıgüzel, 2010). It can be used both as purpose and a tool in education. In addition to its own techniques, it includes the general characteristics of play. During the process, group members are accompanied by a leader in order to achieve new gains. In the literature, although creative drama techniques have been widely used in social skills training, there have been studies where the effects of creative drama on improving the academic skills have been examined (Akdemir ve Karakuş, 2016; Karaosmanoğlu & Adıgüzel, 2017; Özsoy, 2016).

The educational activities used in this project were all based on constructivist approach and creative drama techniques described above. First, the level of past knowledge about water and wetlands issue

was derived from the fourth grade curriculum of science subject and were taken into account in preparation of activities. Second, all the activities were organized in order to provide real life and hands-on experiences to students. Third, the educators are responsible for acilitating the learning of students rather than *teaching*. Fourth, throughout the educational activities, drawings, designed small sculptures using clay. And finally, creative drama techniques were implemented for warming up activities, tostrengthen the acquired material or provide social interaction between educators and learners in each of the educational activity. As a result, 20 educational activities to teach fourth grade students about water and wetland issues were prepared.

It is very difficult to be involved in nature for children living in Ankara since it is the second biggest city in Turkey. Especially children in the center areas of the city cannot access to wetlands. They do not have any chance to experience anything about water and wetleands other than the information from books or documentaries. Water education in this sense was thought to teach the children, water, waterlands and creatures living in water. Furthermore, during the education on water, the children will find oppurtunity to make observation, scientific research and experiments. Thus Water Scientists at Mogan Lake Project will introduce students with science through water education.

The aim of this study is to test the effectiveness of educational activities based on constructivist approach and creative drama on fourth grade students' knowledge about water and wetlands, and their attitudes toward science in general. With this aim, the following hypotheses were set:

1. Does teaching of educational activities about water by means of the constructivist approach and creative drama techniques bring about significant differences with regard to students' success on the achievement test about water and wetlands?
2. Does teaching of educational activities about water and wetlands by means of the constructivist approach and creative drama techniques bring about significant differences with regard to students' attitudes toward science in general?

2. METHOD

In this research mixed method research design was used. Both quantitative and qualitative data were obtained. In quantitative part, a quasi-experimental design was used. Pre-test and post-test measures of an achievement test and an attitude toward science test was utilized for study group. In the qualitative part of the research, the content analysis of open-ended question was performed.

2.1. Study Group

Water Scientists at Mogan Lake Project was planned as four groups, each one consisting of randomly selected 15 students from applicants. The announcement of the Project was performed by Ankara Provincial Directorate of National Education. A formal letter was sent to all public schools in Ankara and fourth grade students were invited to apply for the participation by means of applications in Project website. Besides, posters about Project, application period, dates and content of the Project were also sent to the schools and provincial directorates. During the selection of participants, especially schools which were thought to be from lower socioeconomic status were given priority in accordance with the Project aims. The approval of parents for participation of their children to the Project activities were obtained before Project activities started. Data were obtained from students both before and after the Project activities.

Total 63 students attended the Project activities. Analysis were carried out on 57 cases because the missing cases were removed from further analysis. The demographic information about the working group of the "Water Scientists at Mogan Lake" project is presented in Table 1.

Table1. Demographic characteristics of the working group

Characteristic	n	%
Gender		
Girl	31	49.2
Boy	32	50.8

Mother education level		
No school	0	0
Elementary	11	17.5
Middle	5	7.9
High School	22	34.9
University / higher	25	39.7
Father education level		
No school	2	3.2
Elementary	7	11.1
Middle	2	3.2
High School	22	34.9
University / higher	30	47.6
Birth year		
2006	4	6.3
2007	48	76.2
2008	11	17.5
Total	63	100

2.2. Instruments

2.2.1. Achievement Test. This test was developed by the researchers for the purpose of this study to assess the acquisition of students about the subject. Twenty questions reflecting the content of the 20 educational activity were chosen from a question pool used in the Water School in Ankara University by the Project executor. Since the age group of the sample was low, multiple choice questions with four options were preferred and questions included some visual images as options. The achievement test consisting of 20 items was applied to a group of 45 students to calculate the reliability. Then, by taking opinions of a specialist group comprised of four persons, namely a professor working in the science faculty of a reputable university, a psychological counselor and two academicians working on biology, the questions which had low reliability levels were excluded from the test and total question number was reduced to 15. When the reliability coefficient of the academic achievement test was calculated, it was found as KR20=,85. Students were given 20 minutes to answer the test. Each correctly answered question was scored as 1. The range of the points from the test ranges 0 to 15.

2.2.2. Attitude Toward Science Scale. The 19 items with three-point Likert scale was originally developed to measure attitudes of students toward science (Duran, 2008). The points of the scale ranges from 19 to 57. The reliability of this scale is $\alpha = 0.79$. Students were given 25 minutes to answer the scale.

2.2.3. Open-ended Questions. The 6 open-ended questions were developed by the researchers in order to learn the students' views about scientists, scientific research, the need for science and the advantages/disadvantages of science. Students were given 20 minutes to answer the questions. The questions were "Science is necessary because...", "science is unnecessary because...", "I want to be a scientist because...", "I don't want to be a scientist because...", "I like making scientific research because..." and "I don't like making scientific research because...". Answers to the questions were analyzed using content analysis.

2.3. Procedure

Each year TÜBİTAK supports activities which aim to transfer the scientific knowledge to the society through interactive and visual methods, and as result, fostering society's curiosity, research, inquiry and learning motivation (TÜBİTAK, 2017). Water Scientists at Mogan Lake Project was supported by TÜBİTAK in 2016 and aims to contribute to develop positive attitude toward science in fourth-grade

students in Ankara. The education material consists of 20 educational activities which contain information about water, wetlands and aquatic creatures. Both creative drama and constructivist approach based techniques were used in the preparation of education materials.

2.3.1. Education Program

The program was developed based on constructivist approach and creative drama methods. The educations were completed at four groups. In each group, students got five days education (six hours each day including break and lunch), using educational activity materials developed for the purpose of this study. The program consisted of 20 activities. Students were presented 3 activities after the application of pre-test in the first day. In the following three days, five activities were performed in each day. In the final day, 2 activities were applied and post-test data were obtained.

During the educations students performed different activities, in Ankara University Tandoğan Campus and Mogan Lake. In each of the 20 activities, a creative drama technique (such as animation or role-playing) was used for either warming or closing activity. Each activity also included a kind of game related to the content of that activity. Moreover, in each activity students did something by themselves in accordance with the constructivist approach. For example students did such things as having water samples from different places in the campus (Child University Pool and University Pool) and analyzing the samples using microscopes. They played games, did puzzles, drawings and aquatic creatures using clay. In addition, they visited Mogan Lake four days and did some activities at lakeside. Some example lakeside activities were finding bentic creatures in the mud from the bottom of the lake and fishing. If needed, a visually based presentation was used such as presentation of images of related to wet lands, bentic creatures or planktons. All of these activities were carried by educators specialized in biology. The educators were also thought about how to perform creative drama activities from an experienced creative drama leader.

2.4. Data Analysis

Both quantitative and qualitative methods were used to analyze the data. All statistical analyses for quantitative data were performed through SPSS v.20.0. To test the effectiveness of the science education program, The Wilcoxon signed-rank test was performed based on achievement test results obtained before and after the program. Similarly it is used to test if there were any changes in the students' attitudes toward science before and after the education program.

Finally, to analyze the qualitative data content analysis was used. Statistical content analysis was employed to analyze the qualitative data. A theme analysis was conducted on the answers of open-ended questions. Codes were obtained as a result of theme analysis. The frequencies and percentages of codes were computed so that comparison of themes and codes became possible (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

3. FINDINGS

Two main purposes of this study were to compare the differences in the (i) achievement scores and (ii) attitude toward science scores of students before and after Project activities. The Wilcoxon signed-rank test was used to make comparisons and the results are presented in Table 2.

Tablo 2.

The Results of Wilcoxon Signed-Rank Test for Achievement Test and for Attitudes toward Science

Variable	Pre-test - Post-test	N	Mean Rank	Sum of Ranks	z	p
Achievement Test	Negative Ranks	6	15,42	92,50	-5,302	,000**
	Positive Ranks	44	26,88	1182,50		
	Ties	6				
	Total	56				
Attitudes toward	Negative Ranks	28	22,57	632,00	-2,275	,02*

Science	Positive Ranks	14	19,36	271,00
	Ties	14		
	Total	56		

*p<.05 ** p<.01

According to the results, post-test scores were statistically significantly higher than pre-test scores of students in the working group ($z = -5,30$, $p < 0.05$). In other words, students got higher achievement test scores on the post-test.

Attitudes toward science scores of students before and after Project activities were also compared using Wilcoxon Signed-Rank Test. The results indicated that there was a statistically significant difference between Attitude Toward Science scores of students before and after the Project activities ($z = -2,28$, $p < 0.05$). As can be seen from the Table 2, students' toward science scores were higher after the Project activities.

Content analysis of open-ended questions was also used to test if there were any differences in students' attitude toward science before and after Project activities. Open-ended questions were examined in three parts, desire to be a scientist, liking to make scientific research and the necessity of science. Percentages and frequencies both before and after the Project activities were calculated and tabulated for each themes and codes. The results for "desire to be a scientist" are presented in Table 3.

Table 3. Frequencies (f) and percentages (%) of themes and codes for "desire to be a scientist"

Desire to be a scientist	%		Themes	Codes	before		after	
	before	after			f	%	f	%
want	66,67	83,05	Personal reasons	Learning new information	8	14,81	3	6,12
				Curiosity	8	14,81	8	16,33
				Making Research/ Experiment/ Observation	9	16,67	5	10,2
				Interested in the profession	13	24,07	16	32,65
				Inventing /developing new things	6	11,11	7	14,29
				Entertaining	5	9,26	4	8,16
			Total	49	90,73	43	87,75	
			Social reasons	Helping people	2	3,7	3	6,12
				Making life easier	1	1,85	1	2,04
				Contribution to country development	2	3,7	2	4,09

			Total	5	9,25	6	12,25	
don't want	33,33	16,95	Personal reasons	Tiring profession	6	22,22	4	22,22
			Boring profession	3	11,11	2	11,11	
			Not self-appropriate and interested in other professions	11	40,74	10	55,56	
			Other	4	14,81	1	5,56	
			Total	24	88,88	17	94,45	
			Social reasons	Accidental damages while doing experiments /danger	3	11,12	1	5,56
			Total	3	11,12	1	5,56	

According to Table 3, 66,67 % of children wanted to be scientist and 33,33 % of them didn't want to be a scientist before the Project activities. On the other hand, after the Project activities 83,05 % of them wanted to be a scientist and 16,95 % didn't want it. The percentages reflected that number of children who wanted to be a scientist increased after the Project activities. The data were gathered around the two themes, personal reasons and social reasons.

Both before and after the Project activities, children who wanted to be a scientist emphasized "Interested in the profession" in the personal reasons theme. Similarly "Not self-appropriate and interested in other professions" is the most rated personal reason for those who didn't want to be a scientist. Thus reasons for being and not being a scientist were similar both before and after Project activities.

Some examples from codes before the Project activities were listed as "I like doing experiments (C2)", "I like science (C13)", "I wonder the mechanism of life and the things which we use (C54)", "we can learn about science without being a scientist (C80)", "I am a child interested in science (C81)", "Scientists are patient, but I am not (C81)", "Some experiments can cause accidents (C82) and "I am interested in other professions (C84)". After the Project activities, some examples from their answers were "I like making research(45)", "I want to contribute to my country's development and protect it (C66)", "I am interested in other professions (C101)" and "Scientists make research. I like researches (C116)".

The findings for the answers obtained from the "I like making scientific research/ I don't like making scientific research" questions are presented in Table 4.

Table 4.

Frequencies (f) and percentages (%) of themes and codes for "liking to make scientific research"

Liking to make scientific research	%		Themes	Codes	before		after	
	before	after			f	%	f	%
like	79,75	85,51	Affective reasons	Have fun	19	30,16	20	33,9
				Like/enjoy	14	22,22	14	23,73

		Total	33	52,38	34	57,63
	Cognitive reasons	Being curious	9	14,29	9	15,25
		Finding / acquiring new information	21	33,33	15	25,42
		self-developing			1	1,7
		Total	30	47,62	25	42,37
	Affective reasons	Do not have any fun	5	31,25	5	50
		To be angry/ to get bored when it doesn't work	1	6,25		
		To be interested in other things	1	6,25		
don't like	20,25	14,49	Don't like making research	3	18,75	
		Total	10	62,5	5	50
	Cognitive reasons	Time consuming	4	25	5	50
		Difficult/tiring	1	6,25		
		Not reasonable	1	6,25		
		Total	6	37,5	5	50

According to Table 4, 79,75% of children like making scientific research and 20,25 % of them don't want to be a scientist before the Project activities. After the Project activities, 85,51 % of them said they liked making scientific research while 14,49 % of them didn't like it. The percentages reflected that number of children increased after the Project activities. The themes were affective reasons and cognitive reasons.

Before the Project activities, children who liked making research stated "Finding / acquiring new information" code under the cognitive reasons theme most frequently. Those who didn't like found making scientific research as "don't have any fun". After the Project activities, the most frequent reason for liking and not liking to make scientific research were the same as the ones before the Project activities. But those who didn't like it also stated that making scientific research was "time consuming". After the Project activities, only one student stated that it was "self-developing" which wasn't stated before.

Codes of "Liking to make scientific research" before the Project activities were "It is challenging (C13)" and "Science catch my attention (C41)". After the Project, some examples from children's answers were "I wonder the result of scientific research (C35)", "I am fond of learning new information (C47)", "I think making scientific research are so exciting (C105)", "time consuming (C22)" and "I wonder the movements of microscobic creatures (C54)".

Finally, the findings for the answers of "necessity of science" question are presented in Table 5.

Table 5

Frequencies (f) and percentages (%) of themes and codes for "necessity of science"

science is	%		Themes	Codes	before		after		
	before	after			f	%	f	%	
necessary	83,33	98,28	Personal benefits	Develop ourselves / our minds.	1	2	3	5,26	
				It is part of our lives.	3	6	3	5,26	
				It makes our lives easier.	6	12	10	17,54	
				It provides improvement and learning.	18	36	26	45,61	
				It is funny.	3	6			
				Other	3	6			
				It will be useful in the future			2	3,51	
				total	34	68	44	77,18	
				Social benefits	It contributes the development and progress of countries	4	8	2	3,51
					Technology develops.	4	8	3	5,26
It is useful for humanity.	5	10	4		7,02				
Other	3	6	4		7,02				
total	16	32	13		22,81				
unnecessary	16,67	1,72	Negative reasons		It is not important/necessary.	3	30	1	100
				It does not gain us much.	2	20			
				total	5	50	1	100	
			Affective reasons	It is boring.	3	30			
				Other	2	20			
				total	5	50	0	0	

According to the results, for those who believed that science is necessary, gave answers which gathered around personal benefits and social benefits. Those who thought that the science is not necessary, stated answers which were clustered around negative reasons and affective reasons themes. Before the Project activities 83,33 % of children thought that the science is necessary, while 16,67 % thought that it was not. After the Project activities, almost all of the children came to believe

the necessity of science (98,28%) and very small number of them (1,72%) said it was not necessary. Project activities persuaded children that the science is necessary.

The most frequently stated reason for the necessity of science was "It provides improvement and learning" under the personal benefits theme. For the unnecessary of science "It is not important/necessary" under the negative reasons theme and "It is boring" under the affective reasons theme were most frequently reported. After the Project activities the most frequent explanation for the necessity of science was the same that is "It provides improvement and learning". Only one student stated that "It is not important/ necessary".

Some explanations for the necessity of science before the Project activities were "It is useful for humanity (C1)", "We can't be scientist if we don't know science (C7)", "I don't think that it is necessary (C9)", "We can use our own minds instead of science (C13)" and " Always the same things are discussed (C16)". After the Project activities, some statements from the students responses were "It is not so important (C66)", " Science is everywhere (C97)" and "It helps our worlds' development (C118)".

4. DISCUSSION

The study presented two important results. First the Project activities were effective in teaching water and wetland related science subject to primary school children. This outcome is in agreement with previous research results in fifth grade students' social sciences lessons (Ünal & Çelikkaya, 2009). They reported that constructivist based lessons elevated academic achievement of students in social sciences classes. Moreover, the result is also consistent with other findings in undergraduate science education (Freeman, et al., 2014). The studies which compared active learning versus traditional lecturing were metaanalysed and the results proved that strategies where students were active learners had better examination performances.

The second finding that students had more positive attitudes toward science after constructivist and creative drama based education is consistent with previous findings. For example, Oh and Yager, (2004) also investigated the effects of constructivits based science education in classroom environment in high school. They reported that the more constructivist the learning environment the higher the degree of positive attitudes toward science learning. The present study differs from theirs is that the age group of children was lower, primary school students. Thus, including the creative drama methods in addition to constructivist approach was thought to get better the children's attention. In eight grade students, Arisoy (2007) similarly reported positive relationship between constructivist learning environment variables and science attitudes, more specifically science attitudes, enjoyment of science lessons, leisure interest in science, and career interest in science. The present result differed from Ünal and Çelikkaya's (2009) finding that constructivist based lessons did not significantly changed the attitudes toward social science lessons. This might be due to the nature of social science lessons differ from science lessons is that in the former it is difficult to enable students hands-on experiences or experiments.

Educational activities in the present study were not only based on constructivist approach but also creative drama. The use of games in education were examined in another subject (Bakker, 2014). The results were consistent with the present study. Use of mini games for teaching mathematical subjects like multiplication and division in elementary school students. They have found that use of games positively influenced students attitude toward mathematics. In other words, primary school level children benefit from entertaining game activities in learning school subjects such as science or mathematics.

The present studies' qualitative findings showed that after the Project activities more students expressed their "desire to be a scientist" and " liking to making scientific research". Arisoy (2007) similarly reported positive relationship between constructivist learning environment variables and science attitudes, more specifically science attitudes, enjoyment of science lessons, leisure interest in science, and career interest in science. Thus it could be inferred from present and past studies that constructivist based approach to science education is beneficial in terms of adding a scientific career goal to children's repertoire.

This study has many educational implications. First of all, whatever the content is, a science education which includes non-traditional and entertaining different activities, games, hands-on experiences and out-door activities can have positive attitudes toward science. It has been clearly shown that a positive attitude toward a science increases students' academic achievement (Arisoy, 2007; Oh & Yager, 2004).

Therefore, to increase the academic achievement in science classes, these kinds of activities should be implemented in learning environments. At the same time, out-of-school learning environments, as Lake in the present study, should be utilized more in science education. Thus children will feel that science is part of everyday life, not an isolated boring school subject. Last but not least implication is that integrating creative drama activities (and games according to the age of children) would be beneficial. Especially knowing that playing games boosted the positive attitude towards science, drama activities and games can be actively used in science curriculum of especially the lower grades.

The present study is unique in terms of integrating constructivist based approach and creative drama methods in science education about water and wetlands. This integration seems to result in more positive attitudes towards science among primary school children. But it is not without its limitations. The most striking limitation of is that it lacks a non-treatment control group. This study was part of a Project supported by TÜBİTAK. Therefore the data was obtained from only students who participated to the Project activities. It would be even better that the same content on water education would be presented to a control group in the traditional classroom environment with classical didactic methods. Another limitation is that it is not for sure that attitude change in students are permanent. A follow-up after three months would be useful in order to see the changes in the effectiveness of constructivist approach and creative drama based science education. A follow-up test would also be used to see if this Project education has an advantage over the classical traditional didactic education in terms of the stability of scientific information.

REFERENCES

- Adıgüzel, Ö. (2010). *Eğitimde Yaratıcı Drama*. Ankara: Naturel Yayıncılık.
- Akdemir, H., & Karakuş, M. (2016). "Yaratıcı drama yönteminin akademik başarı üzerine etkisi: bir meta-analiz çalışması". *International Journal of Active Learning*, 1(2), 55-67.
- Akyol, S., & Fer, S. (2010). "Sosyal yapılandırmacı öğrenme ortamı tasarımının öğrenenlerin akademik başarılarına ve öğrenmenin kalıcılığına etkisi nedir" *International Conference on New Trends in Education and Their Implications*, 11(13), 882-888.
- Arısoy, N. (2007). "Examining 8th grade students' perception of learning environment of science classrooms in relation to motivational beliefs and attitudes". *Yayımlanmamış tez*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, Turkey.
- Aydın, N., & Yılmaz, A. (2010). "Yapılandırıcı yaklaşımın öğrencilerin üst düzey bilişsel becerilerine etkisi." *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(39).
- Bakker, M. (2014). "The development of primary school students' attitude towards mathematics and the relation with mathematics achievement, gender, and playing mathematics computer games. Using mini-games for learning multiplication and division". *Unpublished Thesis in Utrecht University, The Netherlands*.
- Batdi, V., & Batdi, H. (2015). "Effect of Creative Drama on Academic Achievement: A Meta-Analytic and Thematic Analysis". *Educational Sciences: Theory and Practice*, 15(6), 1459-1470.
- Böyük, U., Tanık, N., & Saraçoğlu, S. (2011). "İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin bilimsel süreç beceri düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi". *TÜBAV Bilim Dergisi*, 4(1), 20-30.
- Duran, M. (2008). "Fen öğretiminde bilimsel süreç becerilerine dayalı öğrenme yaklaşımının öğrencilerin bilime karşı tutumlarına etkisi". *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*, Muğla Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Muğla.
- Freeman, S., Eddy, S. L., McDonough, M., Smith, M. K., Okoroafor, N., Jordt, H., & Wenderoth, M. P. (2014). "Active learning increases student performance in science, engineering, and mathematics". *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111(23), 8410-8415.
- Haney, J. J., & McArthur, J. (2002). "Four case studies of prospective science teachers' beliefs concerning constructivist teaching practices". *Science Education*, 86(6), 783-802.
- Hendrix, R., Eick, C., & Shannon, D. (2012). "The integration of creative drama in an inquiry-based elementary program: The effect on student attitude and conceptual learning". *Journal of Science Teacher Education*, 23(7), 823-846.

- Hofstein, A., & Lunetta, V. N. (2004). "The laboratory in science education: foundations for the twenty-first century". *Science education*, 88(1), 28-54.
- Kahyaoğlu, H., Yavuzer, Y., & Aydede, M. N. (2010). "Fen bilgisi dersinin öğretiminde yaratıcı drama yönteminin akademik başarıya etkisi". *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8(3).
- Karaosmanoğlu, G., & Adıgüzel, Ö. (2017). "Yaratıcı drama yönteminin 6. sınıf bilişim teknolojileri ve yazılım dersi alan öğrencilerin akademik başarılarına etkisi". *İlköğretim Online*, 16(2).
- Krinzinger, H., Kaufmann, L., & Willmes, K. (2009). "Math anxiety and math ability in early primary school years". *Journal of Psychoeducational Assessment*, 27, 206-225.
- Lyons, T. (2006). "Different countries, same science classes: Students' experiences of school science in their own words". *International Journal of Science Education*, 28(6), 591-613.
- Oh, P. S., & Yager, R. E. (2004). "Development of constructivist science classrooms and changes in student attitudes toward science learning". *Science Education International*, 15(2), 105-113.
- Özsoy, N. (2016). "İlköğretim matematik derslerinde yaratıcı drama yönteminin kullanılması". *Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 112-119.
- Shiland, T.W. (1999) "Constructivism: the implications for laboratory work". *Journal of Chemical Education*, 76(1), 107.
- Speering, W., & Rennie, L. (1996). "Students' perceptions about science: the impact of transition from primary to secondary school". *Research in Science Education*, 26(3), 283-298.
- Sedef, A (2012). "Yaratıcı drama etkinliklerinin ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin bilimsel süreç becerilerine, bilimsel yaratıcılıklarına ve özdüzenlemelerine etkisi". *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli*.
- Selvi, K., & Öztürk, A. (2000). "Yaratıcı drama yöntemi ile fen öğretimi". *Eğitim ve Bilim*, 25(116).
- Şimşek, H., & Yıldırım, A. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Taşkın-Can, B. (2013). "The effects of using creative drama in science education on students' achievements and scientific process skills". *İlköğretim Online*, 12(1), 120-131.
- Timothy, J., & Apata, F. S. (2014). "Effects of creative drama-based instruction on basic science achievement and scientific attitudes in lagos state". *ATBU Journal of Science, Technology and Education*, 2(2), 59-65.
- TÜBİTAK (2017). 4004 - Doğa eğitimi ve bilim okulları. <https://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/bilim-ve-toplum/ulusal-destek-programlari/icerik-4004-doga-egitimi-ve-bilim-okullari> İnternet sayfasından edinilmiştir.
- Ünal, Ç., & Çelikkaya, T. (2009). "Yapılandırmacı yaklaşımın sosyal bilgiler öğretiminde başarı, tutum ve kalıcılığa etkisi (5. sınıf örneği)". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2).
- Vygotsky, L. (1978). "Interaction between learning and development". *Readings on the development of children*, 23(3), 34-4.

Anahtar Kelimeler: Çok Havalimanlı Bölgeler, Alternatif Erişimli Havalimanı Politikası, Toplama ve Teslim Sorunsalı, İstifleyici Vinç Problemi, Toplama ve Teslimatlı Araç Yönlendirme Sorunu.

Keywords: Multi Airport Regions, Alternative Access Airport Policy, Pick-up and Delivery Problem, Stacker Crane Problem, Vehicle Routing Problem with Pick-up and Delivery.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

HAVA KARGO TAŞIMACILIĞINDA UYGULANAN STRATEJİLERİN İNCELENMESİ

Analysis of Strategies Applied in Air Cargo Transportation

Dr. Öğr. Üyesi Tüzün Tolga İNAN

İstanbul Gelişim Üniversitesi, ttolgainan83@gmail.com, İstanbul/TÜRKİYE

Makale Geliş Tarihi
19.10.2018

Revize Tarihi
27.10.2018

Yayınlanma Tarihi
30.10.2018

ÖZ

Hava Kargo Taşımacılığı son 20 yılda yolcu taşımacılığı ile birlikte büyük gelişim göstermiştir. Özellikle düşük maliyetli taşımacılık stratejisi ile gelişim trendi gösteren sivil havacılık endüstrisinde, hava kargo taşımacılığı da bu gelişim trendinden faydalanarak farklı stratejiler ile birlikte bu gelişimi devam ettirmiştir. Bu çalışmada hava kargo taşımacılığının mevcut durumu ve son 20 yıldaki büyük gelişimi ve farklı stratejiler altında hava kargo taşımacılığı trendinde oluşan değişimler analiz edilmiştir. Stokastik talep, dinamik programlama modeli, çok havalimanlı bölgeler, alternatif erişimli havalimanı politikası, birebir toplama ve teslim sorunsalı, çoktan çoklu toplama ve teslim sorunsalı, istifleyici vinç problemi, toplama ve teslimatlı araç yönlendirme sorunu, uçağa binme sorunu ve teslim için değiştirme sorunu kavramları hava kargo taşımacılığı kavramı altında incelenmiş olup, avantaj ve dezavantajlar kargo yükleme stratejileri konsepti altında değerlendirme altına alınmıştır.

ABSTRACT

Air Cargo Transportation has shown great improvement with passenger transportation, especially in the civil aviation industry in the last 20 years. By the aid of low cost transportation strategy, air cargo transportation has continued this development with different strategies with taking advantage of this development trend. In this article, the current situation of air cargo transportation with the major development in the last 20 years and the changes in the air cargo transportation trend under different strategies were analyzed. Stochastic demand, dynamic programming model, multi-airport regions, alternative access airport policy, one-to-one collection and delivery problematic, the problem of multiple collection and delivery already, stacker crane problem, problem of collecting and delivering vehicle routing, changing problem and handover problem for delivery issues are examined under the concept of cargo transportation with the evaluation of advantages and disadvantages under the concept of cargo loading strategies.

1. GİRİŞ

Hava Kargo Taşımacılığı kavramı sivil hava taşımacılığın başlangıcından kısa süre sonra başlamış olsa da, düşük maliyetli taşımacılık stratejisi doğrultusunda gelişen yolcu taşımacılığı ile stratejilerin farklılaştırılması süreciyle gelişim trendine girmiştir. Bu gelişim trendi hem bagaj yanında kargo taşıyan yolcu havayolları, hem yolcu uçaklarının yanında kargo uçakları ile faaliyet gösteren kombinasyon havayolları, sadece kargoyu havalimanından havalimanına taşıyan hava kargo şirketleri ve kargoları havalimanından havalimanına dışında kapıdan kapıya teslim stratejisini de uygulayan entegratör (integrator) olarak faaliyet gösteren FedEX, DHL, UPS ve TNT gibi şirketler için de geçerli olmaktadır.

2000'li yılların başından itibaren ticarete globalleşme (küreselleşme) anlayışı ile birlikte uluslararası hava kargo taşımacılığı tedarik zinciri kavramı altında büyük yükseliş trendi göstermiştir ve göstermeye devam etmektedir. 2000'li yılların başından itibaren tüm Dünyada kargo taşımacılığı yılda 4.5%-5.0% oranında artış göstermektedir (Airbus 2014; Boeing 2014).

Özellikle 2000'li yılların başında beri, dünya çapında yük taşımak için hava kargo taşımacılığı birçok şirketin lojistiğinin hayati bir parçası olmuştur. Dolayısıyla hava kargo talebi istikrarlı bir büyüme göstermiş ve 2010'lı yılların başındaki ekonomik krize rağmen bu eğilim halen devam etmektedir. 2014 yılı için Airbus ve Boeing için sunulan veriler 2015 yılı içinde incelendiğinde ve örneklem 2000'li

yılların başından değil de son 20 yıl için alındığında yıllık bazda 4.4%-4.7% oranında artış görülmektedir (Airbus 2014; Boeing 2014).

Globalleşme anlayışı ile gelişen liberalleşme (ekonomide serbestlik anlayışı) stratejisi ile beraber ilerlemesini gelecek yıllarda da devam ettirebilme potansiyeli ile hava kargo taşımacılığı; arz-talep dengesi, uzun mesafe uçuşların artması ve uluslararası uçuşlarda hava sahası kullanımının serbestleşmesi konulu open skies anlaşmasının uygulanması esaslarına dayanarak gelişmesini sürdürmektedir (Wang ve Heinonen, 2015, s. 183-186; Poret vd., 2015, s. 272-281; Alves ve Forte, 2015, s. 125-134).

Havayolları, hava kargo taşımacılığının ana sağlayıcıları olup, havalimanından havalimanına taşımacılık stratejisini uygulamaktadır. Hava kargo taşımacılığının ana sağlayıcıları; kargo nakliyecileri, hava nakliye firmaları, gümrük komisyoncuları, kargo terminalleri ve yer hizmetleri firmalarıdır. Hava kargo taşımacılığı sisteminde ilk süreç gümrük sürecinden geçmek olup, daha sonraki süreçlerde; yükün paketlenmesi, ambalajlanması ve uçağa yüklenmesi aşamaları uygulanır. Çoğu havayolu, hem yolcu hem de kargo taşımacılığını birlikte yürütmektedir. Ancak hava kargo operasyonlarının kargonun uçaktan indirilmesinden sonraki sürecini hava kargo taşıyıcıları, hava nakliye göndericileri adı altında dış kaynak kullanarak alıcılara gönderimini sağlamaktadır. Sonuç olarak, çok sayıda sağlayıcı ve prosedür içeren hava kargo taşımacılığı süreci yoğun miktarda talep gören uluslararası düzeyde farklı stratejileri kullanarak karar verebilme yetisini esas alır. Havayollarının, yükleme kapasitelerini ve finansal gelirlerini arttırmak için potansiyelleri itibarıyla hava kargo stratejilerinden hangilerini daha etkin şekilde kullanabileceklerinin kararı operasyonların en doğru şekilde yürütülebilmesi için büyük önem arz etmektedir. Yolcu koltuklarının sabit ve bilinen kapasitesinin aksine, kargo alanının tahsis ve talep açısından değerlendirilmesi kavramı daha çok belirsizliğe sahiptir (Kasilingam, 1996, s. 36-44; Morrell, 2011).

2. LİTERATÜR TARAMASI

Hava kargo taşımacılığı ücretleri karmaşıktır ve yükün brüt ağırlığı ve/veya hacmine dayanmaktadır. Her iki kavramın da büyük kısmı ücretli ünite olarak değerlendirilebilmesine rağmen finansal gelirin arttırılabilmesi zorlu bir süreçtir. IATA'nın (Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği) hava nakliye ücretleri listesine göre sevkiyat başına ücretli ağırlık arttıkça birim fiyat düşmektedir. Hava kargo taşıyıcıları, hava kargo ücretlerini hesaplarken hem ağırlığı hem de hacmi göz önünde bulundurur; bu nedenle, kargo alanı belirlenirken iki kavram arasındaki ilişkiyi değerlendirmek önemli olmaktadır. Uçaktaki kargo hacminin efektif kullanılması finansal gelirin arttırılması için önemlidir.

Örneğin, kargo hacminin tamamen dolmadığı bir uçak aşırı ağır yükleme yapılmasından dolayı kalkışını gerçekleştiremeyebilir. Bu durum ağır yük yüklenilmesi gerekse dahi zemine etki eden ağırlık dengesinin doğru hesaplanması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu duruma karşılık, bir uçak hacmi yüksek ancak hafif yük taşıdığı zaman bu durum boş ağırlık kapasitesinin artmasına sebep olacaktır. Çünkü kargo kompartımanlarında bulunan toplam yük ağırlığı uçağın azami ağırlık seviyesinden çok azdır ancak kargo alanı tam kapasiteye ulaşmıştır. Bu nedenle, dengeli miktarlarda ağır ve hafif kargonun kabul edilmesi, daha fazla yüklenebilir alan ve artan miktarlarda finansal gelir sağlamaktadır. Bu şekilde sevkiyat olarak ağırlıklar artmakta olup, havayolları da hava kargo taşımacılığı kavramı altında finansal bazda daha çok gelir elde etmektedir. Bu durum toplam gelirlerin, uçakların hava kargo taşımacılığı kavramı altında taşıdığı büyük ve küçük hacimdeki yüklerin yüzdesi, arz-talep dengesi ve fiyatın belirlenmesi ile ilgilidir. Hava kargo ücretleri açısından özetlenirse; hava kargo taşımacılığı, yükleme hacimleri ve nakliye ücretlerinin belirlenmesi açısından karmaşık süreçler içerdiği için birden fazla etmen ve kısıt dikkate alınmalıdır. Bu nedenle, uçuş başına giderler, ULD (çift koridorlu geniş gövde uçaklarda bagaj ve kargoların taşındığı ekipman, bir diğer adıyla konteynır) ağırlık limitleri, kargoların ağırlığı, hacim ve ağırlık dengesi, ağır kargo ve hafif kargoların yoğunluğu (DRHL-Density Ratio of Heavy Cargo to Light Cargo) ve küçük hacimli kargoların ücretli ağırlıkları kavramlarının finansal gelirler için yüzdeleri oldukça yüksektir (Ching-Cheng Chao ve Ru-Guo Li, 2017, s. 26-33).

Hava kargo yüklemesinin özelliklerini ve hava kargo gelirlerini etkileyen faktörlerin incelenmesi altında, dar gövde uçakların (tek koridorlu yolcu uçakları) kargo hacimlerinin sınırlı olması nedeniyle, ilgili yolcu uçakları kargoları bagajların yanında taşımaktadır. Bu durumda uçak kargo alanının yükleme sınırlılıkları, yakıt, yolcu sayısı ve bagaj miktarı kısıtları altında belirlenir. Geniş gövde uçaklarda ise kullanılan ULD'ler uçak tiplerine göre değişir ve ULD'ler çeşitlerine göre farklı ağırlık ve hacim kısıtlarına sahiptir. Havayolları rezervasyon bilgilerini ULD ve palet (çift koridorlu geniş gövde uçaklarda özellikli kargoların taşındığı ekipman) sayılarına ve uçakların tiplerine uygun ULD

kullanımını esas olarak belirlerler. Son yıllarda artan hava kargo talebi doğrultusunda uçak tiplerine bağlı olarak havayollarındaki ULD ve palet sayısından bağımsız olarak kapasiteye uygun kargo seçimi, teslimatların alınması ve yapılması işlemlerinin de incelenmesinin gerekliliği önem arz etmektedir (Lurkin ve Schyns, 2015, s. 955-965; Vancroonenburg vd., 2014, s. 70-83).

Uçakların yapısal güvenliği için kargo bölmesindeki her kompartıman için ağırlık limitleri mevcuttur. Havayolları taşımacılık için kargoları kabul ederken, hacimli hafif kargoların yerine, hacimli ağır kargoları ellerinde bulunan ULD ile paletlerin sayısına ve taşıma kapasitelerine bağlı olarak değerlendirmektedir. Felix T.S. Chan, hava kargo uçuşlarındaki yükleme problemi için iki aşamalı bir akıllı karar destek sistemi sunmuştur. Bu sisteme göre hava kargo taşımacılığı için yeni bir yaklaşım geliştirilmiştir. Bu yaklaşımda farklı şekillendirilmiş ve boyutlandırılmış paletler 3D yükleme planı esas alınarak uçaklara yüklenilmektedir. Bu şekilde yüklenecek kargolar için uçağın kargo kompartımanlarındaki yük kapasitesi, göz kararı ve hacim göstergeleri dışında 3D sistemi altında da değerlendirilmektedir (Chan vd., 2006, s. 472-485).

Havayolu kargo yönetiminde önceki çalışmalarda ağırlıklı olarak maliyet analizi üzerine yoğunlaşmıştır (Chao ve Hsu, 2014, s.51-56; Lakew, 2014, s.29-38; Mayer ve Scholz, 2012, s. 30-32). Ancak günümüzde geliştirilen stokastik talep (stochastic demand) doğrultusunda toplam işletme maliyetlerini en aza indirmek için ULD ve paletlerin yükleme planı için maliyet modeli esaslı operasyonel işletme kısıtlarının en doğru şekilde değerlendirilmesi amaçlı sistemler üzerinde çalışılmaktadır. Elde edilen sonuçlar, hava kargo taşıyıcıları için yararlı olacak modeli ve çözüm yöntemini göstermektedir (Yan vd., 2008, s. 555-575).

Hava kargo gelir yönetimi problemi için Kuancheng Huang ve Ko-chen Chang, stokastik hacim ve sevkiyat ağırlığı için dinamik programlama modelinde (Dynamic Programming Model - DGM) beklenen gelir fonksiyonunun yaklaştırılmasına dayalı bir çözüm algoritması geliştirmiştir (Huang ve Cheng, 2010). Bu modele göre havayolları için rezervasyonun kabul ve reddi seçenekleri belirli kısıtlar altında değerlendirmeye alınabilmektedir. Markov ismiyle adlandırılan bu modelde her bir rezervasyon talebinin rastgele bir ağırlık ve hacim ile donatıldığını ve uçak kargo kapasitelerinin tahsis edilmesi için havayollarının bir referans olarak rezervasyon taleplerinin kabul edilip edilmeme kararının, finansal kısıtlar altında hesaplanması amaçlanmıştır (Han vd., 2010, s. 800-811).

3.HAVA KARGO TAŞIMACILIĞINDA KULLANILAN STRATEJİLER

3.1.ÇOK HAVALİMANLI BÖLGELER (MAR)

Hava taşımacılığındaki artan talebe benzer şekilde, aynı oranda olmasa da sivil havacılık sektörü de genişlemiş ve hava kargo taşımacılığına daha fazla erişilebilir hale gelmiştir. Daha çok alanda faaliyet gösteren lojistik firmaları sayesinde hava kargo taşımacılığının artışında sivil havacılık endüstrisinin büyümesi etkili olmuştur. Sivil havacılık endüstrisindeki yeni pazarlar, yeni havalimanlarının inşası, mevcut havalimanlarının kapasitelerinin genişletilmesi (master plan), bazı askeri hava limanlarının sivil havalimanlarına dönüştürülmesi, havacılık ağı bağlantısında artış, daha fazla uçuş güzergahının bulunması ve trafik bağlantı yollarının iyileştirilmesi havalimanlarına ulaşımı kolaylaştırmakta ve mevcut havalimanlarının daha yoğun kullanımından dolayı da hava trafiğinin çakışmasına ve gecikmelerin yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu durum bir bölgede birçok havalimanına erişilebilen ve birden fazla bölgenin hava taşımacılığı talebini karşılamak üzere ikame edilebilecek ve birbirini tamamlayabilen Çok Havalimanlı Bölgelerin (Multi Airport Regions - MAR) oluşmasına neden olmuştur (Loo, 2008, s. 117-125).

3.2.Alternatif Erişimli Havalimanı Politikası (AAP)

Çok Havalimanlı Bölgelerin oluşmasına bağlı olarak Randolph W. Hall, Alternatif Erişimli Havalimanı Politikasını (Alternative Access Airport Policy - AAP) önermiş olup, bir MAR'deki birden fazla havalimanı ve uçuş güzergahı seçeneklerinin, hava kargo taşımacılığında faydalı olabileceğini önermiştir. Randolph W. Hall, toplam yükü azaltmak, kargo segmentasyonu ve taşıma maliyetlerini düşürmek, teslimat servis seviyesini iyileştirmek ve hem kara hem hava trafiğindeki tıkanıklığı önlemek için hava trafiğinin aktif kullanımı kadar karayolu bağlantılarının da doğru planlanması gerekliliğini savunmuştur. Randolph W. Hall, sivil havacılık faaliyetlerinin yoğunlukla yaşandığı bölgede artan talebe yanıt vermenin karmaşıklıklarına değinmekte ve AAP'nin potansiyellerini belirlemek için Güney Kaliforniya'daki hava trafiğinin efektif şekilde kullanıldığını örnek olarak vermiştir. Randolph W. Hall, ayrıca AAP'nin ana hat ve avantajlarını tartışırken, en iyi sonucun elde edilebilmesi için AAP modellemesi ve uygulaması hakkında bir çalışma bulunmadığını gözlemlemiş olup, hava kargo taşımacılığında AAP uygulamasının hava kargo firmalarına nasıl

uygulanabileceğinin operasyonel uygulanması konusunu da birçok çalışmasında incelemiştir (Hall, 2002).

Randolph W. Hall, incelediği çalışmalarında nakliyeciler ile taşıyıcılar arasında aracılık yaparak yük gönderiminde bulunan firmalar, hava kargo taşımacılığının % 90'ından sorumlu olduğu kanaatine varmıştır. Nakliyeciler genellikle karayollarını kullanarak kargoların güvenli bir şekilde havayoluna ulaştırılmasından sorumlu olup, havayolları yönlendirme ve rezervasyon kararlarını da nakliyecilere bırakarak alınacak riski minimize etmeye çalışmaktadır. Ayrıca Hellermann'ın görüşüne göre hava kargo taşıyıcıları, en iyi uçuş güzergahı seçeneklerini bulma ve kargoyu teslim tarihine kadar güvenli bir şekilde varış noktasına ulaştırmak için nakliyeciler ile birlikte rezervasyon kapasitesini bulmakla yükümlüdür (Hellermann, 2006).

Uçuş güzergahı seçeneği, başlangıç noktasından son varış noktasına kadar kargoları taşıyan bir veya birden çok bağlantılı uçuş grubunu belirtir. Çeşitli uçuş güzergahı seçenekleri bazı uçuş seferlerini paylaşabilir. Örneğin, başlangıç noktasındaki havalimanından başka bir havalimanına olan bir uçuş güzergahı, o rotadan geçen tüm uçuş güzergahı seçenekleri arasında paylaşılır. En iyi uçuş güzergahı seçeneklerini belirlemek için kargoyu tarifeli bir havayoluna yönlendirerek, maliyetleri ve varış sürelerini hesaplamak karmaşık bir sorun olmaktadır. Bu sorun incelenmiş olup, hava kargo yönlendirme ve dinamik yeniden yönlendirme sistemleri esas alınarak bir algoritma sağlanmıştır. Bu algoritma sonucunda uçuş güzergahı seçeneklerini belirlemek ve maliyetlerini hesaplamak için araştırmalar yapılmıştır. Bir MAR söz konusu olduğunda ve AAAP kapsamında, her bir yolcunun yükü için dikkate alınması gereken çok sayıda geçerli uçuş seçeneği olabilir. Bu seçenekler arasından en doğru stratejiyi uygulayan havayolu ise bu rekabet ortamında kazanan taraf olmaktadır. Uçuş rezervasyonuna ek olarak, çoğunlukla yük taşımacılığı amaçlı kullanılan teçhizatlar tarafından gerçekleştirilen müşterilerin yüklerinin alınması ve teslimatından hava kargo taşıyıcıları sorumludur. Göndericilerin yükleri hava kargo taşımacılığı için kullanılan uçak tipine göre benzerlik gösteren toplam yük kapasitesinden daha az olduğunda, birden fazla göndericinin yüklerini tek bir seferde birleştirmek lojistik maliyetlerini azaltmak için bir fırsat sağlamaktadır (Azadian, Murat ve Chinnam, 2012, s. 355-372).

Aslında, bir hava kargo taşıyıcısının karlılığı genel olarak, uçuş güzergahı belirlemelerine, satın alma ve teslimat işlemlerine bağlı olarak genel maliyet etkinliği esaslarına bağlıdır. Bu kararların kombinasyonu, çok karmaşık bir operasyon yönetimi problemi oluşturmaktadır. Bu çalışmada amaç, bu pratik problemi tanıtmak, modellemek ve bunun için bir hava kargo taşıyıcısı perspektifinden yeni bir çözüm metodolojisi sağlamaktır. Hava kargo taşıyıcılarının problemi iki karar kümesinden oluşur. Bu sorunun bir karar bileşeni, coğrafi olarak MAR'de dağıtılmış olan farklı müşterilerin yüklerine uçuş güzergahı atamadır. Bu kararlar, uçuş güzergahı seçenekleri, yük kabulünü durdurma süreleri, varış saatleri, güzergah masrafları ve gecikme cezaları nedeniyle ortaya çıkar. Diğer karar unsuru, müşteri yüklerini rezervasyon dahilinde alıp, atanmış uçuş güzergahlarının kargo kabulü için rezervasyon sürelerinin bitmesinden önce havalimanlarına teslim etmek için çoklu araç yönlendirilmesidir. Bu yönlendirilme kararları, belirlenen alandan (depo, müşteriler ve havalimanları) seçilen uçuş güzergahlarının başlangıç zamanlarından ve araç filosu büyüklüğünden etkilenir.

3.3. Toplama ve Teslim Sorunsalı (PDP)

Hava kargo taşıyıcı sorunlarının yapısı, toplama ve teslim sorunsalını (Pick-up and Delivery Problem - PDP) çeşitli yönlerden geliştirmekte ve yeni bir tür PDP'nin kullanımını talep etmektedir. Bu araştırmada uygulanan strateji ile hava kargo taşıyıcılarının kargo planlamalarını efektif şekilde yapabilmeleri 3 önemli esasta katkı sağlamaktadır. Birincisi, AAAP'de yük taşıyıcıları için asıl işlev, AAAP'nin operasyonel uygulamasını model yapı ve amaç açısından bilinen birçok alım ve teslimat problemini geliştiren bir MAR uygulamasında tanıtmak ve modellemektir. İkincisi, kargoyu toplama ve teslimat sorunsalının, toplam yük kapasitesine bağlı olarak kullanılabilir alanı, yeni ve verimli bir ayrışma ve segmentasyona dayalı çözüm metodolojisi ile hesaplamaktır. Son olarak bu süreçte sonuç kısmı, hesaplaması yapılarak önerilen algoritmanın performansını değerlendirmek için deneysel bir çalışmanın sonuçlarını geri bildirim neticesinde incelemekten geçmektedir. Yük taşımacılığının AAAP operasyonel uygulaması, alım ve teslimat problemleriyle yakından ilişkilidir. Teslim alma ve teslimat sorunları son on yılda kapsamlı olarak incelenmiş olup, AAAP operasyonel uygulaması hava kargo taşıyıcılarının stratejileri ile ilgili sorunlar için çok daha çözümleyici bir yöntem olmaktadır (Berbeglia, Cordeau ve Laporte; 2010, s.8-15), (Berbeglia, Cordeau, Gribkovskaia ve Laporte; 2007, s. 1-31), (Laporte; 1992, 2009), (Parragh, Doerner ve Hartl; 2008a,b, s. 21-51; s.81-117) ve (Toth ve Vigo; 2001).

Genellikle PDP, belirli bir başlangıç ve varış noktasına göre bir dizi ulaşım talebini karşılamak için filoda bulunan uçakların yönlendirilmesini içerir. PDP'de, sefere başlanılan havalimanından itibaren taşınan tüm yükler, son tarih (deadline) olarak belirlenen teslimat tarihinden önce olmalı ve aynı firma tarafından gerçekleştirilmelidir. Dahası, her rota aynı yerde başlayıp sonlandırılmalıdır. PDP, genellikle yetkilendirilmiş hava kargo firmalarını değerlendirir ve amaç bir taşıyıcı seçerek risk kriterini en aza indirmektir. Seyahat ölçütü, bölgesel hava kargo taşıyıcıları için toplam uçuş mesafesi kadar basit olabileceği gibi (Figliozzi, 2007, s. 1014-1032), yolcu taşımacılığında doğrudan uçuş süresi üzerinden transit ve transfer seferleri ekleyerek belirlenen süreç daha kompleks de olabilmektedir (Diana, Dessouky; 2004, s. 539-557). Yüklerin bekletildiği depo ve müşterilerin beklediği teslim yeri arasındaki nakliye ulaşım süreci iki kategoriye ayrılabilir. GSYİH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla), bir ülkede toplam kargo taşımacılığında elde edilen gelir de nakliye ulaşım sürecindeki iki kategoriye bağlı olmaktadır (Parragh vd.; 2008a, s. 21-51).

PDP'de önerilen problem departure (uçakların başlangıç noktasından - origin) gideceği yere ulaşana kadar efektif şekilde uçaklara yüklenecek yük planı yapılmadığı zaman sürecin ikinci kategoriye dayanarak devam etmesidir. Bu kategori, eşleştirilmiş ve eşleştirilmemiş yükü ayırt ederek teslim alma ve teslim etme süreçlerine göre sınıflandırılır. Bire-Bir PDP (1-1-PDP) olarak da bilinen eşleştirilmiş PDP'de, müşteriden alınan ve taşınması için ücretlendirilen yükler ancak müşteriyle ilişkili teslim yerlerinden birine teslim edilebilir.

3.4.İstifleyici Vinç Problemi (SCP)

İstifleyici vinç probleminde (stacker crane problem - SCP), birim kapasiteli bir araç kullanılarak başlangıç noktasından varış noktasına kadar aynı olmayan emtiaların birim yükleri taşınabilir. Bu stratejiye göre farklı emtiaların en uygun maliyetle taşımacılığı yapılabilmektedir (Frederickson, 1978, s. 178).

3.5.Toplama ve Teslimatlı Araç Yönlendirme Sorunu (VRPPD)

Toplama ve Teslimatlı Araç Yönlendirme Sorununda (Vehicle Routing Problem with Pick-up and Delivery - VRPPD), SCP'nin birim kapasite gereksinimi indirgenir ve yük özelliklerine dayalı bir dizi kısıtlama ile değiştirilir (Örneğin; ağırlık, hacim veya ünite sayısı). VRPPD'nin ise özel bir durumu bulunmaktadır. Bu durum zaman pencereleri bulunan VRPPD'nin teslim almak veya teslim etmek için belirlenen alana ziyarette bulunması ancak önceden tanımlanmış bir zaman aralığı boyunca buna fırsat verilmesi ile gerçekleşir.

3.6.Uçağa Binme Sorunu (DARP)

VRPPD genellikle yük taşımacılığı ile ilgiliyken, uçağa binme sorunu (Dial-a-Ride Problem - DARP) yolcu taşımacılığına yöneliktir ve bu nedenle ek yan kısıtlamaları içerir (Örneğin, maksimum gidilen süre, zaman pencereleri veya servis kalitesi). Dahası, objektif fonksiyon kavramı, uygun müşterileri belirlemek gibi kolaylıkları da sağlar ve DARP için son modelleme ve çözüm algoritmalarının araştırılması için bir süreç belirler (Cordeau ve Laporte; 2007, s. 29-46), (Kirchler ve Calvo; 2013, s. 120-135) ve (Paquette, Cordeau, Laporte ve Pascoal; 2013, s. 1-16).

3.7.Teslim İçin Değiştirme Sorunu (SPD)

Çoktan çoklu PDP problemleri (Many to Many PDP - M-M-PDP) olarak da bilinen eşleştirilmemiş PDP'ler, herhangi bir kargonun toplanıp müşteri tarafından teslim edilmesi istenen alanlara teslim edilebileceğini göz önüne almaktadır. M-M-PDP sistemi ile yükler, (Anily ve Hassin; 1992, s. 419-433) müşteriler için tek bir birim kapasiteli araçla istenen güzergahlara teslim için değiştirme sorununu (Swapping Problem for Delivery - SPD) başlatmıştır. Bu sistem ile güzergah değişse bile yük alıcının istediği yere istediği zamanda iletilebilmektedir (Hernandez-Perez, Salazar-Gonzales; 2004a,b,2014, s. 126-139; s. 245-255; s. 46-59). Emtia alım ve teslimat satış problemi M-M-PDP kavramı altında incelenmiş olup, (Chalasanı, Motwani; 1999, s. 21-33) teslimatlı kargo taşımacılığı probleminin genel durumu, teslimatların değerlendirilmesinde kapasitif yük belirleme probleminin de var olduğunu göstermiştir (Anily ve Bremel; 1999, s.654-670).

3.8.Teslimatlı Kargo Taşımacılığı Problemi (DTSP)

DTSP (Delivery Traveling Salesman Problem) stratejisinde başlangıç noktası olan depodan başlayarak, araç kapasitesini aşmadan alıcı noktasından teslimat noktasına yükleri gönderen tek bir uçak ile birlikte toplam seyahat maliyeti en aza indirilmektedir. DTSP stratejisi ile, toplama ve teslimat

miktarlarının tek bir birim olduğu ve araç kapasitesinin bu birim dahilinde sınırlandırılmasıdır (Hernandez-Perez, Salazar-Gonzales; 2014, s. 46-59).

3.9.Çoktan Çoklu Toplama ve Teslim Sorunsalı (M-M PDP)

Daha sonra DTSP'yi Çoklu Emtia Bire Bir Toplama ve Teslimat Satış Satıcısı Problemi (Multi Pick-up and Delivery Problem - M-PDP) ile birlikte değerlendirdiğimizde; bu uzantı ile çoktan çoklu toplama ve teslimat sorunsalı (Multi Multi Pick-up and Delivery Problem - M-M-PDP) durumu oluşmamaktadır. Hava kargo taşımacılığı için yüklerin çeşitlenmesinde, menşei dikkate alınmayan yüklerin herhangi bir talebi karşılayabilmesi için belirli bir toplama kargo sistemi kullanılabilir. Nakliyeciler için AAAP'nin operasyonel uygulanması problemi, yükleri müşteri sitelerinden (alım yerleri) havalimanlarına (teslim yerlerine) bir MAR içinde nakletmekten ibaret olduğu için aslında bir PDP olarak nitelendirilir. Depo hem araçların başlangıç hem de bitiş noktasıdır, ne toplama ne de teslimat noktası değildir. Benzerliklere rağmen, önerilen sorun mevcut PDF ile birçok önemli farklılığa sahiptir ve sorun diğer sınıflardan herhangi biri ile eşdeğer olarak değerlendirilemez. Bu sorunun ayrımcılığının başlıca kaynağı, yükleri uçuş için hazır hale getirir ve bu durum havalimanı teslimat süresi kısıtlamalarını uygulamakla birlikte uçuş atama maliyetlerinin de eklenmesi yoluyla hedef fonksiyon belirlenir. Müşteriler ve uçuş güzergahları arasında önceden tanımlanmış bir görev bulunmaması, önerilen sorunu 1-1 PDP'lerden ayıran unsurdur. Başka bir deyişle, uçuş güzergahı atamaları düzeltilmişse (Örneğin, her havalimanı üzerinden her müşteriye atanacak bir uçuş seçeneği mevcutsa), bu sorun (bazı dönüşüm ve kritik noktalar ile birlikte) 1-1 PDP olarak sunulabilir. Tabii ki AAAP'ın uygulanması, uçuş güzergahı atamaları için çok sayıda seçenekten oluşur ve bu durum fazla karmaşıklığa neden olmaktadır (Savelsbergh; 1985, s. 285-305).

Önerilen problem, müşteri yüklerinin teslimat maliyetinin hem zamana, hem de varış noktasına bağlı olması nedeniyle, M-M'ler PDP'lerden farklılık göstermektedir. M-M'lerin PDP'ye benzer yönü, bir problemde müşteri yükü genelde herhangi bir havalimanında bir MAR içinde teslim edilebilir. Bununla birlikte, farklı havalimanları tarafından sunulan uçuş güzergahları dikkate alındığında, bazı havalimanları asla ziyaret edilemez. Ayrıca, bir müşterinin yükünü farklı havalimanlarına bırakmak, teslimat esnasında mevcut olan uçuş güzergahı seçeneklerini temel alarak farklı harcamalara neden olmaktadır. Görüleceği üzere, zaman pencerelerinin yanı sıra, müşterilerin yüklerinin uçuş güzergahı seçeneklerine atama kararı bu sorunu, toplam seyahat mesafesini, zamanını veya bununla ilgili bir önlemi optimize etmekle sınırlı olan mevcut PDP'lerden ayırır. Bu sebeple bu tür problemler mevcut bir PDP ile çözülemez ve yeni bir çözüm yaklaşımı gerektirir. Bu problem atama ve zamana bağımlı PDP esaslarına bağlı olarak belirtildikten sonra (ATD-PDP) bir müşterinin yükünün teslimat maliyetinin, seçilen havalimanı ve uçuş güzergahına bağlı olduğunu gösterir. Sorunumuzda zaman bağımlılığı her bir havalimanındaki uçuş güzergahı seçeneklerinin belirli bir kargo kabulünü kesme süresine sahip olmasıdır. Sonuç olarak, uçuş güzergahı seçenekleri (ve müşterinin yükünün taşınması maliyeti) her bir havalimanının sefer planlamalarına göre değişir. Önerilen stratejinin özellikleri literatürde incelenmemiş olup, zaman bağımlı taşıma maliyetleriyle PDP'ler üzerinde yapılan ilk araştırmadır.

3.10.Hava Kargo Ücretlendirme Modeli

Hava Kargo Taşımacılığında efektif planlama için hem ağırlığı hem de hacmi göz önünde bulundurmak gerekir. Bu nedenle, hava kargo taşımacılığı kavramında, düşük hacimli ağır kargo ile yüksek hacimli hafif kargo oranının yüksek olması durumunda, yüklenebilir ağırlık daha fazla olmaktadır. Bu planlama dahilinde belirlenen hava kargo ücretlendirme modeli, hava kargo gelirlerini etkileyen faktörleri içeren bir matematiksel modelin açıklanması ve uçakların ULD yükleme sınırlarını belirlemektir. Hava taşımacılığı ücretleri, hem yük ağırlığı hem de hacim için hesaplanır ve bu iki kavramın bileşkesi olarak yüklenebilir ağırlık kavramı ortaya çıkmaktadır. IATA kriterlerine göre kargo hacminden volumetrik ağırlığa dönüşüm, birim hacimce (kübik santimetre cinsinden) 6000'ye (ekspres taşıyıcılar için 5000) bölünmüştür. IATA hava kargo ücretleri listesine göre havayolu şirketleri, yük tiplerine göre yüklü ağırlıklara dayalı farklı birim fiyatları talep etmektedir. Örneğin, ücretli ağırlıklar arttıkça, havayolu şirketleri için daha uygun fiyatlar ortaya çıkmaktadır. Bu modelde yüklerin hava kargo taşımacılığı kavramı altında hacim ve ağırlık esasları altında ücretlendirilmesi amaçlanır.

4. HAVA KARGO TAŞIMACILIĞI MODELİ VE KOMBİNE HAVAYOLU KAVRAMI

Kupfer ve arkadaşlarının görüşüne göre; 2008 yılında kombine havayolları (Hem yolcu hem de kargo taşımacılığı hizmetleri sunan havayollarıdır. Birinci öncelik yolcu taşımacılığı olup, kargolar yolcu

uçaklarında bagaj yanında taşınmaktadır) hava trafiğinin yaklaşık %50'sini oluşturmaktadır. Bu rakam geçmiş yıllardaki istatistikler düşünüldüğünde gitgide yükselmektedir (Kupfer vd., 2011a; Kupfer vd., 2011b, s. 28-48; s. 98-111).

Kombine havayollarının ana müşterileri, nakliye firmaları veya GSA (General Sales Agent) genel satış acentesi gibi servis sağlayıcılarıdır. Clancy ve arkadaşları, nakliye firmalarının genel hava kargo perakende satış kanalının % 85'ini kontrol ettiğini tahmin etmektedir. Ancak Hellermann'ın görüşüne göre, bu oran %90 ile %95 arasındadır (Hellermann, 2006). 1960'lı yıllarda başlayan değişimle, çoğu kombine havayolları hava kargo işletmeciliğini ikinci plana atarak, yolcu taşımacılığı için çalışma ve kaynakları yoğunlaştırmıştır (Rhoades, 2014). Yolcu taşımacılığı stratejisinin yoğunlukla kullanıldığı sivil havacılık endüstrisinde, hava kargo servis sağlayıcıları kombine havayollarının bıraktığı %10-15'lik alanın tümünü değerlendirmeye ve bu oranı arttırmak için değişik stratejileri kullanma yoluna gitmişlerdir (Allaz, 2004).

Genelde kombine havayolları, sadece hava kargo taşımacılığında faaliyet gösteren firmalarla rekabetten kaçınmaktadır. Kaçınma sebeplerinden birincisi olan rekabet, muhtemelen mevcut ticari ilişkilere zarar verebilir. İkinci sebep olan yatırım ise, rekabetin kombine havayolları için önemli yatırımlar gerektirdiğidir. Çünkü kombine havayollarının çoğu hava kargo taşımacılığı pazarında rekabet edebilmek için gerekli teçhizattan yoksundur (Allaz, 2004). Bu tür yatırımlar da stratejiler dahilinde ve ticari kıstaslar altında uygun olmamaktadır (Moorman, 2007). Yine de hava kargo pazarı, kombine havayollarının vazgeçmeye istekli olduğu bir iş alanı görünmemekle birlikte hava kargo taşıyıcılarının stratejileri, kombine havayollarının pazar payını artırma şansını azaltmaktadır. Geniş gövdeli yolcu uçakları ile kombine havayolları, navlun için kullanılan ve bir marjinal maliyetle ek gelir kaynağı sağlayabilen kargo taşımacılığı için önemli boş kargo alanlarına sahiptir. Hava kargo taşımacılığında sağlanan ek gelir kaynakları da uzun vadeli faaliyetlerin sürdürülebilmesi açısından çok önemli bir rol oynamaktadır. Örnek olarak, LATAM Havayollarının hava kargo gelirleri tüm gelirlerinin % 31'ini (2011 yılının ikinci çeyreği için) oluşturmakta olup, tüm yüklerin %35'i kargo taşımacılığı stratejisi altında geniş gövde uçaklar ile birlikte bagaj yanında taşınmaktadır (Casadesus-Masanell ve Tarzian, 2012, s. 132).

Ayrıca, hava kargo taşımacılığı marjinal kârlar ve döngüsel stratejiler ile karakterize edilmiştir (Doganis, 2006). Yolcu ve kombine havayolları için yatırım yapılan sermayenin maksimum getirisi yılda % 5'in üstünde nadiren bulunur (IATA, 2014) ve bu oran diğer rekabetçi sanayilerdeki getiriler gibi ağırlıklı ortalama sermaye maliyetinin altındadır (Button, 2003, 1996, s. 5-14, s. 275-291; Doganis, 2006). Kısacası, hedef iş tanımı veya cazip bir sistem olarak görülme de, kombine havayolları hava kargo pazarını görmezden gelememektedir.

Yeterli stratejiler geliştirmek ve uygun işletme modellerinin nasıl tasarlanacağı konusunda bilgi sahibi olmak, bir şirketin rekabet gücünü koruması ve kazanç sağlaması için önem arz etmektedir (Porter, 1996, s. 61-79). Tüm bu kıstaslar altında yolcu havayollarının stratejileriyle ilgili birçok yayın, metodolojik önerilerle birlikte yapılmıştır (Daft ve Albers, 2013, 2015, s. 47-54, s. 3-11; Lohmann ve Koo, 2013, s. 7-9; Pereira ve Caetano, 2015, s. 70-76).

Hava kargo sektörüyle ilgili tez konularına akademisyenler tarafından günümüze kadar pek önem verilmemiştir. Kombine havayollarının kargo stratejileri ile ilgili az sayıda araştırma veya araştırma projesi mevcut olup, özellikle iş modelleri ile ilgili pek araştırma bulunmamaktadır. Bu çalışma ile kombine havayollarının iş modelleri üzerine yapılan araştırmaların sonuçları incelenmiş olup, bu araştırmada kombine havayollarının kargo stratejilerinin varoluş modelini belirlemek amaçlanmıştır. Strateji ve iş modeli terimleri farklı kavramlardır; ancak bu terimlerin gerçek anlamları hala bilim dünyası içerisinde tartışmaya açık durumdadır (Magretta, 2002, s. 86-92).

Planlı strateji kavramı (Mintzberg ve Waters; 1985, s. 257-272); bir iş modelinin bir şirketin stratejisini oluşturmak için kullanılan bir araç olduğu hipotezine dayanmaktadır (Casadeus, Masanell ve Richard; 2009). Bu nedenle, belirli bir stratejiyi yürüten havayollarının benzer iş modellerini uygulaması gerekmektedir. Benzer iş modelleri arasındaki farklılıklar sadece belirli kıstaslar altında kabul edilebilmektedir. Olası farklılıklar, belirli bir stratejinin iş modeli alanını belirler ve temsili iş modelini tanımlar. Söz konusu havayolu ilgili stratejiye uyum sağlamak istiyorsa, fiili iş modelinin sistemini temsili iş modeli olarak belirlemelidir.

Temsili iş modeli kavramı ile ilgili olarak Dewulf, belirlenmiş kırk yedi kombinasyonun arasından, kargo havayollarının hava kargo stratejisini çeşitli boyut ve aralıklarla incelemiş ve beş ana stratejinin bulunduğu karar vermiştir (Dewulf, 2014).

Bu 5 strateji; Temel Servis Kargo Sistemi (Basic Service Freighter - BSF), Tam Hizmet Nakliye Operatörü (Full Service Freighter Operator - FSFO), Temel Hizmet Kombine Taşıyıcı (Basic Service Combination Carrier - BSCC), Tam Hizmet Birleşik Taşıyıcı (Full Service Combination Carrier - FSCC) ve Ayrı Kâr ve Zarar Tam Hizmet Birleştirme Taşıyıcısı (Seperate Profit and Loss Full Service Combination Carrier - SFSCC) olarak belirlenmiştir.

Bu araştırmada, yalnızca sıralamadaki son 3 stratejinin kombine havayolları ile ilgili olduğu belirtilmiştir. Aşağıdaki tabloda, stratejinin üç kıstas (ürün, pazar ve ağ) altında toplanmış on bir değişken ile belirtilen her strateji karakterize edilebilmektedir.

İlgili üç strateji incelendiğinde, tüm iş kararları yolcular tarafından yönlendirilir. Kargo işlemleri sadece genel grubun gelir performansını artırmak için hizmet veren düşük ücretli bir hizmet olarak kabul edilir. Kombine havayolları, küçük satış ekipleri tarafından satılan ve nispeten düşük getiri sağlayan temel bir ürün yelpazesi (ör., Malların takip edilmesi, izlenmesi ve gümrük servisleri) sağlar. Hava kargo ticaretiyle ilgili ortaklıklar diğer havayollarıyla kurulabilir, ancak ağırlıklı olarak yolcuların talebi doğrultusunda kararlar alınmaktadır. Yükler, yolcu uçakları tarafından kullanılan ULD ve paletler (geniş gövde uçaklarda kullanılan yük taşıma ekipmanları) ile taşınır. Hava kargo ağı (varış yerleri) yolcu talebine göre belirlenir. Kapasiteyi artırma amaçlı yönetim prosedürleri, hava kargo taşımacılığını marjinal fiyatlı bir yan ürün haline getirmektedir. Bu stratejiye bağlı bir kombine havayolu örneği olarak TAP Portekiz Havayollarını verebiliriz.

Tablo 1 Dewulf ve Doganis'in Hava Kargo Taşımacılığında Kombine Havayolu Modellemesi

Dewulf Stratejisi			Temel Hizmet Kombine Taşıyıcı	Tam Hizmet Kombine Taşıyıcı	Ayrı Kâr ve Zarar Tam Hizmet Kombine Taşıyıcı
Doganis Stratejisi		Dışarıdan Temin Edilen Kaynaklar	Birim İş	Birim İş	Bağlı İştirakler
Ürün Stratejisi	Ürün Farklılaştırma	Temel Ürün	Temel Ürün	Orta Aralık	Geniş Aralık
	Getiri yok	Boş	Düşük	Orta	Yüksek
	Ekip Kaynak Yönetimi	Genel Satış Acenteleri	Küçük bazlı satış acentaları	Profesyonel satış acentaları	Profesyonel satış acentaları
	Birleşmeler	Yalnız yolcu taşımacılığı	Yalnız yolcu taşımacılığı	Çoğunlukla yolcu taşımacılığı	Dikey entegrasyon/ ve Ayrı birleşmeler
Pazar Stratejisi	Kapasite yönetimi	Mevcut değil	Az oranda mevcut	Temel	Karmaşık
	Rekabetçi davranış	Mevcut pazarı engeller	Mevcut pazarı engeller	Takipçi	Mevcut pazarı destekler
Ağ Stratejisi	Birim maliyet	Marjinal maliyet	Marjinal maliyet	Düşük seviye	Orta ile yüksek seviye

	Mevcut güzergah ağı	Yolcu taşımacılığı ağını takip eden yapı	Yolcu taşımacılığı ağını takip eden yapı	Temelde yolcu taşımacılığı ağını takip eden yapı	Çok yüksek seviye
	Ana merkez	Yolcu taşımacılığı ana merkezi	Yolcu taşımacılığı ana merkezi	Temelde yolcu taşımacılığı ana merkezi	Temelde yolcu taşımacılığı ana merkezi
	Havalimanı	Büyük havalimanları	Büyük havalimanları	Büyük havalimanları	Temelde büyük havalimanları
	Filo	Sadece bagaj yanı kargo taşımacılığı	Sadece bagaj yanı kargo taşımacılığı	Bagaj yanı kargo taşımacılığı ve özel nakliye yük taşımacılığı	Bagaj yanı kargo taşımacılığı ve yük taşımacılığı

Kaynak: Dewulf, 2014; Doganis, 2006.

4.1. Tam Hizmet Kombine Taşıyıcı Stratejisi (Full Service Freighter Operator - FSFO)

Bu stratejiyi izleyen kombine havayolları, orta ölçekli ürün farklılaştırması (Örn., Zamanında kesin teslimat stratejisi) ile belirlenen hizmetleri, profesyonel bir satış ekibi ve daha geniş ölçekli genel satış acentaları (veya diğerleri) vasıtasıyla satmaktadır. Bu kategorideki kombine havayolları, yolcu ağına marjinal veya müşterek ürün fiyatlı kargo hizmetleri uygulayan FSFO grubunda hava taşıyıcıları tarafından tanımlanan prosedürleri takip etme eğilimindedir. Hava kargo ağı (varış yerleri), bağımsız kargo havayollarının kullanılmasına rağmen, ağırlıklı olarak yolcu ağına güvenmektedir. Kargonun çoğu yolcu uçaklarında taşınır. Ayrıca, belirli kargo güzergahları için özel kiralanmış kargo uçakları kullanılabilir. Bu durum nadir olmasına rağmen, özel bir kargo uçağı filosu da kullanılabilir. Hava kargo ittifakları ve diğer ortaklıklar da kullanılmakta olup, yaygınlıkla yolcu sektörüne bağlılık söz konusudur. Bu kombine havayollarının örnekleri arasında KLM-Air France ve British Airways bulunmaktadır.

4.2. Temel Hizmet Kombine Taşıyıcı Stratejisi (Basic Service Freighter Operator - BSFO)

Tam Hizmet Kombine Taşıyıcı Stratejisi ile büyük oranda benzerlik gösteren bu stratejide; birim iş orta aralıklardan temel ürün olan yolcu taşımacılığına, getiri de hava kargonun az kullanılmasından ve strateji farklılıklarının uygulanmamasından dolayı daha az oranda elde edilebilmektedir. Ayrıca ekip kaynak yönetimi konusunda da hava kargo taşımacılığı stratejisinin az oranda kullanılmasından dolayı profesyonel satış acentalarından ziyade küçük bazlı satış acentaları kullanılmaktadır.

4.3. Ayrı Kar ve Zarar Tam Hizmet Birleştirme Taşıyıcısı (Separate Profit and Loss Full Service Combination Carrier - SPLFSCC)

Bu strateji, hava kargo işine en üst düzeyde bağlılık gösteren kombine havayolları tarafından tercih edilmektedir. Bu havayolları, geniş bir hizmet yelpazesi ve operasyonlar (örneğin, depolama, özel nakliye, lojistik hizmetleri ve intermodal (taşıma şekilleri değiştirilirken yük üzerinde herhangi bir işlem yapmadan birden fazla noktaya yükün birden fazla taşıma modeliyle taşınması yöntemi ile yük taşımacılığı hizmetleri) taşımacılık stratejileri ile birlikte kendi kargo temsilcileri tarafından veya sisteme bir bağlı şirket aracılığıyla yönetilirler. Bu stratejiyi uygulayan havayolları genellikle pazar ihtiyaçlarına göre tasarlanmış özel bir kargo ağı işletirler. Ayrıca ana stratejisi olan yolcu taşımacılığından mümkün olan en fazla ölçüde yararlanmaktadırlar. Buna ek olarak, ihtiyaç duydukları takdirde, diğer kombinasyon havayollarına, geçici kiralanmış nakliye şirketlerine ya da hava kargo servis şirketlerine özel hava kargo hizmetleri stratejisi altında hizmet verebilirler. Bu kombine havayolları, kargo koşullarında daha az oranda araştırılan bölgelere yatırım yapan pazar üreticileri olarak görülürken, yolcu sektöründen elde edilen genel operasyonel kârı da

sağlamaktadırlar. Bu stratejiyi benimseyen kombine havayolları örnekleri arasında Lufthansa Kargo bulunmaktadır.

Tablo 1'de incelenen Dewulf'un önerisi (Dewulf, 2014), Doganis tarafından incelenen daha önceki çalışmalarla uyumludur. Doganis, Tablo 1 'de yer alan üç stratejiyi tanımlamış olup, bu stratejiler dış kaynak, birim iş ve bağlı kuruluş olarak sınıflandırılmıştır (Doganis, 2006). Bu stratejilerden ilki olan dış kaynak, Dewulf tarafından incelenmemiş olup, benzer tanımlamalar geriye kalan iki strateji için aşağıdaki şekilde açıklanabilir:

4.4. Temel Hizmet Kombine Taşıyıcı Kavramı Birim İş Stratejisi (Unit business strategy – UBS)

Bu stratejiyi benimseyen kombine havayolları, kendi organizasyonlarında özel bir hava kargo birimi işine sahiptir. Birim iş düşük özerkliğe sahip bir kargo bölümünden, bağımsız stratejiler altında ayrı bir bölüme kadar değişebilir (Zondag, 2006). Hava kargo departmanları tarafından benimsenen asıl stratejiler BSFO stratejisinin karakteristik özelliklerini sergilerken; ayrı bölümlerin stratejisi, FSFO stratejisine daha yakındır.

4.5. Ayrı Kar ve Zarar Tam Hizmet Birleştirme Taşıyıcı Kavramı Bağlı İştirakler Stratejisi (Subsidiary strategy – SS)

Bu stratejiyi benimseyen kombine havayolları, hava kargo taşımacılığı stratejisine yüksek oranda bağlıdır. Yolcu ve kargo taşımacılığı stratejilerinde farklı yönetim ve iş stratejileri gerektirdiğini kabul ettikleri için, bu esaslar altında bir yan işletme modeli kurmayı tercih etmektedirler. Bu strateji, SPLFSCC stratejisine de benzemektedir. Doganis'in (Doganis, 2006) çalışmalarını inceleyen Reis, hava kargo taşımacılığı stratejisinin dışında kalmayı seçen havayolları ile ilgili ek bir strateji önermiştir. Bu strateji, bu çalışmada dikkate alınmamış olup, tanımı gereği hava kargo şirketi olmayan bir havayolunun kombine stratejisine dahil değildir (Reis, 2010).

Farklı bir yaklaşım benimseyen Morrell (2011), çeşitli yolcu stratejileri tanımlamıştır. Bu stratejiler; ağ operatörleri, bölgesel taşıyıcılar, büyük yerel taşıyıcılar ve düşük maliyetli taşıyıcılar olarak sınıflandırılmıştır. Morrell sonrasında her tip hava kargo stratejisinin temel özelliklerini analiz etmiştir. Bu perspektif, Morrell'in hava kargo taşımacılığının iş bölümlendirmesinin yolcu taşımacılığı iş bölümlendirmesi perspektifine benzer olduğunu analiz etmesiyle birlikte, hava kargo stratejilerini Doganis veya Dewulf'un yaptığı gibi sınıflandırmayarak ayrı stratejiler altında ele almıştır.

5. Hava Kargo Taşımacılığında İş Modeli Kavramı ve Çeşitleri

Hava kargo taşımacılığı için birçok farklı iş modeli tanımlanmıştır. Genel olarak iş modeli, bir şirket stratejisinin mimari, tasarım, model, plan, metot, varsayım, kavramsallaştırma veya beyan esaslarına göre tanımlanmasıdır (Morris vd., 2005, s. 726-735). Her ne kadar iş modeli tanımına ilişkin fikir birliği eksik olsa da çoğu araştırmacı iş modelinin, bir şirketin kaynaklarının, müşterileri ve diğer menfaat sahipleri için değer yaratmak için nasıl bir araya getirildiğini, dönüştürüldüğünü ve "Değer üreten bir şirketin değerini alan değişim ortakları tarafından nasıl ödüllendirileceği" şeklinde tanımlanmaktadır (Magretta, 2002, s. 86-92).

Ancak bu tanıma rağmen iş modelinin birçok bileşeni olduğu için bazı görüşlere göre bu tanımlama yetersiz kalmaktadır (Morris vd., 2005). İlgili tanımı yetersiz bulan araştırmacılar bu tanıma, bir iş modelinin temel yapı taşları olarak; müşteri teklifi, ürün değeri, kar marjı, kaynak kullanımı ve anahtar kavramları da eklemiştir (Johnson vd., 2008, s. 50-59). Son olarak değer üretme boyutunun da iş modelinin özü olduğu kanaatine varılmıştır. Keen ve Qureshi (Keen ve Qureshi; 2006), bir iş modelinin havayolu ile müşteri arasında kurulması gereken değer dengelemesinde bir araç olduğunu ilgili görüşlere ek olarak savunmuşlardır.

Tüm iş modeli tanımları yıllar boyunca farklı görüşler tarafından yapılandırılmış ve bir araya getirilen düşüncelerin derlenmesiyle genişletilmiştir (Wikström vd., 2010, s. 832-841). İş modeli tanımını desteklemek ve geliştirmek için de birçok araştırmacı tarafından yeni yayınlar yayımlanmış ve tüm farklı görüşler toparlanmıştır (Al-Debei ve Avison, 2010, s. 359-376; Casadesus-Masanell ve Ricart, 2011, s. 100-107; DaSilva ve Trkman, 2014, s. 379-389; Kallio vd., 2006, s. 281-298; Leem vd., 2004, s. 78-87; Mansfield, 2004, s. 296-309; Osterwalder ve Pigneur, 2010; Osterwalder vd., 2005, s. 1-25; Timmers, 1998, s. 3-8).

Araştırma çalışmalarımızda birçok literatür taramasını inceledikten sonra Osterwalder (Osterwalder vd., 2005, s.1-25) tarafından önerilen ve daha sonra Pigneur (Osterwalder ve Pigneur, 2010) tarafından da güncellenen tanımlamaya göre: "Bir işletme modeli, bir organizasyonun nasıl bir değer

yarattığını, bu değeri nasıl iletildiğini ve bu değer nasıl uygulandığının mantığını açıklar". Buna ek olarak, Osterwalder ve Pigneur'un görüşüne göre (Osterwalder ve Pigneur, 2010), bir şirketin iş modelini tam olarak nasıl yerine getirebileceğini tanımlamak için bir sistem önerisinde bulunmuşlardır. Bu sistemde belirtilen üç değerlendirme yerine getirildiğinde iş modeli başarıya ulaşabilmektedir. Bu değerlendirmeler: 1) Bir iş modelinin karakteristik kapsamını belirlemek; 2) iş modelleri arasındaki karşılaştırmaları belirledikten sonra aralarında en uygun olan modeli uygun araçlarla birlikte açık bir şekilde organize etmek ve 3) taşımacılık kapsamı altında bu modeli başarıyla uygulamak olarak tanımlamışlardır (Kalakou ve Macario, 2013, s. 2-17; Quak vd., 2014, s. 111-124; Reis ve Macario, 2015, s. 66-77).

Hava kargo taşımacılığından iş modeli sistemi, birçok araştırmacının yapı taşları olarak gördüğü dört boyutta kümelenmiş dokuz değişkenle tanımlanır:

5.1.Boyut 1 Müşteri Arayüzü

5.1.1.Müşteri Segmenti Yapı Bloğu - Şirketin ürün veya hizmetlerini satmayı amaçlayan kişi veya diğer şirketleri tanımlar. Bir müşteri segmenti, ürünlerin veya hizmetlerin özelleştirilmesini sağlamak için mümkün olduğunca homojen olmalıdır.

5.1.2.Kanallar Yapı Bloğu - İletişim kurmanın ve her müşteri segmentine ulaşmanın olası yollarını açıklar. Kanallar, müşteri segmentlerine göre uygun değer belirlemeyi içerir.

5.1.3.Müşteri İlişkileri Yapı Bloğu - Her müşteri segmenti ile kurulan ilişkilerin türünü ve niteliğini açıklar. Farklı amaçlar (örneğin; çekim, saklama, artan satış), farklı türde ilişkiler gerektirir.

5.2.Boyut 2 Değer Teklifi

5.2.1.Değer Teklifi Yapı Bloğu - Şirket tarafından belirli bir müşteri segmentine sunulan ürün veya hizmet paketini tanımlar. Değer önerisi, müşterilerin bu şirkete neden diğerinden daha çok tercih ettiğini haklı kılmak için ürünlerin veya hizmetlerin katma değerini açıklar.

5.3.Boyut 3 Altyapı

5.3.1.Ana Kaynaklar Yapı Bloğu - Değer önerisi sunmak ve iş modeli oluşturabilmek için gereken varlıkları tanımlar.

5.3.2.Kilit Faaliyetler Yapı Bloğu - Değer önerisi sunmak ve iş modelini işlemek için gerekli aktiviteleri tanımlar.

5.3.3.Kilit Ortaklıklar Yapı Bloğu - Değer önerisi sunmak ve iş modelini çalıştırmak için gerekli olan iş ortaklarını tanımlar.

5.4.Boyut 4 Gelir Modeli

5.4.1.Gelir Akımları Yapı Bloğu - İş modeli yürütülürken elde edilen gelir kaynaklarını açıklar.

5.4.2.Maliyet Bünyesi Yapı Bloğu - İş modeli yürütülürken yapılan tüm giderleri açıklar.

Magretta, iş modelinin "bir şirketin nasıl çalıştığını açıklayan bir sistem" olduğunu savunmaktadır. Dolayısıyla iş modeli kavramını yorumlarken her bir yapı bloğunun içeriği, sistemin içinde bulunan yapı taşlarına bağlıdır ifadesini kullanmaktadır. Bu nedenle, yapı taşlarının düzenlenmesinde kesin bir düzen bulunmamaktadır. Bunun yerine birlikte, tutarlı, hizalı, kapalı bir halka oluşturulmalı ve bu iş modeli kendi kapalı sistemi içerisinde kendi düzen esaslarına göre yönetilmelidir şeklinde görüşünü paylaşmıştır (Magretta, 2002, s. 86-92).

6. SONUÇ

Hava kargo taşımacılığı kavramının günümüzdeki durumu ve son 20 yıldaki gelişiminin birçok farklı görüşe göre incelendiği bu çalışmada ayrıca hava kargo taşımacılığı kavramında kullanılan birbirinden farklı kargo yükleme stratejileri incelenmiş olup, her birinin avantaj ve dezavantajları, uygulama alanları ile birlikte değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda hava kargo taşımacılığında kullanılan her bir kavramın birbiri ile bağlantılı şekilde yükleme prensiplerinde önem arz ettiği görülmüştür. Yapılan değerlendirme hangi strateji daha iyidir den ziyade uygulama alanlarına yönelik olup, efektif planlama kavramı altında yüklenebilir ağırlık hesaplaması ile kombine havayolları ve hava kargo taşımacılığında iş modeli kavramlarının analiz edilmesi ile çalışma sonlandırılmıştır.

KAYNAKÇA

- Airbus. (2014). *Airbus GMF Booklet 2014-2033, (Blagnac Cedec, France)*.
- Airbus (2015). *Global Market Forecast 2015-2034, Airbus (Ed.), (Blagnac Cedex, France)*.
- Al-Debei, M.M. ve Avison, D. (2010). *Developing a unified framework of the business model concept*. Eur. J. Inf. Syst. 19: 359-376.
- Allaz, C. (2004). *The History of Air Cargo and Airmail from the 18th Century. Christopher Foyle Publishing, London, United Kingdom*.
- Alves, V. ve Forte, R. (2015). *A Cournot model for analysing the effects of an open skies agreement*. J. Air Transp. Manag., 42: 125-134.
- Anily, S. ve Hassin, R. (1992). *The swapping problem*. Networks, 22(4): 419-433.
- Anily, S. ve Bramel, J. (1999). *Approximation algorithms for the capacitated traveling salesman problem with pickups and deliveries*. Naval Research Logistics, 46(6): 654-670.
- Azadian, F., Murat, A. E., ve Chinnam, R. B. (2012). *Dynamic routing of time-sensitive air cargo using real-time information*. Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review, 48(1): 355-372.
- Berbeglia, G., Cordeau, J.F., Gribkovskaia, I., ve Laporte, G. (2007). *Static pickup and delivery problems: A classification scheme and survey*. TOP, 15(1): 1-31.
- Berbeglia, G., Cordeau, J.F., ve Laporte, G. (2010). *Dynamic pickup and delivery problems*. European Journal of Operational Research, 202(1): 8-15.
- Boeing. (2014). *Boeing Current Market Outlook 2014, (Seattle, USA)*.
- Boeing. (2015). *Boeing Current Market Outlook 2015-2034, Boeing (Ed.), (Seattle, USA, WA)*.
- Button, K. (2003). *Does the theory of the "core" explain why airlines fail to cover their long-run costs of capital?* J. Air Transp. Manag., 9: 5-14.
- Button, K. (1996). *Liberalising european aviation: is there an empty core problem?* J. Transp. Econ. Policy, 30: 275-291.
- Casadesus-Masanell, R. ve Ricart, J.E. (2009). *From Strategy to Business Models and to Tactics (No. 10-036)*. (United States, Boston, MA).
- Casadesus-Masanell, R. ve Ricart, J.E. (2011). *How to design a winning business model*. Harv. Bus. Rev., 89(1-2): 100-107.
- Casadesus-Masanell, R. ve Tarzijan, J. (2012). *When one business model isn't enough: LAN airlines flourishes by running three distinctly different operations at the same time*. Harv. Bus. Rev., 90(1-2): 132.
- Chalasanani, P. ve Motwani, R. (1999). *Approximating capacitated routing and delivery problems*. SIAM Journal on Computing, 28(6): 21-33.
- Chan, F.T.S., Bhagwat, R., Kumar, N., Tiwari, M.K. ve Lam, P. (2006). *Development of a decision support system for air-cargo pallets loading problem: a case study*. Expert Syst. Appl., 31(3): 472-485.
- Chao, C.C. ve Hsu, C.W. (2014). *Cost analysis of air cargo transport and effects of fluctuations in fuel price*. J. Air Transp. Manag., 35: 51-56.
- Chao, C.C. ve Li, R.G. (2017). *Effects of cargo types and load efficiency on airline cargo revenues*. Journal of Air Transport Management., 61: 26-33.
- Cordeau, J.F. ve Laporte, G. (2007). *The dial-a-ride problem: Models and algorithms*. Annals of Operations Research, 153(1): 29-46.
- Daft, J. ve Albers, S. (2013). *A conceptual framework for measuring airline business model convergence*. J. Air Transp. Manag., 28: 47-54.
- Daft, J. ve Albers, S. (2015). *An empirical analysis of airline business model convergence*. J. Air Transp. Manag., 46: 3-11.

- DaSilva, C.M. ve Trkman, P. (2014). Business model: what it is and what it is not. *Long. Range Plann*, 47: 379-389.
- Dewulf, W. (2014). The Strategy of Air Cargo Operators e about Carpet Sellers and Cargo Stars. *University of Antwerp*.
- Doganis, R. (2006). *The Airline Business. Psychology Press*.
- Diana, M. ve Dessouky, M. M. (2004). A new regret insertion heuristic for solving large-scale dial-a-ride problems with time windows. *Transportation Research Part B: Methodological*, 38(6): 539-557.
- Figliozzi, M. A. (2007). Analysis of the efficiency of urban commercial vehicle tours: Data collection, methodology, and policy implications. *Transportation Research Part B: Methodological*, 41(9): 1014-1032.
- Frederickson, G. (1978). Approximation algorithms for some routing problems. *SIAM Journal on Computing*, 7(2): s. 178.
- Hall, R. W. (2002). Alternative Access and Locations for Air Cargo. *METRANS Transportation Center, University of Southern California*.
- Han, D.L., Tang, L.C., Huang, H.C. (2010). A Markov model for single-leg air cargo revenue management under a bid-price policy. *Eur. J. Oper. Res.* 200 (3): 800-811.
- Hellermann, R. (2006). Capacity Options for Revenue Management: Theory and Applications in the Air Cargo Industry, Lecture Notes in Economics and Mathematical Systems. *Springer Berlin Heidelberg, Berlin, Germany*.
- Hernández-Pérez, H. ve Salazar-González, J.-J. (2004a). A branch-and-cut algorithm for a traveling salesman problem with pickup and delivery. *Discrete Applied Mathematics*, 145(1): 126-139.
- Hernández-Pérez, H. ve Salazar-González, J.J. (2004b). Heuristics for the one-commodity pickup-and-delivery traveling salesman problem. *Transportation Science*, 38(2): 245-255.
- Hernández-Pérez, H. ve Salazar-González, J. J. (2014). The multi-commodity pickup-and-delivery traveling salesman problem. *Networks*, 63(1): 46-59.
- Huang, K. ve Chang, K.C. (2010). An approximate algorithm for the two-dimensional air cargo revenue management problem. *Transp. Res. Part E*, 46 (3): 426-435.
- IATA, (2014). *Economic Performance of the Airline Industry*.
- Johnson, M.W., Christensen, C.M. & Kagermann, H. (2008). Reinventing your business model. *Harv. Bus. Rev.*, 86 (12): 50-59.
- Kalakou, S. ve Macario, R. (2013). An innovative framework for the study and structure of airport business models. *Case Stud. Transp. Policy*, 1: 2-17.
- Kallio, J., Tinnilo, M. ve Tseng, A. (2006). An international comparison of operator- ~ driven business models. *Bus. Process Manag. J.*, 12: 281-298.
- Kasilingam, R.G. (1996). Air cargo revenue management: characteristics and complexities. *Eur. J. Oper. Res.*, 96 (1): 36-44.
- Keen, P. ve Qureshi, S. (2006). Organizational transformation through business models: a framework for business model design. In: *Proceedings of the 39th Annual Hawaii International Conference on System Sciences, (HICSS'06)*.
- Kirchler, D. ve Calvo, R. W. (2013). A granular Tabu search algorithm for the dial-a-ride problem. *Transportation Research Part B: Methodological*, 56: 120-135.
- Kupfer, F., Meersman, H., Onghena, E. ve Van de Voorde, E. (2011a). Air freight and merchandise trade: towards a disaggregated analysis. *J. Air Transp. Stud.*, 2: 28-48.
- Kupfer, F., Meersman, H., Onghena, E. ve Van de Voorde, E. (2011b). World air cargo and merchandise trade. In: Macario, R., Van de, Voorde E. (Eds.), *Critical Issues in Air Transport Economics and Business. Routledge, Abingdon, Oxon, UK, Oxon, UK*, 98-111.
- Lakew, P.A. (2014). Economies of traffic density and scale in the integrated air cargo industry: the cost structures of FedEx express and UPS Airlines. *J. Air Transp. Manag.*, 35: 29-38.

- Laporte, G. (1992). The vehicle routing problem: An overview of exact and approximate algorithms. *European Journal of Operational Research*, 59(3): 345-358.
- Laporte, G. (2009). Fifty years of vehicle routing. *Transportation Science*, 43(4): 408-416.
- Leem, C., SeongSuh, H. ve SikKim, D.S. (2004). A classification of mobile business models and its applications. *Ind. Manag. Data Syst.*, 104: 78-87.
- Lohmann, G. & Koo, T.T.R. (2013). The airline business model spectrum. *J. Air Transp. Manag.*, 31: 7-9.
- Loo, B. P. Y. (2008). Passengers' airport choice within multi-airport regions (MARs): some insights from a stated preference survey at the Hong Kong international airport. *Journal of Transport Geography*, 16(2): 117-125.
- Lurkin, V. ve Schyns, M. (2015). The Airline Container Loading Problem with pickup and delivery. *European Journal of Operational*, 244(3): 955-965.
- Magretta, J. (2002). *Why business models matter*. *Harv. Bus. Rev.*, 80: 86-92.
- Mansfield, B. (2004). *Competence in transition*. *J. Eur. Ind. Train*, 28, 296-309.
- Mayer, M. ve Scholz, A.B. (2012). An assessment of economic costs of cargo transporting airlines by the use of a structural cost function. *J. Air Transp. Manag.*, 25: 30-32.
- Mintzberg, H. ve Waters, J. (1985). Of strategies, deliberate and emergent. *Strateg. Manag. J.*, 6: 257-272.
- Moorman, R. (2007). Rejuvenating Cargo. *Air Cargo World*.
- Morrell, P.S. (2011). *Moving Boxes by Air*. Ashgate.
- Morris, M., Schindehutte, M. ve Allen, J. (2005). The entrepreneur's business model: toward a unified perspective. *J. Bus. Res.*, 58: 726-735.
- Osterwalder, A. ve Pigneur, Y. (2010). *Business Model Generation: a Handbook for Visionaries, Game Changers, and Challengers*. John Wiley & Sons, New Jersey.
- Osterwalder, A., Pigneur, Y. ve Tucci, C.L. (2005). Clarifying business models: origins, present, and future of the concept. *Commun. Assoc. Inf. Syst.*, 16: 1-25.
- Paquette, J., Cordeau, J. F., Laporte, G., ve Pascoal, M. M. (2013). Combining multicriteria analysis and Tabu search for dial-a-ride problems. *Transportation Research Part B: Methodological*, 52: 1-16.
- Parragh, S., Doerner, K. ve Hartl, R. (2008a). A survey on pickup and delivery problems (Part I: Transportation between customers and depot). *Journal für Betriebswirtschaft*, 58(1): 21-51.
- Parragh, S., Doerner, K. ve Hartl, R. (2008b). A survey on pickup and delivery problems (Part II: transportation between pickup and delivery locations). *Journal für Betriebswirtschaft*, 58(2): 81-117.
- Pereira, B.A. ve Caetano, M. (2015). A conceptual business model framework applied to air transport. *J. Air Transp. Manag.*, 44-45: 70-76.
- Poret, M.D., O'Connell, J.F. ve Warnock-Smith, D. (2015). The economic viability of longhaul low cost operations: evidence from the transatlantic market. *J. Air Transp. Manag.*, 42: 272-281.
- Porter, M. (1996). What is strategy? *Harv. Bus. Rev.*, s. 61-79.
- Rhoades, P.D.L. (2014). *Evolution of International Aviation: Phoenix Rising*. Ashgate Publishing, Ltd.
- Reis, V. (2010). *Development of Cargo Business in Combination Airlines: Strategy and Instrument*. Instituto Superior Tecnico, University of Lisbon.
- Reis, V. ve Macario, R. (2015). Promoting integrated passenger transport solutions using a business approach. *Case Stud. Transp. Policy*, 3: 66-77.
- Quak, H., Balm, S. ve Posthumus, B. (2014). Evaluation of city logistics solutions with business model analysis. *Procedia - Soc. Behav. Sci.*, 125: 111-124.
- Savelsbergh, M.W.P. (1985). Local search in routing problems (with time windows). *Annals of Operations Research*, 4: 285-305.

- Timmers, P. (1998). Business models for electronic markets. *Electron. Mark.* 8: 3-8.
- Toth, P. ve Vigo, D. (2001). The Vehicle Routing Problem. *Philadelphia: Society for Industrial and Applied Mathematics.*
- Vancroonenburg, W., Verstichel, J., Tavernier, K. ve Vanden Berghe, G. (2014). Automatic air cargo selection and weight balancing: a mixed integer programming approach. *Transp. Res. Part E*, 65: 70-83.
- Wang, J.J. ve Heinonen, T.H. (2015). Aeropolitics in East Asia: an institutional approach to air transport liberalization. *J. Air Transp. Manag.*, 42: 183-186.
- Wikstrom, K., Artto, K., Kujala, J. ve Söderlund, J. (2010). Business models in project € business. *Int. J. Proj. Manag.* 28: 832-841.
- Yan, S., Shih, Y.L. ve Shiao, F.Y. (2008). Optimal cargo container loading plans under stochastic demands for air express carriers. *Transp. Res. Part E*, 44(3): 555-575.
- Zondag, W.J. (2006). Competing for Air Cargo e a Qualitative Analysis of Competition in the Air Cargo Industry. *Free University of Amsterdam.*

SOCIAL AND HUMAN SCIENTIFIC

İnan T., T. (2018). "Havalimanı Güvenliğinde Uygulanan Stratejiler Doğrultusunda Elde Edilecek Yolcu Güveni", Vol:1, Issue:3; pp:538-547

Anahtar Kelimeler: Kanada Hava Taşımacılığı Güvenlik Otoritesi, Hava Yolcuları Güvenlik Ücretleri, Bulanık Havalimanı Güvenlik Değerlendirmesi Sistemi, Güvenlik Tarama Operatörleri, Güvenlik Kontrol Alanları.

Keywords: Canadian Air Transport Security Authority, Air Travellers Security Charge, Fuzzy Airport Security Assessment System, Security Screening Operators, Security Control Areas.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

HAVALİMANI GÜVENLİĞİNDE UYGULANAN STRATEJİLER DOĞRULTUSUNDA ELDE EDİLECEK YOLCU GÜVENİ

Passenger Confidence to be Achieved in the Stability of Strategies in Airport Security

Dr. Öğr. Üyesi Tüzün Tolga İNAN¹

İstanbul Gelişim Üniversitesi, ttolgainan83@gmail.com, İstanbul/TÜRKİYE

Makale Geliş Tarihi
19.10.2018

Revize Tarihi
27.10.2018

Yayınlanma Tarihi
30.10.2018

ÖZ

Dünyada havalimanı güvenliği kavramı 1970'li yılların başından itibaren gelişmeye başlamıştır. Sivil hava taşımacılığının 1970'li yıllardan itibaren toplum tarafından yoğun bir şekilde kullanılması ile beraber terör eylemleri artmış olup, bu doğrultuda ölümcül kazalar yaşanmıştır. Sivil havacılık endüstrisinde kurallar kanla yazılmıştır ifadesi doğrultusunda terör eylemlerinin sebepleri incelenmiş ve gelecekte benzer ölümcül kazaların olmaması için gerekli önlemler alınmıştır. Havalimanları da gelişen sivil havacılık endüstrisi içerisinde terör eylemlerinin Dünyada ses getirme amacı doğrultusunda göz bebeği olmuştur. Çalışmamızda Dünyada başlıca sivil havacılık endüstrisinde güvenlik açığı sonucu yaşanan kazaları inceleyerek, günümüzde havalimanı güvenliği için uygulanan stratejiler incelenecektir.

ABSTRACT

The concept of airport security in the world has begun to develop since the early 1970's. Terrorist acts have increased with the intensive use of air transportation by the public since the 1970's and fatal accidents have been experienced by this way. In civil aviation industry, the reasons for the acts of terror have been examined with the statement which named as the rules in civil aviation are written with blood. Necessary precautions have been taken to avoid similar fatal accidents in the future. Airport have become dearest related with development of civil aviation. So, strategies have evolved about terrorist acts all over the world In our work, we will examine the accidents that are the result of the security shortage in the major civil aviation industry in the world and examine the strategies applied for airport security today.

1. GİRİŞ

1970'li yılların başında başlayan ancak 11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırılarından bu yana geliştirilen güvenlik taraması tüm Dünya'daki havalimanı güvenlik kontrol noktalarında önemli ölçüde geliştirilmiştir. Bu sebeple birçok yolcu uzun bekleme sürelerinden dolayı rahatsızdır. Bu nedenle, yolcuların bekleme sürelerini en aza indirme isteği ve yolcuların beklediği güvenlik sıralarını sürdürme ihtiyacı arasında problem bulunmaktadır. Bu makale, güvenlik kriterleri açısından herhangi bir düşüş olmaksızın havalimanları güvenlik kontrol noktaları için etkili bir kuyruk yapısını keşfetmeyi amaçlamaktadır (Podemska-Mikluch ve Wagner, 2017, s.1-18). Genellikle yolcuların kimlik belgeleri, pasaportları ile birlikte bagajları, vücutları havalimanı güvenlik kontrol noktalarında patlayıcı madde ve diğer tehlikeli maddeler için taramaktadır. Taşınması yasak olan maddeler farklı havalimanlarında neredeyse aynı olsa da, güvenlik amaçlı tarama süreçleri oldukça farklı olabilmektedir (Janic, 2007, s.180-198).

Örneğin, Kanada'daki bazı havalimanlarında güvenlik kontrol noktasına girmeden önce yolcuların tek bir sırada beklemesi istenirken, Çin'deki havalimanlarında ise yolcular iki ayrı güvenlik sırasında beklemektedir. Aslında, farklı güvenlik sırası yapıları çoğu durumda farklı verimliliklere neden olmaktadır. Bu nedenle farklı koşullar altında optimal güvenlik yapılarının uygun olduğunu belirlemekle birlikte, hangi güvenlik sırası yapısının belirli koşullar altında verimli olduğunu belirlemek havacılık güvenliği kavramında birinci konuyu oluşturmaktadır. Bilindiği gibi özellikle farklı uluslardan gelindiğinde, insanların davranış kurallarını şekillendiren etik değerler

¹Dr.Öğr.Üyesi TÜZÜN TOLGA İNAN, İstanbul Gelişim Üniversitesi, ttolgainan83@gmail.com, İstanbul/TÜRKİYE

bulunmaktadır. Sonuç olarak bu stratejiler aynı güvenlik sırası esaslarının kullanılması durumunda bile kontrol noktasının verimliliğini etkileyecektir (Schwartz, 1974, s.331-339).

Aynı duruma bakıldığında farklı stratejilere sahip insanlar beklemek için farklı sıralar seçebilir. Bu nedenle bu sistemin bekleme süresinin farklı olması muhtemeldir. Yukarıdaki olguya dayanarak yolcu stratejileri ve farklı kuyruk yapısının verimliliği arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu nedenle ikinci konu, bu farklı yolcu stratejilerini karşılayabilecek uygun bir güvenlik sırası yapısının nasıl tasarlanacağını belirlemektir. Yukarıda bahsedilen çeşitli stratejilerin yanı sıra yolcular ayrıca cinsiyet, yaş ve bagaj taşıma kapasitesi gibi farklı niteliklere sahiptir. Geçmişte yapılan birçok çalışmada bu niteliklerin havalimanı güvenlik kontrol noktasının verimliliğine ve tasarımına önemli ölçüde etki ettiği anlaşılmıştır. Bu sebeple mevcut yolcu niteliklerini kullanarak kontrol noktalarının verimliliğinin nasıl artırılacağı araştırılmakta olup, üçüncü konu yolcuların niteliklerini güvenlik sırası yapısının tasarımına uygun hale getirmek olacaktır (Hainen vd., 2013, s.32-38; Wu vd., 2014, s.247-260 ve Pitchforth vd., 2015, s.35-45).

Yukarıdaki üç konu çerçevesinde, problemlerle başa çıkabilmek için simülasyon analizi tekniği benimsenmektedir. Çünkü insanın davranışsal özelliklerini tanımlamak zordur ve saf matematiksel analizle uçakların kuyruk yapıları hesaplanamamaktadır. Bu duruma ek olarak yukarıda bahsedilen kuyruklama yapısının işlevlerini veya çıktılarını ortaya çıkarmak için simülasyon analizi tekniği her ne olursa olsun çoğunlukla benimsenmiştir (Li vd., 2015, s.13-24). Öte yandan, simülasyon analizinin de sınırlamaları bulunmaktadır. Bu sınırlamaların üstesinden gelmek amacıyla gerçek Dünyadaki tipik sahneleri taklit edebilmek için ayrıntılı bir dizi deney yapılmıştır ve havalimanı güvenliği doğrultusunda elde edilen değerler gerçek verilerden elde edilmiştir. Doğal bilimler alanında yapılan deneylere benzer şekilde tüm karşılaştırmalar gerçek kişiler ve olaylar neticesinde yürütülmektedir (Li, Gao, Xu ve Xuanrui, 2018, s.13-24).

2. LİTERATÜR TARAMASI

Hava taşımacılığında güvenliğin önemi yıllar geçtikçe daha çok önem arz etmektedir. Bireysel düzeyde, rahatsızlıktan ve kişisel yaralanmadan kaçınılması çok önemlidir. Kolektif olarak düşünüldüğünde ulusal itibara, kamu harcamalarına ve ticari güvene ilişkin bir terör olayının sonuçları hesaplanamayacak maliyetlerde olabilir (Gordon vd., 2009).

Toplum bütün olarak hava ulaşım güvenliğindeki ihlallerden etkilenir. Ulusal savunma, sınır muhafızları ve istihbarat teşkilatı gibi diğer güvenlik hizmetleri kamu maliyesi olarak tanınır ve genel hazineye finanse edilir. Havacılık güvenliğinin yükü Kanada'da ve birçok Avrupa ülkesinde uygulandığı gibi havayolu şirketlerinin yolcularından elde ettiği gelirlere bağlıdır. Ekonomide serbest dolaşım sorunu nedeniyle, ulusal güvenlik gibi kamu mallarının serbest piyasa güçleri tarafından verimli bir şekilde sağlanamayacağı aşikardır. Sonuç olarak, kamu malları ya genel hazineye veya üretilen diğer kaynaklardan finanse edilir. Son otuz yılda Kanada, özelleştirilen havacılık güvenliği anlayışını benimsemiş olup, bu anlayışı yolcuların giderlerine empoze etmiştir. Kanada Hava Taşımacılığı Güvenlik Otoritesi (CATSA – Canadian Air Transport Security Authority) yolcu taraması ve diğer güvenlik işlevlerini yürütmektedir. CATSA, Ulaştırma Bakanlığı vasıtasıyla parlamentoya rapor verir ve tüm ödenekler genel hazineye ödenir. Bununla birlikte havalimanı finans departmanı, yolcular için Hazine'den CATSA'ya yapılan ödemeleri tanzim etmek amacıyla Hava Yolcuları Güvenlik Ücretleri (ATSC – Air Travellers Security Charge) sistemi uygulanmaktadır. Bu sistem doğrultusunda Kanada'da hava ulaşımını kullanan yolcular, ulusal boyutta güvenlik hizmetlerinden yararlanmak için özel olarak ödeme yapmak zorunda kalmaktadır. Tasarlanması hususunda başarılı olunamamış vergilendirme politikaları, ekonomiye zararlı istenmeyen sonuçlara neden olabilir. Havayolu ile ilgili vergilerin artırılması, havacılık ile ilişkili ekonomik faaliyetler için toplanan genel vergileri azaltmaktadır. Giderleri arttıran yüksek vergiler, ihracatta ve iç piyasada rekabet gücünü azaltmaktadır. Hava ulaşımına vergi yüklemek turizm talebini azaltır. Örneğin, ülke çapındaki oteller ve restoranlar gibi ikincil hizmet işletmelerinin faaliyetleri uygulanan vergi politikalarından dolayı olumsuz yönde etkilenecektir. ATSC bu konu ile ilgili olarak bir çözüm üretmiştir. Bu çözüme göre bir havayolu biletine eklenen başka bir vergi, Kanada yolcularının hava trafiğini kullanma oranlarını azaltmaktadır. Hava güvenliği politikasında Kanada yaklaşımı aşamalı olarak ve ABD havacılık uygulamalarıyla uyumlu organik bir gelişme göstermekteydi ancak 9/11 saldırıları sonrası ATSC büyük bütçe açıkları verdiği için hükümet tarafından sübvansede edilmiştir (Prentice, B.E., 2015, s.52-59).

Tablo 1. Hava Ulaşımı İle İlgili Terör Eylemleri

1985 Air India havayollarının bombalanması.	1988 Gizlenmiş bomba ile PanAM Havayollarının 103 numaralı uçuşunda İskoçya üzerindeki patlama.	11 Eylül 2001 Uçakların silah niteliğinde kullanılarak yapılan terör eylemi.	2001 Ayakkabı içerisinde bomba bulunması.	2004 İntihar bombacısı tarafından tahrip edilen Rus uçakları (cihaz ile uzaktan patlatılma).
---	---	--	---	--

2006 İngiltere otoritesi sivililer ile ilgili kanun tasarıları çıkartarak daha önce gerçekleşen sıkıntıları olayları gidermek için kullanılan strateji.	2007 Glasgow Havalimanına özel araçlarla yapılan saldırı.	2009 İç çamaşırılı bombacı tarafından gerçekleştirilen başarısız girişim.	2010 Hava kargo taşımacılığı ile gönderilen patlayıcı toner kartuşları.	2011 Moskova havalimanının halka açık bölümünde gerçekleştirilen terör saldırısı.
---	---	---	---	---

Kaynak: Plungis, J., (2013).

Havacılık güvenliği politikası; kaçırma olaylarına ve uluslararası yükümlülüklerle bağlı olarak geliştirilmiştir. Uluslararası yükümlülükler, havalimanları özelleştirme kavramı geliştikçe ve bu duruma bağlı olarak havalimanların yoğunluğu arttıkça terör saldırı teşebbüsleri de Dünyada daha çok ses getireceği için artma trendine girmiştir. Tablo 1 havacılık güvenliği politikasının gelişimini şekillendiren havacılık güvenliğini tehdit eden olayların zaman çizelgesini sunmaktadır. Daha iyi havacılık güvenliği ihtiyacı ilk olarak 1970'lerin başında uçak kaçırma teşebbüslerinden dolayı belirginleşmiş olup, bazı uçak kaçırma girişimlerinde bulunulmuştur (Cooper, J.B., 1971).

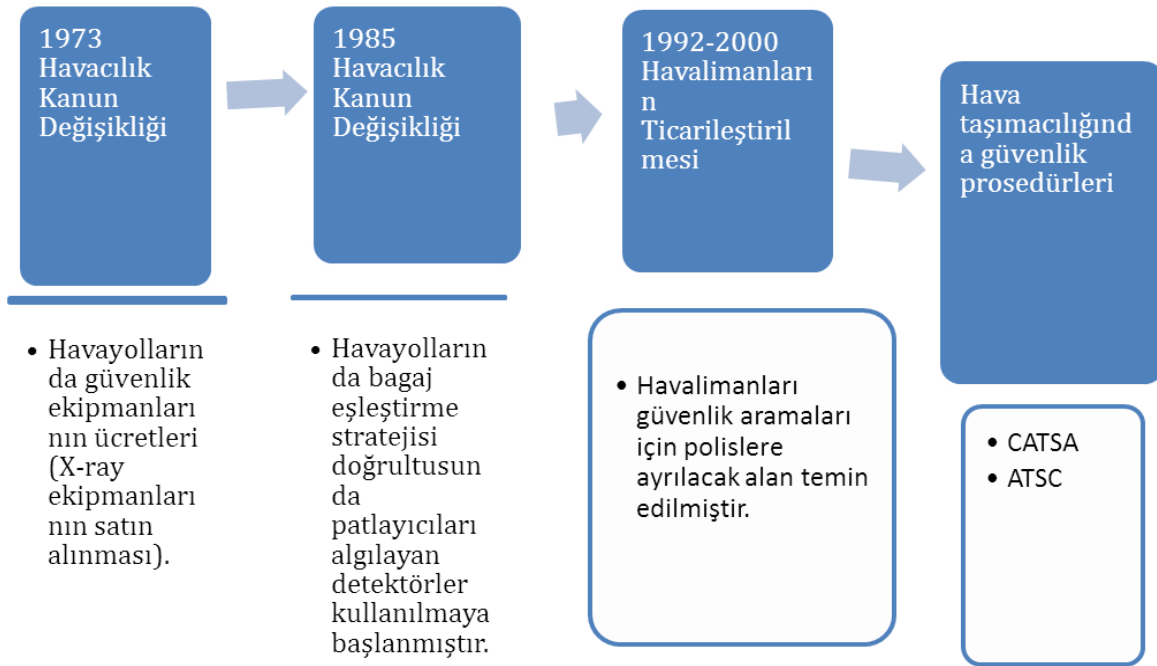
Aralık 1970'de Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı (ICAO), uçaklarda yasadışı nöbetini bastırma konusunda Lahey Sözleşmesi ile sonuçlanan toplantılar düzenledi. Güvenlik önlemleri, Kanada tarafından ICAO Ek 17'de güvenlik kavramı; yasadışı faaliyetlere karşı Uluslararası Sivil Havacılığın korunmasına yönelik önlemler doğrultusunda uluslararası toplantılarda tanımlandı (ICAO). Bu toplantılar sonucunda Kanada havacılık güvenliği konusunda ulusal politikaların geliştirilmesinden sorumlu olarak belirlenmiştir. Kanada'da bu dönemde ilk ve tek olmak üzere bir uçak kaçırıldı. 26 Aralık 1971'de, bir tabanca ve el bombası ile silahlanmış bir ABD vatandaşı Thunder Bay, Air Canada havayolunun pilotlarını Toronto'ya uçmak, yolcuları indirmek, yakıt ikmali yapmak ve Küba'ya uçmak için zorladı (www.airliners.net). Daha sonra, silahlı vatandaş uçaktan indirildi ve Kanada'ya teslim edildi. Bu olay neticesinde 1972 yılında Kanada Ceza Kanunu'nda yapılan bir değişiklik ile uçak kabininde (yolcu yanında) silah ve patlayıcı madde taşımak suç olarak nitelendirilmiştir.

3. HAVALİMANI GÜVENLİĞİNİN ÖZELLEŞTİRİLMESİ

1973 yılında Hava Taşımacılığı Kanunu, havayolu şirketlerinin kendi harcamaları ile güvenlik programları kurması ve işletmesi için değiştirilmiştir (laws-lois.justice.gc.ca). Kanada'daki ulusal havalimanlarının sahibi ve işletmecisi olan Transport Canada, yolcuları ve bagajları görüntülemek için metal dedektörleri ve X-ray makineleri satın alınması gerektiğini belirtmiştir. Havayolu kanunları da kontrol edilen tüm bagajların X-ray makineleri tarafından taranması gerektiğini ve 1985 yılı sonrasında uluslararası uçuşlarda yolcu ve bagaj eşleştirmesi gibi daha katı önlemler alınması üzere bu kanunlar güncelleştirilmiştir.

Teknik olarak havalimanı güvenliğinin özelleştirilmesi kavramı hükümetin havayollarının yolcu taraması için ödeme yapmasını zorunlu kıldığı 1973 yılında başlamış olup, güvenlik özelleştirilmesinde bir sonraki adım Ulusal havalimanları politikasının (1994) bir parçası olarak ortaya çıktığında Kanada'daki havalimanlarının ulusal havalimanı sistemini oluşturan 26 havalimanını yönetmek için makamlar (CAA) oluşturuldu (www.tcgc.ca). Sonrasında yolcu ve bagajların taranmasına ilişkin tüm sorumluluk CAA'lara kaydırıldı ve polis güvenliği sağlandı. 2003 yılı itibariyle Kanada'daki tüm uluslararası havalimanları ticarileştirilmiştir. Bu durumu ilişkin olarak hava güvenliğinin kamuya açıktan özel bir hale getirilmesine ilişkin zaman çizelgesi Şekil 1' de gösterilmektedir:

Şekil 1. Havacılık Güvenliği Özelleştirme Kavramının Zaman Çizelgesi

Şekil 1' de uçak kaçırma başta olmak üzere yasa dışı eylemleri engellemek için kamu tarafından finanse edilen havacılık güvenliği kanun tasarılarından bahsedilecek olursa:

Kaynak: Prentice, B.E., (2015).

11 Eylül 2001 saldırısı sonrası havacılık güvenliği için ödeneklerin artırılması havalimanlarının bu doğrultuda daha donanımlı hale gelmesini sağlamıştır. 9/11 terörist saldırısından sonra havacılık güvenliği konusunda radikal değişiklikler söz konusu olmuştur. Örneğin, Kanada Hava Taşımacılığı Güvenlik Otoritesi Yasası 1 Nisan 2002'de yürürlüğe girmiştir (laws-lois.justice.gc.ca).

Bu kanun, yolcuların ve bagajların taranması ve havalimanlarının gümrüklü alanlarına yolcu olmayan kişilerin erişimleri hususunda denetleme yetkisine sahiptir. Transport Canada, havacılık güvenliğinden sorumlu olarak tanımlanmış bir havacılık ajansıdır. Ancak nakliye güvenlik politikasının önemli bir bileşeni ilgili ajanstan Maliye Bakanlığı'na kaydırılmıştır. Bu durumda havayolu yolcularının güvenlik ücreti ödenekleri Maliye Bakanı'nın sorumluluğuna girmektedir. Havayolu yolcularının güvenlik ücreti kavramı 2002 yılında yurtiçi yolcular için 12\$, yurtdışı yolcular için 24\$ olarak belirlenmiştir. Havayolu yolcuları güvenlik ücretleri ile birlikte terör eylemlerinin de artması neticesinde Kanada'daki hava yolcu trafiğinin yüzde 10 düşmesi ve ileriki yıllarda herhangi bir büyümenin gerçekleşmeyeceği düşünülmekteydi. Ancak hava trafik verileri beklenenden daha hızlı toparlandı ve Maliye Bakanlığı Kanada Hava Taşımacılığı Güvenlik Otoritesi Yasası kapsamı altında diğer havacılık güvenliği harcamalarından daha fazla vergi almaya başladı. Bu vergilerin bilet fiyatlarına yansınmasıyla birlikte alınan şikayetler neticesinde de sonraki yıllarda ilgili vergi oranları düşürülmüştür (Prentice, B.E., 2015, s.52-59).

Bir havaalanına girerken, çoğu yolcu potansiyel güvenlik tehditlerini azaltmak için mevcut olan kurumsal altyapıdan habersizdir. Ancak kurumsal altyapı ile birlikte bir kriz durumunda tüm süreçler

ile havalimanı çalışanlarının ve yolcularının güvenliğini sağlamak için uygun ve koordineli kararlar alınabilmektedir (Comfort vd., 2010; Barbash vd., 1986, s.77-81). Bu perspektif ile güvenlik görevlileri ve yöneticilerin kararları aşırı zaman baskısı altında alması gerektiğinde, günlük havalimanı operasyonlarına zarar vermeyecek şekilde en doğru kararlar verilebilmektedir. Fakat bu tür kararların önceliğinde emniyet kavramı birinci sırada geldiği için operasyonların devam etmesi ikinci sırada önem arz eder. Bununla birlikte güvenlik uzmanlarıyla birlikte çalışan havalimanlarını inşa eden şirketler, havalimanlarının tasarımlarını güvenlik esasları altında planlamaktadır. Bu tasarımları, teknoloji ve lojistiğe ağırlık veren kütle işleme mühendisliğine dayanan yapılar tasarlayarak yapmışlardır (Horonjeff vd., 2009; De Neufville, 1995, s.97-104). Bir güvenlik perspektifinden havalimanlarının güvenlik seviyesi, federal düzenleyiciler tarafından ilan edilen güvenlik ve güvenliği artırmak için kural uyumu geliştirmeye yönelik teknolojiden yararlanma amaçlı değerlendirilmektedir (TSA, 2011; GAO, 2005). Bu çerçevede kurallara uyulması havalimanı güvenliği standartlarına uyum anlamına gelmektedir. Daha iyi planlanmış güvenlik teknolojisi, ek güvenlik teminatı getirmektedir. Sistem mühendisliği ile yolcuların ve çalışanların manipüle edilmesi "pasif dışlıları" olduğu varsayımları ile birlikte, güvenlik ile ilgili karar vermede insan unsurunu mümkün olduğunca kaldırmak için bir strateji oluşturdu. Bu strateji ile birlikte güvenlik karar süreçlerinde insan müdahalesinin azaltılması en uygun hedeftir (Harris, 2002, s.17-22). Bu amaçla teknoloji, güvenliği sağlamak için önemli bir mekanizma haline gelmiştir. Havalimanı çalışanlarının karar verme yetisi dışındaki kararlar güvenlik yazılımları tarafından verilmektedir. Bu tür yazılımlar yalnızca potansiyel tehditleri temsil eden nesnelere tespit etmemekle birlikte, aynı zamanda tehdit olarak yorumlanabilecek davranışsal anormallikleri de tespit edebilmektedir (Meservy et al., 2005, s.36-43). Bu perspektif, tüm önemli güvenlik ajansları ve düzenleyici kurumlar tarafından ana hatlarıyla belirlenen temel güvenlik yaklaşımına uyumludur (TSA, 2011; EU, 2006; FAA, 2013).

Kısaca havalimanlarında güvenlik kurallarına uyulduğu zaman güvenlik korunur, uyulmadığı zamanlarda ise yolcular ve havalimanı personeli risk altındadır. Bu güvenlik stratejisi büyük ölçüde havalimanı boyunca bulunan çoğu güvenlik kontrol noktasında incelenmiştir. Bununla birlikte havalimanlarında güvenlik konularında insan temelli karar vermeyi en aza indirme girişimlerine rağmen, bu çabanın tam olarak başarılı olmadığına dair kanıtlar da biriktirmektedir.

4. SİVİL HAVACILIK GÜVENLİĞİNDE İNSAN FAKTÖRÜ

Daha iyi teknolojiyle geliştirilmiş güvenlik donanımı ve yazılımının sürekli iyileştirilmesi ile geniş bir yelpazedeki güvenlik çalışanlarının çalışma usullerini basitleştirmenin yollarını aramaya ihtiyaç duyulmuştur (Langan vd., 2009, s.595-637).

Ergonomi ve insan faktörü kavramı altında, güvenlik kararlarına insani müdahalenin asgariye indirilmesi amacına yönelik bir yaklaşım aranmıştır. Her iki kavramın amacı, hem teknolojinin çalışması hem de karar verme zorluğunun azaltılması için insan müdahalesine olan ihtiyacı azaltacak şekilde güvenlik teknolojisini tasarlamaktır. Evrimleşmiş olan klasik insan faktörlerinin makine tasarımında, bilişsel çabayı azaltmak ve operasyonda fiziksel kolaylığı optimize etmek için makine ve insan arasındaki uyumu geliştirmeye çalışan psikolojik bir boyut önerisinde bulunulmuştur (Svenson ve Maule, 1993). Bu nedenle birçok güvenlik kontrolü çıkış sinyallerine dayanan x-ray görüntülerini yorumlayarak tasarlanır. Bu amaçla yeşil ve kırmızı ışıklar ile vücut taramaları için değişik şekillerdeki koyu renkli lekelerin yanı sıra, sesli ve görsel ipuçları yazılım programları aracılığıyla elde edilir. Ancak alınan çıktılar yorumlamak için minimum bilişsel yetenek gerekmektedir. Bu alandaki uygulamalı araştırmalarda, özellikle yolcuların ve bagajların taranmasına yönelik büyük bir çaba sarf edilmiştir (National Research Council, 1996). Çeşitli tarama cihazlarından gelen çıkış sinyallerinin güvenlik ihlali kapsamı altında görsel olarak yorumlanabilmesi bu çabaların belki de en önemlisidir (Patankar ve Holscher, 2000, s.7-19). Bu durumda öncelikli hedef, yolcu ve taşınacak ürünlerin tehdit düzeylerini en aza indirmektir. Bu sistem ayrıca yolcu akışının yerini belirlemek ve kontrol altına almak için kontrollü lojistik sistemlerin bir parçası olarak kullanılmakta olup, yolcu ve bagajları birlikte sigortalamaktadır. Bunu başaran havalimanı yöneticileri, "geçiş" sayısının arttığını, güvenlik maliyetlerinin düştüğünü ve havalimanından geçen yolcu sayısının artmasıyla gelirlerin yükseldiğini belirtmektedir. Ancak insan-makine etkileşimini optimize etmeye yönelik tüm çabalara rağmen, güvenlik teknolojisi açısından bu yaklaşımın güvenlik içinde olmayan insan faktörünü göz ardı ettiği için sınırlandırıldığı kabul edilmektedir (Kirschenbaum vd., 2013, s.187-197). Ayrıca kararların yanı sıra güvenlik kuruluşunun yapılandırılmasına ilişkin süreçler, güvenlik seviyesi değerlendirme esaslarına göre yapılmaktadır (Worley vd., 2000, s.12).

Yanlış alarmlar programlamadaki olasılık hataları nedeniyle değil, insan faktörü algılamalarının belirsizliği nedeniyle yapılan hatalardır. Örneğin hata olarak görünmeyen ancak his anlamında hata oluşturabilecek detaylar doğrultusunda kontrol altına alınan yolcular, ortada yanlış anlaşılma olduğu belirlendiğinde güvenlik kontrolünden şikayetçi olabilmektedir. Bu duruma ek olarak güvenlik kurallarını uyum çerçevesinde uygulamak, belirlenen idari kuralları dikkate almak esasına dayanır. Ancak bu kurallar neticesinde alınan kararlar otomatikleştirilmiş güvenlik teknolojisi açısından da geçerli midir? Buradaki en temel sorun, teknolojik ekipmanlara güvenmekten öte, aynı zamanda gerçek uyumluluk davranışlarını etkileyebilecek teknolojinin çıktığı sinyallerine de güvenmekten geçer. Bu ayrım önemli olmakla birlikte teknoloji, güvenlik tehdit dedektörü niteliğinde kullanılmaktadır. Bu sebeple teknoloji, güvenlik görevlilerine gereken bilgileri veren araçlar olarak görülmektedir (Weick ve Sutcliffe, 2001). Ancak güvenlik görevlileri, teknolojinin kullanımı sonucu herhangi bir sonuçla eşleşmeyen durumlarla baş başa kalabilmektedir. Örneğin klasik sıvı kısıtlaması örneğinde, ilgili sıvı izin verilen boyutu aştığı halde yaşlı bir engelli için uçuş sırasında ihtiyaç duyulabilir. Bu durumda teknoloji sıvı kısıtı aşımının belirtildiği halde, ilgili yolcunun o sıvı ile uçuşa geçebileceğinin kararını güvenlik görevlisi vermektedir. Başka bir örnek verirse, bir uçuş için geç kalmamaya çalışan heyecanlı ve sinirli yolcu, teknoloji tarafından terorist kategorisinde yorumlansa da bu yolcunun uçuşa alınabilme kararını yine güvenlik görevlileri vermektedir. Bu durumlarda teknolojiye güvenmek ve çıktılarını kullanmak gereklidir ancak karar verici olarak son nokta karar verebilme mekanizmasından dolayı insan olacaktır.

Havalimanlarında her seferin öncesinde yolcuların ve bagajların taraması yapılır. Bu uygulamanın içeriğine bağlı olarak farklı ülkelerde çok sayıda ayrıntılı çözüm bulunmaktadır. Çalışmamızda, Avrupa Birliği'nde yürürlükte olan standartları ve yasal düzenlemeleri inceledik ve güvenlik konusunun küresel bir problem olduğu kanısına vardık. Havayolu taşımacılığının terorist tehditler karşısında hassaslaştığı havalimanı yönetimleri, yolcuların ve personelin güvenliğini sağlamak için etkin önlemler almaya zorlanmaktadır. Bu etkin önlemlerin alınması önemli gider kalemlerini içerdiği gibi, ciddi bir örgütsel zorluk da oluştururlar. Bu nedenle güvenlik kontrolü havalimanı bütçesinin önemli bir parçası haline gelmekle birlikte havayollarının işlevişini de önemli ölçüde etkilemektedir. Aynı zamanda uygun destekleme yöntemlerinin bulunmaması nedeniyle süreç yönetimi zorlaşmaktadır. Bu durum ulaşılabilir güvenlik seviyeleri ile ilgili olarak alınan tedbirlerin etkilerini değerlendirmek için geçerlidir. Belli finansal konuları çözüme ulaştırırken yöneticilerin yasaklanan nesnelerin tespit edilmesinin etkinliğinin ne kadarının güvenlik seviyesini arttıracaklarını analiz etmesi gerekmektedir. Bu kararın makul olup olmadığının belirlenmesini mümkün kılabilmek (sonuç, giderlerin daha çok gidere neden olup olmadığını değerlendirir) için iki alternatifini karşılaştırmak gerekir (iki muhtemel eylemden hangisi benzer bir maliyet seviyesinde daha iyi sonuçlar elde edecektir). Maalesef pratik uygulamayı içeren yönetsel perspektifte, bu tür analizlere izin veren nicel yöntemlerin hala eksikliği bulunmaktadır. Bu çalışmadaki amaç bu boşluğu kapatmaya çalışmaktır. Kısacası havalimanı yolcu ve bagaj güvenliği tarama sisteminin etkinliğini değerlendirmek için nicel bir yöntem oluşturulmuştur. Tanımlanamayan bu sorunu doğru bir şekilde analiz etmek zorlu bir süreçtir. Bu nedenle genellikle sezgisel veya "deneme yanılma" yaklaşımı ortaya çıkmaktadır. Yaklaşımımız uzmanlık bilgisini çözümlememize ve daha objektif sonuçlar elde edebilmemize olanak tanımakla birlikte, karşılaştırmalı bir analiz yapmayı da mümkün kılmaktadır. Belirlediğimiz yöntem bulanık mantığa, daha net ifade edersek bulanık çıkarım sistemlerine dayanmaktadır. Bulanık Havalimanı Güvenlik Değerlendirmesi Sistemi adını verdiğimiz (FASAS - Fuzzy Airport Security Assessment System) yöntem ile havalimanı yönetimi için güvenlik kontrolü açısından pratik destek sağlanabilmektedir.

5. HAVALİMANLARINDA YOLCU VE BAGAJ GÜVENLİĞİ STRATEJİLERİ

Havalimanındaki yolcuların ve bagajların güvenlik kontrolleri kapsamlı düzenleyici sistemle yapılmaktadır. Bu hususta kontrol yöntemleri havalimanı yönetimi tarafından bu konularda yapılan görevlerin eğitimi ve denetlenmesi ile uygulanır. Bununla birlikte kontrol yöntemleri; düzenleyici gerekliliklere uyma, yolcuların güvenliği, kapasitesi ve konforunu önemli ölçüde etkileyebilecek bireysel yönetsel kararlar alma seçeneği kapsamına girmez. Bu kararlar genellikle yasaların gerektirdiği asgari ötesinde uzantıların kapsamına atıfta bulunur. Yürürlükteki mevzuat, havalimanı kontrol sisteminin pratik olarak nasıl organize edilebileceği konusunda bir tanımlama içermemektedir. Sadece yolcuların görebileceği fiziksel aktiviteleri değil aynı zamanda yolcu trafiğinin ölçeğiyle ilgili giderleri içeren bir takım altyapı, kişisel ve usul işlemleri içermektedir. Örneğin, düzenlemelerde belirtilen asgari standartları karşılayan yolcu ve bagaj güvenliği için tarama cihazlarının sunan birçok üretici bulunmaktadır (European Commission, 2015). Bu cihazların; detaylı teknik parametreler, ergonomi ve mevcut ilave özellikler ile ilgili olarak havalimanı güvenliği üzerinde

önemli etkisi bulunmaktadır. Sistem organizasyonu da buna benzer bir konudur. Örneğin; kontrol edilen bagajın taranması, patlayıcı bulma sistemi (EDS) röntgen cihazı kullanarak muayene ve görüntünün değerlendirilmesini gerektirir. Benzer şekilde güvenlik tarama operatörleri (SSO - Security Screening Operators) gerekli eğitimlerin dışında ek eğitimlere de gönderilebilirler. Daha önce belirtildiği gibi sistem işletim parametrelerinin alt sınırlarını belirleyen geçerli yönetmeliklere uymak için bir yolcu ve bagaj güvenlik tarama sistemi gereklidir. Öte yandan ilgili tarama sistemi trafik yoğunluğuna göre ölçeklendirilmelidir. Havalimanları, servislerinin kalitesinin nasıl değerlendirildiği üzerinde etkisi olacak yolculara yeterli konfor sağlamalıdır. Bu hususlar ile ilgili olarak yolcu ve bagaj güvenliği tarama yönetiminde birkaç ana konu bulunmaktadır. Bu konular:

1.Güvenlik Kontrol Alanlarının Sayısını Seçme (ECA): Böyle bir karar verirken havalimanı yönetimi mevcut trafik yoğunluğunu dikkate alır ancak planlanan havalimanı gelişimi için de ödenek ayrılması gerekir. En yoğun saatteki (peak time) yolcu kapasitesinin oluşturulması için güvenlik kontrol alanları (SCA - Security Control Areas) sayısının belirlenmesi gerekmektedir. Ortalama trafik yoğunluğu, yoğun olmayan zamandaki trafik yoğunluğunu önemli ölçüde aşabilir. En yoğun saatlerde trafiğin etkili bir şekilde yönetilmesi gerekliliği güvenlik kontrol sistemlerinin genellikle büyük boyutlu olmasına neden olmaktadır. Bu güvenlik kontrol alanlarının yanı sıra sonraki işletme maliyetlerini (bakım, inceleme, tüketilen enerji de dahil olmak üzere) sağlamak, faaliyetlere başlayabilmek için genel maliyeti oluşturur.

2.Yeterli Personel Sayısını Belirleme: Aynı zamanda görevlerini yerine getirebilmeleri için gerekli nitelik ve sertifikalara sahip yeterli sayıda personel bulundurmaya da gerekmektedir. Basit hesaplamalarla, tek bir SCA'nın asgari personel sayısının, 24 saat içinde 4-5 çalışan gerektirdiği belirtilmektedir. Bu sayı havalimanı güvenlik sisteminde büyük maliyet yaratan bir faktördür. Tek bir SCA'nın sürekli çalışmasını sağlamak için 12-15 işçi çalıştırılmalıdır. Yukarıda bahsedilen sistemde havalimanlarında aşırı yoğunluk olduğunda personel alımı neticesinde oluşan eğitim masrafları da maliyeti arttıran bir diğer etmendir. Olası divert etmiş (uçanın rotasının mecburi değişmesi), gecikmiş ve ilave uçuşlar da göz önüne alındığında, havacılık operasyonlarının güvenlik kontrolleri genellikle planlanandan daha farklı tarifelerle uygulanır. Bu durum da ek işgücü ve maliyet gerektirir.

3. SCA Donanımının Seçimi: Uygun sertifikalı ekipmanların seçiminde en önemli kriter genellikle fiyat ile ulaşılabilir yolcu kapasitesi arasındaki dengedir. Her iki değişken de tam sayılarda verilebildiği halde, ne yazık ki yasaklanmış nesnelere veya maddelerin tespiti için kullanılan ekipmanın etkinliğini analiz edecek kesin rakamlar belirlenmemektedir. Dolayısıyla bu kriterin dikkate alınması zor olduğu için çoğunlukla göz ardı edilir. Bu durum sistemin asgari standartları karşıladığı bilgisi ile sınırlandırılmıştır.

4. SCA Organizasyonu: Güvenlik kontrolü işlemleri, bir SSO tarafından gerçekleştirilecek çok sayıda görevin, SCA'ya bu tür kontrolleri gerçekleştirmek için özel ekipmanlarla birlikte verilmesini gerektirir. Özel kontrol yöntemlerini yerine getirebilmek için özel SCA'lar belirlemek gerekmektedir. Havalimanı yönetimi tüm SCA'lara her türlü ekipmanı sağlamak zorunda olmadığından maliyet düşürme imkanı sağlanır. Ancak bu durum çok yönlülükten ödün verdiği gibi çalışma problemlerine de neden olabilmektedir.

5. Sistem Çalışma Parametrelerinin Dinamik Modifikasyonu: Yukarıdaki konular kritiktir ve uzun süredir incelenmektedir. Bir havalimanının güvenlik sisteminin planlanması çok dinamik bir süreçtir. Mevzuat ve ilgili gereklilikler genellikle ulusal, bölgesel ve hatta global ölçekte güvenlik değerlendirmeleri ile birlikte değişim gösterir. Benzer şekilde teknolojik ilerleme sonucunda, ekipmanların ve güvenlik önlemlerinin teknolojiye uygun şekilde uyarlanması gerekmektedir. Bu durum da orta vadeli planlamalarda yerine getirilmesi gereken eylemlerin uygulanmasını zorlaştırır.

6. Sistemin Operasyonel Yönetimi: Kısa vadede birçok ayrıntılı güvenlik sistemi performans parametresi mevcuttur. Bu gibi özel eylemleri gerektiren durumlara örnek olarak, artan terör eylemleri riskini değerlendirerek güvenlik önlemlerinin seviyesini arttırmayı verebiliriz.

Yılda yaklaşık 3 milyon yolcunun kullandığı bir havalimanı için güvenlik (ekipman ve personel) giderleri yılda yaklaşık 4 milyon avroya ulaşabilir. Havalimanlarının ekonomisi acentalar gibi işlev görmektedir. Bu işlevdeki amaç olumlu bir mali sonuç elde etmeye dayanmakta olup, havalimanları için planlanan yatırımlar doğrultusunda giderlerin arttırılmasıdır. Bununla birlikte yatırımları planlamakla sorumlu yöneticiler (örneğin güvenlik ekipmanı ve eğitim), bu tür eylemlerin ölçülebilir verilerini değerlendirmek ve bu veriler doğrultusunda kaynak yaratmak istemektedir. Bu durum aynı zamanda birkaç alternatif yatırım kararının karşılaştırılması için de geçerlidir.

Kantitatif yöntemlerin olmaması gerçek etkileri değerlendirmeyi imkansız hale getirir. Bu gibi koşullar altında yanlış bir karar vermek ve yanlış yönetim faaliyetlerini uygulamakla suçlanmak kolaydır. Bu durum 'yalnızca minimum gereksinimleri karşılama' stratejisini destekleyebilir. Bu şekilde bir strateji her koşulda geçerli değildir. Güvenlik tarama kontrol noktaları için daha donanımlı makineler kullanmak, doğru yatırım kararları sonucu gerçekleştirilen hava operasyonlarının güvenilirliğini olumlu yönde etkilemektedir. Ayrıca bu yatırım kararları yolcuların kapasitesini veya konforunu da artırabilmektedir. Sonuç olarak havalimanının rekabet gücü ve çekiciliği artacağı için, havalimanının mali performansı da olumlu yönde etkilenir. Bu doğrultuda havalimanları daha çok yolcu çekeceği için güvenlik önlemleri de artacaktır. Bu nedenle de terörist eylemler karşısında daha hazırlıklı olunacağından, insanların başına gelebilecek büyük felaketlerin önleneme ihtimali de artacaktır.

Havalimanı güvenliğinin donanım seviyesinin artırılması doğrultusunda yasaklanan ve/veya kısıtlamaya tabi tutulan ürünlerin tespiti kolaylaşmakta ve bu durum kısa ve orta vadede toplum tarafından duyulacak güvenilirlik algısını arttıracaktır. Havalimanı yöneticileri (bir diğer adıyla karar verici kişiler) güvenlik taramasının etkinliği sayesinde nitel dışında nicel olarak da verileri daha rahat analiz edebilecek ve hata payını bu doğrultuda minimize edilebileceklerdir (Skorupski, J. ve Uchronski, P., 2018, s.53-64).

6. SONUÇ

Sivil havacılık endüstrisinde geçmişte güvenlik açığı sonucu yaşanan olayların incelenerek havalimanı güvenliğinin özelleştirmesi, insan faktörü, yolcu ve bagaj güvenliği stratejileri kavramları ile birlikte altılı güvenlik sistem anlayışı değerlendirme altına alınmıştır. Altılı güvenlik sistem anlayışında güvenlik kontrol alanları, güvenlik tarama operatörleri, kapasiteye göre güvenlik personeli sayısı ve minimum donanım gereklilikleri incelenmiş olup, donanım seviyesinin artırılması doğrultusunda hem mali hem de yolcular tarafından duyulacak güvence itibarıyla havalimanlarının elde edebileceği kazanımlar havalimanı güvenlik kavramı doğrultusunda değerlendirmeye alınmıştır. Sonuç olarak havalimanları güvenliği doğrultusunda arttırılacak donanım seviyesi ile havalimanına olan ilgi neticesinde elde edilecek gelirler dışında terör eylemlerine karşı alınacak önlemlerle toplumun güveni de kazanılacaktır.

KAYNAKÇA

- Barbash, G., Yoeli, N., Ruskin, S. ve Moeller, D. (1986). Airport preparedness for mass disaster: a proposed schematic plan. *Aviat. Space Environ. Med.* 57(1): 77-81.
- Comfort, L.K., Boin, A. ve Demchak, C.C. (Eds.). (2010). Designing Resilience: Preparing for Extreme Events. *University of Pittsburgh Press, Pittsburgh PA.*
- Cooper, J.B. (1971). The most infamous criminal hijacking is the unsolved case of J.B. Cooper (November 24, 1971).
- De Neufville, R. (1995). Designing airport passenger buildings for the 21st century MIT Proceedings of the ICE e Transport, 111(2): 97-104.
- EU. (2006). European Union Aeronautics Research. *ACARE Advisory Council for Aeronautics Research in Europe.*
- European Commission. (2015). Commission Implementing Regulation (EU) 2015/1998 of 5 November 2015 Laying Down Detailed Measures for the Implementation of the Common Basic Standards on Aviation Security.
- GAO: United States Government Accountability Office. (2005). Report to Congressional Committees; AVIATION FEES, *Review of Air Carriers' Year 2000 Passenger and Property Screening Costs.* Wash D.C.
- Gordon, Peter, Moore II, James E., Richardson ve Harry W. (2009). *Economic impact analysis of terrorism events: recent Methodological Advances and Findings.* In: *ITC Round Table 144.*
- Hainen, A.M., Remias, S.M., Bullock, D.M. ve Mannering, F.L. (2013). A hazard-based analysis of airport security transit times. *J. Air Transp. Manag.* 32: 32-38.
- Harris, D.H. (2002). How to really improve airport security. *Ergon. Des. Q. Hum. Factors Appl.* 10(1): 17-22.

- Horonjeff, R., McKelvey, F., Sproul, W. ve Young, S. (2009). *Planning and Design of Airports, Fifth ed. McGraw-Hill, New York.*
- Janic, M. (2007). A theory of sizing airport passenger terminals. *J. Airpt. Manag.* 1(2): 180-198.
- Kirschenbaum, A., Mariani, M., Van Gulijk, C., Rapaport, C. ve Lubasz, S. (2013). Airports at risk: the impact of information sources on security decisions. *J. Transp. Secur.* 5(3): 187-197.
- Langan-Fox, J., Sankey, M.J. ve Canty, J.M. (2009). Human factors measurement for future air traffic control systems. *Hum. Factors.* 51(5): 595-637.
- Li, Y., Gao, X., Xu, Z. ve Xuanrui, Z. (2018). *Journal of Air Transport Management*, 66: 13-24.
- Li, Y., Wu, C., Gülen, G. ve Wang, J. (2015). *Network structure, perception level, and participants' welfares. Complexity*, 21(1): 349-362.
- Meservy, T.O., Jensen, M.L., Kruse, J., Burgoon, J.K., Nunamaker Jr., J.F. ve Twitchell, D.P., Metaxas, D.N. (2005). *Deception detection through automatic, unobtrusive analysis of nonverbal behavior. Intell. Syst. IEEE*, 20(5): 36-43.
- National Research Council. (1996). Airline Passenger Security Screening: New Technologies and Implementation Issues. Committee on Commercial Aviation Security Panel on Passenger Screening; National Materials Advisory Board Commission on Engineering and Technical Systems. Publication NMABd482d1. *National Academy Press, Washington, D.C.*
- Patankar, M.S. ve Holscher, L. (2000). *Accessibility vs security: the challenge to airport security systems. Secur. J.* 13: 7-19.
- Pitchforth, J., Wu, P., Fookes, C. ve Mengersen, K. (2015). Processing passengers efficiently: an analysis of airport processing times for international passengers. *J. Air Transp. Manag.* 49: 35-45.
- Podemska-Mikluch, M. ve Wagner, R.E. (2017). Economic coordination across divergent institutional frameworks: dissolving a theoretical antinomy. *Rev. Political Econ.* 1-18.
- Prentice, B.E. (2015). Canadian Airport Securit: The privatization of public good, *Journal of Air Transport Management*, 48: 52-59.
- Schwartz, B.L. (1974). Queuing models with lane selection: a new class of problems. *Oper. Res.* 22(2): 331-339.
- Skorupski, J. ve Uchronski, P. (2018). Evaluation of the effectiveness of an airport passenger and baggage security screening system, 66: 53-64.
- Svenson, O. ve Maule, A.J. (1993). Time Pressure and Stress in Human Judgment and Decision Making. *Plenum Press, New York.*
- Terrorism and International Transport: towards Riskbased Security Policy. *OECD Publishing, Paris, France.*
- TSA. (2011). Recommended Security Guidelines for Airport Planning Design and Construction May 2011. *Transportation Security Administration of the U.S. Department of Homeland Security.*
- Weick, K.E. ve Sutcliffe, K.M. (2001). *Managing the Unexpected. Jossey-Bass, New York.*
- Worley, J.A., Bailey, L.L. ve Thompson, R.C., Joseph, K.M., Williams, C.A. (2000). Organizational Communication and Trust in the Context of Technology Change. *Federal Aviation Administration Oklahoma City Ok Civil Aeromedical Institute*, 12.
- Wu, P.P.Y., Pitchforth, J. ve Mengersen, K. (2014). A Hybrid Queue-based Bayesian Network framework for passenger facilitation modelling. *Transp. Res. Part C Emerg. Technol.* 46: 247-260.
- FAA: Federal Aviation Agency. (2013). Airport Design and Engineering Standards. http://www.faa.gov/airports/engineering/design_standards. Erişim Tarihi 08 Aralık 2017.
- <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-11.2/FullText.html>. Erişim Tarihi 06 Aralık 2017.
- http://www.icao.int/secretariat/PostalHistory/annex_17_security_safeguarding_international_civil_aviation_againstActs_of_unlawful_interference.html. Erişim Tarihi 06 Aralık 2017.
- <http://www.tc.gc.ca/eng/programs/airports-policy-menu-71.html>. Erişim Tarihi 06 Aralık 2017.

Plungis, J. (2013). Airlines Get Break under U.S. Budget Deal, Not Passengers. Bloomberg News. Dec 11. <http://www.bloomberg.com/news/2013-12-11/security-fee-paid-by-airlines-repealed-under-u-s-budget-deal.html>. Erişim Tarihi 04 Aralık 2017.

The hijacker Patrick Dolan Critton was finally arrested 30 years later. (2001). at Mt. Vernon, NY. http://www.airliners.net/aviation-forums/general_aviation/. Erişim Tarihi 04 Aralık 2017.